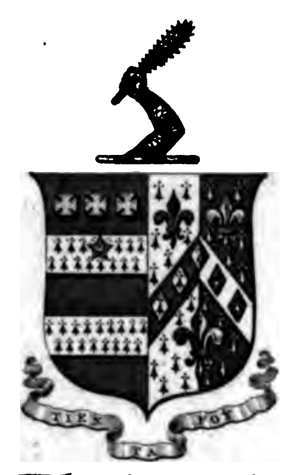

The Right Hon.ble
CHARLES BATHURST,
Lydney Park.

John S. Vizer –

31st July 1816

London.

[redacted]

Q. SECTANI SATYRÆ

Numero auctæ, mendis purgatæ, & singulæ locupletiores.

EDITIO NOVISSIMA

ACCEDUNT

Argumenta, ac Indices Rerum, Verborum, & Nominum, necnon Commentaria ex Notis Anonimi:

Concinnante

P. ANTONIANO

LIBER SECUNDUS.

AMSTELODAMI
Apud Elsevirios. M. DCC.

HUMANISSIMO LECTORI TYPOGRAPHUS

S. P. D.

PROMISSI reus ſecundum Q. Sectani Tomum publicæ uſuræ trado, Amice Lector; tardiùs fortaſsè, quam mea vota, tuumque patiebatur deſiderium. In causâ fuere Notarum apparatus, & Authoris modeſtia; illæ plus temporis abſumpſerunt, hęc æditioni plurimum eſt obluctata. Vulgato ſiquidem primo Tomo adeò exarſit, ut ſublati ſibi Codicis Amicum acerrimè poſtularet, datiſque literis minarum plenis, me quoque ab inceptis deter-

rere conatus fuerit. Verùm ne diutius torquerem expectationē tuam, Q. Sectani iracundiam nequaquam pertimui; consciusque alacritatis, quâ ferri in Typographos consuevit, meo periculo tibi placere non dubitavi. Cęterùm à plurimis Nostratium, qui hoc anno Romam confluxerunt, accepi nonnullos adhùc superesse invidos, honestisque studiis inimicos, qui innocuum hunc Scriptorem non satis æquis oculis respiciunt. Prætereo Philodemum, qui per Epistolam maledictis, & contumeliis refertam Grævium nostrum doctissimum nuper interpellavit, curasque politioris literaturæ incremento debitas nu-

gis

gis suis intervertere non erubuit. Ille enim jure suo insanit, ac aliquid dandum est gratuitæ injuriæ, quam sibi (fortassè ad ostentationem virtutis) oppingere contendit, ipso reluctante Sectano. Quod acerbius tuli, nunciatum est non defuisse aliquos notæ in vulgus probitatis, qui jocos Q. Sectani, nullique infensa carmina imaginariis probris onerare, quin & in judicium trahere ineptis criminationibus studuerunt. Sive odium literarum, sive nocendi libido hæc fuerit, nil sanè apud pacatos animos, & justos rerum æstimatores obsuit, quin Authoris genius alienæ famæ assertor, solisq; vitiis inimicus ma-

nifeſtius quoq; apparuerit. Enim verò ſi libri frontem prætereas, aut tituli invidiam mitiges, non hæ dicendæ Satyræ, ſed lepidi potius ſermones, quibus boni ſuavi voluptate deliniuntur, mali à vitiorum contagio diſtinentur. Hoc ſcribendi genus, cum maximè ſe legentibus inſinuet, menteſque veri oblivione ſopitas excitet, ac ſalibus titillet, peculiarem in modum communi bono favet; mirorque cur tales homines ſedulò quæſitos Principis munificentia non honeſtet, augeatque fortunis. Si Auguſtos, & Męcenates iterum habere Vrbem Romam aliquandò contingat, nil dubito, quin Sectanus noſter, ad

munia Reipublicę adſcitus, generoſæ indolis exhibeat documenta, & maſculæ virtutis ſemina, hiſce carminibus abſtruſa luce palam diffundat. Sed (pace veſtrá Itali) forenſi barbarie polluti, humanitatem omnem literarum exuiſtis; cultuſque olim veſter trans mare, & alpes migravit; adeò ut hæ dotes penè ludibrio ſint, Poeſiſque apud vos decora tantùm bracteola nuncupetur, & erudita ingenii laſcivia; ac ſi qui cudendis carminibus pollet, cunctos veſtros Pragmaticos, & Cautores ſcientiæ divinitate non antecelleret. Prætereà allatum quoquè fuit hujus Operis adnotationes ab aliquibus oſcitanter carpi,

tanquam alienas, ambitiosas, & forte prolixiores. Abeant aures istæ nimium delicatæ, cęterosque Scholiastes percurrant; non dissimili ferè ritu usos invenient. Neque ego alienum, aut longius, quam oportet, dicere ausim, quod multiplici eruditione legentium mentem fęcundat, quodque prætereri potest continuatà textus lectione. Nemo mensam exquisitis cupediis lautè instructam damnare audet, quia satur; carpit quantum facit ad stomachum, reliqua convivis fortè famelicis absumenda relinquit. Sæpè enim quod uni obsoletum, atque injucundum, alteri gratum, ac peregrinum solet accidere. Hoc præ-

ca-

cavendum putavi, maximè quia duplici loco Notarum modum P. Antonianum supergressum invenies. Etenim cum eruditus Begerus schedà quadam Pighianà malè fretus Romanos Graphiarios parùm sinceræ fidei in vulgandis antiquitatum tabulis incusaverit, occasione sumptà opinionem refellit, ritusque veterum cōnubiorum latè dilucidat. Idem adorsus contrà Anglum Anonymum Eterodoxum, Eusebiumq; Romanum Catholicum, Martyrum Reliquias, & sacrosanctos Cineres ab omni Hæreticorum morsu vindicat, quantisque Sancta Romana Sedes nitatur argumentis in arâ, cultuque

illis decernendo appoſitè demonſtrat. Hæc omnia Operis limini præponenda duxi, ut Sectanum ſciolorum cribro, quantum per me licuit, exemptum benevolentiæ tuæ commendarem, illiuſque candorem magis, magiſq;in aperto conſtituerem. Vale, & diù te Deus ſoſpitet, atque fortunet.

ELEN-

ELENCHVS
AUTHORUM,
Qui in Notis ad Sectani Satyras citantur.

Au.

To-

Toletanum I.
Vaurense.
Contarenus *Vincentius*.
Cornelius Celsus.
Cornelius à Lapide.
Cornelius Tacitus.
Ctesias.
Curopalata.
Curtius.
S. Cyprianus.
S. Cyrillus Alexandrinus.
S. Cyrillus Hierosolymitanus.
S. Damascenus *Joannes*.
Dantes Aligherius.
Decianus.
Decretum Gratiani.
Decretalium liber.
Decretalium Sextus.
Delacampius.
Delrius.
Demetrius Phalereus.
Demosthenes.
Demsterus.
Didimus.
Dio Chrisostomus.
Diodorus Siculus.
Diogenes Laertius.
S. Dionysius Alexandrinus.
S. Dionysius Areopagita.
Dionysius Halicarnasseus.
Dioscorides.
Donatus.
Douza.
Egnatius.
Empedocles.
Ennius.
Epicurus.
S. Epiphanius.
Erasmus Roterodamus.
Eucherius.
Euchologium Græcorum.
Euripides.
Eusebius historicus.
Eusebius Romanus.
Eustharius.
Fabius Pictor.
Fabrettus *Raphael*.
Fabritius *Georgius*.
Farinaccius.
Ferrarius *Octavius*.
Festus.
Firmicus Maternus.
Flaccus.
Floccus *Dominicus*.
Flodardus.
Freinshemius.
S. Fulgentius.
Galenus.
Gaza *Theodorus*.
Genebrardus.
Germanus.
Gifanius.
Glaber.
Goarius.
Grævius *Jo. Georgius*.
Gravina *Janus*.
S. Gregorius Mag. Pont. *sæpè*.
Gregorius VII. Pont.
S. Gregorius Nazianzenus.
S. Gregorius Nissenus.
Gretserus.
Gruterus *Janus*.
Guillandinus.
Hadrianides.
Haly.
Harduinus.
Harpocration.
Heliodorus.

He-

Heraldus *Desiderius*.
Hermias.
Herodianus.
Herodotus.
Hesiodus.
Hesychius.
S. Hieronymus.
Hincmarus Rhemensis.
Hippocrates.
Homerus *passim*.
Honorius Pont.
Horatius *passim*.
Hotmanus.
Hyginus.
Janus Guillelmus.
Illustrius.
Innocentius III.
Interpres Aristophanis.
Interpres Horatii.
Interpres Pomponii Melæ.
Joannes Diaconus.
Joannes VIII. Pont.
Joannes Sarisberiensis.
Joseph Hebræus.
Jovianus.
Jovius *Paulus*.
Isidorus.
Isychius.
Isocrates.
Julianus Pomerius.
Julius Capitolinus.
Junius
Juvenalis *passim*.
Kircherus *Athanasius*.
Kirchmannus.
Lactantius Firmianus.
Laertius *Diogenes*.
Lampridius.
Landinus.
Latinius.
Lazius.
S. Leo M. Pont.
Leo Ostiensis.
Lilius.
Linderbruchius *Fridericus*.
Lipsius *Justus*.
Livius *passim*.
Lopez *Franciscus*.
Lubinus.
Lucanus.
Lucianus.
Lucilius.
Lucretius.
Lupus *Christianus*.
Lutatius Planciades. V. Placidius.
Lycophron.
Macrobius *sæpè*.
Macrus *Dominicus*.
Maffæus *Jo. Petrus*.
Malaspinus *Ricordatus*.
Mandosius.
Manilius.
Mariana.
Marlianus.
Martialis *passim*.
Martyrologium Romanum.
S. Maximus.
Maximus Tyrius.
Menander.
Menardus.
Mercurialis.
Meursius.
Modicius *Guillelmus*.
Rab. Moses Ægyptius.
Muretus.
Nævius.
Natalis Comes.

Ni-

orus.
ıs III. Pont.
.
ı.
ırisiensis.

odorus.
s.
itus.
ıs.
.omanus.
es.
Paulus.
ıs.
pollo.
s *sæpè*.
ıs.
lus.
lus.
ius.
ius.
ius *Stephanus*.
ius.
nus Nolanus.
J.C.
ias.
ıs *Nicolaus*.
passim.
ha *Franciscus*.
ius Arbiter *sæpè*.
Blesensis.
ıs Damiani.
ıs.
rinus.
rius.
Hebræus.
ratus.
enus.
ides.

Photius.
Pignorius *Laurentius*.
Pindarus *sæpè*.
Pistorius.
Pius II. Pont.
Placidius Lactantius. V. Luctatius.
Planciades.
Planudes.
Platina.
Plato *sæpè*.
Plautus *passim*.
Plinius Junior.
Plinius Senior *sæpè*.
Plotinus.
Plutarchus.
Polidorus Virgilius.
Politianus.
Pollux.
Pomponius Lætus.
Pomponius Mela.
Porphyrius.
Posidippus.
Proclus.
Procopius.
Propertius.
Prudentius.
Ptolomæus.
Publius Mimus.
Publius Victor.
Quintilianus.
Radulphus.
Rainaudus.
Raphael Maffæus Volaterranus.
Ratta.
Redi *Franciscus*.
Ribera.
Rogerius Abbas.

Rosi-

Rosinus.
Ruffinus.
Salianus.
Salmasius.
Sapphus.
Sallustius.
Savaro.
Dù Saussay.
Scala *Bartholomæus*.
Scaliger *Joseph*.
Scaliger *Julius Cæsar*.
Scholiastes vetus Juvenalis.
Scholiastes Horatii.
Scholiastes Pindari.
Scholiastes Persii.
Schrevelius *Cornelius*.
Scriptura Sacra Veteris, & Novi Testamenti.
Sedulius.
Seneca Philosophus.
Seneca Tragicus.
Sennuccius Florentinus.
Serlius.
Servius.
Sidonius Apollinaris.
Sigebertus.
Silius Italicus.
Simocatta.
Simonides.
Simplicius Papa.
Siricius Papa.
Smithus *Thomas*.
Socrates Historicus.
Socrates Philosophus.
Solerius.
Solinus *Julius*.
Sophocles.
Spartianus.
Spondanus *Henricus*.
Sponius *Jacobus*.
Statius.
Stephanus Byzantius.
Siglianus.
Stobœus.
Strabo.
Suaresius *Joseph Maria*.
Suidas.
Surius.
Symmachus Scriptor Ethnicus.
Symposius.
Tacitus *Cornelius*.
Tatius Alexandrinus.
Taubmannus.
Terentianus.
Terentius.
Tertullianus.
Thales Milesius.
Theocritus *sæpè*.
Theodectes.
Theodoretus.
Theognis.
Theophanes.
Theophrastus.
Thylesius *Antonius*.
Tholosanus.
Thucidides.
Tibullus.
Tiraquellus.
Torrigius.
Trebellius.
Turnebus.
Turoczius.
A Turre *Philippus*.
Valerius Flaccus.
Valerius Maximus.
Valla.
Valturius *Robertus*.

Var-

Varnefridus *Paulus*.
Varro.
Vauchopius *Georgius*.
Vegetius.
Vellejus Paterculus.
Valterus.
Villani *Joannes*.
Vespuccius *Americus*.
Virgilius *passim*.

Vitruvius.
Ulpianus.
Vopiscus.
Vossius.
Ursinus *Fulvius*.
Xenophon.
Xiphilinus.
de Zarate *Augustus*.
Zosimus Scriptor Ethnicus.

LAU:

LAUDANTUR.

Alexander VII. Pont. Max. Satyr.6. num.10.
Clemens IX. Pont. Max. Sat.8. num.223.
Alenander VIII. Pont. Max. Sat.7. num.76.
Ludovicus XIV. Galliarum Rex Sat.6. num.15.
Gaspar Card. Carpineus Sat.8. num.71.
Bandinus Card. Panciaticus Sat.7. num.76.
Franciscus Card. Judice Sat.8. num.167.
Henricus Card. Norisius Sat.6. num.160.
Petrus Card. Ottbobonus Sat.7. num.63., & Sat.8. num.72.
Cosmus III. Magnus Dux Etbruriæ Sat.7. num.105.
Dominicus Judice Dux Juvenazi Sat.8. num.167.
Nicolaus Judice C.A. Clericus ibid.
Marcellus Severolus Sat.6. num.6. } *Prælati.*
Leo Strozzius Sat.7. num.131., & Sat.8. num.72. } *Prælati.*
Philippus Bonarrotus Sat.6. num.250.
Laurentius Zaccagna Sat.6. num.160.
Antonius Magliabecbus ibid.
Franciscus Blanchinus Sat.6. num.19., & 32.
Philippus à Turre Sat.7. num.63.
Alexander Plouvierius Sat.8. num 78.
Vincentius Capotius Sat.7. num.163.
Vincentius Cicciaporcius Sat.8. num 167.
Janus Vincentius Gravina Sat.8. num.183.
Dominicus de Rubeis Sat.7. num.40.
Petrus Sanctes Bartolus ibid.
Antonius Bulifonus Sat.7. num.163.
Arcangelus Corellus Sat.7. num.86.

ELENCHUS SATYRARUM,

Quæ secundo Libro continentur.

1. *Gymnasium*, 2. *Bacchi lusus*, 3. *Præcepta Poesis*.

TESTI-

TESTIMONIA
ILLUSTRIUM VIRORUM
DE SECTANO.

Cur delubra doles, & vulsas, Roma, columnas,
Raptaque de medio Dedala signa foro?
Te quamvis ætas, & Vandala presserit ira,
Nobilitat fastus ipsa ruina tuos.
Unum mærebam, quod sermo intercidit ille,
Quo latè attonitis jura dabas populis.
Jàm frustrà querimur. Vivas Sectane; Latinus
Non periit sermo, Romaque prisca redit.

Joseph Valletta N.

Pungit apis, crabroq; simul. Sed crabro veneno,
Ingenuo tellum melle perungit apis.
Qualis erit Satyrus? Manant si balsama vita
Quà ferit, Hiblea nomen habebit avis.

Stephanus de Bellis de Casa Maxima.

Acri-

ACriter increpitas, vitiorum maximus ultor,
Sed queritur læsus carmine nemo tuo.
Parcere personis, perstringere crimina, laus est,
Quam Satyri veteres vix tenuere satis.
Nempe studes morum putres evellere fibras:
Et peragit tantùm dextera mollis opus.
Nam cui non placeant Mimi, queis singula fingis,
Innocui lusus, ingenuique sales?
Tam scitè simulare senem, nec Plautus avarum,
Tam benè, nec potuit fingere Zeusis anum.
Acre, & ridiculum, rarus qui misceat æquè.
Temporis hac nostri gloria, tota tua est,

Can. Guid. Per.

LIBER

LIBER II.
SATYRA SEXTA.

ARGUMEN. Profitetur Author nolle amplius Latinam Satyram exercere;utque facilius percipi possit Ethrusco idiomate se in posterum scripturum affirmat. Interim à Philodemo mercedem postulat famæ, quam eius nomini peperit immortalem; suis quippe carminibus [ab obscænis Ludimagistri ope mundatis] futuram in Scholis approbationem vaticinatur. Hac occasione Dialogum orditur inter Petum, & Cratinum, alterum discipulum, alterum verò præceptorem, in quo juxtà nonnullas Peti interrogationes Cratinus aptè respondet, resque dubias dilucidè explanat. Satyra hæc fortè cæteris ingeniosior, & jocorum lepore non jucunda.

POstremum, Philodeme, precor dignare laborem,
Si vacat, & nostras pacato lumine Musas
Respice,

NOTÆ.

1. *Postremum &c.* Proposuerat Sectanus vulgata hac sexta Satyra suis laboribus finem imponere, Latinaque Musa relicta ad Ethrusca carmina se transferre, vulgarique idiomate, vt ab omnibus intelligeretur, scribere. Propositum hoc statim initio insinuat, licet Reipublicæ litterariæ bono non servaverit.

1. *Laborem &c.* Laborem pro opera posuit, quæ phrasis non insueta Latinis Scriptoribus & Poetis, qui afferri possunt ad satietatem; dimitto tamen in re notissima. Tantum addo labores quoscumque, sive ad honestatem, sive ad gloriam tendentes, tanquam iter ad nominis æternitatem recensitos fuisse ab hominibus; Gloriam etenim laboris esse filiam ex Æschylo citat Clem. Alex. lib.4. Strom. c.4. Unde aurea illa Virg.9. Æneid. Sententia v.641.

Sic itur ad astra

ipsius Apollinis voce prolata, & quidem Numinis Ascanii virtutem spectantis, & admirantis. Favent Calaber lib.4. *Labor dabit gloriam*, & lib.1. *Laborem gloria comitatur* Senec. de Prouid. c.5. *Humilis, & inertis est tuta sectari, per alta virtus fit.* Euripid. in Heracl. *It virtus per labores.* Symmach. tandem epist. 81. lib.9. *Virtus dubioribus negotiis enitescit, & aspernatur declivem facilitatem, maximoque sudore arduum laudis adnititur.* Ex quibus illud nobis dicendum, & quidem non ineptè puto, quod cum Sectanus de suo opere, ideft de suis Satyris *laborem* dixit, eo respiccre voluisse, ut opus, ex quo gloria sibi resultaverit, indicaret, ad sensum veterum Scriptorum.

1. *Dignare &c.* ad imitationem Virgilii l.1.Æneid.v.339., ubi de Venere;

Tunc Venus, haud equidem tali me dignor honore.

2. *Si vacat &c.* ideft, si ocium habes, aut si tempus vacuum est tibi: Sic Virgil.3. Æneid. v. 377.

Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et vacat annales nostrorum audire laborum.

& Juven. Saty. 1.

Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam.

Quandoque autem ponitur pro curæ esse, & in hoc sensu accipi

cipi etiam poteſt noſter Author, ac ſi dixiſſet, *ſi placet*, exemplo deducto ex Quintilian. l. 1. c. 5. *Et cui eſſe diſerto vacet*.

2. *Pacato &c.* Nempe tranquillo, ut habet Lucret. lib. 3. *Vultuque pacato excipere*. Et Ovid.

Accipe pacato Cæſar Germanica vultu
Hoc opus.

2. *Lumine &c.* Lumen pro oculo: Sane lumen eſt res aliqua, quæ de re ſplendorem diffundit; undè minimè Servii ſententia in illud 6. Æneid.

Nec fumea tædis lumina.

probanda eſt, qua lumen à luce diſtinguit, quod in lumine ſit ſplendor, ſed cum fumo: in luce ſolus ſplendor; quandoquidem ea differentia non eſt perpetua; Solem, Lunam, & cœtera Cœleſtia corpora enim rectè Lumina appellamus, quæ tamen procul dubio fumi ſunt omninò expertes: ſed quicquid ſit de hoc, oculum luminis voce etiam nuncupamus, quod oculorum beneficio lumen conſpiciamus. Exempla profero: Quintil. in Procem. lib. 6. *Prior alterum ex duobus eruit lumen*. Virgil. 1. Æneid. v. 230. de Iove.

Conſtitit, & Lybiæ defixit lumina regnis.

Et lib. 2. ejuſdem v. 405. de Caſſandra.

Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra.

Tandemque lib. 4. v. 185. de Fama:

Nec dulci declinat lumina ſomno.

Nec non Catullum in nuptiis Pelei, qui dixit:

Flagrantia lumina.

Claudit notam Arnob. noſter lib. 4., inquiens: *Si jecero in plagam occiduam lumina*.

2. *Muſas &c.* Pro carminibus ex imit. Virgil. l. 10. Æneid. verſ. 191.

Et mœſtum Muſa ſolatur amorem.

Quod & alibi expreſſit Ecl. 1. v. 2.

Sylveſtrem tenui muſam meditaris avena.

Eclog. 3. v. 84.

Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam.

Et Eclog. 8. v. 5.

Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.

Cum quo convenit Lucret. lib. 4.

Fiſtula ſylveſtrem non ceſſet fundere Muſam.

Respice, scribendi non dum consumpsimus iram;

Inque

NOTÆ.

3. *Respice &c.* Respicio favorem indigitat, propriéque est retro aspicere, & oculos reflectere. Poetæ ad Deos præcipuè retulere: pluraque suppetunt exempla; Nam Virgilius de Dea Libertate loquens, ait:

Respexit tamen, & longo post tempore venit.

Ubi advertit ex Passeratio Germanus significari hìc Libertatem Deam, cognomento, *Respicientem*, hoc est felicem, & propitiam; sic apud Cic. de Legib. *Fortuna Respiciens*; apud Virg. 2. Æneid. *Juppiter Aspiciens*, apud Apollon. 2. Argonaut. Ζεὺς Ἐπόψιος *Juppiter Inspector*; Ex qua hujus verbi proprietate dixere Calaber lib. 1. de Iove loquens: *Ilium semper suis oculis respicit*; Plaut. in Bacchid. *Tace modo; Deus respiciet nos aliquis*; & Terent. in Andr. *Me, & te imprudens, nisi quid Dii respiciunt, perdidi*: nec non in Phorm. *Dii nos respiciunt.* Ubi vides respicere eamdem penè vim habere, ac adjuvare, & opem ferre. Cui sententiæ arridet Apulejus lib. 11. Asini: *In tutelam receptus es fortunæ, sed Videntis*, & iterum Plaut. in Captiv., apud quem cum præcessisset verbum Hegionis *Respice*, respondet Hergasilus.

Fortuna quod tibi, nec faciet, nec facit:
Hoc me jubes.

Favorem autem hunc etiam ad homines translatum habes ex loco Plauti statim adducto: Clarius idem author in Pœnul., ubi optans Agotastocles adolescens habere fœminam sibi benevolentem, & ut se respiceret, audit à servo assentatore; *Respexit. Idem pol Venerem credo facturam tibi.* Symmach. l. 7. epist. 73. *Si me sanitas optata respexerit.* Tanti autem hujus verbi proprietas extimata est, ut Latinus Interpres ea usus fuerit, tunc cum Greco fonte illud Lucæ 61. interpretari contigit: καὶ στραφεὶς ὁ Κύριος ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ &c. Vertit enim: *Et conversus Dominus respexit Petrum &c.*, ut scilicet eum suæ prædictionis memorem faceret, & à lapsu ad pœnitentiam provocaret; Respectus enim Christi, ut docet S. Ambrosius, fuit causa ut Petrus, qui priorem Galli cantum non adverterat, hunc posteriorem adverteret, eoque Divinæ prædictionis recordaretur, ac pœnite-

:re, & flere inciperet: Unde S.Leo, *Respexit ergo*, ait, *&*
iciendo erexit Christus Petrum. His positis ad evidentiam
:t quantus Sectanus noster habendus sit, qui etiam in mini-
proprietatem, nedum dictionis totæ, sed cujuscumque vocis
'at; cum etenim exorare voluerit Philodemum, ut sibi, suis-
Musis esset favorabilis, quonam melius fieri poterat, quam
d eum instando, ut illas pacato lumine respiceret?

. *Consumpsimus &c.* Idest, nondum cessavit ira, nec ad
m eam perduximus; in qua phrasi optimos authores secu-
est Sectanus noster, Sallustium in Jugurth. *Consumpta est ora-*
& Cic. de Orat. *Consumpta, & exhausta actio*, & 6. Philip.
!a, quæ a Consulibus gesta, & consummata sunt; & tandem Plin.
ł.256. *Quo quomodo consummare opera, ut incboata sunt*. Nec
etur Grammaticus, si confunderimus, & in eumdem traxeri-
s sensum consummare, quod est ad finem perducere; & con-
iere, quod est ad nihilum perducere, & evacuare secundum
dem; quandoquidem parum refert, an primo, an secundo
do intellexerit Sectanus, cum utrumque verbum in idem
è recidat, ut vidimus.

. *Scribendi &c.* Scribere propriè est rei, vel operis ali-
is author esse, & opus aliquod, quod scriptionem requirat,
onere, ut librum &c.; nam qui ab exemplaribus opus ali-
d exscribendum sumunt, non propriè scriptores, sed li-
rii, & amanuenses dicuntur; non etenim scribunt, sed de-
bunt, excribunt, & transcribunt. In promptu sunt testi-
nia Ciceronis, & Plinii: quorum primus ad Cornific. *Sed*
'imè scripsi de optimo genere dicendi; secundus verò lib.12.
.. *Juba Rex iis voluminibus, quæ scripsit ad C.Cæsarem*. Quod
rò ad Librarios pertinet inter Servos enumerat Pignor. de
r. pag.114., fretus testimonio Cic. ad Tyron., ubi ait: *Sed*
a te, ut quam celerrimè mihi Librarius mittatur, maximè qui-
Græcus: Multum enim mihi eripitur operæ in excribendis hy-
nematis; fortè idem est, qui à Sidon. Apollin. lib.5. ep.15.
7. Scriba, & Bibliopola nuncupatur; Quin & in hujusmodi
isterio erant Librariæ: De utrisque Eusebius Eccles. Hist.
5. c.17., qui disertè scripsit, Origeni ad manum fuisse
'arios, unà cum puellis, quæ scitè, & concinnè scriberent;
um ad Librarios pertinent veteres inscriptiones apud Gru-
m pag.585.

DIS. MANIBVS
BENIGNO. LIBRARIO. Q.
N. DIADVMENVS
ET. EVPHODVS
CONSERVO. BENE. MERENTI

Altera pag. ead. n.5.

TYRANNVS. ACTES. L
VERNA
SCRIBA. LIBRARIVS.
TYRANNI. ET GEMINÆ

Item pag.584. n.11.

IVCVNDVS
DOMITIÆ
BIBVLI. LIBRAR
AD. MANVM

Ad Librarias autem pertinet antiquus lapis relatus a Pignor. loc. cit., cui inscribitur.

SEXTIA. XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II

quemadmodum & illud Iuven. Saty.6.

Periit Libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas.

Quem locum fortè minus rectè interpretatus est vetus Scholiastes, à quo in errorem ducti Schrevelius, & alii in notis ad authorem eumdem; nec melius intellexit antiquus juris civilis Epitomator, qui pondera hìc, & libram substituerunt; sed ulterius progrediamur ad rem nostram.

3. *Iram &c.* Qua accenditur ad invehendum contra Philodemum, quæ in corde gignitur, in pectore alitur. Eam etenim esse ex fervore sanguinis circa cor testatur Aristoteles 1. Phisic. appellans ζέσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἢ θερμοῦ, videlicet,

fervo-

fervorem sanguinis, aut calidi circa cor. Hinc benè Virgil. Æneid.1. v.54.

Talia flammato secum Dea corde volutans

Homerus:

Sed mihi cor turgescit ira.

Catull. de Nupt. Pelei.

In corde gerens Ariadna furores.

Tandemque Seneca l.1. de ira c.1. describens notas iracundi: *Flagrant, & micant oculi, multus ex ore toto rubor, ex æxtuante ab imis præcordijs sanguine.* Diximus iram in corde nasci, ali verò in pectore, & augeri; nam cor uti radicem iræ animadvertimus; quoad reliqua favet Homerus 6. Iliad., ubi loquens de hac peste, χόλον nominat, additque.

Virorum in pectoribus augetur, veluti fumus.

Quanta autem hujuscemodi ira in pectore Sectani exarserit, ex verbis eiusdem colligere licet: Nam cum postremam Satyram hanc contra Philodemum scribere profiteatur, protestatur simul se iram non adhuc consumpsisse, licet ad aliud tempus exercendam; imò eam tam altè in animo insedisse, vt grauiori nixu prodire debeat in aliis Satyris non Latina, sed vulgari lingua elucubratis, quæ ab omnibus etiam imperitis intelligi queant. Notam hanc maximæ iræ innuit Virgil. lib.1. Æneid. vers.140.

Quos ego: Sed motos præstat componere fluctus.
Post mihi non simili pœna commissa luetis.

Ex quibus Poeta insinuat, Neptunum sibi temperasse in æstu iracundiæ propter decorem regium, sed habere rationem temporis, & quod nisi supplicium differret, Troianis succurrere non posset; licet pœnam maiorem postmodum meditetur. Ab ipso non abeunt Homerici versus Iliad.1.

Potentior enim Rex quando irascitur viro inferiori.
Quamvis enim iram, & eadem die decoxerit,
Tamen, & postea retinet iram: donec perfecerit
In pectoribus suis.

Iram siquidem protrahere, & servare maximam vindictam denotat, idque proprium videtur superiorum in inferiores, vt ex locis statim allatis, docente Tacito lib. 3. Annal. Principem lentum in suo dolore esse debere.

Inque dies messis vitiorum uberrima crescit;

5. *Sed pudet auriculas numeris torquere Latinis,*

Obscu-

NOTÆ.

4. *Inque dies &c.* Ex Sententia S. Aug. l.9. de Ciuit. Dei: *In vitia multis vitijs itur*, nam; ut ait Seneca de Tranquill. anim. *Serpunt vitia, & contactu nocent, & in proximum quemque transiliunt.* Quoad phrasim secutus videtur Virgil. l.11. Æneid.

Multa dies, variusque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius.

4. *Messis &c.* Propriè loquendo pro tempore metendi, & aliquando pro ipsa segete ponitur. Per translationem autem dicitur pro copia cujusvis rei, de quo testis Plautus in Trinum.

Neque quicquam hic vile est,
Nisi mores mali eorum, licet iam messem metere maximam.

4. *Crescit &c.* Crescere &c. idem, ac se erigere; hic tamen vox translatè posita prò surgit, seu *nascitur*; eo modo quo arbores, cæteræque plantæ surgere dicuntur; cum se ab humo paulatim in altum attollunt. Virgil. Georg. 4. v. 12.

Et surgentes atterat herbas.

Lib. 2. eiusdem v. 182.

Indicio est tractu surgens oleaster eodem.

Et Eclog. 5. v. 39.

Carduus, & spinis surgit Paliurus acutis.

Quem versum integrum arripuit Sedul. lib. 1., partem aliquam Tertul. in Genes.

Nam tibi triticeæ surget pro germine messis
Carduus, & spinis multum Paliurus acutis.

5. *Sed pudet &c.* Idest pudore afficior, ac verecundia Satyris hisce Latinis captu difficillimis Matronas amplius detinere, & inutili, nihilque profuturo studio vexare Romanas puellas, quæ nostris versiculis maximè delectantur.

5. *Auriculas &c.* Vox hæc quamquam diminutivi formam habeat, non tamen parvam aurem denotat, vel mollem illam particulam, quæ etiam infima, & ima auris appellatur; & sub nomine τοῦ λόβου à Græcis agnoscitur. Ità Cicer. ad Q. Fratrem. *Auriculas fortasse mordicus abstulisset.* Martialis autem pro

tota

tota aure posuisse videtur, cum ait: *Garris Nestor in Auriculam;* necnon Persius Saty. 1. inquiens.

Auriculas asini quis non habet?

Seù potius:

Auriculas asini Mida rex habet.

Licet ibi dictum metaphoricè pro corrupto, & pravo judicio in Romanos, specialiùs tamen in Claudium, & Neronem.

5. *Numeris Latinis &c.* Nempè carminibus Latinè compositis, & certo metro adstrictis. Numerum, & modum plerumque confundi docent plurimi scriptores; Nam Virgil. cum dixit Eclog. 9.

Numeros memini, si verba tenerem:

Videtur per *numeros* intelligere *modos;* prout & Manili. l. 1. numeros ad vocem retulit.

In numerum Phœbo modulante referre.

Atque ità interpretatur Germanus locum illum Virg. Eclog. 6. vers. 28.

Tum verò in numerum Faunosque, ferasque videres
Ludere.

Nam *in numerum* accipit pro *in modum.* Idemque autumat Muretus in illud Catulli de Nupt. Juliæ, & Manlii, *in modum dicite,* explicans, *concinnè,* ἀρύθμως, idest *numerosè.* Hos, aliosque plures imitandos suscepit in significatione vocis hujuscemodi, & quidem pereleganter; attamen quemlibet eorum minus propriè loqnutum fuisse indè resultabit, quod *numerus* ad saltationem pertineat, *modus* autem ad cantilenas. Firmant hoc plurima exempla, tam ex Græcis, quam ex Latinis scriptoribus petita, quæ legere est apud Ludov. de la Cerda in Comm. ad Eclog. 6. Virg. in ver. suprà relat. *Tum verò &c.*, ubi ad satietatem adducuntur.

5. *Torquere &c.* Plures significationes admittit hoc vocabulum apud Latinos, de quibus consulantur Grammatici: accipitur à nostro Sectano pro tormentis in quemquam sævire, prout Cic. 3. de Finibus dixit, *Equuleo torqueri;* metaphoricè tamen, innuens illam verborum iuncturam, & certum vinculum cum determinata syllabarum quantitate, & qualitate, esse quasi sermonis torturam: Nisi malis accipere *torquere,* pro *gubernare,* idest quadam regula, metroque à veteribus poetis præscripto sermonem regere; & consequenter dicere Sectanum

pro-

Obſcuriſque jocis. Etbruſca cura Puella

Jam

NOTÆ.

proprius accedere voluiſſe Virg. lib.4. Æneid, ubi de Jove.

Cœlum, & Terras qui Numine torquet.

Vel potius, quod cum torqueo ſit, curvare, inflectere &c., propriè ad carmina transferatur, qui his numeris, ſeu modis dicuntur inflecti; nam verſus, vt placet Grammaticis, dicti ſunt à *vertendo*, quod antè quam legitimos accipiant numeros, modò hoc, modò illo modo vertantur.

6. *Obſcuriſque jocis &c.* Ideſt, qui ab omnibus intelligi nequeunt, præcipuèque ab iis, qui minimè Latinam linguam callent: nam obſcurum propriè, quod ſine lumine; unde Virg.2. Æneid. dixit.

Obſcura nocte per umbram.

ac æquivalet tenebroſæ; niſi fortè ad difficultatem referat; nam & in hoc ſenſu obſcuritatem accepit Cicer. de Finib. *Ineſt in ipſis rebus obſcuritas*; quem ſecutus videtur Sectanus noſter.

6. *Etbruſca &c.* Inter reliquas Italiæ gentes Ethruſci principatum occupant benè, concinnèque loquendi, undè eorum idiotiſmi, & dicendi formulæ, uti excellentiores, in pretio apud omnes exteros habentur. Hanc autem excellentiæ prærogativam inter ſe plurimæ ipſius Ethruriæ Civitates invicem contendunt; A judicio abſtineo; ſua cuique laus, ſuum cuique vitium eſt: Placet illud Auguſtini l.5. de Civit. Dei c.11. *Jactantiam tolle, & erunt pares omnes.* Hanc autem Ethruſcæ lingu præſtantiam inter graviſſima ſtudia, quibus detinetur maximè colit, ac promovet Marcellus Severolus digniſſimus Romanæ Curiæ Prælatus, vir numeris omnibus abſolutus, & celeberrimum in Romana Aula nomen, qui nuperrimè inſigni ſuæ Bibliothecæ privatam adjecit Authorum omnium, qui hactenus Ethruſco idiomate ſcripſerunt. Illic enim videre eſt in unum collectas plures librorum Myriades, non modo nativo lepore conſperſas, ſed omnium ſcientiarum doctrina refertas: adeò ut Tuſcus ſermo, tum ubertate ſententiarum, tum vocabulorum elegantia, & illecebra (pace dixerim Græculorum) nemini ſecundus videatur.

6. *Cura*

6. *Cura &c.* Ut tuum nomen, ò Philodeme, perennetur; Nam proprium est Musarum reddere viros celebres; quemadmodum habet Virg. 7. Æneid.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale.

Cui consonant Horat:

Non ego te meis
Chartis inornatum sileri,
Totve tuos patiar labores
Impunè, Lolli, carpere lividas
Obliviones

Et Pindar. Ode 3. Pyth. *Nestor, & Lydius Sarpedon habent famam apud homines ex sonoris versibus*; & infrà; *Virtus quæ cognoscitur per cantus inclytos, diuturna est.* Cura autem pro opere accipienda est ad sensum Martial.

Teque piget curæ præmia ferre tuæ.

Vel pro studio, ac si dixisset; erit Philodemus ipse studium post hac poesis Ethruscæ.

6. *Puellæ &c.* Puellam Ethruscam dicit Musam, & in Musa subintelligit Carmen, nam Musam de carmine prædicari vidimus suprà hac eadem Satyra v 2. Qua autem de causa puellam dixerit, inde factum autumamus, quia Musæ omnes virgines censebantur, & venustæ; Tales siquidem eas nobis exhibet Platonis illud epigramma relatum à Diogene Laertio in vit. hujus Philosophi, quod sic se habet.

Hæc Venus ad Musas; Venerem exhorrescite Nymphæ,
Armatus vobis aut amor insiliet.
Tunc Musæ ad Venerem. Lepida hæc tolle ioca precamur;
Aliger huc ad nos advolat ille puer.

Et quidem Euseb. l. præp. Evang. nuncupatas esse Musas affirmat à Græca voce *μυέω*, quæ significat bonis, honestisque disciplinis instruere. Hinc Orphæus in hymnis benè de Musis concinit, quod Religionem, & optimam vivendi rationem hominibus exhibuerint. Undè *μουσεῖον* locus Musis, & studiis consecratus, in quo de disciplinis honestis agitur, ac etiam, ut placet Philostrato in vita Tyanei, ubi Musæ honestè colebantur, & responsa reddebant.

7. *Vernaque lepore &c.* De excellentia Linguæ Ethruscæ suprà reliqua Italiæ idiomata eruditi omnes conveniunt, & nos innui-

Jam posthac Philodemus eris, vernaque lepore
Versiculos faciam, quos docti Naevia cunni,
Et

NOTÆ.

innuimus paulò superius sub num. *6.* in v. Ethruscæ. Quod autem ad locum hunc spectat, addimus, mirificè linguam eamdem Ethruscam meritò à Sectano extolli per hæc verba, *Verna lepore*; Lepor enim propriè sonat venustatem, & urbanitatem sermonis, ac dicendi ornatum, concinnitatem, & elegantiam, quibus præ cæteris Italiæ populis Ethrusci florent. Talem esse vim hujus vocis fatentur Cic. 7. Verr. *Lepore, ac venustate affluens*, & primò de Orat.; *Magnus in jocando lepos erat in homine*; tandemque 4. Acad. *Cujus primo non admodum probata ratio, quamquam floruit acumine ingenij, tum admirabili quodam lepore &c.* Leporem hunc porrò Græci vocant καλλιέπειαν, quod est verborum ornatus, & splendor teste Hesych. à καλλιεπεῖν deductum, idest, ut habent Aristot. 3. Reth., Plat. in Apolog. Socratis, & explicat Budæus in Epist., ornatè, & eleganter dicere; ex quo factum, ut καλλιόπη una ex novem musis diceretur, ea videlicet, quæ inter reliquas primum honoris locum obtinet ex Ovid. lib. 5. Fastorum.

Prima sui cœpit Calliopea chori.

Vtpote quæ sit teste Lucret. l. 6.

Requies hominum, Divumque voluptas.

Et tradat Virgil. in opusc. quod

Carmina Calliope libris heroica mandat.

Sed de hoc satis. Jam ad verbum *Verna*, quo non dubium est, quin Sectanus indigitare voluerit nativum, vulgaremque sermonem. Sed quarè vernam Ethruscam Linguam dixit? cum se Romanum, Romæque ortum, & educatum hac eadem Satyra protestetur, ut mox videbimus? At toti Italiæ eadem communis Lingua, varius, diversusque tantum idiotismorum, & elegantiæ usus, undè benè verna lepos de Ethrusca, cujus venustas, & si studio quæsita, attamen fundatur in ipsa patria, quæ cunctis eadem est.

8. *Quos docti &c.* Doctas mulieres, aut saltem eas, quæ doctæ videri volunt, improbat.

Juve-

Juvenal. Saty. 6. v. 184.

Nam quid rancidius, quam quod se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Tusca Græcula facta est;
De Sulmonensi mera Cecropis? omnia Græcè,
Cum sit turpe magis nostris nescire Latinè.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultra?
Concumbunt Græcè.

& denuò Saty. eadem v. 447.

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curvum sermone rotato
Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes;
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego, quæ repetit, volvitque Palæmonis artem
Servata semper lege, & ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris opicæ castigat amicæ
Verba. Solæcismum liceat fecisse marito.

De hac re vide Mart. lib. 11 Epigr. 20. Addo tantum Lucretiam ideò inter castissimas matronas recensitam, quia, ut ait Livius ad fin. 1. Lib. inventa est *nocte sera dedita lanæ inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedens.*

8. *Nævia &c.* Nævias plures apud Gruterum lego; exhibeo vetera Epigrammata ex eodem; Primum relat. pag. 665. num. 7., iterumque repetitum pag. 1049. 3.

ÆLIÆ

SABINÆ

NEVIA

FORTVNA

TA. FILIÆ

DVLCISSIMÆ

alterum

Et Quartilla legat, nulloque interprete Galla.

10. *Porticus Agrippæ malè nititur alta columnis,*

Bal-

NOTÆ.

alterum pag.810. n 10.

IN. QVEM. INDVXI. SARCOPHAGVM. IN. QVEM. DVM. RECEPTVM. FVERIT. CORPVS. MEVM. NVLLI. VNQVAM. LICEAT. ACCEDERE. NEQVE. VEXARE. OSSA. MEA. NON. FILIVS. NEQVE. NEPOTES. NEQ. DE. AFFINITATE. VLLVS. SI. QVIS. AVTEM. INFRINGERE. VEL. APERIRE. AVSVS. FVERIT. IS. TVM. INFERET. POENE. NOMINE. REIP. FOLLES. MILLE. SANE. NEVIA. PRISCA. SI. PERMANSERIT. VSQ. IN. DIEM. FINITIONIS SVÆ. RECIPIETVR. IBI. IVXTA. MARITVM. SVVM.

9. *Et Quartilla &c.* De Quartilla vide, quæ diximus Satyr.2. 3.4. & 5.

9. *Nulloque interprete &c.* Ideſt nullo adhibito, qui è Latina in vernaculam linguam vertat.

9. *Galla &c.* De hac lege Martialem in ſuis Epigrammatibus.

10. *Porticus &c.* Minime dubium eſt, quin Porticus Agrippæ ſit is, qui adhæret templo Deorum Matri, Diiſque omnibus ab eodem Agrippa ſacrato, & ſub nomine Panthei agnito. Sed de Pantheo notis ſequentibus; nunc tantum ſiſto in voce porticus, ſub qua intelligitur Locus amplus, & ſpatioſus tecto incluſus ob repentinos imbres, & umbrarum, ac deambulationis gratia ædificatus. Meminit Virgil. 3. Æneid. v.353., loquens de Trojanis ab Heleno exceptis.

Illos porticibus Rex accipiebat in amplis.

Sed cur è Chaonia, & Heleno illius regionis Rege exempla mutuo, cum Roma ſuppeditet abundantiſſima. In Urbe etenim frequentiſſimas vidit porticus antiquitas, earumque reliquias admiratur poſteritas, ex iis magnitudinem, majeſtatem,

&

& amplitudinem potius coniiciens, quam agnoscens. Earum usum à Græcia derivatum censeo, nam Vitruv. lib. 1. cap. 1. *Græci*, ait, *in quadrato amplissimis, & duplicibus porticibus fora constituunt, crebrisque porticibus, aut lapideis, aut marmoreis peristiliis adornant, & supra ambulationes in contignationibus faciunt.* Στοὰς illi nuncupavere, plurimæque Athenis præcipuè visebantur; Celebriores tamen fuere, quæ *στοὰ βασιλήιος*, hoc est porticus regia, ac in dextra Ceramici parte conspiciebatur, in qua Rex, ut inquit Pausanias, sedere solebat, cujus Magistratus annuus erat; necnon duo aliæ, quas & *βασιλήιους στοὰς* dixit Harpoc., quarum unam recenset *ἐλευθερίου Διὸς*, idest Jovis Liberatoris è regione superioris *βασιλείου* collocatam fuisse: alteram adiicit olim *ἀνάκτιον*, *regiam*, posteà verò *ποικίλην* *variam* à picturis diversis nuncupatam; illam forsan Stoicorum congressibus decoratam, & postquam Zeno cum suis Discipulis frequentare cæpit, ibique Philosophica dogmata proponere, & docere, ut pridem infamem cæde mille, & quadringentorum triginta Civium cohonestaret, tutamque ab ulterioribus insidiis redderet, sicut narrat Laertius in vita ejusdem Zenonis, inquiens: *Vertens igitur se ad porticum variam, quæ Πεισιανάκτειος appellabatur, & ex varia, & multæ scientiæ pictura Polygnoti ποικίλη, orationem formabat, volens, & locum illum stabilem facere, nullisque seditionibus ultra violabilem; Namque ad MCCCCXXX. cives ibi fuerant necati.* At sicut numero plures, ita & splendore majores porticus ædificavit sibi Roma, tunc rerum domina: nullum siquidem penè publicum ædificium sine ampla porticu, ut prisca referunt monumenta; quin & innumeras privatas legimus, de quibus non est hic ocium dicere. Splendidissima adhuc hodiè superest, quæ Panthei frontem tegit, altissimis, & miræ molis columnis fulta, interiorique ornatu mirè decora, licet temporis injuriis, barbarorum incursibus, aliisque momentis plurimum imminuto: At quanto admirabiliores illæ, quæ fora circuibant, & claudebant! Vitruvius eas *duplices* appellat, seu malis respicere altitudinem, seu latitudinem; hanc, quia ambulationi commodiorem; illam quia majestati convenientiorem, & ornatui propriorem; de qua satis etiam ipse testatur addens, & præcipiens; *ut superiores columnæ quarta parte minores, quam inferiores constituantur; propterea, quod oneri ferundo, quæ sunt inferiora, firmiora debent esse, quam superiora.*

tiora. Certè Romanum forum, quod & Vetus, utpotè à Romulo institutum, Porticibus à Tarquinio Rege cinctum fuit. Nec aliter se habuit forum Augusti, de quo Sueton. in August. *Proximum a Diis immortalibus honorem memoriæ Ducum præstitit, qui imperium Populi Romani ex minimo maximum reddidissent; & statuas omnium triumphali effigie, in utraque Fori sui Porticu dedicavit*: Addo Trajanum, in quo maxima, nobilissimaque porticus fuit, cujus etiam hodiè aliquot visuntur columnarum fragmenta propè ipsam coclidem iacentia; De Pompeii celeberrima Porticu, ait Ovid. lib. 1. de Artq.

Tù modo Pompeja lætus spatiare sub umbra.

Fortè eadem, quæ & Isidi sacra, in quam mulieres conveniebant, ut innuit Juven. Saty. 6. v. 60.

Porticibus ne tibi monstratur fœmina voto
Digna tuo?

Illud & subdendum est, apud Gruterum legi plurimas inscriptiones, quæ porticuum hujuscemodi mentionem faciunt, ac eorum, qui eas construendas curaverant, memoriam perennant. Has legere licet pag. 24. 6., pag. 65. 3., pag. 172. 3., pag. 23. 9., pag. 69. 4., pag. 174. 8.

Duas tantum celebriores refero; Primam Galerii, & Gratiani foro Trajani affixam pag. 171. 9.

GALERIVS. ET. GRATIANVS. PII. FELICES. AC. TRIVMPHATORES. SEMPER. AVGG. PORTICVS. ANTAS ARTASQ. COLLINI. ET. AD. ORNAMENTVM. VRBIS. ADDI. DEDICARIQVE. IVSSERVNT.

Alteram Lucii Vallii Solonis pag. 66. 2. ad templum Silvani.

SILVANO. SANCTO
L. VALLIVS. SOLON
PORTICVM
EX. VOTO. FECIT.
DEDICAVIT. K. APRILIB.
PISONE. E. T. BOLANO. COS.

Reliquas omitto, ne longior, quam par est, sim; simplicis enim notæ metam jam excessi.

10. *Agrippæ*

10. *Agrippa &c.* Ex hoc distinctivo dignoscitur intelligendum esse hunc locum de solo Pantheo, quod ab Agrippa genero Augusti ædificatum est, ut notant Authores, & ostendit inscriptio literis cubitalibus in fronte porticus sculpta.

M. AGRIPPA. F. L. COS. TERTIVM. FECIT.

Perfecit tamen biennio post, & dedicavit anno Urbis 539., ut est in Dione; Maxima, celeberrimaque hæc moles sæpe temporis, seu casus injurias subiit; nam sub Tito magno illo incendio, quo & Capitolium, tertiò arsit, ut ex Dionis compendio: Restituit tamen Domitianus, & ità capiendus Cassiodorus in Consulatu IX. *Insignissima Romæ facta sunt, Forum Trajani, Thermæ Trajani, Meta sudans, & Pantheon.* Fulminis ictu iterum percussum, & flamma assumptum anno XIII. Trajani ex Eusebii Chronico, ab Hadriano pristino splendori redditum narrat Spartianus in ejus vita: Restituere itidem Luc. Septimius Severus, & Marcus Aurelius Antoninus, qui in fronte operis hodièque insculpti leguntur; en inscriptionem, quam iidem Imperatores ponendam curavere.

IMP. CÆSAR. L. SEPTIMIVS. SEVERVS. PIVS. PERTINAX. ARABICVS. ADIABENICVS. PARTHICVS. MAXIMVS. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. PP. PROCOS. ET. IMP. CÆS. M. AVRELIVS. ANTONINVS. PIVS. FELIX. AVG. TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEVM. VETVSTATE. CORRVPTVM. CVM. OMNI. CVLTV. RESTITVERVNT.

Iconem hujus Templi minimè hic dandum puto, quandoquidem omnium oculis obvius; Latitudo, atque altitudo ejusdem par est, pedum 144. Pauca quæ de ornatu supersunt admirabilia sunt in ipso corpore, etiamsi penè spoliato, & nudo; nam artificium & symmetria per omnes partes maximas, & minimas in eo excellet, decor, ordo, devinctio singularis, ut Sebastianus Serlius, vir peritissimus, qui omnia ejus membra descripsit, & mensus est, habendum censuerit hoc, velut unicum exem-

 plar

plar cōsummatæ Architecturæ. Quid si inspicere contigisset priscis suis ornamentis decorum, totque pretiosissimis lapidibus, signisque redimitum quid tandem, si prægrandibus, æreisque tegulis, & quidem auratis, non verò argenteis, ut putat, scribitque Albertinus in nova, veterique Roma, quas abstulit Constantinus Heraclii filius, ut pleraque alia ornamenta Romæ reliqua, avexitque in Siciliam, tectum? Sanè nobis etiam contigisset id, quod evenit Constantio, referente Ammiano Marcellino lib. 16. *Qui Romam ingressus, imperii, virtutumque omnium larem, cum venisset ad Rostra, perspectissimum priscæ potentiæ Forum obstupuit, perque omne latus, quo oculi se contulissent, miraculorum densitate perstrictus, allocutus Nobilitatem in Curia, populumque pro tribunali, in Palatium receptus favore multiplici, lætitia fruebatur optata. Deindè intra septem montium culmina, per acclivitatem, planiciemque posita Urbis membra collustrans, & suburbana; quicquid erat primum, id eminere inter alia cuncta sperabat; Jovis Tarpei delubra, quantum terrena divinis præcellunt; lavacra in modum provinciarum extructa; Amphitheatri molem solidatam lapidis Tyburtini compage; Pantheon, velut regionem teretem spatiosa celsitudine fornicatam &c.* At jam ad nomen, de cujus origine, causaque videtur dubitasse Dio, scribens; *Pantheon sic fortassè dicitur, quia plures Deorum imagines in simulacris Veneris, & Martis complecteretur; vel ut ego censeo a forma illa devexæ rotunditatis, & quia Cœlum referret.* Abeo tamen à sententia Dionis, licet eam antiquitas consecraverit; nec me movet, quod inibi fuerint paucæ, & certæ, nec communiter Diis positæ, statuæ, puta Martis, Veneris, & Julii Cœsaris, imò & ipsius Augusti in Vestibulo, quam cum sua posuit Agrippa, quemadmodum refert idem Dio. At cum taceat Pantheon Jovi Ultori ab Agrippa factum, quod scribit Plinius lib. 25., ex quo præcipuus, & præses Deus ibi fuisse videtur, indè, judicandum censeo illum supposuisse hoc simulacrum uti notissimum, reliqua verò uti minus nota enunciavisse; nam cum Pantheon omnes Deos dicat, omnes ibi cultos, effigiatosque sive simul, sive seorsim autumandum est. Unde forsan non malè conjiciam, si ibi Signum præcipuum fuisse cultum dixero, quod Jovis Ultoris imaginem principaliter repræsentaret, minus verò principaliter plures alios Deos, ut in more esse, ex pluribus signis Pantheis licet dignoscere; ex quibus affero elegan-

num æreum ex celeberrimo Musæo J. P. Bellori eru-
tiquitatis amantissimi, qui non ita pridem malo reipu-
terariæ è vivis recessit.

t optimè hæc imago nostram conjecturam, nam uti vides
 omnes,

omnes ferè Deos ex eorum symbolis indigitat, in semicirculo Lunam, in pharetra Cupidinem, in alis tum ipsum, tum Victoriam, in cornu-copiæ Cererem, in serpente intorto brachio Salutem, in pelle caprina pectori apposita Bacchum, in gubernaculo navis Fortunam &c.; cum cæteroquin principalis representatio sit Isidis, ut ex capitis ornamento, facieque dignoscitur; Quod mirè convenit cum eo signo, quod Lucianus dicit se vidisse in Syria, Statua videlicet multiformi, quæ quidem esset Juno, haberet tamen aliquid Palladis, Veneris, Lunæ, Rheæ, Dianæ, Nemeseos, & Parcarum. Quibus adde Apul.lib.11., qui invocans Isidem, illam Cærerem, Dianam, Venerem, & Proserpinam nuncupat; Macrob.lib.Saturn. qui probat omnes Deos ad Solem referri, tandemque veteres duas inscriptiones, primam apud Gruter.

TE TIBI
VNA . QVÆ . ES . OMNIA
DEA . ISIS .
ARRIVS . BALBINVS . V. C.

Alteram quæ Romæ in Hortis Justinianeis visitur.

DIS . DEABVS
C. IVLIVS . C. F. ARN.
AFRICANVS . BRIXEL-
LO . OPTIO . EQVIT.
COH. VIII. PR. 7. IVLI .
SIGNVM . AEREVM
PANTHEVM
D. D. V. L. L. M
DEDICATVS. X. K.
AVG. BARBARO . ET
REGVLO . COSS.

Idest:

Diis Deabus
Cajus Julius Caii Filius
Arniensi tribu, cognomine Africanus

Bri-

Brixello Optio Equitum Cohortis
Octavæ Prætoriæ Centuria
Juli, Signum Aereum Pantheum
Dono dedit, voto libenti, libero munere,
Dedicatum Decimo Kalendas Augustas,
Barbaro, & Regulo Consulibus.

Fatemur alia significatione legi frequenter in antiquis monumentis Pantheon, & Panthean, ita ut dictionis sensus sit *omnino Deus, omnino Dea*. Præludit huic sententiæ Dio, scribens sororem Caligulæ *Drusillam consecratam ab eo, & ab omnibus Pantheam vocatam*. Favent veteres lapides apud Gruterum, pag.1.

PANTHEO . AVG
SACRVM
L. LICINIVS. ADAMAS
LIB. FAVST. II VIR. AVG.

Et pag.1005.

DIVO
PANTHEO
SALVIS
ASTERIS
L. CASSIVS
INGENVVS
V. S. L. M.

Sed hæc nihil ad rem nostram, prosequamur notas.

10. *Malè nititur alta &c.* Ideſt non ſatis ſuſtentatur ampliſſimis, excellentiſſimiſque columnis, quibus munitur, quin nobiliora, delicatioraque ornamenta plurimum damni temporis ab injuriis non ſenſerint, & vetuſtate corroſa perierint, vel ſaltem à veteri ſplendore abierint. Adde tres ex ipſis columnis jam collapſas totius penè porticus ruinam ſecum tuliſſe; ſed admirabile in Romanæ Urbis ornatum Alexandri VII. Pontificis Maximi ſtudium, & amor effecit, ut ex cum ſuperiori fornice, ſi non priſtino ornatui, & ſplendori, ſaltem primævæ formæ redderentur.

b 3 Bal-

Balneaque, & Circos, Latii monumenta decoris

Lactu-

NOTÆ.

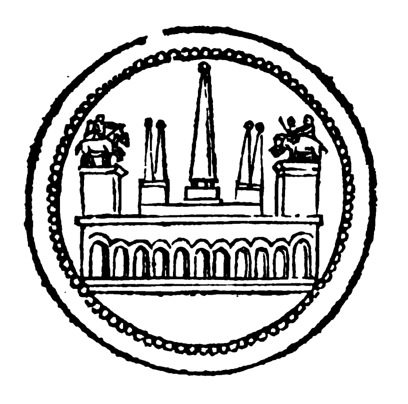
11. *Balneaque &c.* Romanas Thermas *in modum provinciarum extructas* dixit Ammian. Marcell. suprà laudatus; *mirabilem autem magnitudinem thermarum* prædicat Cassiodorus. Inter has Antonianæ, & Diocletianæ magis refulxerunt, quarum miram laxitatem sic describit Olympiodorus: *Erant lavacra publica ingentia, sicut Antonianæ Thermæ dictæ in usus lavantium, sellas habebant mille sexcentas è polito marmore factas: Diocletiani autem circiter bis tantum*; itaut in his ter mille, & ducentæ personæ potuerint simul lavari, in illis mille, & sexcentæ. Quid si addideris reliquum thermarum corpus, videlicet cellas, solia, piscinas, capaces, & longas porticus, xistos, nemora, spheristæria, & reliquas partes? sanè Blondum nostrum minimè earum amplitudinem exæquasse censebis, cum ait, asseruitque, *ne maxima quidem quatuor Italiæ palatia simul juncta, posse illas Diocletianas adæquare*. At de his consule Sidonii epist. 11. lib. 1., & Hierony. Mercurial. de arte Gymnastica, qui plenè satisfaciunt: Ad ornatum propero, & Senecam testem affero dicentem, increpantem, & delineantem non balneas aliquas, sed Principum dixeris plusquam aulas: Audi: *Pauper sibi videtur ac sordidus, ni parietes magnis, ac pretiosis ORBIBUS refulserint: ni ALEXANDRINA marmora NUMIDICIS crustis distincta sint: nisi illis undique, & in PICTURAE modum variata CIRCUMLITIO prætexatur, nisi VITRO condatur camera: nisi PARIUS, & THASIUS lapis, quondam rarum in aliquo Templo spectaculum, Piscinas nostras circumdederit: nisi aquam ARGENTEA epitonia fuderint: & adhuc plebejas fistulas loquor: Quid cum ad balnea libertinorum pervenero? Quantum STATUARUM, quantum COLUMNARUM est nihil sustinentium, sed in ornamentum petitarum, & impensæ causa? Quantum AQUARUM per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum venimus, ut nonnisi GEMMAS calcare nolimus.* Hęc tantum de privatis dicta, quod si adeò cultæ, decoræ, & tanto luxu, tantaque impensa, operaque paratæ, quid de iis, quas Principes publicabant? Has celebriores & principes enumeratas agnoscimus duodecim fuisse numero, videlicet, Antonianas, & Dio-

& Diocletianas suprà enunciatas,necnon Agrippinas ab Agrippa juxtà Pantheon constructas, Alexandrinas ab Alexandro Severo ædificatas, Aurelianas, quas Aurelianus in regione Transtyberim extulit, Constantinianas, Domitianas, Gordianas, Neronianas, Novatianas, Severianas, & Trajanas; quibus Albertinus suprà recensitus adæquat Tytianas, Decianas, Commodianas, Syrtacas, Philippi Augusti, & Olympiades. At sive privatas, sive publicas, regiasque balneas inspicias, velimus scias, eo earum luxum Romæ crevisse, ut *ad infinitam pervenerint numerum*, si fides Plinio hæc scribenti lib.36., ubi addit solum *Marcum Agrippam* in Ædilitate sua *gratuita præbuisse balnea centum septuaginta*. Ne mireris tamen, Lector, in veteri Roma tantùm balneis indulsisse Gentes, nam assiduus earum usus, sive is ad munditiem, sive ad superstitionem, sive ad delicias pertineret; lavabant enim quotidiè, & de more, cum ad cœnam ituri; undè Artemidorus rectè ait: *Balneum nihil aliud suo ævo fuisse, quam transitum ad cœnam*: Hinc benè notatus Commodus Imperator *septies, aut opties in die lavisse*, quia totidem vicibus cibo se dederet. Hæc Lipsio debemus, à quo, ut plurimum, hausimus, contraximus autem quantum fieri potuit, ut lectori parceremus; Vide eum (si lubido est) in tract. luculentissimo de magnit. Rom. lib.3.cap.8.

11. *Et Circos &c.* Plures Circos Roma vidit, Maximum scilicet, Flaminium, ac Neronianum; quorum primus fuit ad Palatii radices ædificatus; Secundus Campum Martium, tertius Vaticani Montis planitiem occupavit, in quo Nero sepè Circenses ludos egit, ac aurigam spectanti populo deposita majestate se exhibuit; Insuper quartum fuit, qui Caracallæ nuncupatus, cujus rudera adhuc remanent propè viam Appiam, loco dicto *Capo di Bove*, integriora, quam cęterorum, qui ætatis longævæ invidia vastati vix, ac ne vix quidem umbram sui ipsius diligenter scrutantibus prębent. Attamen reliquos mitto,& ad solum Circum Maximũ me confero, cui primus locum designavit L. Tarquinius, uti refert Liv. lib.1. cap.35. *Tunc primum Circo, qui nunc Maximus dicitur, designatus locus est; loca divisa Patribus, Equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent; fori appellati. Spectavere, furcis duodenas a terra spectacula alta sustinentibus pedes. Ludicrum fuit, equi pugilesque ex Ethruria maximè acciti. Solemnes deinde annui mansere ludi,*

 magni-

magnique variè appella.i ab eodem Rege. Sic ab ineunte Romana magnitudine Circus Maximus institutus est sub Regibus, & in eo loci cuique ordini assignati, ludique equorum, & pugilum decreti, gradus equitibus, & patribus constituti. Notat inde Raphael Volaterranus, vir non tantum do trina, quam morum, & pietatis sanctitate celeberrimus l. 19. Comm. Urban. pag. 691. edit. Basileen. anni 1559. ex Sueton. in C. Cæsar., quod ipsemet Cesar Circum ab utraque parte produxerit, & in gyru n euripum addiderit; & tandem Claudium marmoreis carceribus, (ita Sueton. in Claudio) auratisque metis, quæ utraque & tophina, & lignea prius fuerant, excoluisse; propria Senatoribus constituisse loca promiscuè spectare solitis. Quo ad ejus amplitudinem, constat fuisse trium stadiorum, nempe passuum Geometricorum 375. longitudinem, latitudinem vero unius stadii, videlicet 125. passuum: Additque Volaterran. loc. cit., ipsam longitudinem divisam fuisse in partes septem, quarum unam dabant anfractui, quo in dextro circi spatio in sinistrum certantes ad ultimam migrarent metam; alias verò metas per lineam mediam ità dispertitas, ut per longitudinem circi æquis inter se spatiis distarent, & caperent totius longitudinis septimam septies, ductamque à meta ad metam veluti crepidinem altam pedes nihil minus sex; fuisseque Circi lateribus gradationes, ubi spectatores consisterent. Hæc quæ ex Leone Ostiensi profitetur accepisse Author non multum distant à sententia Cassiodori, qui aliqua refert, quę ille tacuit, inquiens. *In Circo alba linea currentes coercebantur, ut quadrigis progredientibus indè certamen oriretur, quod septem peragitur metis numero planetarum. Ipsæ verò metæ ternas obtinent summitates inter has duo sunt obelisci, sacra priscorum Chaldaicis signis, quasi literis, indicantes*. Sed ut melius res ipsa percipiatur, placuit ob oculos ponere Circum ipsum ex celeberrimo numismate Gordiani Imperatoris, quod produxit Angelonus in Hist. Augusta.

circumpositos gradus ad spectatorum vsum, si lineas septem, partes, quæ circi longitudinem æquis spatiis dividant, si rum ex obeliscis excipias; habes ex hoc numismate ea nia, quæ ad ejusdem ornatum, & splendorem pertinuere: elicet aggerem, sic vocat Juven. Saty. 6. v. 587., seu curi- n, uti appellat Suetonius loc. cit. Habes metas cum ovis ftorum super impositis, & fortè deauratis, & Obeliscum yptium, ex duobus in medio Circi locatis, quorum majo- Soli, minorem Lunæ dicavere Romani Principes. Qui ra cupit, consulat Panvinium de Lud. Circens.

11. *Latii monumenta &c.* Verba hæc ad precedentia expres- relationem habere minimè hæsitandum est, scilicet ad ntheon, ad Thermas, & ad Circos; fatendum autem sub- urè etiam indigitare reliqua magnitudinis Romanæ monu- nta, quæ perierunt, saltem ex maxima parte, puta Capito- n, Ædem Jovis Capitolini, Amphitheatrum, Theatra, Cu- n, Templum Urbis, atque Pacis, Metam sudantem, Nau- chias, & si qua alia, quæ ad æternæ Romæ splendorem spe- vere, tantaque admiratione digna fuere, ut post Plin. l. 3. & m ianum Marcel. loco cit. sub n. 10. ad v. *Agrippa*, magno de ea prædicarit Cassiodorus: *Ferunt Prisci sæculi narrato- fabricarum septem tantum terris attributa miracula. Ephesi næ templum &c. Sed quis illa vlterius præcipua putabit, cum vna Urbe tot stupenda conspexerit? Habuerunt honores, quia*

pre-

Lactucæ insultant, betæ, lætique coronant
Cauliculi, & statuas rumpit caprificus equestres.
At

NOTÆ.

præcesserunt tempore: & in rudi sæculo quidquid emersisset novum, per ora hominum jure ferebatur eximium. Nunc autem potest esse veridicum, si UNIVERSA ROMA dicatur esse miraculum.

12. *Lactucæ insultant &c.* Frequentativum ab insilio, idest super hæc diruta ædificia saliunt, atque vegetè, & sublimes nascuntur: Nam ut plurimum solo æquatis tot superbis molibus, & ne quidem earum vestigiis vix remanentibus, successit nuda terra, indèque in hortos, in quibus olera ad usum Urbis seruntur, atque coluntur, loca illa tam illustria conversa fuere.

12. *Lætique &c.* Idest virides, & altè vegetantes ex imitat. Virgil. 1. Georg. v. 325.

Sata læta.

Et 2. ejusdem v. 48.

Infœcunda quidem, sed læta, & fortia surgunt.

12. *Coronant &c.* Idest in gyrum disponuntur; nisi malis à poeta id ad veteres coronas referri, quæ victoribus ludorum in circis dispertiebantur, innuereque voluisse deplorabili metamorphosi in brassicas, & alia vilia olera translatàs, quæ illa loca diruta, & vastata dicuntur coronare. Hæc adeo vera sunt, ut teste non indigeant. Adeat quis, si lubet, Palatini radices, Quirinalis collem, Romam denique totam perlustret, libenterque fatebitur se Urbem in Urbe non invenire, & ex tot amplissimis prisci Imperii monumentis vix informe cadauer, vix pulverem superesse.

13. *Et Statuas rumpit &c.* Infæcundam, inutilem, perniciosamque hanc plantam veteribus sepulchris innasci fassus est in suis insulsis Criticis Philodemus; statuis tamen innasci negavit, & in errorem asserenti Sectano imputavit; Habebit noster lector huic obiectioni Sectanum respondentem in Apologetico ad calcem postremi libri hujus operis apposito. Nil de hoc moramur. Hoc unum addere liceat, quod Romano florescente Imperio, habuit Roma viginti duos equos majores marmoreos, æneos deauratos viginti quàtuor, eburneos nonaginta

At nos ruderibus priscum, senioque juvabit
Sermonem eruere, & cineres coluisse sepulchri?

Quæ

NOTÆ.

a quatuor, uti scribit Albertinus in vet. Rom.; atqui longa ætas eos penè omnes nobis invidit, quatuorque tantum marmoreos, unicumque æneum, qui Quirinalem montem, & Capitolium nunc exornant, servavit. Mitto aureum Constantini equum, qui octavam Urbis regionem, forumque in illa Romanum decoravit; eius etenim postrema sors potius tribuenda avaritiæ, quam temporis vastationi.

14. *At nos ruderibus &c.* Rudera propriè sunt lapidum frusta, & ruinarum maceries, Antiquis raudus, & raudera nuncupabantur teste Festo. Vitruv. lib. 7. *Verus rudus est, ex materia veterum pavimentorum, & dirutorum ædificiorum, quæ lapidibus, & testis confractis, calceque arena commixta constat.* Sed per translationem eleganter à Sectano dicta sunt de lingua latina, quæ penè in suis ruinis decrescente Romano Imperio sepulta permansit, & jam à pluribus sæculis in usu communi obsoleta, nil nisi aliqua sui fragmenta nobis in veteribus authoribus ostentat. Ita ut sensus sit. Quid nobis proderit, eam è suis cineribus excitare, & excitatam colere, vel è ruinis suis ad priscum decus revocare?

14. *Senioque &c.* Prosequitur author metaphoram seniumque pro diuturno temporis decursu accipit ex imitatione Plinii l. 7. c. 48. *Quidam Lunæ senio annum terminabant, ut Aegyptii,* de integro Lunæ annuo cursu intelligens.

15. *Et cineres coluisse sepulchri &c.* Item metaphoricè, quandoquidem cinis est pulvis, in quem materies usta resolvitur. Hinc dictus cinis, qui reliquus pulvis ex cremato cadavere. Ita Virg. Æneid. 6. v. 226.

Postquam collapsi cineres, & flamma quievit.
Relliquias vino, & bibulam lavere favillam.

Et Æneid. 11. v. 210. de Latinorū exequiis post maximā cædē.

Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram,
Mœrentes altum cineres, & circumfusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.

Ubi

Ubi vides tertio die datam cineribus mortuorum tumulationem juxtà ritum, de quo la Cerda in hunc locum Virgil. n.8. pag.575., Adde Virgilio Propert. l.2. eleg.13.

Deinde ubi suppositus cinerem me fecerit ardor;
Accipiet manes parvula testa meos.

Ovid. Metam.

Jam cinis est, & de tam magno restat Achille
Nescio quid, parvam quod non bene compleat urnam.

Cic. in Verr. *Cur hunc dolorem cineri ejus, atque ossibus inussisti?* Et tandem Plin. l.19. c.11., ubi loquitur de quodam lini genere, quod igne non assumitur, atque ob id *vivum* vocat: *Regum inde funebres tunicæ corporis favillam à reliquo separant cinere*: At de his, aliisque ad cineres cadaverum spectantibus lege Gruterum de Jure Manium, & Chirchmannum de funerib., ex quibus amplam eruditionis veteris messem colliges. Ad ea, quæ mea sunt, redeo, & metaphoram agnosco, nam re vera periit lingua Latina, & tantum cineres remanere dicuntur, sive eæ sint in illa studio acquisita, seu in libris, & operibus authorum, quæ adhuc supervixere, seu tandem in tribus linguis, Italica, Gallica, & Hispanica, quæ Latinæ Linguæ filiæ nuncupantur. Quonam autem tempore ea fatum subierit, incompertum est; Sensim tamen periisse probabile est, & factam paulatim à prisca puritate degenerem, Imperio Romano labente ipsam etiam barbararum gentium incursus sensisse, & cum ipsis in barbariem degenerasse, præcipuè circà decimum sæculum, quod, ut & illi proxima, ferreum fuit, & ab ignorantia nomen desumpsit; donec tandem in hominum ore evanuit. Diximus autem labente Imperio Latinam linguam quoque sensim in barbariem cecidisse; nam quis crederet eo florente id fieri potuisse? Non nescimus enim quantum Romani Latinæ, puriorisque linguæ propagandæ studuerint, dum rerum potiebantur, & in omnes mundi plagas potestatem protendebant; censentes plurimum conferre eorum gloriæ, & potentiæ, si secum uno, eodemque idiomate gentes omnes loquerentur; Id agnoscens S. Augustin. lib.19. c.7. de Civit. Dei ait: *Data est opera, ut Civitas imperiosa, non solum jugum, verùm etiam linguam suam domitis gentibus per speciem societatis imponeret*. Ex quo rectè Tolosanus infert lib.15. capit. de Republ., *quod rerum publicarum moderatores voluerunt cum glo-*

Quæ levis antiqua durabit gratia linguæ,

Roma

Notæ.

ria patriæ etiam propriam linguam, & sermonem victores ad alias nationes propagare. Adhibueruntque sollicitudinem, ut non tantum victi victorum leges, & mores vivendi acciperent, sed & ipsorum sermonem sequerentur. Id Romanorum exemplo probare contendit, qui tam Gallos, quam Hispanos latinè loqui voluerunt, abolito eorum veteri, communique idiomate. Imo & eos apud Græcos idem tentasse author est Valer. Max. l.2. c.1. scribens: *Magistratus verò prisci, quantopere suam, populique Romani majestatem retinentes se gesserint, hinc cognosci potest, quod inter cætera obtinendæ gravitatis indicia, illud quoque magna cum perseverantia custodiebant, ne Græcis unquam, nisi Latinè responsa darent: quin etiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimum valent, excussa, per interpretem loqui cogebant, non in Urbe tantùm nostra, sed etiam in Græcia, & Asia, quo scilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffundebatur. Nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla in re pallium togæ subjici debere arbitrabantur, indignum esse existimantes illecebris, & suavitate literarum imperii pondus, & auctoritatem donari.* Is honos nunc Gallicæ debetur nationi, procurante, promoventeque maximo, invictissimoque Ludouico Rege XIV., qui ultrà sui regni floridissimi fines Gallicam linguam propagare exoptans, optimos quoscumque authores tam Græcos, quam Latinos per electos interpretes Gallicè loqui coegit, nullosque penè scriptores, tam ex Oriente, quam ex aliis mundi regionibus, ex iis etiam, quæ barbaræ apud nos nuncupantur, inertes reliquit, quin pari modo secum vernaculo idiomate loquentes regio dignarentur, & quod magis est familiari, eodemque benigno aspectu, & plausu; quantum commodi erga regnum, quantum amoris erga nationem illam, quantum denique decoris erga Regem inclytum importet, nemo est qui nesciat.

16. *Quæ leuis &c.* Linguam levem dicit, respectu reliquorum antiquitatis monumentorum, quæ etsi æternitati consecrata viderentur, puta marmoreos, æneosque colossos, attamen perierunt, nec nisi pauca quædam, & informia fragmenta supersunt, ut inferius dicemus. Sensus igitur phrasis est. Cur

que-

Roma, tuos minuunt si saecula longa colossos,

Vixque

NOTAE.

quaerimus, studemusque gratiam, & leporem in veteri, eademque levi lingua, & in vocibus jam communi usu obsoletis, quando saxa ipsa, aeraque, quae longiorem aetatem sui soliditate, atque incorruptibilitate spoponderant, in rudera abierunt, & vix aliqua eorum fragmenta supersunt?

17. *Roma tuos minuunt &c.* Minuere est minorem reddere, & detrahere, beneque dicitur de statuis, & similibus, quae meritò, cum franguntur, dicuntur imminui, idest in minorem molem redigi.

17. *Colossos &c.* Colossos Romae fuisse plurimos patet non tantum iis, qui antiquae Urbis monumenta perquisiere, sed cujuscumque oculis, qui plurima eorum frusta tam in aedibus Conseruatorum Capitolinis, quam alibi videre potuerunt. Fuit quidem in Capitolio Colossus Apollinis triginta cubitorum: Talis in Campo Martio Juppiter à Claudio dicatus, alter Apollinis eminuit in Bibliotheca templi Augusti quinquaginta pedum, Commodi Imperatoris cubitum tricenum, cujus caput adhuc in Conseruatorum palatio apparet: Quid de aeneo Domitiani colosso in foro posito, de Jovis simulacro in Capitolio collocato immensae amplitudinis, de Neronis simulacro in Vestibulo domus aureae posito 110. pedum, quid de pluribus aliis, quos longa aetas nobis invidit? Cum tantum quatuor minores supersint, qui Quirinalem collem, marginemque Capitolii exornant. At à colossis ad statuas pergamus, quarum luxus, numerusque Romae tantum crevit, ut merito dixerit Cassiodor. l.7. *Statuas primum Tusci in Italia invenisse referuntur, quas amplexa posteritas, pene parem populum Urbi dedit, quam Natura procreavit;* Hasque non tantum fuisse marmoreas, & aeneas, sed argentas, aureas, & eburneas habes ex priscis scriptoribus; De argenteis enim Plin., & Sueton. c.13. habent, quod sub Augusto maximè increbuerint: De aureis tradunt idemmet Sueton: In Domitiano, & Plin. in Laudatione Trajani, forsanque Statius in his versibus.

Da Capitolinis aeternis sedibus aurum,
Quo niteant sacri centeno pondere vultus.

Cla-

[redacted]

Vixque caput, fractique pedes, & crura supersunt,
Scriptaque pyramidum ceciderunt funere saxa?

20. *Ergo*

NOTÆ.

:larius Dionis compendium de Commodo notat, quod *sta-tam mille librarum pondo babuit, cum tauro, & vacca, quasi 'rbis conditor*; & de Claudio Trebellius: *Populus Romanus sump-t suo, in Capitolio, antè Jovis Opt. Max. templum, statuam auream ecem pondo collocavit*, & tandem de Domitiano Suetonius, quod iperbo arbitrio, *statuas sibi in Capitolio, nonnisi aureas, argen-asque poni permisit, ac ponderis certi*: Undè factum fuit, ut ntum studium, tantumque luxum Claudius compresserit, ac oercuerit; quia nimia jam copia; siquidem urbem, vias, vi-os non ornabant, sed stipabant, & arctabant. De re Dio lib. lt., quem præstat audire. *Urbs statuis implebatur: Quia licebat uique passim in tabula, ære, marmore se publicare; quod Clau-'us Imp. vetuit, & plerasque jam positas loco movit, & aliò anstulit: edixitque ne quis in posterum privatus poneret, nisi Se-atus permissu: excepto si quod opus publicum faceret, reficeretve.* !æc libenter cumulanda censuimus, ut eo magis Romana ma-nitudo elucescat, indèque pateat, quod etsi plures tempo-im voracitatem superaverint statuæ, quæ adhuc supersunt, & assim Romæ visuntur, imò & in regiones alias asportatæ Ro-anis spoliis exteras nationes ditavere, quotquot eę sint, iam si plures myriades expleant, in Columnensium, Ursino-im, Justinianorum, Burghesiis, Pamphiliis, & prçæteris in 'aticano Palatiis, ac viridariis, quotquot tandem servent lorentia, Parisii, cętereque Maximorum Principum Regiæ, : minimam quidem partem exęquari numeri propemodum finiti, quem Roma Imperatorum temporibus obtinuit. At *bil est opera, aut manu factum* [inquit Cic. pro Marcel.] *quod iquando non conficiat, & consumat vetustas.*

19. *Scriptaque Pyramidum &c.* Tres celebres fuisse Romę yramides invenio, quarum una tantum superest in Monu-entum, & Sepulturam C. Cestii fabricata, ut notat Epigra-ne in ea inscriptum, quem dedimus in not. 153. ad Saty. 3. nas reliquas solo aquatas fuisse scribunt, namque apud Aven-

tinum

docent plures inscriptiones apud Gruterum, quas benigno lectori offerimus.

Pag. 622. n. 20.

D. M.

CÆCILIÆ. LITE

OPHILIA. ARESCVSA

MAMMÆ. SVÆ.

B. M. FECIT.

Pag. 663. n. 2.

SECVRITATI. SACRVM.

VALERIVS. IVLIANVS. ITALICO. FILIO.

INFELICISSIMO. ET. HONORATÆ.

MAMMVLÆ. HVIVS. FECIT.

Pag. 663. n. 8.

DIS M.

ZETHO. CORINTVS

TATA. EIVS. ET. NICE

MAMMA. F.

Pag. ead. n. 5.

V. SALVIDIENA: Q. L. HILARA. SIBI. ET. SVÆ.

LIBERTÆ. SALVIDIANÆ. FAVSTILLÆ

DELICIÆ. SVÆ. ERVDITÆ. OMMIBVS.

ARTIBVS. RELIQVISTI. MAMMAM. TVAM.

GEMENTEM. PLANGENTEM. PLORANTEM.

VIXIT. ANNIS. XV. MENSIB. III. DIEB. XI. HORIS. VII

VIRGINEM. ERIPVIT. FATVS. MAIVS. DESTITVISTI.

VITILLA. MEA. MISERA. MAMMAM. TVAM

His contentus, alias mitto, quę in iisdem paginis Gruterianis obvię sunt; ex relatis habes communiter vocem mammę, & mammulę, matri, seu nutrici tributam, quemadmodum & tatæ patri,

Ergo juvat patrios labris attingere fontes
Et mea verba loqui, puero[que] quæ sedula nutrix
Et soror, & mater docuit, cum poscere mammam
Cum poma, & vini cyathum suxisse volebam.

NOTÆ.

20. *Attingere &c.* Est leviter tangere ex Terrent. in Andr.
Tetigin tui aliquid? Si attigisses, ferres infortunium.
Virg. Eclog. 5. verſ. 26.
Nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Georg. 3. verſ. 522. de peste.
Nec telas possunt attingere putres.
Et Æneid. 1. verſ. 741.
Primaque libato summo tenus attigit ore.

20. *Fontes &c.* Fons est aquarum origo, at per translationem accipitur pro origine aliarum rerum, uti ostendit Cic. 3. Tuſcul. *Non rem ipsam causam, atque fontem esse mœroris*, & ad Brut. *Nec in Senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi*. Hoc autem loco Sectanus dixit fontes, vel ipsam puriorem Italicam linguam, quæ Hethruriæ penè toti tribuitur, vel anthores Ethruscos, puta Dantem Aldiglerium, Petrarcam, Boccacium &c. Et plures alios, quos ob stili venustatem, verborum delectum, phrasis proprietatem, rectamque scribendi methodum, uti magistros veneramur, colimus, & sequimur.

21. *Et mea verba loqui &c.* Idest patrio idiomate, quod ab incunabulis didici. Eleganter usus est verbo possessiuo *mea*, quo majorem phrasi, dictionique efficaciam tribuit.

22. *Cum poscere mammam &c.* Mamma infantum vox, quod & passim usus ipse docet: Sectanum illustro ex Perſ. Saty. 3. verſ. 18.
Pappare minutum
Poscis, & iratus mammæ lallare recusas.
Quod verbum in simili significatione adhibuere etiam Græci, qui *μαμμᾶν* dixere vocem balbutientis pueri, habetque Aristophanes *νεφ.*, inquiens: *μαμμᾶν δ' αἰτήσαντος ἧκον σοι φέρων ἂν ἄρτον.* Inde blandientibus, lasciuientibusque puellis tributa, prout nos

25. *Ingenio Authoris, dum nec mercede coemptus,*
Nec

NOTÆ.

dicimus, reposuit beneficium, aut solvit. Nullum enim nobis placuit, quod æri alieno convenit, verbum. Referre est, ad eum, a quo acceperis, ferre. Hac vox significat voluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellavit. Itaque negamus quemquam scire gratiam referre, nisi sapientem. Addo exempla, quæ vocis hujus vim satis ostendunt, licet ad alium usum adhibita, ex Virg. lib.1.Æneid. verſ.243.

Fatis contraria fata rependens.

Et ex Ovid. in Epist.

Ingenio formæ damna rependo meæ.

25. *Ingenio Authoris &c.* Ingenium non est hic accipiendum pro natura cuique ingenita, ad sensum Terent. in Andr.

Qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi.

hoc est, cum hominibus ejus naturæ: Scimus etenim hujus generis esse docilitatem, memoriam &c., quæ ferè omnia uno ingenii nomine appellantur; Unde eas virtutes qui habent, ingeniosi vocantur, & præclara ingenia, obtusa ingenia dicimus, idest acuta, & rudia: Sed potius autumo accipi debere pro vi quadam naturali nobis insita ad inveniendum, quod ratione judicari possit, Græcisque εὐφυΐα nuncupatur teste Cicer. lib.5. de Finib., ac si dixerit Authoris industriæ, & bonæ indoli; utramque enim significationem importat græcum vocabulum εὐφυὴς ex Xenophonte, æquivaletque dictioni illi, ὡς πάντα δεξιὸς, *ad omnia dexter, & aptus.*

25. *Nec mercede coemptus &c.* Idest, nulla lucri, vel præmii spe illectus, nam coemere est simul emere. Dicta autem merces à merendo ære ex Varro. lib.4. de ling. Lat., estque præmium, quod datur pro labore, seu stipendio, quemadmodum habet Juven. Sat.7.

Scire volunt omnes, mercedem solvere nemo.

Habeturque etiam pro pretio ex Cic. ad Lentul. *Gaudeo te eam fidem cognoscere hominum, non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoveram*, & ex Virgil. Eclog.6.verſ.25.

Carmina, quæ vultis cognoscite; carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit.

Exclu-

Interea grates, quas tu, Philodeme, rependes.
Inge-

NOTÆ.

patri; disce etiam ex hoc postremo epigrammate variè usurpatam vocem mammam, dictamque etiam Libertæ respectu patronæ, aptamque semper ubicumque esse, quando blandiens puer, seu puella erga natu majores, seu cognatos introducitur festivè, seu aliquo alio modo indulgens, aut aliquid ab eis poscit.

24. *Interea grates &c.* Grates numero tantum plurali dicuntur, & in hac tantum terminatione, sonantque gratiam, quæ referri debet pro beneficio accepto. Testimonia profero. Virg. 1. Æneid. vers. 604.

Grates persolvere dignas
Nunc opus est nobis.

2. Ejusd. vers. 536.

Di tibi (si qua est Cœlo pietas, quæ talia curet)
Persolvant grates dignas, & præmia reddant.

Et 11. vers. 508. de Camilla:

O decus Italiæ Virgo, quas dicere grates,
Quasve referre parem?

Sic & Cicer. in somn. Scipion. *Grates, inquit, tibi ago summe Sol.*

24. *Rependes &c.* Rependere tractum volunt Grammatici à veteri sęculo, in quo cum pecunia signata non esset, quæ numeraretur, solvereturque, rude aurum appendi solebat; mos hic servatur hodie apud Sinenses, ut, qui eas oras viderunt, testantur. Habet hæc dictio suam efficaciam, æquivaletque verbo referre, cum aliqua tamen majori energia, ex significatione desumpta per translationem a veteri ejus usu, & acceptione. Est enim gratias referre, sed efficaciter, &, ut ita dicam, cum pondere maximo: Ità ut nil habeant Critici, quod refellant ex sententia Senecæ Epist. 81. ubi ait: *Mira in quibusdam rebus verborum proprietas est, & consuetudo sermonis antiqui quadam efficacissimis, & officia docentibus notis signat. Sic certè solemus loqui, ille illi gratias retulit. Referre est ultrò quod debeas afferre. Non dicimus gratias reddidit. Reddunt enim, & qui reposcuntur, & qui inviti, & qui ubilibet, & qui per alium. Non*

Roma, tuos minuunt si sæcula longa colossos,

Vixque

NOTÆ.

quærimus, studemusque gratiam, & leporem in veteri, eademque levi lingua, & in vocibus jam communi usu obsoletis, quando saxa ipsa, æraque, quæ longiorem ætatem sui soliditate, atque incorruptibilitate spoponderant, in rudera abierunt, & vix aliqua eorum fragmenta supersunt?

17. *Roma tuos minuunt &c.* Minuere est minorem reddere, & detrahere, benèque dicitur de statuis, & similibus, quæ meritò, cum franguntur, dicuntur imminui. idest in minorem molem redigi.

17. *Colossos &c.* Colossos Romæ fuisse plurimos patet non tantum iis, qui antiquæ Urbis monumenta perquisiere, sed cujuscumque oculis, qui plurima eorum frusta tam in ædibus Conseruatorum Capitolinis, quam alibi videre potuerunt. Fuit quidem in Capitolio Colossus Apollinis triginta cubitorum: Talis in Campo Martio Juppiter à Claudio dicatus, alter Apollinis eminuit in Bibliotheca templi Augusti quinquaginta pedum, Commodi Imperatoris cubitum tricenum, cujus caput adhuc in Conseruatorum palatio apparet: Quid de æneo Domitiani colosso in foro posito, de Jovis simulacro in Capitolio collocato immensæ amplitudinis, de Neronis simulacro in Vestibulo domus aureæ posito 110. pedum, quid de pluribus aliis, quos longa ætas nobis invidit? Cum tantum quatuor minores supersint, qui Quirinalem collem, marginemque Capitolii exornant. At à colossis ad statuas pergamus, quarum luxus, numerusque Romæ tantum crevit, ut merito dixerit Cassiodor. l.7. *Statuas primum Tusci in Italia invenisse referuntur, quas amplexa posteritas, pene parem populum Urbi dedit, quam Natura procreavit;* Hasque non tantum fuisse marmoreas, & æneas, sed argenteas, aureas, & eburneas habes ex priscis scriptoribus; De argenteis enim Plin., & Sueton. c.13. habent, quod sub Augusto maximè increbuerint: De aureis tradunt idemmet Sueton: In Domitiano, & Plin. in Laudatione Trajani, forsanque Statius in his versibus.

Da Capitolinis æternis sedibus aurum,
Quo niteant sacri centeno pondere vultus.

Cla.

Vixque caput, fractique pedes, & crura supersunt,
Scriptaque pyramidum ceciderunt funere saxa?

20. *Ergo*

NOTÆ.

Clarius Dionis compendium de Commodo notat, quod *sta-uam mille librarum pondo habuit, cum tauro, & vacca, quasi Jrbis conditor*; & de Claudio Trebellius: *Populus Romanus sump-u suo, in Capitolio, antè Jovis Opt. Max. templum, statuam auream lecem pondo collocavit*, & tandem de Domitiano Suetonius, quod uperbo arbitrio, *statuas sibi in Capitolio, nonnisi aureas, argen-easque poni permisit, ac ponderis certi*: Undè factum fuit, ut antum studium, tantumque luxum Claudius compresserit, ac oercuerit; quia nimia jam copia; siquidem urbem, vias, vi-os non ornabant, sed stipabant, & arctabant. De re Dio lib. lx., quem præstat audire. *Urbs statuis implebatur: Quia licebat uique passim in tabula, ære, marmore se publicare; quod Clau-lius Imp. vetuit, & plerasque jam positas loco movit, & alió ranstulit: edixitque ne quis in posterum privatus poneret, nisi Se-atus permissu: excepto si quod opus publicum faceret, reficeretve.* Hæc libenter cumulanda censuimus, ut eo magis Romana ma-gnitudo elucescat, indèque pateat, quod etsi plures tempo-um voracitatem superaverint statuæ, quæ adhuc supersunt, & passim Romæ visuntur, imò & in regiones alias asportatæ Ro-manis spoliis exteras nationes ditavere, quotquot eę sint, tiam si plures myriades expleant, in Columnensium, Ursino-um, Justinianorum, Burghesiis, Pamphiliis, & præcæteris in Vaticano Palatiis, ac viridariis, quotquot tandem servent Florentia, Parisii, cęteręque Maximorum Principum Regiæ, e minimam quidem partem exęquari numeri propemodum nfiniti, quem Roma Imperatorum temporibus obtinuit. At *ihil est operæ, aut manu factum* [inquit Cic. pro Marcel.] *quod liquando non conficiat, & consumat vetustas.*

19. *Scriptaque Pyramidum &c.* Tres celebres fuisse Romę Pyramides invenio, quarum una tantum superest in Monu-mentum, & Sepulturam C. Cestii fabricata, ut notat Epigra-he in ea inscriptum, quem dedimus in not. 153. ad Saty. 3. Duas reliquas solo aquatas fuisse scribunt, namquæ apud Aven-

tinum

Troja caperetur, refert, quemadmodum Trojani cupidè in eum irruerent, illuderentque capto:

Undique visendi studio Trojana juventus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.

Necnon lib.4. vers.400., quo loco Æneas Divorum monitu impulsus classem celerrimè ad profectionem parat cum sociis; quod his verbis optimè exprimit:

Frondentesque ferunt ramos, ac robora sylvis
Infabricata fugæ studio &c.
Migrantes cernas, totaque ex Urbe ruentes.

26. *Famę &c.* Laudis, & gloriæ videlicet: Scimus famam dici quidquid de aliquo divulgatur, sive in bonum, sive in malum; Hancque describi à Virgil 4 Æneid. sic:

Fama malum, quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

At frequentius in bonam partem accipitur, undè pro laude posuit Virgil. idem lib.1.Æneid. ibi: *Tum pius Aeneas fama super athera notus*. Distinguit tamen Cic. lib. de Finib. bonam famam à gloria, inquiens: *εὐδοξίαν aptius est bonam famam appellare, quam gloriam*. Sed apud Sectanum, uti vides, pro utraque sumi potest, itaut hoc loco eadem sit fama, laus, & gloria. Fatetur itaque Author se inani alicui gloriæ non aspiravisse, dum publicari noluit; in quo virtus ejus maximè elucescit ex sententia Senecæ epist.114., qua docuit, quod *qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed glorię*; Licet ut verum fateamur, ex Bernard. super Cant. Serm.17. *Fama virtutem reddat illustriorem, tametsi non majorem*.

26. *Fecit tibi nomen &c.* Nomen etiam pro gloria, & fama dictum Virg.1.Æn.vers.613.

Semper bonos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Et iterum 9.ejusd. vers.343.

Ac multam in medio sine nomine plebem.

Eodem sensu habent Ovid.2.Am.Eleg.17.

Et multę per me nomen habere volunt.

Et 3 .Fastor.

Et pudet in parvis nomen habere casis.

Propert.lib.3 Eleg.13.

Non juvat in media nomen habere via.

Horat. Ode 9. lib.3.

Multi Lydia nominis.

Et tandem Liv. lib. 1. *Magnas opes, magnumque nomen sibi fecerunt.* Hinc Demosthenes in Chersoneso, ἀνώνυμον, καὶ ἄδοξον, quibus opponit ἐνδόξους, καὶ γνωρίσμους, Sil. lib. 8.

Cætera in obscuro famę, & sine nomine vulgi:

Necnon Ennius in Alexand. *Multi alii adventant, paupertas quorum obscurat nomina.*

26. *In ævum &c.* Ævum dicitur tempus, & ætas longa, sive perpetua à gręco αἰών, ι interjecta, ut placet Apulejo. Undè & hic in simili sensu locus accipiendus de immortali scilicet, & perpetuo. Sententiam firmat Servius, qui *ævum propriè æternitatis esse, quę non nisi in Deos venit,* affirmat; profertque Ennium, qui dixit:

Romulus in Cœlo cum Diis genitalibus ævum
Degit.

Favet Æschyl in Fab.

Invisum manibus signum, mortalibusque, & longævis
Diis.

Et quidem Symmach. lib. 9. epist. 79. æternitatem indicat, cum ait: *Ævum maneat hic dies, qui te nobis filia dedit.* Undè benè Plin. lib. 4. epist. 24. opponit *tempus, & ævum,* cum inquit: *Si computes annos exiguum tempus, si vices rerum, ævum putes.* Sed ad homines translatum, & si fortè adulationem jredoleverit: Nam plurimi poetæ sunt in iis acclamationibus ergà Principes uti Stat. *Aeternum sibi Roma cupit;* & alii: Sic & Author Panegyr. Constantini frequenter optat hunc principem servari *in omnia sęcula,* permanere *æternum,* degere *omnes in terris ætates;* Convenitque illud Lucani: *astra petes serus.* Et hoc est, de quo Sectano Philodemus reddere grates debet, fama enim esse oportet æterna, cum vita sit brevis, ut docet experientia, tradiditque Sallust. in pręf. Catil. *Quo mihi rectius esse videtur, ingenii, quam virium opibus gloriam quęrere; & quoniam vita ipsa, qua fruimur brevis est, memoriam nostri quam maximè longam efficere;* & reddit rationem, quia cum reliqua fluxa sint, tamen *virtus clara, æternaque habetur.* Quod consentaneè ad Virgilium, qui ait 10. Æneid. *Opus virtutis famam extendere;* quantum autem ad vitæ brevitatem nil certius, & idcircò Sophocles apud Stob. de hominibus σκιαῖς ἐοικότες *similes umbris:* Quia, ut

Nam periturus eras fœdo cum corpore, nec te
Aetas vividior, quam fungi vita manebat.

At

NOTÆ.

umbra citò advolat, ità & vita, quam Phocylides rote comparans, & dicens, ὁ βίος τρόχος quid aliud, quam brevitatem indicavit? Lege, si lubet, integrum tractatum de Brevitate Vite apud Senecam.

27. *Nam periturus &c.* Continuatio præcedentis sermonis, ac si diceret, eum sibi id debere, quod fama ejus reddita sit immortalis, alioquin cum ipso corpore peritura, & consequenter ejus memoria, cùm nil dignum egisset, cujus recordarentur posteri, nec aliquis esset, qui monumentum erigeret, quo ipse perennaret. Forsitan Sectanus noster respexit etiam morem illum, quo alicui ad perpetuitatem nominis marmora consecrarentur tam Græcis, quàm Latinis communem, apud quos frequentissimæ phrases illæ apud Gruterum pag. ccclxii. 6. ÆTERNITATIS. MEMORIAM. POSVIT. cccclxxxviii. 8. ccccxc. 9. dxx. MEMORIAE. AETERNAE. dlxxviii. I. dccvi. 2. DVLCISSIMAE. MEMORIAE. EIVS. cccclxxvi. AD. MEMORIAM. PERPETVI. NOMINIS. lxxii. I. μνείας χάριν, dccclxxiv: 2: μνείας ἕνεκεν, dclxxxxi: 6. μνήμης ἕνεκεν dclxxxx: 1: μνήμης ἕνεκεν dccil. 4: μνήμης τελευταίας χάριν: dcclvi. 7. μνημοσύνης ἕνεκεν cccxxvii. ὑπομνήματος χάριν dccvii. 10. μνημοσύνου χάριν & aliæ plurimæ passim obviæ.

27. *Fœdo cum corpore &c.* Ideſt deformi, & putri; cadavera enim deformia, & putria dicuntur. Hinc Cic. 3. de Finib. *Nisi eos per se fœditate tua turpitudo deterreat,* & Virgil. 2. Æneid.

Et patrios fœdasti funere vultus

28. *Aetas vividior &c.* Ideſt, nec tibi longior vita manebat, quam quæ fungi eſt, nempe breuiſſima, & penè dixerim momentanea; De brevitate vitæ quantum satis eſt tetigimus in fin. num. 26. ad verb. *In ævum*: Nam quid plura in re nimis clara? Porrò vividior eſt, esse virtute prædita: Interdum etiam vividum accipitur pro viventi.

29. *Igna-*

At nunc ignarus fati, bustoque superstes

Tem-

NOTÆ.

29. *Ignarus fati &c.* Fatum pro morte eleganter dictum ex imit. Plin. in Paneg. *In Principe, qui electo successore, fato concessit.* Quoniam autem fatum pro morte diximus positum, illud animadvertendum ex veteri Ethnicorum sententia dictum fuisse, mortem alteram esse naturalem, aliam fatalem, fortuitam denique postremam. De hac re præstat audire Seruium in 4. Æneid. dicentem: *Tribus humana vita continetur. Natura, cui ultra centum, & viginti solstitiales annos concessum non est. Fato, cui nonaginta anni, hoc est, tres Saturni casus exitium creant nisi forte aliarum stellarum benignitas etiam tertium ejus superet cursum. Fortuna, id est casu, qui ad omnia pertinet, quæ extrinsecus sunt, ut ad ruinam, incendia, naufragia, venena.* Hæc ad ornatum ponenda censuimus, cùm cæteroquin sciamus has vanas, futilesque veterum Poetarum, Philosophorumque sententias nostræ fidei repugnare, qua fatum, & quodcumque fortunæ nomen excluditur, Sectanumque nostrum nulla alia ratione fatum pro morte dixisse, nisi quia vocem illam elegantiorem judicaverit, & ab optimæ notæ Scriptoribus acceptam agnoverit.

29. *Bustoque &c.* Quod discrimen sit inter voces ad funus pertinentes disces ex fragmento Servii, quod adducit Scaliger in Festum: *Apparatus mortuorum*, inquit ille, *funus dici solet; extructio lignorum, rogus; subjectio ignis, pyra; crematio cadaveris, bustum; locus, ustrina; operis constructio, sepulchrum; inscriptum nomen, memoriaque, monumentum.* At tam poetis, quàm Oratoribus bustum, & sepulcrum, & cœtera alia promiscuè sumpta videmus. In busto, sepulchroq; tamen sistimus. Exempla proponimus ex Cic. lib. 3. de legib. *Pœna, inquit, fuit Solonis lege constituta; si quis bustum violasset, aut dejecisset &c.* Virg. 11. Æneid. vers 850.

Terreno ex aggere bustum.

Et Catullo

Cum teres excelso coacervatum aggere bustum.

29. *Superstes &c.* Ex imit. Ovid. 3. Trist.

Me tamen extincto fama superstes erit.

Quod

30. *Temporis invidiam superas, & in ore virorum*
Pluri-

NOTÆ.

Quod congruit cum illa elegantissima Virgiliana expositione de Camilla lib.11. Æneid. vers. 845.

Non tamen indecorem tua te Regina relinquit
Extrema jam in morte; neque hoc sine nomine lethum,
Per gentes eris, aut famam patieris inulta.

30 *Temporis invidiam &c.* Ad voracitatem temporis refer a optimè invidiam temporis dixit; Nam cum invidia sit mœror ex aliena felicitate, is, licèt per translationem, tempori tribui potest, quod tot pulcherrima veterum monumenta destruxit, & nos absumit. Hujus monstri naturam, quam benè tempori conueniat, Boccaccius noster lib.8. de Deor. Genealog. præstabit, ubi Saturnum describit manibus tenentem falcem addita ratione, quod omnia metat, atque cædat. At quis nescit eumdem esse Saturnum, & tempus. Utrique apud Græcos idem nomen inditum, videlicet χρόνος: illi, vel quia sit Deorum antiquissimus creditus, & in devorandis filiis saturatus; huic, quia integram vetustatem comprehendat, & quia ætas temporum spatia consumat, annisque præteritis insaturabiliter expleatur, quod in idem coincidit, si figuram, & rem simul componas. De tempore Ovidius, ex quo Sectanus hausit:

Tempus edax rerum: tùque invidiosa vetustas
Omnia destruitis, vitiataque dentibus ævi
Paullatim lenta consumitis omnia morte.

Sic & Lucanus lib.4.

Cedere vel bellis, vel cuncta mouentibus annis.

30. *Superas &c.* Idest vincis ex imit. Virgil. Eclog.5.

Quid si idem certet Phœbum superare canendo.

Imò, si in vi verbi sistendum, importat non tantum vincere, sed vincendo occidere denotat, ex Virgil. eodem lib.1. Æneid. vers. 354., ubi Pygmalionis avaritiam, crudelitatem, scelusq; in fratris Sichæi nece describens, habet:

Ille Sichæum
Impius ante aras, ac auri cœcus amore
Clam ferro incautum superat.

30. *Et in ore virorum &c.* Non quorumcumque hominum,
sed

Plurimus immitis contemnis vulnera Parcæ.

Te

NOTÆ.

ſed eorum, qui præſenti, excellentique animo præditi ſunt. Virum ſic deſcribit Liv. lib. 45. *Is vir erit, cujus animum nec proſpera ſtatu ſuo efferent, nec adverſa infringant.* Vnde pro forti, generoſo, inclyteque benè uſurpatur: In hunc ſenſum ſcribunt Terent. in Adelph.

Laudo, Cteſipho, patriſſas, abi, virum te judico.

Melius etiam Pindarus Ode 9. Olymp., qui ex opinione illorum temporum homines virtute, ac ſapientia præſtantes, ἄνδρας, hoc eſt *viros* nuncupavit, & exiſtere à Deo dixit.

Αγαθοὶ δὲ
Σοφοὶ κατὰ δαίμον ἄνδρες
Εγένοντο
Quotquot ſunt ſtrenui,
Et ſapientes viri a Deo
Extitere

Vox autem homo tantum humanam naturam denotat, imò & utrumque ſexum complectitur. tam maſculum, quàm fœminam, quod non ſolùm comprobatur ex Sulpit. ad Cic. Epiſtol. famil. lib. 4., & ex Plauto in Ciſtellaria, ſed dilucidè apparet ex ſacro Textu Geneſ. 1., ubi dicitur: *Et creavit Deus hominem &c. maſculum, & fœminam creavit eos.* Quæ eſt genuina explicatio contra ineptum Gallicum Novatorem, qui ex hoc loco aſſeruit creatum fuiſſe Hermaphroditum, maſculum ſimul & fœminam; Platonem in ſympoſio, qui cenſuit primos homines fuiſſe Androgynos; ac aliquos Hebræos, necnon Franciſcum Georgium To. 1. Probl. 29., qui blateravit Adam, & Evam creatos eſſe ità, ut in lateribus ſibi invicem cohærerent, eſſentque quaſi unum, ſed poſtea Deum ab invicem ſeparaſſe. Apagè has nugas, & hæc mendacia ſacroſanctæ Hiſtoriæ repugnantia, & averſa.

31. *Plurimus &c.* Pro frequenti, abundanti, & magno. Hac voce bis uſus eſt Virgil. Æneid. 1. verſ. 423. in proximo, licèt non in eodem themate.

Jamque aſcendebat collem, qui plurimus Urbi
Imminet.

Et

Et lib.6. eiusdem verſ.659.

Undè supernè
Plurimus Eridani per Sylvam volvitur amnis.

31. *Immitis contemnis &c.* Ideſt inexorabilis, & severæ: Placet enim ex eo Parcas dictas quod perparcæ, atque avaræ ſint: Nam cùm vitæ finis approximat, ſtatim filum ſecant, neque minimum vitæ concedunt ultrà deſtinata fata. Hinc filum hoc fatalis neceſſitatis dictum à Plat: Apol. lib.10., de quo S. Pauli: Nolan. Epiſt.36. *In gremio anus* (Plato) *pensum necessitatis exponit, & tres ei filias addit concinnantes, & versantes fusum, & per fila ludentes. Hoc scilicet lanificio autumans eas conficere res hominum, & tempora cuique signata detexere.* Ex qua opinione Virgil. Eclog.4. verſ.46.

Talia ſęcla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.

Ovid. in Epiſt. Sapphus.

Et data sunt vitæ fila severa meæ.

Et Claudian. 1. de Raptu.

Longaque ferratis euoluunt ſęcula penſis.

Iterum Virgil. 12. Æneid. verſ.150.

Parcarumque dies, & uis inimica propinquat.

Idem Poeta plurimum ad rem noſtram facit, Æneid.10.v.419. ubi de morte Haleſi agens, addit.

Injecere manum Parcę.

His enim vocibus proculdubio innuit, alluditque ad ſolemnem vindicationis formam, & τὴν τῆς χειρὸς ἐπιβολήν, qua quis injecta manu vindicabat ſua; quam in re mortuorum ſæpiſſimè uſurpatam præter Virgil. invenis apud alios. In 3. lib. Antholog. ſic.

Quibus nondum manus iniicit Raptor omnium Pluto

Amm. lib.14. *Manum injectantibus fatis*: At de hoc ſatis: Redeo ad Sectanum, qui optimè inquit, ex ſui cura, & opere immortalem famam Philodemo paratam, quæ aliter peritura erat ipſo pereunte, itaut impoſterum fati, & Parcarum vires amplius timere non debeat, cum potiùs ipſe æternitati ſaltèm nominis conſecratus extiterit.

32. Te

Te Batavi cupiunt victuris tradere chartis,

Ne

NOTÆ.

32. *Te Batavi cupiunt &c.* Intelligit Amstelodamenses, Leidenses, & Lugdunenses in Batavia, apud quos optimæ Typographiæ.

32. *Victuris tradere chartis &c.* Idest nomen tuum æternitati consecrare ex ejus impressionis illorum typis facienda. Hæc est ex Typographia non minima utilitas, in mundum invecta, quod nomina, gestaque hominum perennent in posterorum memoria, nam antea quàm hoc inventum pedem sisteret, non nisi calamo exarabantur libri difficili sanè exitu, quoniam nec adeò numerosi, nec tam facilè parabiles. Quoad Typographię initium spectat, discimus ex Polidor. Virgil. de rer. invent. primnm ipsius fuisse Authorem Joannem Cuthenbergum Germanum, qui illam anno 1442. professus est Moguntiæ. Asportavit autem in Italiam, primusque Romam invexit anno 1458. Conradus quidam, & ipse natione Germanus, à quo insigni cum plausu omnibus aliis libris prælatus est S. Augustinus de Ciuit. Dei; cujus exemplar non sine animi delectatione vidimus in celeberrima Bibliotheca Otthoboniana servatum, nobisque communicavit Franciscus Blanchinus amicus noster vir insigni eruditione, & Operum editorum doctrina conspicuus. Cæterum Sinenses Typographiæ gloriam sibi usurpant, & antiquissimum suæ gentis inventum esse celebrant; Nostræ Europæ fines non egredimur; nec tam longinquas Regiones lustrare est in animo, nam notam, non quæstionem, tractatumque scribimus. Illud tamen non probamus, quod asserit Jovius, videlicet vetustissimam esse Typographiam, & antiquioribus seculis cognitam: nam nullæ satis firmæ sunt, quibus nititur, conjecturæ, deductæ ex iis numismatibus, aliisque nummis qui characteribus tam Latinis, quàm Grecis visuntur insigniti, contradicentibus Authoribus, ac omnibus quibuscumq; veteris ævi monumentis, factoque ipso repugnante, quo nobis exhibentur libri plurimi manuscripti, nulli autem Typis à Jovio relatis impressi.

33. *Ne*

Ne quid nugarum pereat, multoque notatus

Mar-

NOTÆ.

33. *Ne quid nugarum &c.* Ne putes Lector non animadvertisse nos hæc omnia à Satyrico nostro jocosè, falsèque dicta, quandiù secum in nostris Notis seriò egimus; sed ipsum sequi maluimus, nec jocum miscere placuit usque ad hunc locum, ubi abundè, clarèque fit patens, artem arte vestientes. Hinc igitur apertum est totam hanc immortalitatem nominis, quæ ex Satyris hisce promittitur Philodemo, & tantam famam ex operibus ejus Typis Hollandis celeberrimis mandandis, in eo sitas esse, ut nugax appareat, & nullum aliud decus sperare debeat ex Amstelodamica Typographia, quam quod nihil ex suis nugis (sic appellat ejus opuscula) pereat. Jam igitur ad notas. Quid hoc loco sub nomine nugarum intelligat, supra satis innuimus, videlicet sermonem sub nomine Bionis Cratei vulgatum, & Endymioni præfixum in secunda ficta editione per Viduam Batavam facta, fortèque alia ab eo edita, & adhuc edenda opuscula; Porrò nugas dicimus res nullius pretii, aut sermones levium rerum, & nullius ponderis. In hoc sensu habent Plaut. in Men.

Nugę sunt meræ.

Et in Trinum.

Nugas postula.

Hinc folia ad eumdem sensum referuntur apud eumdem Plautum in Menœc. act. 2. Scę 3.

Folia nunc cadunt.

Ac si dixisset similes sunt foliis cadentibus, & idcircò pretii, & ponderis nullius. Addimus ex Scalig. in Collect., nugas propriè esse, quæ canebantur in laudem mortuorum, præmonente eodem Plaut. in Asina. act. 4 Scę. 1. Vers. 63.

Hęc sunt non nugę: non enim mortualia.

Hujus rei originem Scaliger aperit dicens *nugas* Hebraicum, & Syriacum vocabulum esse, quod *mærorem* sonat; sicut *nenia* (græcè *νηνία*) *planctum* eadem lingua: Sic & in Plauto nil aliud innui autumat per illas nugas, & mortualia, quam nomina Præficarum. Sed de his lege Joseph. Scalig. copiosius, quam solet de neniis, nugisque disputantem, item Cas. Scalig. Poetic. lib. 1.

Margine, venturos possis recreare nepotes.
Quodque tuo multum genio blanditur, & optas
Cha-

NOTÆ.

ib.1. cap.50., Turneb. lib.23. 8., & Kirchman. de funerib Roman. lib.2. cap.6. A messe non mea colligenda abstineo. ddo tamen, quod ad *Mortualia* attinet, eadem omnino, esse *Nequalia*, quæ Festus *detrimenta* interpretatur, quia *nugę*, non aliud, quàm *Sermonis detrimenta*. Hujusmodi Nugarum venditores Plautus in Perſ. act.4. Scę. 4. appellat *Nugipolilo-quides*, & alibi *Nugigerulos*, & *Nugivendos*.

33. *Pereat &c.* Amittatur, & deperdatur ad sensum Plaut. n Trinum.

Illis perit, quicquid datur.

Et Terent. in Andr.

Viginti minę pro psaltria periere.

Unde frequentissimè pro *mori* sumitur, *quod, qui pereat, pror-us abit.*

34. *Margine &c.* Magnus Chartę margo ad libri splendo-rem pertinet, accipiturque pro circumpositis extremitatibus, nam propriè margo est cujuscumque rei extremitas. Libris etiam datum esse testatur Juven. Saty. 1.

Plena jam margine libri.

Pari ratione Fluminum ripas nuncupavit Margines Varr. 3, de Re Rust., sicut & Imperii margines pro finibus posuit Plin. lib.12. cap.20., dixitque Ovid. 3. Metamorph. *Gramineum fontis marginem.*

34. *Recreare &c.* Ideſt ad delectationem, & forte ad ri-sum movere tua lege[illegible] &c.

35. *Quodque tuo multum genio &c.* Ideſt voluptati, natura-lique inclinationi: ex Perſ. Saty.5.

Indulge Genio, carpamus dulcia.

35. *Blanditur &c.* Ideſt, adulatur: quod & refertur ad sen-sus interiores, vt habet Quintil. ibi; *Blandior calamitatibus meis.*

35. *Et optas &c.* Non tantum inclinationem considerat, sed ad voluntatem, & desiderium trahit; nec quodcumque

deſi-

Charus eris pueris, molli tractabere dextra
Sæpè capillatis risum facturus ephœbis;
Atque

Notæ.

desiderium supponit, sed efficax, & maximum; nam optare est desiderare cum electione, & speciali quodam intuitu.

36. *Charus eris pueris &c.* Hoc est, quod ad inclinationem, & desiderium suum supra enunciavimus pertinere.

37. *Tractabere &c.* Frequentativum à traho, undè & attrecto. Sumpsit ex Juven. Saty. 6.

Per puppim, & duros gaudet tractare rudentes.

37. *Sæpe capillatis &c.* Pueros apud Romanos capillatos incedere, viros verò tonsos diximus alibi. Addimus diversimodè actum apud Principes Francos, quibus solùm concessum capillos nutrire, ex Baron. Annal. Eccles. ad ann. 514. Imò antiquitus omnibus Gallis longa cæsaries concessa videtur, prout habet Virgil. lib. 8. Æneid. inquiens.

Aurea cæsaries ollis, ac aurea vestis.

Idem mos in universum fuit Gothis, qui ideò capillati nuncupati fuere à Cassiodoro lib. 4. cap. 49. Ita in genere omnes Septentrionales; Svevi videlicet apud Tacit. de moribus Germanorum; Thraces quoquè comam prolixam gestavere, nam Polymnestor apud Eurip. in Hecub. κόμη tenetur, trahitur, agitatur. Mores autem sui temporis respexit S. Ambrosius, cum lib. 6. Exam. scripsit: *Comam esse reverendam in Senibus, venerandam in Sacerdotibus, terribilem in bellatoribus, decoram in adolescentibus, comptam in mulieribus, dulcem in pueris.* At aliter Romani, qui usque ad consistentem ætatem illam gestabant, detondebant autem circa nuptias, quemadmodum docet Juven. Saty. 6 vers. 26., parum enim viris decens ejus gestatio visa fuit, & ad mollitiem pertinere censuerunt; licet fortè ad superstitionem id trahere non sit penitus improbabile, ex Plutarch. in vit. Thesei: *Cùm verò consuetudo foret, ut qui e pueris excederent, Delphos profecti, comæ primitias, Deo consecrarent: Adiit & Theseus Delphos &c.* Quod quamvis ad Grecos pertineat, quibus omnibus idem ritus ex Eurip. in Bacch., Homer. Iliad. 23., Pausan. in Arcadic., Diodo. lib. 2., & aliis; attamen.

Atque etiam titulum referes Chartagine victa,
Si tua Romani mandabunt carmina menti.
Sed ne discipulos permissa licentia Musa
Pel-

NOTÆ.

men ad Romanos transiisse non dubitandum, apud quos servatum agnoscimus ex Virgil. 7. Æneid. vers. 373., & Catul. in Galliambo, ad Bacchum. Nec omittendum ex sacris libris tonsionem capillorum diversimodè servatam apud nationes, & ad contrarias significationes traductam ex variarum regionum moribus. Ea enim in Ægypto signum letitiæ esse habebatur exemplo Joseph Genes. 411., qui somnium Regis interpretaturus erat: dicitur enim ibi: *Protinus ad Regis imperium eductum de carcere Josephum totonderunt*. Cùm enim coma prolixa ad luctum pertineret, ut perspicuum est ex lib. Ester. cap. 4., non licebat cum lugubri cultu sistere sese Regi. E contra verò in Idumea, Jobi exemplum docet tonsionem capillorum ingentis luctus argumentum fuisse: Quin & apud Michæam 6. legitur: *Decalvare, & tondere super filios deliciarum tuarum*, quod ad luctum spectat.

37. *Risum facturus &c.* Nempè occasionem præbiturus ridendi, & subsannandi.

38. *Atque etiam titulum &c.* Respicit morem, qui Romæ viget in Scholis ad æmulationem studiorum in discipulis excitandam, dividendi eos in duplicem classem. Romanorum videlicet, & Carthaginensium, servata veterum bellorum imagine litteraria; sic inter se acriter confligunt, & animosius sese in disciplinis exercent, ut adversæ partis victores evadant; Quiq; palmam ex Magistri sententia adipiscuntur, quasi triumphantes tropheum, titulumque erigunt, suspenduntque, ac inscribunt *Roma, seu Chartago victa*. Ita finis hujus ludicræ pugnæ.

40. *Permissa licentia &c.* Licentia propriè est libertas immodica, impunitaque quædam facultas agendi, dicendique quidquid velis ex Quintil., qui hac ratione distinguit à licentia libertatem, inquiens: *quæ in aliis libertas est, in aliis licentia*

 voca-

Pelliciat, tenerosque lues contaminet annos

Sub

NOTÆ.

vocatur. In eodem sensu accipiendus est Cicer. 3. Officior. *Nobis autem nostra Accademia magnam licentiam dat, ut quodcunque probabile maximè occurrat, id nostro jure liceat defendere*. Hanc licentiam maximè Poetæ sibi usurpant, sed plus Satyrico debetur; undè benè, appositèque Sectanus hoc usus est vocabulo.

41. *Pelliciat &c.* Blandiendo in fraudem inducat, ut faciunt minus honesta, magisque ea, quæ habent junctam aliquam curiositatem, aliquamque in sermone venustatem respectu juventutis ad malum pronæ. Hinc pellax apud Virgil. 2. Æneid. vers. 90.

Invidia postquam pellacis Ulyssis.

Ubi LaCerda in notis disputat de origine, & vi hujus vocis, concluditque idem esse ac blandius sollicitare. Favent Arnob. lib. 4., qui dixit *Cupiditatum pellaciam*, & Lucretius, qui lib. 4. habet *subdola pellacia*; & ab hac derivatione *Pellex* de ea, quæ cum illo, cui uxor sit, corpus miscet, & quasi blandiendo ab uxore seducit.

42. *Tenerosque annos &c.* Idest pueros teneræ ætatis; ætas enim per annos metitur. Quod factum est ab initio mundi; in sacra enim historia tempus, ætasque priorum hominum per annos computatur, ut ex. gr. Gen. 5. *Anni Adam nongenti triginta, & mortuus est*: & alibi passim. Annos autem illos esse duodecim Mensium, uti nostros, aperit sensus cap. 8. ejusdem Geneseos, ubi de cessatione diluvii, & testantur S. Hierony. & S. August. lib. 15. de Civit. Dei cap. 13. Aliter tamen in comperto est numerare Ægyptios, quibus annus fuit menstruus, quemadmodum tradunt Diod. Sic. lib. 1., Varro apud Lactan. lib. 2. cap. 13. Plutarch., in Numa, S. August. lib. 12. Civit. cap. 20., & Proclus in Timæum lib. 1. p. 33. Αἰγύπτιοι (inquit) τὸν μῆνα ἐνιαυτὸν ἐκάλουν: *Aegyptii Mensem vocabant annum*; item & veteres Romanos, qui decem tantùm Mensibus annum definiere, usquequo additi fuere à Numa duo Menses, Januarius, & Februarius, de quo Ovid. 1. Fastor.

Qui Janum sequitur veteris fuit ultimus anni.

perse-

erfecitque Julius Cæsar, qui redegit annum ad eum compu-
um, quo jam utimur, ut scilicet inchoetur annus mox à Solsti-
io hyberno, putà Januario, de qua re vide Solin. Polyhist. de
lieb. intercalar. cap. 1., ita metiens annum ex Solis decursu,
ui 365. diebus & sex horis juxtà Astronomos conficitur; quod
t aliæ gentes secutæ sunt, licèt diversimodè de anni auspicio
enserint: uti Athenienses, qui inchoabant annum à Solstitio
stivo, Asiani ab Æquinoctio Autumni, Hebræi communem
nnum à Septembri, qui serviebat Jubilæo, ut patet Levit. 25.
. 10., & contractibus, & negotiis secularibus, ut docet Joseph
Antiq. 4., Sacrum autem à Mense Martio ad festa in memo-
iam salutis acceptæ, & liberationis ab Ægypti servitute; An-
um hunc porrò, de quo loquimur, magnum vocavere vete-
es ad discrimen Lunaris anni, qui undecim diebus minor
ta Virgil. Æneid. 3.

Magnum Sol circumvolvitur annum.

Hesiod. in Theog. μέγας ἐνιαυτός: Apule. lib. 11. *Ecce transcurso
ignifero circulo Sol magnum annum compleverat*, & Sene. in
Oedip., ubi loquens cum Sole.

Bis sena cursu signa qui vario regis,
Qui tarda celeri sæcula evolvis rota.

Fortè etiam ad differentiam anni illius bipartiti, qui & duplex
annus nuncupari potest, & sex tantum Mensibus componeba-
ur, de quo Plin. lib. 7. cap. 48. *Annum alii æstate unum deter-
minabant, & alterum hyeme*; aut anni Arcadici, qui trium tan-
um Mensium erat, de quo Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 12., &
Plin. lib. 7. cap. 48. Mitto Astrologis, Philosophisque annum
Platonicum, cui nomen magni tribuerunt Cicero, Ptolomæus,
Cornelius Tacitus, & Quintilianus, cujus meminit Plutarch.
lib. de Oraculorum defect., & loquitur lib. 2. de Plac. Philo-
soph. in hæc verba: *Magnum annum alii octennio definiunt,
alii 19. annis, alii 59. Heracletus annorum Solarium millibus
duodecim; Diogenes 365. annis tantis, quantus unus est Hera-
cleti; alii 69477.* Definit autem Apulei: de dogmate Platonis:
*Inde fit, ut magnus illi vocitatus annus facile noscatur, cujus tem-
pus implebitur, cum vagantium Stellarum comitatus ad eumdem
pervenerit finem, novumque sibi exordium, & itinera per vias
mundi reparaverit.* Mitto pariter annum Embolismalem, qui
apud Hebræos invaluit; nam cum annis Lunaribus uterentur,

 qui

Sub Patribus duris Tyronum, & Rhetore nigro

Ad

NOTÆ.

qui annum 354. dierum conficiunt, cum Luna intrà hos dies per duodecim vices suum cursum perficiat, ita ut undecim cum duodecim circiter horis ad æquandum annum solarem supersint; hinc igitur factum, quod ut eos parificarent, nunc tertio, nunc secundo anno decimum tertium adderent Mensem, geminando ultimum Adar, idest Februarium, quem idcircò Veadar, quasi secundum Adar vocarent, perindè ac annus ille vocabatur embolismalis, sive excrescens; Ità fiebat, ut singulis decem novem annis planè idem esset exordium anni Solaris, & Lunaris, nam septies geminato Adar, videlicèt anno tertio, sexto, octavo, undecimo, decimo quarto, decimo septimo, & decimo nono, dies 209., qui in anno Solari suprà Lunarem per 19. annos supercreverant, ad unum omnes redderentur per septem hosce Menses insertos, ut facilè patebit numeros subducentibus, & sex Mensibus, qui intercalantur, tribuentibus triginta dies; septimo verò Mensi, & ultimo anni decimi noni dies 29. Habent hunc calculum Beda de rat. Temp. c.43. Abulens. in 23. Levit. quæst.19., amplissimè Ribera lib.5. de de Templo, novissimè Cornel. à Lapid. in cap. 12. Exod. vers.2., ubi canonem embolismi, seu intercalationis nunc esse apud Hebræos refert: *Ter, Ter, bis, ter, ter, ter, bis*; q. d. Mensis intercalandus est anno 3. 6. 8. 11. 14. 17., & 19. Ast in rectam jam redeo.

42. *Lues contaminet &c.* Lues morbi contagiosi, & pestilentialis species, qui corpora, quæ corripit, dissolvit citò; ideò luem, sic translatè nuncupat rerum minùs castè enunciatarum seriem, quæ contaminare animos ephæborum dicit Sectanus ex imit. Cic. de Arusp. respon. *Ut eos ludos hæc lues impura pollueret.*

43. *Sub Patribus &c.* Patres non hìc natura, sed reverentia, honoreque dictos intelligit, uti sunt Magistri &c.

43. *Duris &c.* Duritiem de severitate prædicat, qualem inesse convenit Patribus erga filios, & Magistris erga discipulos,

:imoris intuitu ad bonum inducant. In phrasi secutus
.or Ovid. 9. Metamorph.

Nec nos aut durus pater, aut reverentia famæ
Impediet

at. 2. Epist. I.

Pueri, patresque severi.

Tyronum &c. Cùm tyro propriè sit novus miles, rectè
m discipulum vox ipsa transfertur, hoc enim sensu po-
dicimusque tyrones, qui prima in arte aliqua habent
ita. Satis ad propositum nostrum Senec. lib. 3. decla-
le in foro primum dicturus, tyro dictus est; Ubi de ado-
, qui toga sumpta eloquentiam exercere incipiebat,
Tyro nuncupatus, sicut & illa prima actio Tyrocinium
it à Suet. in Tiber. *Tyrocinii die adolescentuli togam pu-
ebant;* Tyrocinium enim est primum artis alicujus ru-
im, quod græcè dicitur πρωτοπειρία.

Rhetore &c. Pro quolibet juventutis litterario magi-
itur, licet Rhetor propriè dicendus ille sit, qui artem
im docet, ut non oscurè indicant illa Cicer. verba 4
uasi Rhetor ille te disertum facere potuisset. Hanc huic
nificationem tribuere placuit Latinis, cum ceteroquin
à quorum fonte petita est, Ρήτωρ sit idem ac Orator,
iturque uno, eodemque nomine, tam qui Oratoriam ar-
:rcet, quàm qui eam docet.

Nigro &c. Habet respectum ad colorem vestium, qui-
iujusmodi Magistri induti incedunt, maximè Romæ, ubi
:endorum puerorum penes Ecclesiasticos, ac religiosi
viros est. Idem factum novi apud alias gentes saltem
:aliæ, in qua Magistri etiamsi secularem personam non
, nigra toga, quam magistralem vocant, gestantes suis
ræsunt. Aliter censemus actum à Veteribus Romanis
s; liberos etenim, & ingenuos homines Romana toga
isse pro comperto habemus, nam ea in more erat, ut
æ historiæ Authores passim habent, & Cicero pluribus
ostendit. Notant hi pariter eam talarem, [albatamque
indè Juvenalis vocat

Niveos Quirites.

te Martial.

Et toga non tactas vincere jussa nives.

 Queis

Ad morum normam, & sævæ castraberis usum
Gram-

Notæ.

Queis consonat noster Tertul. lib. de Resurr. Carnis: *si famulum tuum libertate donaveris, & vestis albæ nitore, & aurei annuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaque honoratur:* Niger autem color in mœrore tantùm adhibitus, testante Agellio, Scipionem Africanum, *cum esset reus, neque barbam desisse radi, neque candida veste usi, neque solito cultu reorum,* nempè barba prolixa, tunicisque nigricantibus, *indutum*. Quem morem albis vestibus incedendi ita Romani coluere, ut contrarium abusum Ædilium severitate corrigendum censuerit Augustus apud Suetonium cap. 40., narrantem, quod is *etiam habitum vestitumque pristinum reducere statuit, ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus, aut clamitans: En ait:*

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Negotium Aedilibus dedit &c. Hæc de ingenuis, & liberis intelligenda, uti diximus, non tamen de servis, quos pullatos, aut saltem fusci coloris penulis usos satis demonstrat Lipsius in Electis: Agnoscimus siquidem ex Pignorio de serv. fuisse in familia Urbana Magistros, Pædagogos, Præceptores, & Grammaticos, quod veterum Scriptorum testimonio probat pag. 116. & 117.; Hunc consule.

44. *Ad morum normam &c.* Ad rectam rationis regulam; quę bonis moribus minime contraria sit, imo eis inducendis, servandisque prosit.

44. *Et sævæ castraberis usum &c.* Licet castrare sit virilia amputare, attamen translatè pro quacumque truncatione sumitur, sive etiam privatione; Pacuv. sic: *Ut esset aliquis qui linguam ejus castraret.* Vox autem hęc frequentissima in nostro usu est in ordine ad libros, quibus opera preceptorum aufertur quicquid obscœni, turpisque inest, ut sic correcti studiosis adolescentibus offerantur in scholis, undè ex eorum elegantia, doctrina, & lingue puritate flores colligant, nec tamen hauriant venenum; Hujus instituti prima, potiorque laus Patribus Soc. Jesu debetur.

45. No-

Grammatica; nostro de codice penis abibit
Expunctus, levesque genæ, Titique marisca,
Fœdaque purgatis migrabit vulva papyris:
Quoque loco imberbes tractas, Philodeme, cinædos
Præceptor sapiens subito nova verba reponet,
Et docilem manibus faciet palpare catellam,
Ut solet, & rauci canis hæc erit illa Bagoæ,
Callidus in circo, quam tu saltare jubebas.

Læva

NOTÆ.

45. *Nostro de codice &c.* Incipit Sectanus enumerare ea verba, quę à sęvo correctore ex ejus Satyris expungentur, prosequiturque enumerationem per plures versiculos, quos lege.

45. *Abibit &c.* Abibit, seu migrabit pro *expungetur*, & *delebitur*. Forsan *mutabitur*, nam talis significatio hujus verbi apud Plin. lib.24. cap.9. *Salicis fructus ante maturitatem in araneam abit*; quę explicatio huic loco maximè convenit ex his, quę subduntur de mutatione veterum verborum in nova v.48. *Nova verba reponet*.

48. *Faciet palpare catellam &c.* In corrigendo Martiali sæpissimè occurrit posita Catella loco puellæ.

50. *Et rauci canis hęc &c.* Scit optimè Philodemus, quem Bagoę socium dedit Sectanus noster Satyra 2. vers.170. & de jocis à cane procuratis, ad delectandum per eam populum, egit.

50. *Callidus in Circo &c.* Ea scilicet canis, quæ te magistro saltare debebat in circo, idest in Agonali platea, quæ sortita est ex vocis adulteratione nomen *di Piazza Navona*, ut indè maximè aliquod emolumentum, sed & plausum exciperes: sperans forsan ex his ludicris nugis, eam gloriam consequi, quam sibi tribuit Scorpus apud Martial. lib.10.Epig.54.

Ille ego sum Scorpus clamori gloria Circi.

Tria enim in Circensibus ludis concurrisse firmat Virgil. lib.5. vers.

Læva sed & pellex, multumque domestica amica
Carminibus delenda meis, ne pronior ætas
In vitium, Venerem discat virtute relictâ.

Quod-

NOTÆ.

vers.148. videlicet plausum, fremitum, & studia faventum; En versum hæc omnia complectentem.

Tum plausu, fremituque virum, studioque faventum
Consonat omne nemus.

Habes & apud Silium lib.16., Tertull. de Spectac., Ausonium eid.13. & plures alios, quos mitto, nam quæ comparatio ludorum canis Philodemicæ cum Circensibus, quos maximos, celeberrimosque Roma triumphans, totiusque Orbis Domina habuit in summo precio?

53. *Ne pronior ætas &c.* Pronus in anteriorem partem flexus, & de animalibus dicitur Ovid.lib.2.Metam.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram.

Metaphoricè tamen quis pronus dicitur, idest, inclinatus ad virtutem, seu ad vitia, quamquam re vera, ut plurimum, in malam partem accipiatur; ut ex Plin. in Paneg. *Nihil est tam pronum ad simultates, quam æmulatio.*

54. *In vitium, Venerem &c.* Venus pro libidine, & re ipsa Venerea; Firmat Oppian. lib.3. κυν. ubi loquens de furiis, quibus ursi aguntur, ait: πολλὴ Κυθέρεια *multa Venus*: Undè posuit pro amore Latin. Nemes.2.Eclog.

In Danaces Venerem furiata mente ruebant:

Et pro puella, & amica Petron. Satyric. *Quia nosti Venerem tuam, superbiam captas*, cui consentiunt Virgil.Eclog.3.

Parta meę Veneri sunt munera.

Eurip. Hyppolit.

Tuę Veneri multum valere dico.

Et Pindarus,

κο'λπαις
Τεχ́ειν τὰν ἀφροδίτην
Sinu
Excipere Venerem.

Quo

Quodque magis doleo nostras, Quartilla, camœnas
Deseris, & vidui plorant sine lampade versus;
Scilicet horridulus nimium, sævusque magister
Irasci

NOTÆ.

Quo quomodo sensus hujus loci accipiatur in idem coincidit; nam Venus, seu libido ex amore, inordinatus amor ex fœminis homini incenditur. Adde iterum Virgil. lib. 3. Georg. vers. 97.

Frigidus in Venerem senior.

Et vers. 210., ubi de equis & tauris arcendis à nimio libidinis exercitio.

Sed non ulla magis vires industria firmat,
Quam Venerem, & cæci stimulos avertere amoris.

Item lib. 4. de Generat. Apum vers. 197.

Nec corpora segnes
In Venerem soluunt.

Sed de re passim obvia satis.

54. *Virtute relicta &c.* Forsan ex Imit. Claudiani de Raptu &c.

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis hebetat caligine mentes.

56. *Et vidui &c.* Idest desolati, & deserti majore splendore, qualis erat Quartilla.

56. *Sine Lampade &c.* Lampadem harum satyrarum Quartillam nuncupat Sectanus, ac si dixisset eam esse fulgidius earum ornamentum, & decus; nam lampas, & lumen, ut plurimum, sumuntur pro re aliqua ex se splendorem diffundente, siquidem ex accensa lampade lumen emittitur; Quantus autem in hoc loco haberi debeat Sectanus non est una sermonis elegantia, quæ abundè connotet, sed ad satietatem probat aptissima, quam habuit, relatio, ad frequentissimum, eumque solemnem morem veterum, apud quos penè nullum festum, nulla celebritas sine maximo lampadum fulgore, & numero; itaut essent principale decus, & honor festivitatum, ut hic affabrè ponitur Quartilla,

tilla, ceu lampas pro harum Satyrarum præcipuo honore. Id actum fuit ad lætitiæ ostentationem, habetque Juven. Sat. 12., ubi amici adventum celebraturus, ait;

Hic nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atque omnes violę jactabo colores;
Cuncta nitent, longos evexit janua ramos,
Et mattutinis operitur festa lucernis.

Memorant Apulejus lib. 4. loquens de nuptiis; *Domus tota lauris obsita, tædis lucida strepebat hymenęum*; de receptione Tyridatis Armeniæ Regis Romam adventantis notat Xiphilinus in Nerone; *& tota quidem Urbs ornata fuit luminibus*; Neronis è Græcia reditum celebratum fatetur idem, *tota quidem Civitate coronis, & lychnis ornata*. Idem & nuptiarum occasione actum fuit, nullæ etenim sine facibus celebratæ unquam fuere, ut vetera ostendunt marmora apud Sponium supplem. Gruter. lib. 1. sect. 1. art. 3., & consentiunt Petron. Arbiter in Satyr., Artemidor. lib. 2., Claudian. lib. 1. de nupt., idem de raptu, Pamphil. de Amor. eleg. 27., plurimique alii, quos referre piget, nec latent eruditos viros; at non omittam è Græcis Hesiodum sub his verbis in Herc.

. . . *Multus Hymenęus oriebatur:*
Longè autem ab ardentibus facibus lumen involvebatur
In manibus ancillarum, quæ splendoribus floridę
Anteibat.

Eamdem luminum accensorum consuetudinem in Romanorum Principum triumphalibus pompis lego apud Suetonium in Cęsare, ubi refert, quod ipse *ascendit Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra, atque sinistra lychnucos gestantibus*: Qualis autem, & quantus lampadum, & cereorum luxus in conviviis uno ore fatentur quicumque eruditæ vetustatis Scriptores: Seligo ex iis unum tantum Plutarch. in vita Antonii: *Eos apparatus convivii Antonius offendit, quantos nunquam fuerat arbitratus. Maximę admirationi fuit multitudo luminum; tanta enim undique demittebbatur, tanta ferunt illuxisse, tam mira inter se arte disposita, atque ornata jam quadrangulari forma, jam circulari, ut vel inter rarissima pulcherrimarum rerum spectacula putaretur*. Hinc benè Schrevel. in not. ad 5. Satyr. Persii, ducibus Turneb. lib. 22. cap. 12., & Causaubon. in Pers. monuit *omnium penè gentium communem fuisse ritum ad gaudii significatio-*

sci solitus cunno, te radere chartis

Niti-

NOTÆ.

gnem accendere, & quod non solum in templis lumina ac-nt, sed etiam domi quisque suæ, eaque etiam januis, ac appendebant. Idem de quibuscumque earum solemni-censendum, quod de Alexandrina notavit Achilles dr.lib.5. *Flammæ passim relucebant; idque non vulgari ad-ne animadverti: Vespera enim cum adventasset, ac Sol oc-, nox tamen nondum erat, sed alius minutas quasdam in ivisus Sol exoriebatur. Tunc Urbem illam cum Cœlo etiam udine contendere judicavi.* Scio facibus hisce, & lumi-lampadibusque sua mysteria ab Ethnicis tributa fuisse, n hic differendi de hisce locus est; Addo tantum, ad tem spectare etiam censuisse Romanos Imperatores, si iem præferri juberent; id solemni ritu in more positum latur Herodianus in Commodo, in Pertinace, in Pe-, in Quartino, ac tandem in Gordiano; agnoscitque ns epist. ad Cappellam derivatum fuisse, Romamque am ex imitatione Regum Persarum, de quibus idem i testatus fuerat Xenophon. *παιδ.* lib.8. annuente Lipsio ment. ad Tacitum, vel generatim quorumcumque Re-siaticorum, prout sentit Ammianus Marcellinus lib.23., ius Lacedemoniorum, quemadmodum placet Freinshem. in Curt.lib.4.cap.14.§.24.

Te radere chartis &c. Ideft delere fortè atram ento su-posito, ne verba minus honesta dignoscantur, & legi pos-Hoc enim chartæ nostræ linteæ tenuissimæ magis conve-iam rasio, quæ non adeò facilè sine ipsius chartæ damno tim redigi valet. Veterem tamen phrasim Sectano ser-acuit, tunc cum rasura facillima erat, sive scriberetur ro, sive in corticibus, sive in cera, sive tandem alio nque modo; & reverà tunc propriè delere nil aliud erat, adere, quandoquidem idem graphium, seu stylus, quo tur ad scribendum, adhibebatur ad delendum, vel ra-n, quod jam exaratum erat; Id ex ejus Icone collige, delineandam curavimus ex Pignor. de Servis pag 12., qui

qui nos docuit ejus mucrone scribere solitos, planitie autem scriptum abradere; adductis testimoniis Sympos. ænigm. 1.

De summo planus, sed non ego planus in imo
Versor utrimque manu, diverso & munere fungor.
Altera pars revocat, quicquid pars altera fecit.

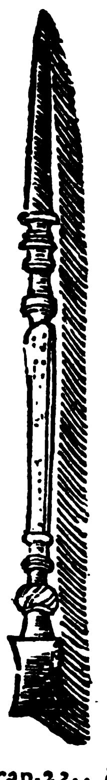
Anthelmi in Heptastichis in ænigmate, cui titulum præfixit de elementis.

Nascimur e ferro, rursus ferro moribunda.

Prudentii in Passione Cassiani.

Inde alii stimulos, & acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera sulcis scribitur;
Et qua secti apices abolentur, & æquoris hirti
Rursus nitescens innovatur area.

Et S. Hieronymi ad Domnionem: *Stultus ego, qui me putaverim hæc absque Philosophis scire non posse, qui meliorem styli partem eam legerim, quæ deleret, quam quæ scriberet.*

58. *Chartis &c.* Linteam chartam intelligit, quæ in usu nostro, quam antiquis fuisse incognitam minimè dubitandum est, cum Plin. lib. 13. cap. 12. tantum papyrum notet; Abacum indigitent Pers. Satyr. 1., Jul. Pollux lib. 10. cap. 23., & Ammonius vetus Grammaticus in vers. Abacus, ubi etiam tabulam Pythagoricam nuncupat. Tabulas chrystallinas enumeret Plutarchus in vita M. Antonii; ex juncis marinis confectam agnoscat Festus; addant membranas Mart. lib. 14., Horat. de Arte, & Diod. Sicul. lib. 2., & tabulas, pugillaresque ceratos habeant Cicero, & Juvenalis passim. Nullus autem ex linteis aqua maceratis, & subtiliter tusis confectam chartam esse dicit; nam quamvis nescio cujus chartæ linteæ apud eosdem sit mentio, seu potius librorum linteorum, de quibus agit Livius lib. 4. & 10., hos à nostra charta, quam recentioribus temporibus inven-

Nititur, & longis sequitur tua facta lituris.
Vos quoque Telegoni, qui surrexistis in hortis
Octo-

NOTÆ.

inventam testatur Demster. in Gloss. Instit. Justin. lib. 2. tit. 1. §. 33. fretus fide Cod. Biblioth. S. Victoris Parisien., & Josephi Blancarti lib. de recent. inventis; diversos esse affirmat Guillandinus tract. de Papyr., scribens: *Erant verò libri antiquorum lintei, non quales nostri, qui & ipsi sine hæsitatione lintei dicendi sunt, sed in telam lineam descripti, non aliter, quam hodiè à Pictoribus variæ imagines in linteis, seu telis depingi solent, quas & linteas vocare nihil prohibet.* At de re altioris, & difficillimæ indaginis consule Vincentium Contarenum de universa scribendi ratione, & alios, qui materiem uberrimè tractavere.

59. *Et longis &c.* Longas lituras dicit, aut plurimas, aut extensas deletiones in his Satyris à magistro faciendas, vel superinducto atramento, vel alio liquore, quo scriptura destruatur. Argutè Martial. lib. 4.

Non possunt nostros multę, Faustine, lituræ
Emendare jocos, una litura potest.

Non una ea 'emque ratio veteribus, ac nobis delendi scripta, aut characteres jam efformatos: Illi enim, si in cera scriberent, id agebant ipso stylo plano à parte inferiori, qui iterum ceram adæquabat, & literas jam exaratas delebat, si autem in alia materia, puta papyracea, radebat; quando verò vel in abaco, vel in membranis, linteisque exequebatur, tum lituræ fiebant ope spongiæ, quæ characteres obliterabat, uti dicit de Augusto Suetonius; nam cum Sophoclis Ajacem Latinum facere suscepisset, *non succedente stylo abolevit*, & quidem spongia, nam interrogatus, quid Ajax suus ageret? *in spongiam incubuisse*, respondit. Quod & Macrob. 2. cap. 4. Saturnal. iisdem penè verbis retulit, inquiens. *Augustus Ajacem Tragœdiam scripserat, eamdemque, quod sibi displicuisset, deleverat: Posteà Lucius gravis Tragœdiarum Scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax suus? Et illi, in spongiam*, inquit, *occubuit*. Neque hanc spongiam putes atramento delibutam, itaut eodem tempore deleret, & conspurcaret; nam contrarium suadet Ausonius, qui *Lacticolorem*

Octobres ficus calamus festinat acutus
Vellere, sed plantis ignoscet forsan amicis.
Ergo, agè, testiculis positis, jussuque severo
Par-

NOTÆ.

lorem spongiam denominat, fortè quia, delendo literas, nil chartæ candori officeret, sed atramentum tantum abstergeret, de cujus usu, qualitate, & materia legendus Plin. lib. 34 cap. 12., & Dioscorid. lib. 5. cap. ult., & ex modernis Cardan. lib. 8. de subtilit., Bernard. Cæsius de mineral., & Amatus Lusitanus in Dioscor. lib. 1. enarr. 83. consulendi sunt.

61. *Calamus festinat &c.* Non de stylo ferreo, seu graphio, quo veteres in scribendo utebantur, sed de calamo confecto ex pinnis olerum, & anserum, qui in hodierno more, est intelligendus hic locus: Phrasim tamen antiquitatem sapere agnosco; Calamus siquidem propriè arundo magis minuta, habens internodia longa, & recta; quoniam igitur ex hac arundine primi calami conficiebantur ad scribendum, inde nomen semper idem in posterum permansit, quaqua conficerentur materia. De his Martial. scribit, & enunciat undè, quave regione optimi afferrentur:

Dat chartis calamos habiles Memphitica tellus.

Quemadmodum hodiè meliores ex Hollandia asportantur.

61. *Acutus &c.* Non quia simpliciter in acumen desinat, ut scribendo sit aptus, sed ab effectu; nam cum de eo *vellere* dixerit, persistit in metaphora, & acutum ponit, nam evulsioni aptior est, utpotè qui facilius penetret.

62. *Vellere &c.* Conceptum sermonem auget, & augendo ei novas vires addit, & cum prius dixisset simpliciter delere, nunc evellere ponit; itaut nil scriptorum remaneat, sicuti nil remanet plantæ, quæ radicitus è terra vellitur.

63. *Ergo, age &c.* Ἄγε hortandi adverbium est, quo plurimi, & ferè omnes usi sunt Scriptores; sic Aristoph. in Pluto, Plutarchus in Camillo, Xenophon. in Apolog. Socrat., & alii: Quin & sæpissimè cum Plurali conjunxere, Anacreon in re convivali ἄγε, δῶτε; Plutarch. de tuend. valet. ἄγε, ὦ παῖδες,
vide-

Parte tui meliore carens, Philodeme, pale-
stram

Mun-

NOTÆ.

:te, *pueri*. S. Jacobus in epist. cap. ult. Ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι κλαύ-
ι, *agite nunc divites plorate*; quos videtur secutus Cic. pro
Manil., quem nonnulli reprehendunt erroris, ignari id di-
n ex Græca elegantia, & imitatione.
;3. *Testiculis positis &c.* Sic eviratus præcepto, & opera
gistri, & maximo sui lepore, & vi spoliatus. Ah parcas
tano, neque injuriam hanc irroges; imo & tibi parce, scis.
n, nam eruditus es, quas pœnas leges inferant contra hu-
:emodi sectores, & virilitatis hostes. Ni memoriter teneas,
nas recensebo, ne ignorantiam prætexas. Olim pœna
is Corneliæ, relatæ lib. 3. §. Qui hominem, lib. 4. 5. & 6. ad
. Cornel. de Sicariis, tenebatur, qui hominem castravisset:
m inhibuit Domitianus apud Sueton. cap. 7., & post eum
rva ex Dionys. lib. 68.. Iterum Constantinus vetuit pœna
itis proposita ex leg. 2. Cod. de Eunuchis, quam omninò
randam voluit Leo Aug., qui Romanos nunquam secari
misit, sed tantum barbaros, lege lata, quæ legitur secunda
eodem tit. Utinam & hodiè his legibus sua vis esset; nam
ı solus esset in tuto Sectanus, sed liberam videremus Chri-
nam Rempublicam à tot semiviris, qui eam, mollicie, petu-
tia, & morum pravitate dedecorant effrontes, & honestatis
tes. Sed de his sequenti Nota.
ı4. *Parte tui meliore &c.* Idest, præcipua nota virilitatis,
stinaque vi, atque virtute: nam Spadones, & Eunuchi inter
iviros tantum recensentur. Hos lutulentos homines egre-
Alexander Severus apud Lamprid. *de ministerio suo ejecit,*
ıxori, ut servos, servire jussit, & cum Elagabalus mancipium
ınchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quicquam
'alatio curare voluit, nisi balnea fœminarum, cum plerosque
ınchos rationibus, & Procurationibus præposuisset Elagabalus,
ille & veteres sustulit dignitates. Idem tertium genus hominum,
ınchos esse dicebat, nec videndum, nec in usu habendum à viris,
vix à fœminis nobilibus. Horum crudelitatem taxat S. Am-
bros.

65. *Mundior intrabis, serisque legendus in horis*
Centum Cirratos unguem corrodere coges;
Quan-

NOTÆ.

brof. epist. ad Marcell., infidelitatem Sueton. in Claudio, ut mittam ea vitia, quæ etiam hodiè eis non falsò tribuuntur; undè veluti portentum ducitur, si ex hujusmodi cęno aliquis, qui probitate prædictus sit, effulserit.

64. *Palæstram &c.* Pro schola: Etsi vox ista in suo genuino significatu denotet locum, ubi lucta, & pancratium exercetur, quippè quæ derivetur τῷ παλαίσθαι τὸ σῶμα, hoc est, *à corpore agitando*; notetque idcircò, ac explicet Plutarch. lib. 2. Sympos. quæst. 4. *Locum, ubi omnes athletæ exercentur, palæstram appellari, à πάλης, idest lucta, nomen primò adeptum, quod dein io etiam recens inventis a. comodatum fuerat*; puta *Cursoribus, Pugilibus, jaculantibus discum, contendentibus saltu*, vt placet Polluci, & post eum Budæo, quibus Palestra generale nomen est, pro loco cujuseumque corporalis agitationis, & exercitii: Attamen translatè etiam ad animum referri, ejus ipsa significatio abundè suadet, accipiturque rectè pro loco, in quo anima bonis disciplinis imbuitur, sese studiis exercendo, ut hic habet Sectanus noster.

65. *Mundior intrabis &c.* Idest, sine aliqua obscœnorum verborum fęce, à qua purgatus es seuera mutilatione impudicarum partium.

65. *Serisque legendus &c.* Nam horis post meridianis ex instituto Romani Gymnasii, discipuli poesi incumbunt, manè verò tantum Oratoriæ.

66. *Centum cirratos &c.* Persius Satyr. 1. vers. 29. cirratos vocat pueros, qui comam nutriunt, quam Veneri consecrent di tonsam, uti animadvertit Turneb lib. 28. cap. 26., Persii verba sunt, quæ sensui verborum nostri Sectani satis proxima.

Ten cirratorum centum dictata fuisse
Pro nihilo pendes?

Vides optimam imitationem; Persius siquidem agit subobscurè de Nerone, qui sua carmina publicè in scholis perlegenda esse imperaverat; Sectanus verò de propriis carminibus agit, tam-

tantumque de iis prædicit fore, ut in eisdem scholis cirratis, idest discipulis explicanda, aut menti mandanda proponantur. Uterque autem pueros hosce vocat cirratos; rationem dedimus ex Turnebo statim suprà: Addimus antiquum morem hæc, quæ dicuntur, sapere, nam veteribus juventus omnis intonsa, ut supra dictum est sub num.37. hujus Satyræ. Verum tamen est, cirros propriè dici capillos crispatos, & in annulos, sive natura, sive arte plicatos, quos pueri plerumque gestare solent, qui sub matrum cura nil adhuc virile haurire, & ediscere possunt. Notandumque de puero, eoque servo Atriensi (atrium pro aula intellige ex Ovidio, & Ausonio, ut explicat Casaubonus in Suetonium) quod habeat Phœdrus:

Ex alticinctus unus Atriensibus,
Cui tunica ab humeris linteo Pelusio
Erat destricta, cirris dependentibus.

Quibus ex verbis facilè adducimur, ut dignoscamus hujuscemodi cirratorum formam, quia cum Antinous Hadriani Imperatoris Atriensis fuerit, id testante Hegesyppo apud Euseb. lib.4. hist. Eccles. cap.8., ex ejus imaginibus, quæ supersunt, satis datur intelligi, quales fuerint hujuscemodi cirri. Sed de hoc alibi propius ad Notam Antinoi.

66. *Centum &c.* Synecdoche numeri certi pro incerto.

66. *Unguem corrodere &c.* Ungues arrodere proverbiali metaphora dicuntur, qui cogitabundi sunt, & rem aliquam secum agitant. Espressere Horat.1. Serm. Satyr.10.

Et in versu faciendo
Sæpè caput scaberet, vivos, & roderet ungues.

Et Juven. Satyr.1.

Nec demorsos sapit ungues.

Id evenit in rebus, quas difficillimè apprehendere contingat, & locis Authorum, quos non adeò facilè explicare obveniat. Corrosioni unguium jungo præcisionem, licet in re omninò diversa, utpote ad superstitionem spectante; fiebat etenim à constitutis in summo naufragii periculo; Rem tradit Petron. Arbiter in Satyr. pag.369., notatque ejus Scholiastes Hadrianides superstitionem in eo sitam esse, ut unguium præcisarum abjectione in mare, mare placaretur iratum, hujusmodi humani corporis damno contentum.

e 67. Cul-

Quando erit, ut cultis auro, minioque tabellis
Discipulis pensum fias, niveoque teraris
Polli-

NOTÆ.

67. *Cultis auro, minioque &c.* Utitur veteri phrasi ad connotandum luxum, quo secundùm hodiernam consuetudinem ornantur libri. Numerosam familiam in librariorum administris invenio; Habes Pumicatores, Malleatores, Ornatores. De Pumice Catullus 1. Epigr., Tibul. lib.3. Eleg. 1., Plin. lib.3. cap.21.; De cetero ornatu Domitius Ulpianus lib.24. ad Sabinum relat. D. legat.3. l. Librorum §. Sed nec cæpti testatur; *Sed perscripti libri nondum malleati, vel ornati continebuntur*: idest *asseribus inclusi, vel cinnabriati*, ut habet glossa: Et re vera minimè dubium est inter ornatores eos computari, qui cinnabari, seu etiam minio libros decorarent, quandiù inter servos notatum reperimus *Miniculatorem* nuncupatum apud Pignor. lib. toties citato; Favetque Juven. Saty. 7. vers.23.

Atque ideò croceæ membrana tabellæ
Impletur.

Ideft membrana inter croceas tabellas coarctata, videlicet coloris crocei, qui cum verè luteus sit, aliquos in sententiam induxit, quod dicerent esse ex Cedro confectas; vel potiùs Juvenalem dicamus respectum habuisse ad ipsam membranam, ex quo miniati libri dicti, cum tituli, & majores eorum litteræ minio tinguntur, undè dictas rubricas censuerunt Jurisconsulti ad lib. ult. de lib. caus., & ad lib.7. de oper. Libert., quibus astipulantur veteres gloss., & Persius Saty. 5. vers.90.

Excepto si quid Masuri rubrica notavit.

De qua latè Turneb. lib.4. cap.5. V. plura ad hanc rem spectantia inferius sub n.150.

68. *Pensum &c.* Videlicet sollicitudo ex imit. Sallust. in Catil. *Neque dicere, neque facere quicquam pensi habebat*. Fortè pro munere adimplendo positum ad sensum Varro. de Re Rustic. cap.2. *Nostrum pensum absolvimus*. Plaut. in Pers. *Pensum meum confeci*: pro munus injunctum absolvi, & confeci. Per translationem id tamen dictum indubium est, nam pensum pro-

priè

Pollice? sed vereor ne sis injussa dolendi
Causa, quibus placuisse cupis, nam verbera palmę
Sæpius accipient, & lora cruore madebunt,
Abstru-

NOTÆ.

priè manipulus lanæ, vel cannabis, qui ex colo pendet, & fuso trahitur: Et quia famulis assignari solet certus eorum numerus pro qualibet die conficiendus, hinc derivavit nomen ad alia, quæ certo tempore facienda præscribuntur, uti agunt etiam Magistri, respectu discipulorum materiem studiis inceptis æquam assignando singulis diebus addiscendam.

68. *Niveoque teraris &c.* Nempè, præ manibus assiduè habearis, & revolvaris; manus autem niveas pro albis, candidis, & delicatis posuit, quales habere solent pueri; Imitatus est Sectanus Virgil. viii. Æneid. vers. 387. de Venere.

Et niveis hinc, atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovit.

Calpurn. Flacc. declam. 2. *Nivea membra.* Arnob. lib. 4. de Junone: *Ulnarum nivei, marmoreique candores.*; & Nonnum, qui habet lib. 31. Dionys. *χιονέῃ παλάμῃσι niveis genis.*

68. *Pollice &c.* Eleganter pro tota manu, cùm enim digitus hic potestate inter cæteros polleat, & vi præstet, manus quasi altera dicitur Græcis, apud quos *ἀντίχειρ* nuncupatur per excellentiam.

69. *Ne sis injussa dolendi &c.* Sumpta videtur phrasis, subjectoque Satyræ postmodum accomodata, ex vers. 55. Virgilii Georg. I.

Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
Gramina.

Optimè injussam causam, nempè non volitam dixit Sectanus. Quis enim crederet Philodemum, studiosum adeò juventutis cultorem, voluisse unquam cirratis istis, insontibusque discipulis minacem, plagosumque Pędagogum excitare?

70. *Nam verbera palmæ &c.* Respicit modum, quo Magistri puniunt negligentes discipulos, ictus ferula super eorum

Abstruso quoties occurrit syllaba metro,
Et veteres docto redolet sermone Latinos.

Angi-

NOTÆ.

manus impingentes. Hinc rectè Juven. de iis, qui Ludimagistri potestatem exuerunt.

Et nos ergo manum ferulæ subduximus.

72. *Abstruso quoties &c.* Ideſt quotiescumque obveniet metiri versum aliquem, qui ex natura sua difficilioris metri sit, & reconditiorem eruditionem sapiat. In simili Cic. 4. Acad. dixit, *Disputationem paulò abstrusiorem*. Abstrudere enim Servio est, quod provenit à natura, quod cum ab actione dependet, abscondere dicitur. Hunc sensum eruimus ex Virgil. lib. 1. Georg. vers. 35.

Ut venis silicis abstrusum excuteret ignem.

Et denuò 6. Æneid. vers. 7.

Quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis.

72. *Occurrit &c.* Occurrere propriè ad malum omen referri diximus in princ. Saty. 1. ad illud

Homo mihi nomine &c.

An non & in eadem significatione hic accipiendum, ubi de discipulis agitur, quibus in occursu loci difficilioris, & abstrusi imminet pœna fustis?

73. *Et veteres docto &c.* Imitaris videlicet Scriptores melioris ævi; quantum in hoc excellens sit Sectanus nemo non videt. Omnes fatentur exceptis Philodemicæ sectę fautoribus, qui plura barbara vocabula, inconditas locutiones, malè confarcinatas phrases, in metro tandem syllabarum errores se in his Satyris invenisse finxerunt, ut patet ex insulsissimis Criticis animadversionibus, quæ postquam per hominum manus plurimum vagatæ sunt, nullâ arte, nulloque alicujus ingenio, sed ex se ipsis factum est, ut perirent, quemadmodum respectu corporis humani fit in ptisi affectis, qui paulatim languentes in informe cadaver resolvuntur. Sed nimium decus nugis illis hac similitudine comparo: Nonne corpus aliquando, prius quàm cadaver efficeretur, ab anima informatum fuit? at ubi, neque

Angitur ecce Petus, primoque in limine adhaeret,
Ter-

NOTÆ.

neque per Metaphoram anima, & spiritus quidam, qui tribui magnorum virorum elucubrationibus, in talibus centonibus malè assutis, inventus nunquam est, nec quidem eos corporis honore, nomineque dignabor, potiùs à sui principio semper putidum cadaver esse dixerim. Porrò quàm feliciter in imitando veteres Scriptores sese gesserit noster Satyricus intellectum, virumq; quemquam minimè præjudicatum appello, plausumque, quem universim ab eruditis assecutus est, propono. Quantùm ad me, viri hujus, & ejus excellentis doctrinæ amor coegit his notis illustrare tantum opus; Fateor mihi tantùm fuisse in votis ab initio penitùs incumbere in locis imitatis asserendis, ut accusationem injustissimam averterem: at in tanta rerum varietate, qua Satyræ hæ abundant, in tanta eruditione, quibus scatent, quis pedem sistat inter limites angustos Grammaticæ, & non potiùs per ardua nobiliorum scientiarum itinera evolet?

74. *Angitur &c.* Pro corporis, & animi cruciatu frequenter sumitur. Pro primo stat Colum. lib. 8. *Robustus angit imbecillum*: Pro secundo Cic. Epist. famil. lib. 16. *Audio te animo angi*; & 1. de finib. *Animus excelsus omni est liber cura, & angore.* Metaphoram tamen sapit, nam cùm deducatur ἀπὸ τοῦ ἄγχω, quod est *suffoco*, & *strangulo*, itaut propriè de gutture dicatur, quæ angina vexatur, de reliquis consequenter tantùm per translationem dicitur.

74. *Ecce &c.* Inducit particula hæc novum παράδοξον ad ostendendam novam admirationem rei inopinatæ, & admirandæ. *Ecce* siquidem adverbium demonstrandi est, quod aliquid repentinum, insperatumque significat: Hoc frequentissimè usus est Virgilius, quem consule; proprium verò Ciceronis, ut in rebus improvisis hujuscemodi particulam proferat, scribit Asconius Pedianus.

74. *Petus &c.* Vim vocis si attendimus, Pætum nuncupamus, qui obliquis oculis aspicit, ex Horat. 1. serm. Saty. 3.

Strabonem appellat Petum pater.

 Ubi

Ubi, interprete Porphyrio, strabo dicitur, qui est oculis detortis, pætus autem leviter declinatis. Sed apud Grammaticos universim habes pætos dictos, quorum huc, atque illuc oculi velociter vertuntur. Hinc Pætorum familia Romæ cognomen sumpsit, ex qua fuere plurimi celebres viri, interque eos enumeratur Quintus Pætus Memmius, cujus meminit celeberrimum marmor apud Gruter. pag.437. 7.

Q. PAETO. MEMMIO.
APOLLINARI.
IIII. VIR. IVR. DIC. QVINQ. MAG. IVV.
PRAEF. COH. III. . . REVC. TRIB. LEG. X.
GEM. PRAEF. ALAE. I. . SICV. . . DONIS.
MILIT. DONATO. IN. EXPED. DAC. . . AB.
IMP. CAES. TRAIANO . . . .
VEXILLO. CORONA. MVRALI . . . .
PROC. PROVINC. SICILIAE. PROC. PROVINC.
LVSITANIAE. PROC. XX. HAERED. PROC.
PROVINC. TIRACON. PROC. PROV. NORICAE.
OMNIBVS. PERFVNCTO. HONORIBVS. IN.
. . . . MERVIT
PATRI. INDVLGENTISSIMO. ET. INCOMPAR.
P. MEMMIVS. QVIR. APOLLINARIS.

74. *Primoque in limine &c.* Idest in primo ipsius scholæ ingressu; adhibuit phrasim non solùm elegantem, sed præcipuis authoribus maximè usitatam, ut discimus ex Virg. 2. Æneid. & aliis: Ideò limen & pro ipsis portis sumptum legimus apud eumdem lib.9. Æneid., ubi inquit.

Fidusque ad limina custos.

Idest *Janitor*; & penes Apul. de Asino, ubi *ad limina servus*, qui portarum custos. Iterum & Virgil. affero 2. eiusdem vers. 485., ad quem proximè Sectanus locutus videtur.

Armatosque vident stantes in limine primo.

Nil

'erritus, audito Philodemi nomine, & inquit;
uid vox ista sonat? certè hunc nec sacra piavit
Unda,

Notæ.

cam de liminum religione in tanta aliorum luce; Consu-
Tibul. lib.1.eleg.2. Livius lib.45., ubi de Prusia Rege,
Max. lib.6. cap.10., Senec.de Consol.ad Marc., Apol-
b.2. Ammian. Marcel. lib.25. Lucretius, & alii perplu-
quibus abstineo.

Adhæret &c. Remanet quasi infixus, & immobilis in
minibus ad modum obstupescentis. Similem expressio-
ibet Virgil. 2. Æneid. vers.774.

Obstupui, steteruntque comæ, vox faucibus hæsit.

ie obstupescentem hærere dicunt, at Sectanus totam per-
in limine, Virgilius linguam in ore. Par tamen affectus
eadem etiam hæsitatio, licèt diversimodè exercita. Huc
dit Virgil. lib. eod. vers. 378.

Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas.

& hærere, adhærereque est. Ita Apule. lib.2. *Illo aspe-
rus obstupui, & mirabundus steti.* Convenit & historia
Agathiam lib.4., ubi Romani milites noctu in vigiles
n incidunt, gressum inh bent, quieti, ac taciti manent,
terræ radicibus affixi, adeòut ne spiritum quidem emit-
, sed eum in pectus conditum premerent. Est & hic af-
n Calabro lib.3. παχνώθη κατὰ θυμόν: *animi mœrore diriguit.*
etiam intelligi hoc loco Author de initio Satyrarum;
nim in prima Satyra, hoc est in limine operis dixerit,
a læva Philodemus, nomenque illud non intelligat Pætus,
nducitur tanquam territus ab insolentia vocabuli.

Territus audito &c. Perfecta imitatione ex Virgilio
. 8. vers.121.

Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas.

Quid vox ista sonat &c. Videlicet, significat. In ea-
gnificatione habet Cic. 3. Offic. Ut hæc duo verba inter
epare, ac vnum sonare videantur. Vocem porrò pro-
omine dixit, quod frequens Scriptoribus vetustis est,

caditque sub eleganti scribendi, loquendique modo.

76. *Nec sacra piavit &c.* Nec baptizatus est; nam nomina tunc imponuntur, nec qualibet ut plurimum, sed Sanctorum, aut hominum, qui nos praecesserunt. De nominum impositione inter Baptismum praxis, ususque Ecclesiæ hodiernus abundè probat; Aliter priscis seculis actum; tunc etenim ante Baptismum pueris nomen indebatur, ut vetera Ecclesiastica habent monumenta. Mitto S. Clem. Papa epist. 33., quippe supposititia ab eruditis reputatur; in uno Siricio Epist. ad Himer. c. 2. sisto, qui ait: *Quibus solis per annum diebus ad fidem confluentibus generalia baptismatis tradi convenit Sacramenta, his dumtaxat electis, qui ante quadraginta, vel eo amplius dies nomen dederint.* De quo more testantur vetustissimus Ordo Romanus, Conc. Carthag. 4. cap. 85., Constantinop. sub Menna act. 5., S. Diony. Areop. lib. 2. de Eccles. Hierarch., S. August. lib. de cura pro mortu. cap. 12. & lib. de fid., & oper. cap. 6., S. Gregor. Nazian. Orat. de iis, qui bapt. differ., tandemque, ut de innumeris sileam, S. Gregor. M. in Sacramentario, cui notas suas addidit eruditus Menardus pag. 98., remque ipsam uberrimè tractavit. Dixi nomina, ut plurimum, Sanctorum imposita ex antiqua traditione, quemadmodum monent Diony Alexandr. apud Euseb. lib. 7. hist. cap. 20., & Concilii Niceni canon. 30. inter Arabicos. Id tamen agebatur tunc respectu infantum, nam qui in fine vitæ, vel valdè adulti baptizabantur, saltem in primitiva Ecclesia, nomina propria servabant, ut ostendit Bellarm. de Sacramento Baptismi lib. 1. cap. 26. Aliter factum fuit apud Hebreos, nam nomina inter ipsam Circumcisionem imponebantur, ut patet Luc. 1. de Joanne, & Lucæ 2. de Christo; idque eveniebat ex vetustissima praxi, quæ non obscurè subinnuitur Genes. 1., ubi Abraham simul suscepit à Deo nominis impositionem, & Circumcisionis mandatum. Undè super illud Proverb. 4. *Ego filius fui patris mei tenellus, & unigenitus coram matre mea*: dicit. Gloss., *quare Salomon se unigenitum coram matre nominat, quem fratrem uterinum scriptura præcessisse testatur, nisi quia ille mox natus, sine nomine, quasi nusquam esset, è vita decessit?* Igitur ad octavum diem, qui ex præscripto legis Circumcisioni sacer, nominum impositio apud Hebreos protrahebatur: Quod tempus nescio qua de causa servent hodie Græci, qui ad octavum baptismum, & nomen differunt, ut ex eorum

Eucho-

Unda, nec in nostris legitur, coliturq; Kalendis;
Nescio

NOTÆ.

iuchologio: Quantùm autem ad Gentiles pertinet, Chrisost. n cap.4. 1. ad Corinth. suo ævo usitatum inter gentes scribit, it natis infantibus accenderentur plures lucernæ, ac ejus denum, quæ cæteris extinctis supervixerat, nomen arripiebant, mponebantque infanti: En verba: *Lucernas tangentes, & nomina ipsis imponentes, ejus, quæ plus duraverat, nomen tribuebant nfanti*. Verùm superstitiosi hujuscemodi ritus nemo, quod ciam, præter Chrisostomum meminit, fortèque recens inventum fuit, ut ejus verba indicant. Illud in comperto est, teste Plutarch. in problem. Romanos maribus nono die à nativitate, fœminis octavo nomen imposuisse, quod confirmat Pompejus Festus, inquiens *Lustrici dies infantium appellantur, puellarum octavus, puerorum nonus, quia bis lustrantur, atque nomina imponuntur*. Aliter tamen Julius Capitolinus in Antonino Philosopho, qui nominis puerorum impositionem tribuit diei tertio a Nativitate, idque apud Præfectos Ærarii Saturni deponi, & conscribi præceptum. Sed quicquid sit de die, nil sine superstitiosa observatione, certoque sacro ritu peragebatur. Adeat Persium Satyra 2. eruditus lector, ex eoque colliget ceremoniam universam, videlicet, extractionem à cunis, ut præsens sacris sisteretur, & plurima alia notatu digna, quæ abundè ibi referuntur: Græci autem tam maribus, quàm fœminis nomen imponebant die 7., quia ea die benè speratur de eorum vita. Sic Arist.lib.7de hist.anim.cap.12.*Plurimi ante septimum diem intereunt. Undè fit, ut nomina septimo die imponantur, tanquam saluti jam pueri magis credamus*. Apud tamen alios lustricus, nominalisque Græcorum dies decimus fuit adscriptus, ut apud Hesychium legitur. *Decima sacrificamus; Decima die nomina imponebant: Aristoteles autem dicit septima.* Mos hic præcipuè Athenis invaluit, quando congregatis tum consanguineis, tum amicis, peracta re divina, splendidum parabatur convivium, quod vocabant δεκάτην ἑστιᾶσαι, sicuti & observabantur quædam superstitiones, quæ à quibusdam circà focum gyris ἀμφιδρόμια appellabantur, ut notant ipse Hesychius, Harpocration, Suidas, & Author veteris Ethymologici.

77. Nec

Nescio quis fuerit. Surgit tunc sede magistra
Cratinus, & pexa barba, digitisque gubernans
Cor-

NOTÆ.

77. *Nec in nostris legitur &c.* Nomina Sanctorum infantibus imponenda, & imponi solita fuisse Nota precedente diximus; unde de hoc nil hic addendum putamus. Nostras porrò kalendas appellari à Sectano Romanum Kalendarium, in quo festa, & nomina Sanctorum enunciantur, pro certo habeas, verbaque per se clarè indicant, ut opus aliqua interpretatione non habeant. Kalendaria nuncupata legimus tabulas ab observatione singulorum mensium, id postea nomen tributum Romanis tabulis, queis descripta sunt nomina omnium Sanctorum non tantum per singulos menses, sed per singulos dies celebranda: Martyrologium idem vocatur, de quo dicere supersedeo tum ob rei, & materiæ amplitudinem, cum quia Baronius, qui eum exquisitissimis notis ornavit, hujus arduæ quæstionis nodos quoscumque solvit, & opus plenis, iisdemque eruditissimis numeris absoluit.

78. *Sede Magistra &c.* Pro cathedra magistrali, quæ, & sella sublimior rethorum, & declamatorum: Hinc Cathedrarios Philosophos vocat Seneca, quibus satis est de virtute in cathedris garrire. Vox autem græca est, at Latino usui aptata, quæ sedem propriè quamcumque connotat: Hodie autem ejus significatio obtinet, quod semper pro magistrali pulpito, atque sedili accipiatur.

79 *Cratinus &c.* Cratinus primus in Dionysiis Athenis Satyrycam fabulam induxit, scribente Horat.

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque Poetæ.

Hunc suprà modum gulæ, ac omni voluptatum generi deditum fuisse, præcipuè ebrietati, notat idem Poeta dicens.

Prisco si credis Mæcenas docte Cratino
Nulla placere diù, nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus.

Alterius Cratini mentio in marmore Gruteriano pag. 648. 5.

Musa-

80. *Corvinam vocem; memori, puer accipe mente*

Qua

NOTÆ.

MVSA. QVASILL.
VIX. AN. XXX
CRATINVS. LANIPEND.
DE. SVO.

Utriusque viri caracter longè diversus; nam quid Cratino Poetæ cum Lanipendio? ni tamen in originis, & conditionis qualitate convenire dixeris ambos, tertiumque hunc nostrum Cratinum adjunxeris.

79. *Et pexa barba &c.* Affinis est ille versus Ovid. 1. Fastor.

Ille manu mulcens propexam ad pectora barbam.

Respicit morem horum Pædagogorum gestandi barbam aliquanto promissam, comptam tamen, & sæpe pexam, putantes videlicet ex ea sibi decorem conciliari, & gravitatem: undè fit, quod etiam sepe manu mulceant, ut comptior appareat, modumque spatulæ servet, ex quo hujusmodi barbę dicuntur Italis: *Barbe a scopetta.*

79. *Digitisque gubernans &c.* Intellligit de affectata inter recitandum gesticulatione manuum, quæ reprehendenda est, sicut laudanda, quæ est conveniens, & decora, & oratoriam concomitatur pronunciationem; est enim actio quædam, & quasi pronunciatio corporis; quia, vt ait Cic. 2. de nat. Deorum; *in corporum, & motione, & gestu multa cernuntur;* & 4. Academ *& hoc Zeno conficiebat.*

79. *Gubernans &c.* Idest moderans: Jocosè dictum, nam cum actio concomitari debeat pronunciationem vocis, contrarium evenire in hoc Pędagogo asserit, in quo gestus vocem, non vox gestum moderatur.

80. *Corvinam vocem &c.* Idest, raucam, & obstrepentem ex imit. Persii vers. 12. ubi de Poetą.

Nescio quid tecum grave cornicaris ineptè.

nempè garris, & cornicum more obstrepis, & ob murmuras Forsan mali ominis hominem designat; nam cornix, seu corvus

Quæ referam. Præceptor ait, Dum prisca fuerunt
Tempora, & Innocuæ serviret Roma Tiaræ,

Venit

NOTÆ.

vus infausta avis apud Hesiod. qui in Erg: μήτι ἐφεζομένη κρώζῃ λακέρυζα κορώνη. *Ne mihi assidens cornix garrula quidpiam clangat*, & Plin. lib. 10. cap. 12. *Ipsa avis est inauspicata garrulitatis*.

80. *Vocem &c.* Vocem cornici dedit Virgil. 1. Georg. 388.

Tum cornix plena pluviam vocat improba voce.

Ita, & Herodotus lib. 3. de equo φθεγξάσθαι: Licet enim vox sit proprie de homine; attamen etiam de bestiis dicitur, quatenus est sonus, qui ab animali profertur, deriuaturque a Græco τοῦ βοᾶν, quod est *clamare*.

80. *Memori puer &c.* Narrationem suam incipit Cratinus, excitatque Petum ad attentionem, ac si diceret: benè animadverte, memoriter disce, diligenterque serva.

81. *Dum prisca fuerunt &c.* Prisca tempora hoc loco vetustatem non indicant, sed aliquem temporis lapsum tantum.

82. *Innocuæ seruiret &c.* Innocentii XI. Pontificatum innuit, & seruire pro obedire, & esse sub imperio ponit, optimè imitatus illud Iuvenal. Saty. 4 vers. 38.

Cum jam semianimem laceraret Flauius Orbem
Ultimus, & calvo serviret Roma Neroni

82. *Tiaræ &c.* Seu accipias de mitra, aut de triplici corona Pontificia, benè convenit; nam utroque capitis ornatu in solemnibus Ecclesiæ ceremoniis utitur Pontifex. De Pontificiæ coronæ, & Episcopalis Mitræ antiquitate inter Ecclesiastica ornamenta consule Baron. ad ann. 34. num. 85., & 86., ubi eas agnosces, & ex institutione, & usu Apostolorum emanasse dices, ut videlicet Pontifex, & Episcopi Christianæ Ecclesiæ, quod regali fungerentur sacerdotio, tamquam Reges, & Sacerdotes eis uterentur veluti coronis regalibus, & ut ostenderetur omnia legis Mosaicæ in Christo esse perfectius consumata, quemadmodum loquitur S. Hieronym. epist. 128. ad Fabiolam, ubi de indumentis veteris Legalis Sacerdotii agit; Quandoquidem cum in ea cunctis Sacerdotibus permissum esset uti Cidari, sicut nostris Episcopis Mitra; Laminam tamen auream

adde.

Venit ab oppidulo laceris malè fultus alutis

Gra-

NOTÆ.

addere folius erat Summi Sacerdotis;quam laminam Sacra Scriptura recte coronam vocat, additque Josephus lib. 3. Antiq. cap.8., eam describens, non tantum lamina, sed & corona aurea triplici ordine ducta ornatam esse,quo ornatu significari diadema regium insigne, potestatis mirificæ Philo de Profug. declarat. Mitto, (non enim est meum de re late, & ex professo disserere) Brancmanes Sacerdotes, quos uti Mitra gemmis ornata testatur Philostratus in vit. Apollon. lib.2. & 3.; Summum Sacerdotem Deæ Syriæ aurea Tiara redimitum ex Luciano; coronamque auream fuisse etiam ornamentum capitis Pontificis Maximi Romanæ antiqnæ superstitionis ex Prudentio in Romano Martyre. Habent hęc omnia latissimè Ecclesiastici scriptores, quos videat Lector.

83. *Venit ab appidulo &c.* Talis Philodemi patria; non civitas, non oppidum, sed oppidulum.

83. *Laceris malè fultus &c.* Partem pro toto ponit, & ex alutis qualitatem vestium indicat sicuti & alutas dixit pro calceamenti, quæ ex alutis, ideſt animalium pellibus arte opificum mollitis, & purgatis confici solent. Accipias velim alutam pro quovis genere calceamentorum, non ad veterum Romanorum sensum; Hi siquidem ita eam intellexerunt, ut nobilibus, & patriciis tantum, non verò plebeijs tribuerent. Lunula præsertim superimposita, & assuta patricios a reliquis distinguebat, quippe centenarium numerum per litteram C. denotabat, eo quod initio tot senatores tantum fuissent. Color autem eius ab initio niger, postea tamen cereus, galbeus, coccineus &c. Eiusdem figuram apud Solerium tractat. de Pileo vidi, & ab eo mutavi, ut lectori proponerem. Cætera debes Juvenal. Saty.7. ubi legitur.

Felix, & sapiens, & nobilis, & generosus
Appositam nigræ Lunam subtexit alutæ.

Hinc benè Vauchopius de Vet-prop-Rom. tract. sect.22. ornamenta Senatoria enumerans, ait communia huic ordini fuisse latosclavos, tunicam, calceos lunatos, togam prætextam, & annu-

Graeculus exuriens; neque enim considere amæno
85. *Littore Parthenope fivit versutia lingua,*
Atque Sodalitium. Res est penes acta Tribuni.

Prin-

NOTÆ.

annulum, Vides igitur unde ortum adagium relatum a Junio cent. 3. *In astragalis nobilitas.*

84. *Neque enim &c.* Videtur, quod Philodemus ab initio sui discessus a Patria proposuerit Neapoli pedem figere, sed minime exequi potuisse ex causis inferius recensendis. Porrò Neapolim ipsam sub Partenopes nomine frequentissime agnoscimus, ex una Sirenum, quæ præ dolore, quod prætereuntem Ulyssem cum sociis in scopulos cantu pellicere non potuisset, in mare se præcipitavit, eoque delata est, ubi postea Neapolis condita fuit, & ex nomine Sirenæ Partenopis denominationem sortita est; quam agnovit, & usurpavit Virg. Geor. 4. vers. 563.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope.

Quoad hujus Urbis celeberrimas prærogativas sat est audire Silium lib. 12.

Nam molles Urbi ritus, atque hospita Musis
Otia, & exemtum curis gravioribus ævi
Sirenum dedit una suum, & memorabile nomen
Parthenope muris Acheloias &c.

85. *Versutia linguæ &c.* Ideit calliditas, & ad omnia prompta, ac versatilis lingua. Huc refer illud Cicer. 2. de Finib. *Sed omnia callidè referentem ad utilitatem, acutum, versutum, veteratorem.*

86. *Sodalitium &c.* De hoc aliquid in prima Satyra innuimus, nec aliud fuisse puto istud Sodalitium, quam conventum otiosorum de rebus Philosophicis ineptè disserentium secundum canones Lucis Universalis, etiam Romæ à Philodemo traditos, & explicatos.

86. *Res est penes acta &c.* Ferunt contra authorem Sodalitii judicio actum fuisse, & fortè Neapoli hac de causa expulsium.

86. Tri-

Principio ingenium,& Grajas jactare Camœnas,
Assumptaque toga, meritoria figere cœpit
Oscula liminibus Procerum, servoque potentes
Gras-

NOTÆ.

86. *Tribuni &c.* Pro Magistratu, aut Iudice. In dictione antiqui moris se totum servantissimum ostendit Author; nam nulla hodie Tribunitia potestas; itaut & nomen ipsum evanuerit. De eorum origine, authoritate & dignitate latè disserunt Lipsius de Magistrat. Pop. Rom. cap. 15., Volaterr. Comm. Urban. lib. 29., Floccus de potest. Roman. lib. 2. cap. 10., Pomponius Lætus de Magistrat. Roman. lib. 1. cap. 18., Janus Gulielmus de Magist. Pop. Rom. cap. 14., Vauchopius de Magist. Vet. Pop. Rom. sect. 12. 20. & alibi, plurimique alii, quos recensere supervacuum, & fortè molestum.

87. *Principio ingenium &c.* Duo ab initio sui Romam adventus jactare cœpit Philodemus, ingenium scilicet, & maximam linguæ Græcæ peritiam, præcipuè circà Poetarum reconditos sensus intelligendos, & explicandos.

87. *Et Grajas &c.* Scilicet, ut diximus, linguæ Græcæ peritiam; vel potius cepit suprà omnes alios authores, & prætertim suprà Latinos extollere Græcos Poetas, qui pluribus ocis harum Satyrarum ostenduntur apud eum esse in summo pretio, & quibuscumque prahabiti.

88. *Assumptaque toga &c.* Talari, undè sibi majorem extimationem, & decus conciliaret.

88. *Meritoria &c.* Quid meritorium explicavimus Sat 2. verf. 182., ubi de bellua meritoria. Sensus autem hujus loci est, eo adulationis ad lucrum captandum processisse, ut procerum limina, ac inferiores partes ædium frequentando, & humilitatem erga eos ostendendo, quasi vili obsequio adoraret.

89. *Oscula liminibus &c.* Veluti rebus sacris ex jam notata dulatione: Sumptum tamen hoc videtur ex imitatione veteris vi. Hanc venerationem siquidem antiqui suis Diis præstabant, ut indicavimus num. 74. hujus Satyræ: Ea sint in præsens xempla ex Catul. lib. 1. Eleg. 2.

Non ego si merui; dubitem procumbere templis,
Et dare sacratis oscula liminibus. Et

90. *Grassari obsequio; donec spe turgidus alta,*
Confidensque sui, sortisque oblitus avitæ,
Et patriæ, rheda tunicatum urgere popellum,
Invidia alterius sensim macrescere fama,

Con-

NOTÆ.

Et Arnob. lib. I. *Cum per omnia supplices irent templa, cum Dearum ante ora prostrati limina ipsa converrerent osculis*: Unde genus vilissimæ adulationis reputatum est, quod præstitit Romano Senatui Prusias Rex teste Livio lib. 43., de quo notat, *quod Romæ cum veniret in Curiam, submiserit se, & osculo limen curiæ contigerit, & Deos servatores suos Senatum appellaverit.*

89. *Servoque potentes &c.* Quasi servum domino subjecerit, & ejus servituti se obstrinxerit; *O famule turpis* (inquit Lucret. lib. 6.) *servum pecus!*

90. *Grassari &c.* Vim hujus verbi explicavimus Sat. I.

90. *Spe turgidus &c.* Ubi nam posuerit spem tantam, suprà satis indicatum est Sat. 3.; sicut & ejus sors, seu conditio repræsentata Sat. 2.

92. *Rheda &c.* Rheda videlicet, quæ, ut vidimus, mutuata erat sibi à nobilibus Ephæbis, quibus vana ostentatione suæ doctrinæ illuserat.

92. *Tunicatum &c.* Rectè tunicam plebi tribuit, ea enim servorum propria fuit, reliquarumque vilium personarum, testibus Afranio apud Prisc. lib. 5., Phœdro lib. 2. Fabul., & Plaut. in Amphitr.: Imitatio autem ex Horat. loc. statim indicando.

92. *Popellum &c.* Pro plebecula, ex imit: Horat. lib. I. Epist.

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

93. *Invidia alterius &c.* Sectani verba mirificè cohærent verbis Platinæ; *neminem invenies alienæ famæ invidere, et detrahere, nisi qui omnibus probris contaminatus desperat suum apud posteros celebre nomen futurum*, necnon Livii 4. Dec. lib. 5. *Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt, quam eorum, qui genus, ac fortunam suam animis non æquant, quia virtutem, et alienum bonum oderunt.*

93. *Odiis*

Conspuere in mores, odiis committere amicos,
Et quæ me fari prohibet reverentia. Tandem
Inventus, fatuo qui responsare paratus,
Castalio stolidam frontem perfudit aceto,
Atque illum ficto Philodemum nomine dixit.
Hoc notum satis est, nec nobis excidet unquam.
Scire tamen cupio, cur vilis homuncio tantum
Creverit, ut laqueos, syrtes, ergastula, fustes
Gar-

NOTÆ.

94. *Odiis committere &c.* Hæc Philodemi praxis convenit cum ejus dogmate, de quo fuse Sat. 1.

95. *Et quæ me fari &c.* Operatur plurima alia minime dicenda, quia fortasse nimis turpia.

96. *Responsare &c.* Frequentativum à respondeo, accipiturque pro *resistere*; nam cibus responsare palato dicitur, qui duritia sua ei resistit, prout habet Horat. in præcep. Catianis.

Ne gallina malum responset dura palato.

97. *Aceto &c.* Vide, quæ diximus ad illud Sat. 5. *Fervensque in pyxide acetum.*

99. *Nec nobis excidet unquam &c.* Per translationem dictum excidere pro oblivisci, ad imitat. Virgil.

Nec dum etiam causæ irarum, sævique dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repostum
Judicium Paridis.

Ubi *non excidere animo*, & esse *mente repostum* in idem coincidunt, solumque dictionem, ejusque sensum fortiorem, & magis exageratiuum faciunt. Concordat etiam illud Senecæ lib. 1. de Benef. cap. 1., qui ait, *comparatum esse à natura, ut altius injuriæ, quam merita descendant, et illa citò defluant, has tenax memoria custodiat.*

100. *Homuncio &c.* Juven. Sat. 5. vers. 133. de vilibus personis intelligit, ajens:

Homuncio quantus,

105. *Plorat Garcilius, fateor, doctusque Fabullus,*
Crispulus, & Capito; sed vanæ somnia mentis
La-

NOTÆ.

colores apud Rhethores dicuntur ornamenta orationis, quæ à Græcis σχήματα, & τρόποι: facitque adrem Cic. ad Attil. lib 6. *Hunc omnibus à me pictum artis coloribus, subito deformatum non sine magno dolore vidi;* & lib. de Clar. Orator. *Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους, et sententiarum, orationisque formis, quas vocant σχήματα.*

105. *Plorat Garcilius &c.* De Garcilio actum suprà hac eadem Sat.num.102., & Sat.3.num.180.;de Fabullo Sat.3.n.182.; de Crispulo Sat.2.num.183.

106. *Et Capito &c.* De Capitone dictum Sat.3. num.180.; Addimus ex Gruter. pag.639. 3. lapidem, cui inscriptum legimus.

CAPITO. ARRI. L
ARGENTARIVS
NATIONE. PANNONIVS.
ANNOS. NATVS. XXXV.
HIC. SITVS. EST.
DIOMEDES. ARRI. SERV.
POSVIT.

Nesciam an hinc character, patria, & hominis conditio conjici possit, & debeat.

106. *Sed vanæ &c.* Consonum Virgilii loco Eclog. 8. vers. 104.

Qui amant, ipsi sibi somnia fingunt.

Quam formam retulit inter adagia Erasmus chil. 2. centur. 3. cap.90. Favent Publ. in Mimis: *Amans, quod suspicatur vigilans, somniat.* Cic. de leg. Agrar. *Hæc per Deos immortales, utrum esse vobis consilia siccorum, an vinolentorum somnia viderentur?* & Artemid. lib.4. cap.24. πλάσσειν ὀνείρους, *fingere insomnia.*

107. *La-*

Lacbrymulis rident, & ludicra regna Bionis.
Namque Tarentino Dominatrix Lana veneno
Vix duo, vel tres ridiculos, morboque calentes
Occipitis, spe donorum lactavit inani.
Nunc, agè, quis Titus fuerit, mollisque Cuminus,
Telephus, & Citisus; nam sæpius ista notavi
Nomi-

NOTÆ.

107. *Lacbrymulis rident &c.* Irridene, quamvis flere, & dolere videantur. Proximè ad Terent. in Adelph. *O Lacbrymo gaudio*; & ad Petron. in Satyric. *Expectavimus lacrumas ad ostentationem doloris paratas*.

107. *Et Ludicra &c.* Imaginariam potentiam, quam ludicram nuncupat, ideſt jocularem.

108. *Namque Tarentino &c.* Ideſt ſub ſpe magnorum præmiorum tantum illuſit duobus, vel tribus hominibus modici pretii, nulliuſque virtutis, ſed tamen vanis, & ambitioſis.

109. *Morboque calentes &c.* Ideſt inordinatè inflammatos, & vana de ſe ipſis præſumptione calentes. Occiput eſt poſterior pars capitis, ubi memoriæ ſedem conſtituunt Philoſophi. In calore autem ſupponit intemperiem, qua ſit morbus reſpectu capitis, ut eſt febris reſpectu totius corporis, atque ideò hac de cauſa Græcis πυρετὸς denominatur, quaſi à πῦρ *ignis* derivata. Metaphorica hæc Satyrici locutio, quæ ad animi, non ad corporis infirmitatem applicabilis eſt.

110. *Spe donorum lactavit &c.* Accipe hìc lactare, pro frequentativo ab antiquo verbo *lacio*, quod ſignificat per blanditias in fraudem illicere: Imitatus autem eſt noſter Author Terent. in Andria.

Nonne tibi ſatis eſſet hoc viſum ſolidum eſſe gaudium.
Niſi me lactaſſes amantem, et falſa ſpe produceres?

112. *Iſta notavi &c.* Ideſt frequenter adduxi, & ſcripſi in his Satyris ad ſenſum Plin. lib. 8. cap. 51. *Notarunt hoc annales*, pro ſcriptum eſt in Annalibus.

 115. *Pu-*

Nomina. Quam benè percontaris! Nomina sui hæc
Invitus Satyræ, qua quondam miscuit author,
115. *Purus ab offensa: Quis enim traduceret illos*
Sanguine Patricio natos, virtutis alumnos,
Et

NOTÆ.

115. *Purus ab offensa &c.* Ne quidem eos in minimo offe dendos reputans, adeo ut mundus sit ab omni labe, quæ ob ho ei impingatur.

115. *Quis enim traduceret &c.* Videlicet; quis eos aliqu dedecore notare auderet, aut posset, necnon de iis sinistran famam spargeret? In hoc sensu vocem *traducere*, usurparun Martial. lib. 9.

Multoque magis traduceris Apher.

Livius lib. 2. *Vestros liberos traductos per ora hominum.* Juvena Sat. 8. vers. 1.

Squallentes traducit avos.

Petron. Arb. in Sat. *Hoc est se ipsum traducere*, nempe, *infa mare.*

116. *Ordine Patritio &c.* Duplicem in iis prærogativan agnoscit, sanguinis, & familiæ celebritatem, & virtutem Primam exposuit, per illud, *Ordine Patricio*, nam Patricio antiqui Romani nuncupavere illos, qui à priscis Patribus, se Senatoribus Romanæ Reipublicæ originem duxerunt; Testatu siquidem Livius lib. 1. Romulum centum creasse Senatores, qu Patres ab honore; patritii quoque eorum progenies appellari Lege, si lubet, Vauchopium de vet. Pop. Rom. sect. 7., ub rem latè tractat ex Livio, Dionys., Plutarch., & Sueton. Aliter de Patriciatu dicendum, quatenus dignitas fuit; memi nit ejusdem Baron. ad ann. 337., refertque dignitatis Patricia tus authorem fuisse Constantinum Magnum, atque hanc pluri mis, insignibusque auctam privilegiis, tantam fuisse, ut ex le ge ab eodem Imperatore edita hujusmodi Patricii suprà ipso Præfectos Prætorio assiderent, & non tam ea dignitas Consula tu, quam Consulatus ea illustraretur; nec jam ut olim Patrici appel-

Et quos laudaret livor quoque! Sed nimis arctâ
Compede devincti fuerant, Calabroque favebant;
Neve diù ramosa lues hæreret Ephœbis,
Hæc data mordaci spumantia pocula succo
Ægro-

NOTÆ.

appellarentur à Patribus, qui & Senatores erant, sed quod dicerentur Patres Imperatoris, haberentque pro insignibus Clamydem, cingulum, calceos pictos, & sellam sublimem. Ita citatus author, qui in veritatis testes producit leg. 2. & 3. Cod. de Consul. lib. 11., leg. ult. eod., Cassiod. 6. Variot. 2., & lib. 8. epist. 9. 10. 11.

116. *Virtutis alumnos &c.* Moribus præstantes, & scientiarum cultores, amatoresque.

118. *Compede devincti &c.* Ligati, & constricti arctissimo (fas ita dicere) obsequii, & existimationis vinculo, quod benè per translationem compes dictus est, à compede propriè sumpto, nempe ab eo vinculi genere, quo carceratorum pedes constringuntur. Metaphora hac usus est etiam Cic. ad Attic. lib. 8. *Agè jam has compedes, fasces, inquam, hos laureatos referre ex Italia, quam molestum est.*

119. *Neve diù ramosa lues &c.* Quia se diffundit, ut faciunt rami in arboribus; Hinc similem dicendi formulam assumpsit Virgilius Eclog. 7. vers. 30. de cornibus cervorum agens:

Ramosa cornua cervi.

Hominis manus eadem metaphora illustrat Alcim. Avit. lib. 1. de mund. origine.

Ramosas post brachia fortia palmas.

Et Gaza humanas venas, nam sæpe vertit in Aristotele, eas in ramos spargi.

119. *Hæreret Ephœbis &c.* Arcte insideret, & quasi infixa esset, ut de telis, sagittisque Livius lib. 2. *Cum in scuto tela hæsissent.*

120. *Hæc data &c.* Veluti malo perniciosissimo saluberrimum

Ægrotis animis, placuitque salubris amaror:
Nam sensim pueri Titus, Citisusque Bionis
Nudavere latus, nec sordida verbula curat
Telephus, & fœdum ridet Telesinus amantem:
Ipse etiam Rullus, nuper qui creverat arte
Lau-

NOTÆ.

mum antidotum. Nota hic poculum sumi pro ipsa potione ex imit. Virgil. Georg.2.

Pocula si quando sevę infecere novercę.

120. *Mordaci succo &c.* Quo malum crescens, ac putre curaretur per curam, quæ humores pestiferos sua mordacitate expellere, & extrahere valeret.

121. *Ægrotis animis &c.* Æger tam de corpore, quam de animo prædicatur: At ægrotus proprie de corpore: Ad animum tamen transtulit Terent. in Andria, nec est idcircò reprehendendus Sectanus, qui optimæ Notæ Authori adhæsit.

121. *Salubris amaror &c.* Qui licet insuavis, & asper, tamen saluti prodest, ut plerumque obtingit in medicamentorum usu, quæ arte Pharmacopolarum parata ex Medici jussu nauseam movent, & palato displicent.

123. *Nudavere latus &c.* Hæc illustribus Ephœbis orta ex his Satyris utilitas, quod ipsam luem sensim ex se ipsis depellerent, abstinendo à Philodemi consuetudine, diciturque, quod ejus latus nudaverint, nempe quod ipsius societatem non amplius frequentent: A contrario sensu in Juven. imit. Satyr.3. verf.131. Sectanum perstitisse puto, qui habet latus claudere, pro comitari à latere.

Divitis heic servi claudit latus ingenuorum
Filius.

125. *Ipse etiam Rullus &c.* A Philodemo ad Rullum ejus fidissimum, primique ordinis ministrum transit Satyricus, & brevis ejus historiam texit: De eo egimus Saty. 3. 4., & planè decet ejusdem plurimam fieri, frequentemque memoriam post Philodemum, nam & primus apud eum fuit, & quasi mercede conductus per omnia ejus verba juraverat, seque ei addixerat.

125. *Qui*

Laudandi, repetit positas in fœnore laudes,
Et puduit dixisse: huic par non tota videbit
Europa ingenium, nec Phœbus vidit uterque.
Cra-

NOTÆ.

125. *Qui creverat arte &c.* Ars laudandi hoc loco alia non est, quam quæ alibi in his Satyris indicata est: scilicet aut immodica adulatio, aut quæ artificio inter comites de sodalitio vicissim commodabatur, ut plausum captarent. In hac igitur, quo quo modo sumpta, præstantissimum Rullum sub Philodemi disciplina refert Author.

126. *Repetit etc.* Palinodiam recantando, negandoque esse veras, debitasque laudes, quibus jam in præteritum eum prosequutus fuerat.

126. *Positas in fœnore laudes etc.* Mutuatas videlicet, ad hoc tantùm, ut aliàs à Philodemo assequeretur: Fœnus est idem, quod usura, quæ licet de pecunia dicatur, ad alia etiam transfertur, cùm aliquid agitur, ex quo speretur fructus, si non argenti, saltem famæ, gloriæ &c. Hinc de Rullo, quod posuerit laudes Philodemi in fęnore, idest ad usuram ei dederit, ut indè centuplum reciperet,

127. *Et puduit dixisse etc.* Ex mendacii erubescentia.

127. *Huic par non tota etc.* Ipsissimi Rulli conceptus, & sermones, quibus Philodemi laudes prosequebatur.

128. *Nec Phœbus vidit uterque etc.* Videtur processisse ex imitatione Petron. Arbitr. in Saty.

Qua mare, qua terræ, qua sydus currit utrumque.

Utrumque Phœbum intelligit Solem, & Lunam, quorum primus creatus fuit, ut diei præesset, altera ut nocti, ambo ut mundum circuirent, & illuminarent: Solem dixere veteres Phœbum, à φοῖβος *purus*, & *splendidus*, Lunam etiam Phœben ab eodem Themate. Affero exempla. Manil. lib. 1. vocat *Dominam Phœben*; Virgil. Æneid. vers. 215.

Almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum.

Et

Et Ennat. vetus Poeta lib.1. de rer. nat. apud Macrob. lib. 6. Saturn. cap.5.

Roscida noctivagis astris labentibus Phœbe
Pulsa cessit.

Adde nominis conformitatem juvasse, quod hæc soror Solis censeretur testante Stat. lib.8.

Soror ignea Phœbi.

At cur Phębus uterque, nam Solem masculum, Lunam fœminam habent Scriptores, & nomina indicant. Sectanum græcizare dic; Græci siquidem virilem nomenclaturam Lunæ dedere, quod docent Tertull. in Apolog., ubi meminit cujusdam fabulę hanc inscriptionem habentis, *masculam Lunam*. Orphæus in Hymno ad Lunam, *et fœmina, et mas*; Et Spartian. in Caracall. scribit, apud Carrhos, qui Lunam fœmineo genere enunciaret, hunc addictum mulieribus semper inservire, qui verò Lunam marem esse crederet, hunc dominaturum uxori, neque passurum ullas insidias muliebres. En ex quo fonte, ut censemus, hauserit dictionem hujuscemodi Satyricus. En etiam hujus loci aptam intelligentiam: Neque enim putamus allusisse ad errorem Ethnicorum, qui censuerunt duplicem esse Solem, scilicet, & qui mundum hunc illustrat, & qui Elysios illuminat. Præfuit huic sententiæ ex Philosophis Plato in Phędone, inquiens: *Solem quoque, et Lunam, et astra ab illis, qualia re vera sunt, videri; atque aliam his rebus congruam beatitudinem*, quem secutus Plutarch., qui constituit in his locis *ingentia astra*: Ex Poetis Pindarus, qui habet. *Lucet his vigor Solis*. In Latinos opinio transiit, professique eam sunt Virgil. 6. Æneid. vers. 638. ubi de Elysiis.

Devenere locos lętos, & amęna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hic campos æther, & lumine vestit
Purpureo, Solemque suum sua sydera norunt.

Et Claudian. rapt. 2.

Amissum ne crede diem, sunt altera nobis
Sydera, sunt orbes alii, lumenque videbis
Purius, Elysiosque magis mirabere campos
Cultoresque pios &c.

Cratine, parce precor, qui Rullus vinitor? Obè Rul-

NOTÆ.

128. *Vidit &c.* Visus, qui oculorum proprius, ad elegantiam locutionis mataphoricè etiam rebus inanimatis tribuitur, quod & in usu nostro frequentissimum est. At jam de Sole, ne tantillum à recta abeamus: Ordior à Gracis; Sophocl. in Ajace:

At tù per altum qui regis currum æthera
Aurate Sol, patriam ubi conspicis
Meam, aurea paulisper lora reprime

Et in Colon. *Sol omnia videns*. Hesiodus. *Sol Jovis oculus* Pisidas.

Communem oculum, pervidentem omnia

Theodectes apud Stob. serm.8.

O qui pulchrè splendentem lampada versans flammeam
Sol omnibus mortalibus sydus optatum,
Vidisti?

Et tandem notus Homeri versus.

Sol qui omnia cernis, omnia audis.

Transeo ad Latinos. Virgil. Æneid.4.

Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras.

Ennius in Medea.

Juppiter tùque adeò summe Sol
Qui res omnes inspicis,
Quique tuo lumine
Mare, terram, ac cœlum
Contueris: hoc facinus dispice,
Prius quam fit, probibe scelus.

Et Senec. in Medea.

Spectat hoc nostri sator
Sol generis.

Demum scias volo in dicendi elegantia à Sectano imitatos fuisse veteres Scriptores, non verò in sententia, qua ex doctrina Platonis apud Laert. censuerunt Solem esse animatum corpus, & quibuscumque vitalibus actionibus pollere, inter quæ visus, sensus &c. sunt.

129. *Parce precor &c.* Petus optimè educatus adolescens, & ad

130. *Rullus erat Medicus, Mimus, Cătator, Aliptes,*
Amens præsertim, frustrà cui tota nataret
Anticyra in cyathis. Hic dum favet usque Bioni
Per-

NOTÆ.

& ad leges urbanitatis efformatus, priusquam magistri sermonem interrumpat, veniam petit.

129. *Qui Rullus vinitor &c.* Quia de vindemia ineptè cantavit.

129. *Obè &c.* Interjectio exclamantis, quæ jubet modum imponere. Ea usus est Martial. lib.4.

Obè, jam satis est, obè libelle.

Græcis dicitur ὢ ἅλις, ò satis.

130. *Rullus erat &d.* Explicat Rulli prærogativas, quod medicinam, mimicam, musicam, & chirurgiam calleret, aut saltem novisse fingeret scopticè, & jocosè dictum. Sibi autem imitandum posuisse videtur Juvenal. Saty.3. vers.74.

Ede quid illum
Esse putes? quamvis hominem secum attulit ad nos.
Grammaticus, Rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schenobates, medicus, magus; omnia novit.

131. *Aliptes &c.* Non ignoramus aliptem propriè esse unctorem palestritarum in Gymnasio, vocemque ipsam græcam ἀλείπτην hoc tantùm connotare, & in hoc sensu apud Latinos Latinam factam. At cum & Palestritæ, & consequenter eorum unctiones cessaverint, vocem ipsam commodè interpretandam judicavimus, ac si Chirurgum sonaret; nam Chirurgus frequentissimè unctionibus utitur, sive ad vulnera, sive ad alias infirmitates, quæ hac arte juvantur ab ejusdem professoribus.

132. *Amens &c.* Sed prærogativa major, qua à cæteris distingueretur, & inter reliquas artes, quas optimè callebat, erat amentia, & stultitia. Forsan ad aliorum distinctionem stultum, amentemque per excellentiam dictum eum vult noster Satyricus, ut Plato Philosophorum Princeps, & sic alii in aliqua arte excellentes antonomasticè prædicuntur.

132. *Frustra cui tota &c.* Antyciram pro Elleboro posuit; addit totam, ut insaniæ vehementiam notet. Elleboro cerebri

pur-

Perdidit unciolam cerebri, comitemque sequutus
Per juga Parnassi, pecudes, hircosque pilosos
Heroas fecit, mustoque madentia labra,
Et tribus amissis luxit sine fine capellis.
Hoc tibi sufficiat. Nunc si quid fortè videtur
Obscurum, fare impiger, & te prætereat nil.

Sunt

NOTÆ.

›urgandi vim tribuunt Medici. Imitandum sumpsit Pers. Saty.4. vers 16.

Anticyras melius sorbere meracas.

EtJuven. Saty.13. vers.97.

Si non eget Antycira.

Et Ovid. lib.4. de Ponto.

Purgantes pectora succos,
Quicquid & in tota nascitur Antycira.

Undè quoties insanum hominem significare volumus, Antycira egere dicimus, præeunte Horat.

Tribus Antyciris caput insanabile.

Errat Schrevelius, qui in Notis ad locum Juven. proximè adductum Antyciram Insulam ponit in Pheacide, cum ibi sit tantum hujus nominis Civitas, nam Insulam, in qua maxima Ellebori copia nascitur, adjacens est ad sinum Maleacum, teste Strab. lib.9.

133. *Perdidit unciolam cerebri &c.* Unciolam tantùm, non semilibram, aut libram: Sed semper satis amittit, qui amittit totum, quod possidet.

133. *Comitemque sequutus &c.* Ejus lateri inhærens, tamquam discipulus.

134. *Pecudes &c.* Cecinit solùm de pecudibus, & hircis, quos sibi, suisque carminibus tanquam heroas assiduè proposuit celebrandos; sicut etiam per plures vices de vindemia cantiunculas edidit.

136. *Et tribus amissis &c.* Intelligit de nescio quà ridicula stropha, cui carmen continuum intercalare illud fuit.

Trè blanche pecore abi ch'hò perdute.

137. *Nunc*

Sunt equidem nonnulla quibus malè tutus, & anceps
Detineor. Quarè Baccon, & scripta Lucreti,
Pindarus, atque alii culpantur, quos mihi doctus
Orbilius, lapso nuper laudaverat anno
Authores? Nimis alta petis, nec viribus istis
Apta tuis, studiose puer; sed, si juvat, audi
Quæ referam. Multos olim Philodemus amicos
Excoluit, vilemque omnem demisit ad usum
Servile ingenium, ut caperet sibi, quos fore lucro
Cre-

NOTÆ.

137. *Nunc si quid &c.* Timentem ulterius interrogare de rebus dubiis, & intellectu difficilioribus animum adiicit.

139. *Sunt equidem &c.* Fatetur Petus adhuc sibi plurima superesse dubia, de quibus certiorari cupit.

140. *Quare Baccon &c.* Curiosius igitur instat, petitque causam, quare tantùm à Sectano culpentur Baccon, Lucretius, Pindarus, necnon omnes penè Græci authores, qui plurimum commendandi sunt ob eorum excellentiam, & famam perennem, quam adepti sunt inter eruditos.

142. *Orbilius &c.* Nomen illustris Grammatici, cujus vitam texuit Svetonius tract. de Illustr. Grammat., referens patria Beneventanum fuisse, ac Horatii in pueritia præceptorem; Hunc ob nimiam in pueros sævitiam idem Horat. lib. 2. Epist. *Plagosum* vocavit.

143. *Nimis alta petis &c.* Quia altiori indagine opus est ad hæc tibi tradenda, quæ forsan ingenio, ac puerili intelligentiæ parùm adæquantur.

144. *Sed, si juvat, audi &c.* Tamen totum hoc, de quo interrogatur, narrare se paratum ostendit.

145. *Multos &c.* De adulatione, vilique in amicos Philodemi obsequio dictum est supra non in uno loco; non repeto.

147. *Ut caperet &c.* Respondet doctrinæ Philodemicæ, quam

Credidit. Hos inter famam meruisse Poeta
Nil magis optavit; sed natus Apolline lævo,
Mancos versiculos ægrè, nugasque recentes
Vendebat populo, quamvis membrana libellum
Disco-

NOTÆ.

uam inter præcepta vitæ civilis tradit, apud Sectanum Saty. 1. erf. 119. & seqq.

148. *Hos inter &c.* Notat ab initio sui Romam adventus, otum se Philodemum intendisse, ut optimus, & præclarus oeta crederetur, indeque nomen, & famam aucuparet.

149. *Sed natus Apolline lævo &c.* Idest, sed quia Apollo oetarum præses ei non favit, idcircò nil, nisi nugas, inconlitaque carmina scripsit. Porrò Apollinem lævum dixit, pro nat spicato, & infelice: Videtur sibi imitandum proposuisse Virgil. Eclog. 1.

Si mens non læva fuisset.

& 4. Georg. vers. 7.

In tenui labor, ac tenuis non gloria, si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.

& respexisse Græcorum doctrinam, qui (ut notat Germanus) αιοὺς, & σκαιοὺς agnoscunt *malos, et sinistros Deos*, sicuti ἀγαθοὺς *bonos*.

150. *Mancos versiculos &c.* Videtur respicere strophas illas, ubi Pan Deus ex antro trahebatur, & in scenam Virgo catenis vincta educebatur, de quibus Saty. 3. vers. 108. & seqq.

152. *Quamvis membrana etc.* Malè igitur assumptum opus successit, nec profuit ejus famæ, gloriæque ipsius libri decor, quo splendebat constrictus discoloribus, & pumicatis tabulis. Si vetustum morem eruere velimus, librorum culturam, & elegantiam habes paulò ante ad num. 67. hujus Satyræ; Verùm etsi huic loco eadem sufficerent, (nam utrobique de tabellis, quibus liber regitur, & constringitur, agitur), subdere tamen placuit, quod tunc, cùm voluminum usus invaluit, & circa teretem surculum, seu is ligneus, seu eburneus, aliæque pretiosioris materiæ foret, convolvebantur, ad luxum bicolor mem-

Discolor, & multus celebraret carmina pumex?
Quid faceret? Chartas cœpit laudare Pelasgas,
Rancidulosque sonos, atque exemplaria Græca
Præ-

NOTÆ.

membrana adhibita fuit, bicolorque nuncupata, quod pars a tera, seu facies aversa, & exterior membranæ lutea, vel pu purea esset, glutinata, candidaque interior, ubi scribebatur Atque hoc clarè resultat ex Tibull. lib.3. Eleg.1., scribens

Lutea, sed niveum involvat membrana libellum.

Favent Pers. Saty.3., apud quem *membrana bicolor*. Martial lib.11. Epig.5.

Et jam purpureis dat tertia nomina fastis.

Nosterque Hierony. Prol. in Job., *membranis purpureis*.

152. *Multus pumex etc.* Pumice antiquitus expoliebantu libri, inde liber eleganter ornatus pumicati nomen sortitu est: De veteri more testantur Catull. carm.1.

Quoi dono lepidum novum libellum
Arida modo pumice expolitum?

Tibull. lib.3. Eleg.1.

Pumex et canas tondeat ante comas,

& Plin. lib.3. cap.21. *Sed et ii pumices, qui sunt in usu corporum fœminis, jam quidem et viris, atque libris, laudatissimi sunt i Melo, Sciro, Aeoliis Insulis. Protio in candore, in minimo pon ere, et ut quam maximè spongiosi, aridique sint, ac teri faciles nec arenosi in frigando.* Quippe sive tunc scriberetur in papyro sive in corticibus, sive in membranis, pumex admodum utili erat ad levigandum quidquid seu villosum, & scabrum, se minus molle in iis supererat, & prominebat.

153. *Quid faceret etc.* Re infeliciter gesta, ad novum effugium se contulit, ad laudandos scilicet Græcos authores, eosque Latinis, imo & quibuscumque, qui minimè græcizarent præferendos; nam ex ignorantia linguæ, qualis apud amicos & nobiles Ephebos, quos colebat, speravit sibi utilitatem & gloriam derivari posse, quas ex Poesi non assecutus fuerat

155. *Præ-*

Prædicat è Cœlo delapsa, & mente proterva,
Quod magis ignorat, solus vult scire videri;
Hinc ardet Titus, Citisusque docente Bione
Non intellecto festinat basia Homero;

Hinc

NOTÆ.

155. *Prædicat è cœlo delapsa etc.* Velut divino oraculo dictata: aut verè à Cœlo terris immissa; nam cum alicui rei cupiebant Ethnici maximam venerationem conciliare, eam è cœlo lapsam effingebant: Uti de Ancilibus Romani, de Palladio Trojani, & similia.

155. *Et mente proterva etc.* Bene Satyricus ad mentis proterviam refert ostentationem scientię alicujus artis, quam ignoramus, ita de Philodemo, quem Sectanus dicit nescire linguam grecam, in qua peritus vult apparere, licet primis tantùm labris gustaverit, ut cæteris fucum faciat.

157. *Hinc ardet etc.* Hinc in tanto pretio, & in tanta extimatione nobilibus pueris Homerus, Pindarus: additur etiam Lucretius, qui ut sodalitio, (quemadmodum aliqui ferunt ob athomorum doctrinam ibi assertam) favorabilis, plurimi à Philodemo habetur.

158. *Non intellecto etc.* Sicut solent fœminæ, & indocti respectu Psalmorum, & hujuscemodi Divinorum canticorum, quæ etsi non intelligant, recitant tamen, venerantur, & osculantur, quia sciunt ad Dei laudem pertinere: In hoc tamen differunt, quod hi utiliter, & piè faciant, illi tempus terant incassum, nihil proficiant, &, ut in tenebris perpetuò vivant, fugiunt Solem.

158. *Festinat basia &c.* Vel ex amore, vel ex veneratione: Ad utrumque sensum verba referri possunt, nam osculamur, & quæ nobis chara sunt, & quæ veneranda, ac etiam adoranda, Notissima hæc sunt, & in nostra praxi: Aliquid tamen ex antiquitate eruere non pigebit. Mittimus oscula, quæ honestati repugnant, quæ Suavia Grammaticis: De his nobis sermo nullus erit, nam basia apposite posuit Author, quæ docente Donato Pudicorum sunt, puta Patris, & filii, ut omnis cessaret æqui-

Hinc sacer est factus Charino Pindarus, atque
Sola tenet pluteum Pedonis imago Lucretj.

Dori-

NOTÆ.

vocatio. Nos tamen non ineptè confundemus cum osculis, qui officii sunt, cum redeuntes è longinquo salutamus, atque osculamur. Ambo pudica, & casta, ambo promiscuè sæpissimè ab Authoribus sumpta. Humana prosequor, & variè vulgò usurpata agnosco; Primò in facie frequentissima; 2. osculabantur, & manus, sed non tamen nisi potentiorum; 3. denique genua, imò & pedes: Ad sacra transeo, & religiosa; tripliciter enim in Deorum cultu adhibita fuere: nam, aut os iis venerabundi osculabantur, aut manus, aut pedes: imò, & magis superstitiosè plerumque ore prophano Deos ipsos tangere verentes Ethnici, eminus stantes, & manum porrigentes, eam statim verenter ad os suum referebant, & suaviabantur; qui habitus receptissimus, & velut solemnis adorantium fuit. A testimoniis abstineo, nam latam eorum segetem affert Lipsius Elector. lib. 2. cap. 6.. Parcat lector si nimis in angusto me continui; Venus autem (ut verbis utar Lipsii) irascatur quidem, *quia oscula ejus insuavia despexi, et officiosa tantum tetigi. Quid ad me? Gratiæ tantum, lepos, et jocus comites ipsius Deæ propitii mihi sint, nunquam ipsa.*

159. *Hinc Sacer est factus etc.* Et hoc ad venerationem pertinet, nam quicquid religione consecratum, venerabile est: Hinc ædes sacræ, sacra templa, imagines sacræ &c. passim apud scriptores.

160. *Sola tenet pluteum etc.* Plutei varia significatio: Sisto in ea, quæ hujus loci est, cui convenit, sive is intelligatur de repositoriis librorum, de quo Juven. Saty. 2.

Et jubet Archetypos pluteum servare Cleanthas;

Sivè de tabula, qua utuntur ii, qui aliquid meditantur, aut conscribuut, ut habet idem Auctor Saty. prima.

Nec pluteum cædit.

Pluteos, & alia in Bibliotecis collocat Sidon. lib. 11. epist. 9. *Hic libri affatim in promptu. Videre te crederes, aut Grammaticales pluteos, aut Athenæi cuneos, aut armaria extructa bibliopolarum.*

larum. Forte Sectanus sub voce plutei hæc omnia comprehendit, partemque bibliothecæ Pedonis, pro tota eleganter dixit.

160. *Imago Lucreti etc.* Precipuus Bibliothecarum ornatus erant imagines, & statuæ Doctorum, quas unà cum libris disponebant. Unicum testem dò Plinium, alios mitto, ne longior, & molestior sim ea repetendo, quæ eruditissimè, & dilucidè explicavit Lipsius de Biblioth. cap. 10. . Plinius igitur lib. 35. cap. 2. ità tradidit: *Non est prætereundum, et novitium: siquidem non solum ex auro, argentove, aut certè ex ære, in Bibliotecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis loquuntur; quinimò etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus*. Hodie veteris hujuscemodi modis quandam umbram servatam aspicimus in Biblioteca Vaticana Sixti Quinti Pontif. Maximi jussu ad eam, quam videmus amplitudinem, elegantiam, & decorem ædificatam; Pictas enim ibi videre est in parietibus imagines plurimorum insignium virorum, quibus aut iuventio, aut eminentia in aliqua ex scientiis, aut artibus tribuitur, superpositas ipsis armariis, quibus libri reconduntur. Meritò hanc Bibliothecam omnibus aliis non tantùm, quæ Romæ, sed extra Italiam visuntur prætuleris, quoniam si librorum tam impressorum, quàm manuscriptorum numerum, si vetustatem, & raritatem, si excellentiam consideres, fidem ipsam superabis. Præcipuè verò optimum ejusdem regimen ab exteris sine admiratione præteriri non potest; cùm videant Henricum Norisium Cardinalem amplissimum, & de tota litteraria Republica optimè meritum tanto muneri præesse; illiusque virtuti omni laude majori eruditorum gaudio demandatam nuper Provinciam gratulentur. Adsunt denique scriptores omnium ferè linguarum peritissimi; primusq; Bibliothecæ Præfectus Laurentius Zaccagna tum latina, tum græca eruditione uberrimè instructus, cujus opera in lucem edita satis ejus excellentiam, virtutemque testantur: Verùm si Vaticani fines paulum egredi placuerit, aliud antiqui hujus moris exemplar tibi dabit celeberrima Laurentiana Bibliotheca, regio plane sumptu à Serenissimis Medicæis Principibus Florentiæ comparata. Ibi præter plurium veterum Authorum imagines depictas, aliud recens miraculum mihi visere contigit, Antonium scilicet Magliabechum Serenissimi Magni Ducis Bibliothecarium (eo enim duce Bibliothecam hanc pluribus

Doricus ille sonat, quidam vult Cecropis esse;
Alter

NOTÆ.

ab hinc annis ingressus fui) cujus virtus, ac merita Transalpinis omnibus, nostrisque effuso calamo celebrantur.

160. *Pedonis etc.* Pedo Albinovanus Poeta fuit Epigrammatum scriptor, qui sub Augusto Cæsare floruit, & usque ad Neronis tempora pervenit. Forsan hic character hominis est; ni potius à græco παῖς, *Juvenis, adolescens, et puer* deducas; vel à παιδιὰ, *nugæ, et jocus*, quod scilicet nugis, & jocis delectetur, quales agunt pueri, & decent pueritiam, quæ similiter variato tantùm accentu παιδία denominata.

161. *Doricus ille etc.* Idest, alii complures scrupuloso cuidam linguæ græcæ studio incumbunt, & de præstantia dialectorum ejusdem linguæ contendunt; quisque sibi, propriæque sententiæ indulgens: Nam ille Atticæ, alius Jonicę, alter Doricę &c. dialecto adhærebat. Quamvis enim apud Gręcos una, eademque omnium esset lingua, suos tamen modos loquendi, suas notas, & differentias, suasque proprietates, & affectiones, sive eę essent in sola pronunciatione, sive in verbis integris, sive in syntaxi, & constructione, habebant; quod ipsum hodie in quavis lingua evenire videmus. Quatuor autem Principes præ cæteris maximè inter has dialectos erant; Dorica, Æolica, Jonica; & Attica. Postrema ex his Principatum supra reliquas tenuit, & in ea locuti sunt, & scripsere Demosthenes, & Aristophanes. Tres aliæ etiam suas prærogativas habuere: Celebravere suis scriptis, & ad posteros transmisere Doricam Dialectum Theocritus, Pindarus, & Pythagorei Philosophi, quorum fragmenta apud Laertium, & Stobęum extant. Jonicam Hippocrates, & Herodotus illustravere. Æolicam hic, atque illinc insperserunt, prout occasio, & lex carminis exigebat.

161. *Cecropis &c.* Atticam Dialectum connotat, indicatque eam Athenis viguisse; Athenæ autem sunt in Attica, atque sub nomine Cecropis exponuntur, quoniam Cecrops ibi primus regnavit, arcemque condidit, quæ Cecropia nuncupata est
teste

Alter aquæ nunquam, sed fluctus discit aquai.
Scilicet has nebulas miseris Philodemus ocellis
Effu-

NOTÆ.

teste Plin. lib.7. cap.56. Favet Virgil. lib.4. Georg.

Cecropias innatus apes amor urget habendi.

Æneid. 6. verſ.21.

Tum pendere pœnas
Cecropidę jussi.

Et verſ.270. lib.4. Georg.

Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea

Ubi vide mel, & thymum optimos, & celebratissimos, qui in Attica naſcuntur, Cecropidaſque dictos ipſos Athenienſes.

162. *Alter aquæ &c.* Alludit ad veterem pronunciandi inter Latinos modum, de quo maxima, ſed tamen inanis, & fruſtratoria, inutiliſque contentio. Totam controverſiam ſupponit exhibendo exemplum diphtongi; an ſcilicet ejuſdem recta pronunciatio fieri debeat, ipſum contrahendo juxta modernam conſuetudinem, an verò dilatando, ut autumat factum fuiſſe a Priſcis Romanis. Hanc quæſtionem tractavit Lipſius, de rectà pronunciat. Latinę linguę poſt Scaligerum. Habemus pronunciationis hujuſcemodi duplicem exemplum apud Virg. Æneid.3. verſ.354.

Aulai in medio libabant pocula Bacchi.

& 9. ejuſd. verſ.26.

Dives equis, dives pictai veſtis, et auri.

Habet & Lucretius aquai, patriai, & ſimilia; Fauent, & plurima marmora apud Gruterum: Sed minime immorandum cenſeo in re duriuſcula, a noſtra pronunciatione penitus remota, & a pluribus ſęculis obſoleta.

163. *Scilicet has nebulas &c.* Hanc caliginem ſcilicet eorum menti offundant, qua minimè videant errorem, in quem, te procurante, labuntur. Imitationem duxit ex Silio lib. 6. ubi legitur.

Nebula erroris.

Apule. 1. Florid.

Ab oculis nebulam caliginis removit Minerva.

Effudit, doctumque aliorum inscitia fecit:
Artibus his recto deduxit tramite mentes
Subdolus, & longo muscas captare labore
Edocuit. Testis Labeo, qui sub duce tanto
Aerium virtutis iter, fumumque secutus

Grajo-

NOTÆ.

Et Virg. 2. Æneid. vers. 604. ubi nubes pro nebula.

Aspice, namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Joan. etiam Damasc. orat. de Transfig, id quod menti offundi solet, νέφος vocat.

164. *Et doctum &c.* Videlicèt: aliorum imperitia in Græcis litteris effecit, ut doctus videreris, nam opposita juxtà seposita magis elucescunt.

165. *Artibus his &c.* Nempe fraudibus, & *dolis instructus* (ut ait Virgil. 2. Æneid.) & *arte Pelasga*.

165. *Recto deduxit &c.* A recta via aberrare coegit, & in invia, & præcipitosa labi.

165. *Mentes &c.* Tot illustrium puerorum ingenia, quæ maxima de se promiserant, ni cæco, & vafro duce ducti fuissent.

166. *Et longo Muscas &c.* Muscas pro re inani, & nullius pretii ponit, unde laborem improbat in talibus conquirendis, qualem damnatum legimus in Domitiano apud Sueton., qui Muscis stylo ferreo configendis quolibet die plures horas inaniter absumebat.

167. *Testis Labeo &c.* Exempla profert: Prior Labeo adducitur, quem narrat iurisprudentiæ, & legum grauissimis studiis relictis, se ejusdem Philodemi consilio totum dedisse Græcizando.

168. *Aerium &c.* De re nugatoria prædicat ex imitat. Xenoph. lib. 5. Memorabilium, qui habet ἀερομετρεῖν, *aerem metiri* de èo, quod nugatorium est, & inane; Simile & illud Senec.

lib. 1.

Grajorum, de Causidico, jurisque perito
Graeculus est factus, solas & quaerere Kappas
Nititur, & Gammas, Jotaque senescit in una.
Indo-

NOTÆ.

lib. I. de ira cap. I. *Taurorum cornua jactantur in vacuum*; allusumque ab Apostolo, nam inanem explicans conatum, ait, ἀέρα δέρων, *aerem cedens*.

168. *Fumumque secutus &c.* Translatè accipitur pro splendidis, & magnificis pollicitationibus, quæ suo tamen carent effectu. Hinc vendere fumos, pro simulatam apud Principem gratiam pretio vendere, dixit Martialis: Non secus Philodemus, qui ex Authorum Græcorum studio maximam gloriam, & famam, & forsan mercedem sibi obsequentibus proposuisse debuerat. Sed hujus loci is genuinus sensus esse videtur, ut fumum admittamus in sensu superius exposito, videlicet de re inani, & vana; cui explicationi favent Lamprid. in vita Severi: ubi *fumi venditor fumo punitur*: Sic apud Aristoph. in Ranis Philocleon ridens Jovis fulmina.

με
Ποίησον καπνὸν ἐξαίφνης
Me
Fac subitò fumum.

Quocircà Eschynes quidam magnus, & vanus jactator dictus fuit proverbialiter καπνὸς *fumus*. Addo S. Hieron. contra Ruffin. *Tu alter Salmoneus omnia, per quæ incedis, illustras, et nos fumosos arguis*; Cedren. de Manich. multitud. *Soluta est, ut fumus*; & Cyrill. in Oseam: *Qualis substantia vaporis constantis ex fumo?*

170. *Græculus &c.* Non verè græcæ linguæ peritus, sed tantùm grecizans, & ut vulgò dicitur *Grecarolo*, quod nomen Novitiis in cognitione literarum græcarum rectè tribuitur, sicut datum agnoscimus iis, qui cum Philodemo ex aliquibus Oppidis Calabriæ oriundi sunt, ubi etsi se Græcos profiteantur, attamen Græciam, ne quidem vix nomine, novere.

170. *Solas et quærere etc.* Totum studium est in minimis, utì sunt litteræ Alphabetariæ, & inter eas Κ Γ, & Ι.

Indolis eximiæ juvenis Malthinus in Urbem
Venerat, & dotes animi præstantia formæ
Tam

Notæ.

171. *Sen. scit etc.* In frivolis longum tempus inutiliter terit.

172. *Malthinus etc.* Fortè nomen hujus illustris Ephebi derivatum à μαλθακός, idest *mollis, et delicatus*, nam μάλθα est *cera emollita*. Sivè id referatur ad corpus, ἰνὸς enim *nervus, et fibra*: seu ad ætatem, nam ἶνις *infans* ... ἴς; δύναμις γάρ ἐστι πατρῴων υἱοί, *nam vis, et nervus patris sunt filii*; ἴς siquidem *vim* sonat.

173. *In Urbem venerat etc.* Ergo externus est.

174. *Præstantia formæ etc.* Minimè exitandum formæ præstantiam, & exteriorem pulchritudinem interiorem, utplurimum, denotare. Pulchrum omne naturaliter bonum rectè dixit, probavitque Proclus Lycius Philosophus Platonicus in Comment., quæ in Alcibiadem de ani. & dœmon. luculenter conscripsit, adeoque pulchritudinem existimavit, ut ea in iustitiæ prætulerit. Eadem notant Plato in Phedro, & Maxim. Tyr. serm. 11. Censet Galenus lib. 2. de Temperam. cap. 6. naturam membra componere, prout moribus animæ convenit: habetq; Planudes in vita Æsopi, *qualis forma, talis est anima*. Ex quibus agnoscere licet Philosophos justos rerum extimatores inter præcipua naturæ primigenia, in quibus plerique summum bonum reposuere, annumerasse corporis pulchritudinem. Hinc, ut puto, processit cantilena illa in conviviis celebrari solita, de qua Plato 2. leg. & in Gorgia, necnon Apule. in lib. cui tit. ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ προσαγορεῦσαι πταίσματος, qua dicitur: *Optimum, & potissimum bonam valetudinem, proximum formam, tertium divitias*; quæ quidem cantilena ex Simonidis premate deprompta est, vt tradit Theodore. de Judicio. Pro nobis stat Socrat. parens moralis Philosophiæ in Phædro Platonis, ubi subobscurè quidem, ut solet, innuit bonam corporis figuram bonæ mentis argumentum esse, aut certè adjumentum; illud pulchri equi, hanc equitis sub nomine depingens; Additque

Ploti-

Tam bellè augebat, magnos ut posset honores
Sperare, & propius violæ meruisse colorem:

Sed

Notæ.

Plotinus ejusdem Scholæ discipulus esse naturaliter intus bona quæcumque sunt, ex rinsecus verò pulchra; quoniam ex interioris formæ perfectione, atque seminariæ rationis victoria super materiam provenit externa formositas: Benè igitur magnis mentibus naturam ipsam domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominum, & decore membrorum colligi posse, quantus in illo cœlestis Spiritus intrarit habitator, scribit Author Panegirici in laudem Constantini, cujus initium est: *Facerem sacratissime Imperator &c.*, cui consonat Carmen Euripidis à Porphyrio citatum in Isagog.

Priami species digna imperio.

Plin. in Paneg. de Trajano. *Jam proceritas corporis, jam honor capitis, et dignitas oris longè, lateque principem ostentat;* Assentiunt Claudian. de Stilicone, Ovid. 7. Metamorph. de Jasone, de eodem Orpheus, & Virg. 5. Æneid. de Julo. Quo circà nec omittendum, morem illum apud aliquos populos invaluisse, eos deligendi in Reges, qui cęteris forma prestiterint, quemadmodum de Indis, qui Catheam incolunt, narrat Onesicritus, & post eum Strabo lib.16., qui lib.17. idem refert de Ethiopibus Meroitis, adstipulantibus Aristot. lib.4. Polit. cap.4., & Pomponio Mela lib.3. cap.4. Hanc sententiam confirmat Sacer Textus, nam unica voce *tob* apud Hebręos significatur & bonum & pulchrum, ut Gen.1. vers.3. *Et vidit Deus lucem, quod esset bona*, aliter, *pulchra*, tanquam scilicet bonitas a pulchritudine non sejungatur, ut pariter notant interpretes in illud Genes.6. *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ.* Illos consule; & insuper animadverte corpore vitiatum, nec non deformem Levit.21. prohibitum ab offerendo panes Domino.

175. *Et propius violæ &c.* Idest, consequi dignitates Ecclesiasticas, quibus color violaceus in vestibus addictus est ex moderna consuetudine.

176. *Sed*

Sed vetat Euripides, scabiesque insana Lucretij,
Quæ longas misero consumsit turpiter horas:
Cumque superba foret placanda favoribus aula,
Et studiis legum, totus scriptoris Achivi
Marcet in amplexu, dilecto ut codice discat
Nil

NOTÆ.

176. *Sed vetat Euripides &c.* Habes enumerationem Authorum, quibus maxima fides, & authoritas apud Philodemum, & ejus asseclas. Sub nomine Euripidis intellige etiam Pindarum, Homerum, aliosque Græcos scriptores; & Lucretio junge Bacconem. Preter, hos reliqui ut despicabiles, & inepti (ita sentiunt hi Sectarii) reiiciendi sunt.

176. *Scabiesque &c.* Scabiem propriè dic asperitatem cutis cum prurito, natura corporis interiora expurgante, noxiosque humores foras expellente. Adde, quod, quia scabiem comitatur pruritus, pruritum autem scabendi cupiditas, & ex fricatione quedam voluptas, factum esse, ut scabies pro voluptatis illecebris acciperetur; prout insinuat satis Cic. 3. de Leg. *Nos voluptatis blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine, et scabie carent, non cernimus satis.* Hinc ad Lucretium refertur, cujus doctrina minimè sana, & ubi de rerum natura differit multa falsa, & errorum plena, atque Atheismum redolentia insinuat; verum adeò sunt carminum, & metri lepore fucata, ut dum venenum propinant, saluberrimam potionem ministrare videantur.

178. *Cumque superba foret &c.* Idest: Totus his frivolis studiis incumbit, nec curat potius aulam frequentare, optimates obsequio colere, favores procurare, & legibus operam dare, quæ ei ad honores semitam pandant. Quoad phrasim imitatus est Sectanus illud Lucani.

Cumque superba foret Babylon spolianda trophæis
Ausoniis.

180. *Marcet in amplexu &c.* Pro languet, ex imit. Liv. lib. 8., qui habet, *marcere desidia*, & Plin. in Paneg. *Marcidi*

somno,

Nil sapere, & sortis prævertere dona parata.
Aspicit hæc, jugulatque suos impunè sodales,
Et quod Prætoris, quod cognitione Tribuni
Indi-

NOTÆ.

somno, hesternaque cœna redundantes. Marcere porrò in amplexu desumptum est, ut mihi videtur, ex iis, qui ad excessum Veneri operam dant, dicunturque marcere in sinu amasiarum; fortè nimis impensè à Malthino hos scriptores amari, necnon nimis eis adhærere demonstrat.

183. *Et quod Prætoris &c.* Quis vices hodiè gerat veteris Prætoris, dictum fuit alibi: Nunc aliquid de antiqui Romani Prætoris officio, quod tunc omissum, dicendum est. Cum Romani Consules sæpè bellis avocarentur, nec esset in Urbe, qui jus diceret, ex usu fuit Magistratum creari, qui propriè huic muneri vacaret, maximè novum hunc honorem avidè quærentibus Patriciis in locum erepti Consulatus, qui ad Plebejos transierat. Præturæ igitur Magistratus, seu ob has tantum, seu ob alias etiam causas institutus tandem est, idque evenit anno ab Urbe condita 388. Creatus ab initio unus Prætor, additus alter circa annum 501., qui jus diceret inter peregrinos, & cives, alteri tantum civibus reservatis; ex quo cognominibus quoque distincti fuere, & alter Urbanus, alter Peregrinus appellatus. Utriusque plurima mentio in marmoribus Gruterianis, quorum duo tantum refero, ex quibus Prætores ambo repræsentantur. En Urbanum pag. 46. 5.

DEO . HERCULI
M . MUMMIO . CEIO,
NIO . ANNIO . ALBINO .
PRAETORI . URBAN.
V . C . DEDICANTE .

Peregrinum pariter, cujus fragmentum tantum damus, quia nimium longa inscriptio à Q. Cassio Domitio Palumbo dicata
Pri-

Prisco Licinio Italico pag.493. num.1., tum pluribus conspicuis muneribus ornato, cum

PR. INTER. CIVES. ET. PEREGRINOS.

At posteà duo alii additi, ut consulum adiutores essent in Provinciis regundis ann. V.C. 520., Sardinia, & Sicilia in Provinciarum formam redactis: Iterum alii duo ann. V.C. 570. Hispaniis devictis. Sex permansere usque ad Sullam Dictatorem, sub quo quæstionum numero aucto, crevit etiam Prætorum numerus, factique octo. Primus C.Cœsar denos creavit, & posteà 16., & majore licentia Triumviri 64. Augustus tamen temperavit, & duodenario numero inclusit. Sed frustrà, quia iterum 16. facti, quibus Claudius etiam duo adjecit, qui propriè jus dicerent de fideicommissis. Ex his Titus unum detraxit, sed Nerva restituit, cum munere, ut jus diceret inter privatum, & fiscum. Tutelarem etiam Prætorem à M. Antonio Philosopho institutum legimus. Ità in universum 18. Prætores facti, donec paulatim minuente imperio, minuti & ipsi, & tres tantum creati lege Valentiniani, & Marciani AA. leg.2. C. de Offic. Prætoris. Hujus muneris insignia fuere, *Prætexta toga*, *Sella curulis*, *Lictores cum fascibus*. Munera autem præcipua tria, *Ludi*, *Sacra*, *Jurisdictio*; & hæc tam privata, quam publica judicia amplectebatur; Ità tamen, ut res civiles tractarent duo soli ex Prætoribus, Urbanus, & Peregrinus: Publica, sive res criminales reliqui omnes; singulis autem certæ erant quæstiones, una, pluresve, de quibus Brissonius lib.5. Formul.. Hæc ex Lipsio tract. de Magistr. Popul. Rom. cap.10., quantum fieri potuit, contraximus; Ipsum adi, si uberiora velis.

183. *Et quod cognitione &c.* Verbum forense, nam causas cognoscere, est in causis judicis officio fungi ex imit.Cic. lib.2. offic. *Cum quibus causas cognovit*. Quod etiam de capitalibus causis dixere idem Cic. Pro Sex. Roscio, & Pedianus in suo procemio.

183. *Tribuni &c.* De Tribunis, & Tribunitia potestate diximus satis superius; Hìc autem addimus, quod cum primum creati fuissent ad commoda Plebis contra Patriciorum potentiam, & injuriam omnem intercessione sua tuenda, non vide-

Indiget, in meritum Philodemus computat, & se
185. *Jactitat artificem, formatoremque juventæ.*
Ob vafrum, indoctumque simul! Nunc, Cratine, novi
Cur Græcos tantum scriptores verberet Author;
At

NOTÆ.

idemus, cui magistratui, seu potestati hodiè Romæ æquiparari ossint. Umbram tamen hujus dignitatis habemus, ni fallor, Neapoli in Populi electo, & Parisiis in Mercatorum præposito; icet in his sit multò magis, quam in Romanis Tribunis limitata uthoritas. At dixi umbram: Satis.

184. *In meritum &c.* Crimen videlicet sibi in meritum adscribit, & imputat, nec aliqua poena, sed præmio dignum putat nobiles adolescentes futilibus noxiisque documentis pellicere.

185. *Formatoremque juventæ &c.* Idem ac reformatorem; nam formare, & reformare in hoc sensu est à rudiore ingenio ad meliorem quamdam formam traducere. Id habet Plin. in Panegyr., ubi *juventutem formare* dixit, & Virgil. Georg. 3. vers. 163. de Juvencis.

Tù quos ad studium, atque usum formabis agrestem:

Apagè talem reformatorem, utinam solum.

186. *Ob Vafrum &c.* Duo ei tribuit, vafritiem, & ignorantiam; illam videlicet, qua alios decipiat, & hanc tegat.

187. *Cur Græcos tantum &c.* Idest, optimè novi qua de causa adeò in Græcos authores ira feratur Sectanus: Verberare per translationem dixit; cum etenim propriè loquendo sit vim, & manus afferre, ad verba, & ad scriptionem transtulit, quod exemplis confirmari potest; Habent Nonius, & Plaut. in Trucul.

Mè illis hæc verberat verbis.

Indè ad convitium, & ad injuriam, ex quo frequens est illud, conviciis, & injuriis verberare, pro conviciis, & injuriis afficere. Favet Horat. 3. Carm. Ode 12.

Metuentes patriæ verbera linguæ.

187. *At*

At nunc scire velim, cur Tuscula signa, nec una
Rupta Bioneo cecidit sermone columna?
190. *Hoc, Pete, nil melius patuit, nam carmine multo*
Passim videtur stolida petulantia linguæ,
Quæ fuit accitis æstu, stomacoque Matronis.
Hæc

NOTÆ.

187. *At nunc scire &c.* Hæc jam dedimus, ideò ab ulteriori explicatione abstinemus. Quærit tamen Petus; Cratinus explicat.

190. *Nil melius patuit &c.* Quandoquidem de ineptis carminibus, in quibus Pan ex antro prodiens, & Virgo catenata globo insistens in scœnam, tanquam pupæ, producuntur, superius pluribus, & clarè actum est, sicut de eorum recitatione in hortis amœnissimis Tusculanis, ubi ad vocem Philodemi, nutare sunt dicti camini, ipsa vox quasi ahenum tinnire, credidisse Centaurum sibi cornu ablatum, Orbis humeris impositus ab Atlante tanto fragore territo concussus, & similia.

192. *Quæ fuit accitis &c.* Circumstantiam hanc nullibi usque adhuc expressit Sectanus, matronas ad audiendas hasce nugas invitatas fuisse: Quis tantas Philodemi ineptias, tantamque credidisset de se ipso opinionem? Quis arrogantiam?

192. *Æstu, stomacoque &c.* Pro angore, molestia, & nausea: Nam nil magis corpus, & spiritum angit, quam calor nimius, ut æstivis temporibus experimur, & est quasi membrorum ægritudo, quæ animo communicatur; Æstus siquidem dicitur immoderatus calor annuente Virgil. Eclog. 5.

Quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.

Nonne igitur ex calore intenso sitis, ex siti molestia, quam bibendo extinguimus? Cur non translatè ad molestiam, quam matronæ ex insulsa recitatione Philodemi expertæ sunt? Nausea additur sub eadem figura, quandoquidem refertur stomacus ad animum; quia quemadmodum ille movetur facile ex cibo, à quo

Hæc ego perlegi decies, deciesque notavi
Insulsum Calabri fastum, qui rure Latino,
Ut molles Regum pueri, pilenta fatigat,

Et

NOTÆ.

à quo natura abhorret; sic animus eas res maximè aversatur, & refugit, quas suæ naturæ contrarias esse sentit. Potes accipere etiam pro indignatione, qualem probabile est fuisse his matronis, ex imit. Cic. ad Quint. Frat. lib. 6. *Superiori Epistolę quid respondeam nihil est, quę plena stomachi, et querelarum est.* Hinc stomachari est indignari, irasci, & nauseare apud melioris ævi scriptores.

193. *Hęc ego &c.* Prosequitur Cratinus, & concludit narrationem facti veritate proposita, & resultante ex Satyrarum lectione, ubi frequens hujus rei relatio.

193. *Decies &c.* Et hic, ut alibi dictum, numerum habes finitum pro infinito, & ad sensum Plaut. in Stich.

Decies in die mutat locum.

Quod est affine ad illud Horat. lib. 4. Carm. Ode 1.

Centum puer Artium.

194. *Insulsum &c.* Qui tam nobili cœtui nugas suas quasi exultans, & de se nimis præsumens proposuit.

194. *Rure Latino &c.* Rectè, quia Tusculum est in Latio, indèque Latinum accomodè nuncupatur.

195. *Ut molles Regum &c.* Reges dicti non tantum, qui regioni cuipiam legitimè imperant, sed, per assentationem tantùm, etiam Optimates hoc nomine nuncupantur ab inferioribus: Dedimus aliquid circà hanc rem Sat. 1. vers. 146. ad illud *Modicum hoc, nisi Regem*: Addo Martial. lib. 6.

Qui Rex est, Regem, Maxime, non habeat.

Ita & Rex dictus amicus potentior à Plaut. in Captiv. Act. 1. Scœn. 1., & in Asina.

Equus me portet, alat Rex.

Neque tamen credo id assentatoriè à Sectano pronunciatum, sed vel ad elegantiam, vel potius ad exprimendam nobilium Ephœborum efficaciter illustrem qualitatem.

195. *Pi-*

Et Saturejano præbet poppiſma caballo,

Aſſue-

NOTÆ.

195. *Pilenta &c.* Currus nobiles, & egregi, luculenterque, & forſan nimio luxu ornati minimè dubium quin denotentur. Quis enim autumet Philodemum, cujus faſtum damnat Sectanus, vilibus curriculis inſediſſe. Juvat nomen ipſum Pilenti, quo vehi tantum Matronis conceſſum ex Feſto, nec ſemper, ſed ad Sacra tantum procedentibus. Uſus oſtenditur ex Claud. Nupt. Honor. & Mar.

Ante fores jam pompa ſonat, pilentaque ſacra
Præradiant ductura nurum.

Virgil. 8. Æneid. verſ. 665.

Caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus.

Et Prud. 2. Symm.

Fertur per medias, ut publica pompa, plateas
Pilento reſidens molli.

Forſan ex illo genere vehiculorum, de quo Liv. lib. 34. loquitur, referens legem C. Oppii Trib. Pleb., qua juſſit, *ne qua mulier juncto vehiculo in Vrbe, oppidove, aut propius indè mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa veheretur.* Clarius idem Liv. lib. 5., ubi diſtinguit carpenta, & pilenta conceſſa matronis his verbis; *Honorem ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra, ludoſque; carpentis feſto, profeſtoque uterentur.* Umbram aliquam eorum formæ exhibet Servius in Virgil. locum ſuprà relatum, habet enim in ipſis pilentis lectos penſiles fuiſſe. Hoc non eſt amplius in noſtro uſu, ſed ſucceſſerunt delicatiſſimi, molleſque pulvini, ex plumis ad ſeſſionem parati; nec fortè male crediderim Sectanum hoc loco indicare voluiſſe genus illud vehiculorum, quæ vulgò *Copè* nuncupantur.

195. *Fatigat &c.* Premit, & ſedendo conterit, exemplo ducto à propria ſignificatione verbi *fatigare*, quod eſt laſſare in ſenſu ab Authoribus, & à communi uſu loquendi intento, ac etiam cohibere apud Cic. lib. 3. Offic. *Qui non verbis ſunt, ſed vinculis, et carcere fatigandi;* Unde & per translationem dictum à Sectano fatigare de pilentis.

196. *Pop-*

Assuetus tortâ defendere cannabe talos.
Quam benè lascivit Satyrus, Musaque jocosa
Per-

Notæ.

196. *Poppisma &c.* Est vocis blandimentum, quod fit equis ferocibus cum tractatione manuum, & accipitur etiam pro palpatione cum quadam vocis adulatione. Unde Juven. Satyr. 6. verſ.59.

Præbebit vati crebrum poppisma roganti.

196. *Saturejano &c.* Pro nobili, & generoso equo ex imit. Horat. lib.1. Serm. Sat.6.

Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Saturejano vectari rura caballo;
Sed quod eram narro.

197. *Assuetus &c.* Funiculis simul textis, & compactis, ac certo ordine digestis miserabiles quidam rustici, sibi soleas, quibus pedes vestiunt, solent conficere, non pellibus, quia majori pretio emuntur. Horum sic calceatorum numerosas turbas quotannis videt Roma tempore messis, & vinearum culturæ, & à vulgò denominantur *Ciociari*, quia calcei sic malè, & viliter compositi, ab iisdem eos gestantibus *Ciocie dicuntur*. Placuit in gratiam exterorum hujus generis calceamentorum figuram inserere.

Si tamen nimia videatur contrà Philodemum Sectani exageratio, Satyræ genio tribuatur, aut fortè Calabrorum, vilium nempè, & pauperum personarum, quæ inter eos sunt, morem fas sit considerare.

198. *Quam benè lascivit &c.* His, quæ suprà recensita sunt, suppositis, Satyram maximè decere approbat Pædagogus, &

Perfricuere cutem salibus! Sed quando Poetæ
200. *Incidit hic sermo, quæso, mi Cratine, nomen*
Illius

Notæ.

eodem tempore Satyræ jocos, & lepores collaudat; lascivire etenim non semper est, esse salacem, & voluptatibus Venereis indulgere; sed lusitare, jocari, ut discimus ex Colum. lib. 7. *Satietate verni pabuli pecudes exilaratæ lasciviunt*: ut exempli gratia, videmus in equis, qui nimio in ocio fuerunt, qui aut calcitrare præter solitum, aut lusitare, exultareque solent.

198. *Musæque jocosæ &c.* Vidimus, detracta cortina apparatum hujuscemodi Musarum in fine Satyræ quartæ. Hunc locum, si lubet, petat Lector: At cur jocosæ inter severæ, & rigidæ executionis exercitium? Benè; nam Satyra inter ipsos jocos mordet, ac veluti Bacchantium thyrsus, pampineas frondes, virides, & lætas ostentat, quæ hastæ mucronem tegunt, sed cuspidem non hæbetant, nec feriendi potestatem auferunt.

199. *Perfricuere cutem &c.* Usus est hac eadem loquendi ratione, iisdemque verbis Varr. 3. de reb. rust. cap. 6. *Qui hæc volunt diutius servare, perfricant sale minuto*. At longè diversa significatione noster Satyricus accipiendus est, nam perfricare salibus dixit in eo sensu, quo in fine Satyræ Quartæ;

Et peream muria si non graviore fricabo
Sinciput hoc asini, donec cruor effluat, atque
Horrida detracta fumet calvaria pelle.

Addit autem sales, & in æquivoco ludit; nam sal, qui propriè inter condimenta reponitur, accipitur etiam pro dictis ad risum, vel delectationem compositis. Quia tamen in sale maxima acredo est, & ex acredine mordacitas, indè jocus in Philodemum, quo denotatur mordacitas, qua eum appetit Satyricus in his lucubrationibus.

199. *Sed quando Poetæ &c.* Urget ulterius Petus, & relicto Philodemo, ejusque assectis, ad ipsum satyricum transit, atque de eo inquirit, de nomine, & patria interrogans.

201. *Nun-*

Illius, & patriam fas sit mihi discere; nunquam
Hactenus audivi, quamquam sit dignus, ut ævum
Afficiat serum, nostrasque feratur ad aures.
Dicam, quod potero, mihi quæ Gorgonius olim
Narravit puero, satyras tunc fortè legenti.
Au-

NOTÆ.

201. *Nunquam &c.* Non tantum quia hujus nominis præcedentes Satyræ nunquam meminere, sed quia usque huc nulli hominum cognitus, & primum ex hoc loco innotuit.

202. *Quamquam &c.* Nomen alicujus ad servandam ejus memoriam necessarium est; nam eo vel ignoto, vel pereunte etiam ejus fama, & gloria evanescunt. Hinc Petus, qui Satyrarum hucusque editarum celebritatem, & venustatem consideravit, rectè infert, se ideò concupiscere ejus nomen addiscere, quia dignum ut æternitati consecretur, & ab omnibus agnoscatur.

203. *Ut ævum &c.* Idest longam temporis diuturnitatem; Nam ævum propriè æternitatis est, inquit Servius; additum autem *serum* quasi emphaticè, & ut fieret major, & efficacior expressio ex epitheto, ut alii dixere *longum ævum, diuturnum ævum &c.* ut majorem vim dictioni præbeant.

204. *Dicam, quod potero &c.* Quicquid ab aliis intellexi, nam notitia historica non pendet ab intellectu, sed ex aliorum relatione, seu ea sit scriptis, seu voce tradita.

204. *Mihi quæ Gorgonius &c.* Cum Gorgonii nomen nullibi legerim ab antiquitate usurpatum, opinari juvat fuisse fortuitò, & pro libito impositum. Quia tamen in comperto apud me est nullum apud Sectanum nostrum otiosum verbum esse, itaut difficillimè etiam nomen hoc absque hominis charactere formatum dijudicem, placet meas urgere conjecturas; nodumque, quem solvere non potero, secabo. Gorgonium igitur lego apud Scaligerum in Conject. & Festum idem fuisse ac Manducum; Utrique enim eadem significatio, si excipias Gorgonii nomen à Græco fonte petitum, Manducum à Latino. Sive igitur Manducus, sive Gorgonius sit, ejus effigies in pompa

 anti-

Author, ut accepi (nec vana est fama) Latino
Sanguine prognatus; Sectanus nomine, vultus
Oblon-

NOTÆ.

antiquorum inter coeteras ridiculas, & formidolosas imagines ire solebat. Erat enim larvato capite humano, maxillas vasta magnitudine, magnisque armatas dentibus habens, qui oris hiatu, dentiumque crepitu, sese in utramque partem viæ dum flecteret, ridentem turbam vertebat in fugam: Meminit hujus larvæ Plaut. in Rud. act. 2. scoen. 7. vers. 51.

Quid si aliquo ad ludos me pro manduco locem?

Ubi Casaubon. notat etiam dici apud Græcos μορμολυκεῖον, *triste, et turpe spectrum*, vel à μορμὼν deductum, quod est *larva et personarum terriculum*, vel à μορμὼ, quod sonat Mulierem facie monstruosa, quemadmodum & γοργός terribilem significat, undè Gorgones tres Phorci filiæ, quarum uni Medusæ angues pro crinibus dedere Poetæ, atque adeo terrificam effinxere, ut scriberent ea conspecta homines in saxa converti: Sed redeo ad viam, & ad pompas ridiculas ex Gorgonio, sive Manduco circumgestato, nec ineptè puto de hoc ludicro spectaculo accipiendum Juven. Sat. 3. vers. 174.

Tandem redit ad pulpita notum
Exodium, cum personę pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans.

Ex his dicere poteris turpem, longis dentibus, vastis maxillis, magno ore præditum; in summa quasi larvam terrificam esse hunc Gorgonium. Scit Sectanus, si divinaverim.

206. *Author &c.* Nescio an pręceptor iste dum Petum erudit, nos fallere studeat. Verum credamus famæ, quam non vanam fuisse Cratinus ipse autumat.

206. *Latino &c.* Si regiones, quæ Romanæ ditioni olim famulabantur, respicias, facilè credam Sectanum Latinam originem duxisse; cum totum orbem factum fuisse Latinum nemini lateat.

207. *Sectanus nomine &c.* Quarè hoc sibi nomen indiderit Author, incertum. Nulla hominis apud veteres mentio, excepto Horat. in Epist., cujus character Sectano nostro minime con-

Oblongi, modici census, & fraude remotâ
Cultor amicitiæ, lætas conduxerat ædes
Exquiliis, procul à turbâ, strepituque rotarum.

Ille

NOTÆ.

convenit. Nonnulli putarunt, & adhuc putant sub illis literis arcanum latere; ego secus, nec alia ratione sic appellari voluisse judico, quam quia ejus carmina usque ab initio innumeros habuerunt sectatores.

207. *Vultus oblongi &c.* Si physiognomus essem te deprenderem Sectane; Agam tamen physiognomum. Vultus oblongus ad canem venaticum præcipuè refertur: Ideoque cum vitia inquirere, eademque mordere satyrici sit, appositè canis physiognomiam tibi appinxisti.

208. *Modici census &c.* Poeta es, & quidem celebris Sectane; unde nil miror tibi modicum esse censum. Sed ne doleas; divitiæ enim, quibus indocti plerumque abundant, fluxę sunt, & caducæ, nomen verò & fama virtutum nunquam interibunt; quæ etsi *non majorem, illustriorem tamen,* ut ait S.Bernard. in Epist., *virtutem reddit.*

209. *Lætas conduxerat &c.* Quia videlicet in Exquilino monte statio amœnissima, cœlumque salubriori aere se præbens habitatoribus: Quo circà optimo Sectanus consilio has sibi ædes comparaverat ad Musarum, & Apollinis contubernium.

210. *Strepituque rotarum &c.* Vehiculorum, rhedarumque numerum, qui Romæ noctu, diùque, per compita discurrit, quis numerare queat?

Fumum, et opes, strepitumque Romæ

Dixit Horat., & Juven. Sat.3. verf.237. inter cœtera Urbis mala idem reposuit, ea ratione, quia

Stantis convicia mandræ
Eripient somnum Druso, vitulisque marinis.

Ac quia nonnisi Palatia, quæ sua amplitudine à viis publicis interius recedunt, dormiendi facultatem præbent, dixit alibi:

Magnis opibus dormitur in Urbe.

 211. *Eiju-*

Ille etenim bijuges odit, qui fronte superbâ
Purpureos quatiunt lemniscos, tectaque fugit,
Quorum campano resonabat pinna metallo,
Contentusque sui nudas Helicone puellas
Sæpius accibat calamo; nam Pastor & ipse
Arcadiæ, dulci gaudebat murmure laudis.
Non tulit hæc Calaber, fervensque ardore nocendi.
Secta-

NOTÆ.

211. *Bijuges odit &c.* Ad augendum dignitatis decorem, Romæ usu invaluit, ut equi rhedarii Cardinalium, cum in publicum prodeunt, lemniscis in fronte ornentur; quo signo viso obviæ in cursu carrucæ vel divertunt, vel in obsequium subsidunt.

213. *Quorum campano &c.* Pertinet pari modo ad gradus Cardinalitii dignitatem in pinnaculo palatiorum, quæ habitant, retinere Campanam, quæ pulsatur, cum solemniter foras egrediuntur, domumque redeunt, atque etiam cum Sacrum, prandiumque indicitur. Ex quibus colligere licet Sectanum otio literarum addictum ab aulicorum obsequiis, servilique ingenio maxime abhorrere.

214. *Contentusque sui &c.* Optima Sectani philosophia, qui extrà se nil quærit, sed contentus se ipso, suaque virtute, opes, ambitus, honores, cœteraque mortalium oblectamenta contemnit.

215. *Nam pastor &c.* Gratulor Arcades vestro cœtui, perennemque famam, & immortalitatis titulum auguror, dum Sectanus Pastoris nomen amplectitur, Satyrique asperitatem leni vocabulo mitigat.

217. *Non tulit hæc Calaber &c.* Qui cùm solus, & præcipuus Poeta credi vellet, & solus laudari, ægrè tulit Sectano plaudi, ac ejus carmina in pretio esse, benè animadvertens sibi indè plurimum damni eventurum, non tantùm extimationis, sed lucri, si tantum emulatorem nactus in opinione virorum plurimum crescere sineret. Hinc invidia odii principium fuit, acces-

Sectanum populo ridendum præbet; & altâ
Ambitione tumens, vulgo se prædicat ortum
Dissectâ cervice Jovis, culpatq; Minervam.
Nunc loquitur secreta, & quæ non audiat ipse
Secta-

NOTÆ.

accessitque ad eam fovendam lucri amittendi pavor. Ex his ira processit, ex ira nocendi libido. Sic per gradus vitia crescunt. Igitur classicum in Sectanum intonuit; armavit linguam, non manus; nescientem, nihilque ab amico timentem invasit truculentus; primoque ejus famam, & gloriam petiit acerbo vulnere, dum uti ridendum, & pretii nullius hominem, quasi mimum, in scenam produxit.

218. *Et altâ &c:* E contrà in sui laudes profusus ambitionem fovit propriam, deque se magna prædicare non destitit, seque sapientiæ dignum hospitem esse, ac omnium scientiarum promptuarium jactabundus iterum, atque iterum proposuit.

219. *Se prædicat ortum &c.* Palladem, veteres Poetæ finxere ex Jovis cerebro sine matre prognatam; nam cum sapientiæ Deam dicerent, facerentque liberalibus artibus, & honestis disciplinis præsidem, quæ non ex invento humani ingenii, sed inexhausto Divinæ Sapientiæ fonte creduntur dimanasse, opportunè quidem è summo, ut ipsi opinabantur, Deorum eam petere censuerunt. Ita Philodemus de se ipso arroganter præsumebat, & culpando quoscumque, etsi doctos, & eruditos, magnique nominis in literaria Republica viros, se unum præ cæteris adeò extollebat, ut omnes alios quacumque scientia pollentes flocci faceret.

220. *Culpatque Minervam &c.* Se Minervæ, licet sapientiæ Deæ, superbè præfert.

221. *Nunc loquitur secreta &c.* Primum odii inditium; diffidentia, & inurbanitas ex secreta cum Labeone, aliisque locutione, ne à Sectano, quem ut hostem animo fovebat audiretur.

Sectanus, quamvis præsens, dextrâque prehensum
Dimovet à turbâ Labeonem, & garrit in aurem.
Nunc cubito tangit Malthinum, oculisq; retortis
Sanguineis animi vesanos indicat æstus,
Sollicitus ne fortè cadant de fronte corollæ,
Quæsitoque sibi sedeat novus incola regno.
Hinc odii causæ; nam quis toleraret iniquum
Invi-

NOTÆ.

222. *Dextraque prehensum &c.* Non tantùm officii causa, sed vt tutiùs, & secretiùs loquatur.

223. *Et garrit in aurem &c.* Et submissa voce consuetas ineptias auribus ejus imponit, nam garrire est ineptè loqui ex Cic. lib. 3. de Orat. *Philosophi garrire cœperunt*, quod idem est Græcis στωμύλλειν, imperfectè, stultèque loqui, ad sensum Aristophanis in Nub: ὀυ στωμύλλων κατὰ τὴν ἀγορὰν, *effutiens verba.*

224. *Nunc cubito &c.* Ad amoris, vel confidentiæ ostentationem, vel, ut fieri ex more inter amicos solet, tacitè, si quid minus rectum dictum, aut factum.

224. *Oculisque retortis &c.* Hæc ad Philodemi imaginem pertinent, indè si coniungantur cum his, quæ dicta sunt Saty. 1. vers. 85., fortè peritus pictor eam ad vivum efformabit. Habes ibi genas tineis corrosas, oculos tabo stillantes, nunc retortos, & sanguineos.

225. *Animi vesanos &c.* Fortè, quia malum hoc ex nimia caloris sanguinei intemperie derivatum, ex qualitate corporei, & naturalis temperamenti animi qualitatem colligit. Tamen metaphoricè dictum non ineptè pronunciaverim, nam in eo æstus animi, utì ex toto Satyrarum contextu apparet, sunt, vel libido, vel arrogantia.

226. *Sollicitus ne fortè &c.* Idest totus anxius, & sollicitus, ne sibi Principatus in hoc ludicro regno auferatur, ex quo aliquid lucri capiebat, & aliquid gloriæ sibi captare videbatur.

227. *Hinc odii causæ &c.* En unde Satyrarum origo, & ratio, ex superbia, & fastu, necnon ex invidia, & ambitione Philodemi, quam minimè tolerare potuit noster Author.

229. *Invi-*

Invisumque caput superis, & triste bidental,
Mille fibris ovium quod non Ergenna piaret?
Addidit & calamo pondus, Satyrisque calorem
Car-

NOTÆ.

229. *Invisumque caput &c.* Ideſt execrabile, & ſceleratum. Deſumptum ex loco Perſii Saty.2. verſ.26.

An quia non fibris ovium, Ergennaque jubente
Triste jaces lucis, evitandumque bidental,
Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Juppiter?

Favet etiam Horat.

An triste Bidental
Moverit incestus.

Pro cujus explicatione ſcias bidental dictum fuiſſe quicquid fulmine tactum binis bidentibus expiandum erat; cenſebant ſiquidem Jovem loca parùm caſta fulminibus ferire, & tunc ſolebant claudere, & obſepire, quia triſtia, & mali hominis. Etiam vox hæc ad hominem tranſlata, ut apud Perſium, & noſtrum Satyricum. Loci clauſura porrò fiebat per Sacerdotes, quos ad hoc munus expreſsè deputatos eſſe coniicit: ex marmore Gruteriano 6. pag.96.

SANCTO . SANCO
SEMONI . DEO . PHIDIO .
SACRVM . PECVRIA
SACERDOTVM
BIDENTALIVM
RECIPERATIS
VECTIGALIBVS

Talem etiam fuiſſe Ergennam Perſii minimè dubitandum eſt.

231. *Addidit et calamo &c.* Primæ cauſæ nova, nec minor cauſa addita, nempe juuentutis corruptela, quæ per Philodemum procurari ferebatur, unde præcipuum Sectani ſtudium eam

Carceribus sacris incustodita juventus,
Quam perfrictus homo de fornice spurca docebat
Verba loqui, testasque novas implevit odore
235. *Obscœno. Virtus olli pietasque videtur*
Simpli-

NOTÆ.

eam ab illo alienandi, & à tam pernicioso hominis consortio divertendi.

231. *Pondus &c.* Idest, ut in eum tanquam in centrum violentius ferretur, nam omnia ponderosa, quo magis gravia, majori vi illuc tendunt, nisi malis, pondus pro carminum plenitudine, & numero sumere, ad sensum Cic. ad Attic. lib. 2. *Da ponderosam aliquam epistolam plenam omnium non modò actorum, sed etiam omnium opinionum tuarum.*

231. *Satyrisque calorem &c.* Idest vim, & efficaciam, quæ per calorem optimè repræsentantur, nam in calore vita, vis, operatio, quæ in frigore torpent.

232. *Carceribus sacris &c.* Ii scilicet ephębi, qui minimè Collegiorum clausuræ sunt à Parentibus devincti, sed in domibus propriis manentes, honesta libertate fruuntur.

233. *Quam perfrictus homo &c.* Subintellige os, faciem, vel frontem &c., & sic accipe, quasi dixerit, pudore deposito: In hoc enim sensu dixit Mart. lib. 11.

Aut si perfricuit frontem, posuitque pudorem.

233. *De fornice spurca docebat &c.* Ad res inhonestas instruebat, veluti sunt verba obscęna, & quæ ea comitantur.

234. *Testasque novas &c.* Idest, recentes, nec satis induratas, quibus vel bonus, vel pravus odor immissi liquoris facillimè inhæret, ex sententia Horat. 1. Epist. 2,

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diù.

In his ipsam juventutem exhibuit, quæ facillimè flecti in bonam, vel in malam partem potest, prout ex educatione, & ex consuetudine amicorum, sociorumque bonos, vel malos mores percipit.

235. *Virtus olli &c.* Sententia est, quod virtutem, & pietatem

Simplicitas animi vultus malè consona formæ:
Nec juvenem laudat, nisi quem lasciva perurit
Flamma, Deumque colit pœna, donisq; carentem.
His

NOTÆ.

tatem deprimat, utpotè eorum ætati, & formæ dissonam, & quod, ut fidem consequatur, eam sub nomine simplicitatis animi deprædicet, iis scilicet forsan utens argumentis, atque dogmatibus abominandis, quæ Satyra prima proponuntur, & damnantur.

235. *Olli &c.* Pro illi: Exiles litteras ì, & ù, mutabant veteres in o, sic Olli; Rem indicat Donatus in And. *Ellum, & Ollum dicebant veteres, pro illum*. Sed præstat audire Varronem lib.6. Ling. Latinę: *Olli valet dictum illi, ab olla, et ollus Quod alterum comitiis, cùm recitatur a præcone dicitur, ollo centuaria, non illa: alterum apparet in funeribus indictivis, cum dicitur, ollus letho datus est, qood Græcus dicit λήθῃ, idest, oblivioni:* Frequens in hujuscemodi vocis usus est Virgil.: Indico tantùm 1. Æneid. vers.258.

Olli subridens hominum sator, atque Deorum,

Et 12. ejusdem vers.829.

Olli subridens hominum, rerumque repertor.

Centies alibi repetit: Mitto.

237. *Nec juvenem laudat &c.* Inhonestatis assertor nescit ullum alium laudare, nisi quem lascivè vivere videat, & quem parum æque de Deo, ejusque justitia sentientem, in sequelam sui dogmatis Satyra prima à Sectano enunciati, rejectique, cognoverit; sibique similem factum esse habuerit pro comperto.

238. *Deumque colit &c.* Satis rejecta fuit doctrina hæc Philodemica Saty.1. Adeat lector, & legat, si vacat, ea quæ ibi adnotata sunt, & ex dogmatis Catholici assertione conspiciet satis confutatas omnes blasphemias, quæ Religionem, & pietatem respiciunt. Quadrat in hunc locum, id quod de Bione Borysthenite (nam Bion, & Philodemus unum sunt) tradit Laertius in ejus vita, & repetit Illustrius de Philosophis, Deum videlicet ab ipso impiè negatum fuisse, propterea que in eum tale epigramma inscriptum, pulcherrimum quidem, & quod

His ubi flagitiis Sectanus vidit ovantem
Nequitiam, totamque afflari crimine Romam.
Exarsit virtutis amans, & moris honesti
Publi-

NOTÆ.

& quod hominis characterem affabre exprimit, & usque huc dictis mirabiliter consonum.

Biona Borysthenitem, Scytibica quem produxit ora,
Accepimus dixisse, revera non esse Divos:
Quod dogma si tueri mordicus perstitisset
Poterat videri aliquid sensisse, perperam tametsi.
Nunc pertinace morbo jactatus, metuque mortis,
Qui pernegat Deos, qui nunquam delubra introspexit,
Mortalium irrisor, qui patrio instaurant more sacra,
Qui nec super foco, aut aris, mensave adolens, Deorum
Nidore nares, vel adipe explevit, piove farre,
Nec se peccasse unquam fassus pacem Deum expoposcit:
Sed incantatrici sagæ submisit colla supplex,
Lorisque vinciendos parens præbuit lacertos,
Hyperthyroque rhamnum imposuit, termitemque lauri,
Paratior quid vis tandem exequi, quam obire mortem,
Demens, qui mercenarios Deos voluerit esse:
Quasi tum demum existant, quum statuere hos visum est
Bioni.
Opinione at falsus est, quod esset carbo lembus,
Manuque sic protenta, jam Pluto vale, inquit.

Forsan amati juvenis mores respicit, quem non diligit, nisi quatenus in Deum impium afformaverit, & vitæ improbitate jam videatur credere, quod aut Deus peccatorum justus ultor non sit, aut bonorum remunerator.

239. *His ubi flagitiis &c.* Ulterior occasio, imò initium Satyræ, exultatio, & triumphus in peccando, & peccati ipsius artificiosa propagatio inter Romanos ephebos.

240. *Afflari crimine &c.* Quasi rapido vento citò totam repleri hac peccandi libidine, & licentia.

241. *Exarsit &c.* Sectanus iram amplius tenere non potuit, quin

Publicus assertor; nobisque exempla reliquit,
Quo plectenda modo Calabri dementia cordis,
Si novus exiret tradux Philodemus ab Orco.
Cratine virtutem miror, sed pandere nomen
Quæ

NOTÆ.

quin in vitium irrumperet: Benè autem exarsit; nam ira ex maximo sanguinis calore generatur in corde, ut tradidi initio hujus Saty. num 3. in vers. *Iram*. Addo maximam iram frequenter ab authoribus sub ignis voce connotari. Placent exempla, quæ ad animarum impetum referuntur. Homer. lib. 13. Iliad.

Sic illi pugnabant instar ignis ardentis.

Et de Nesto. lib. 15.

Furebat, ut perniciosus ignis

Virgil. 10. Æneid. ver. 613.

Latumque peragmen
Ardens limitem agit ferro

Et Cic. 5. Tuscul. *Contrà quorum disciplinam ingenium ejus exarsit.*

241. *Virtutis amans &c.* Huic assertioni affinis est illa sententia, *Efficax quædam res est ipsa virtutis species, quæ puris oculis ostensa, mox rapit in amorem sui.*

241. *Et moris honesti &c.* Ulteriori probatione hæc opus non habent; Satyræ ipsæ clarè revelant, quippe quæ vitia reprehendendo, honestatem morum inducere in hominibus totæ incumbunt.

242. *Nobisque exempla reliquit &c.* Idest normam, & regulam præbuit, quo modo inposterum is plectendus sit, qui eadem, ac Philodemus, peccandi licentia, & protervia ex inferno in mundum prodierit.

245. *Cratine virtutem &c.* Postrema Peti interrogatio. Initium sumit a laude Authoris, dicit enim se ejus virtutem admirari; nam non nisi maxima, & quæ fidem excedunt dicimus admirari.

245. *Cur pandere nomen &c.* Petit igitur, cur tantum nomen

Quæ vetuit nostro nimium lex dura Poetæ,
Atque aura saltem pasci? Nam tota laboris
Merces Pierii, vox est, sterilesque susurri.
Macte, Puer, nostro tria puncta mereris in albo.
Et

NOTÆ.

men suum celare studuerit Sectanus noster, quave dura, & severa lege ad id exequendum coactus; quæ neque ei permiserit illam posse assequi delectationem, quæ oritur ex fama, & gloria rei bene gestæ.

247. *Atque aura saltem &c.* Dictio hæc in Italicum adagium transiit, ad eos denotandos, qui vana quadam famæ imagine contenti, solidiora consequi non curant, dicunturque *pascersi d'aria, e di vento.*

247. *Nam tota laboris &c.* Optima sententia, & ad nostrorum temporum mores accomodata; nam nullo Poesis in pretio est, & penitus despecta languet, idque unum assequitur, ut plausu, festivisque vocibus ejus labores excipiantur, nec ulterius spes honorum, & mercedis procedat.

249. *Macte, Puer &c.* Petitionem probat, pueroque plaudit, & ex consuetudine, quæ in scholis viget, & optime merito tria diligentiæ puncta prescribit in album referenda ab eo, cui hoc munus ab ipso magistro demandatum est, ad hoc ut exacte, fideliterque describantur tam ii, qui in studiis diligenter se gesserint, quam qui negligenter; Unde tamen quolibet mense contracto computo dignoscatur, & premio, & honore diligentissimus, penave, & dedecore negligentissimus efficiantur digni.

249. *In albo &c.* Vox hæc veteribus in usu fuit, dictaque fuit album tabula gypsata, in qua judices notari, pretorumque jura scribi consueverant. De albo hoc porrò scribit Paulus I.C.; quod si quis id corrupisset, puniebatur, quia Pretoria majestas contempta videbatur: En verba: *Si familia alicujus album corruperit, non similiter hic edicitur, ut in furto;* De eo mentio apud Senec. lib.3. Benef. *Judex ex turba selectorum, quem census in album, et equestris hæreditas misit.* Sub nomine

nem-

Et Princeps postbac longum dicere Juventæ.

At

NOTÆ.

λευκώματος agnitum Grecis, estque apud Demosth. ἀναγράψας ἐν λευκώματι. Lampridius in Alexan. nuncupavit Pyctatium. Hodie tamen latiori significatione usurpatur pro quacumque scheda, seu libro, in quibus aliquid notatur ad aliquorum gesta pertinens, nomina certarum personarum designans, vel officiorum, dignitatumque elenchum conficiens; Unde recte dicitur reponi in albo doctorum, in albo Cardinalium &c. ac si dictum esset inter Cardinales, ac inter Doctores describi, & annumerari.

250. *Et Princeps postbac etc.* Et hoc ad scholarum dignitates pertinet, quia his, qui optimè se gesserint in studiis, honos principatus tribuitur; Triplex autem Principatus ejusmodi, est, diciturque optimus Princeps Principum, huic proximus Princeps Senatus; postremus nuncupatur Princeps Juventutis. In re puerili servata videtur Romanæ antiquitatis aliqua velut umbra; Latinum siquidem imperium habuit suum Principem Juventutis. Mos designandi, & nuncupandi Principes Juventutis eos, qui in proxima spe ad imperii successionem, ab ambitione Augusti dimanavit, tunc cùm Cajum, & Lucium Cæsares hoc nomine, ac dignitate insignitus est: De Commodo habet Lampridius, quem sumpta virili toga, & cooptatum inter Equites, Principem ejus Ordinis nuncupatum scribit: Lampridii locus etsi obscurior videatur, revelatus tamen est post correctionem Lipsianam Elect. lib.2. cap.1., ubi idem est, esse Equitum Principem, ac Principem Juventutis, ex testimonio Livii lib.42. in Orat. Persei, & ex Dione: Et id factum, quia sicuti ipse Imperator veteri exemplo, & nomine Princeps Senatus, Hic isti proximo titulo fruerentur Principum Equitum, idest Juventutis. Favet Bonarrotus noster, cujus fidei, diligentiæ, ac doctrinæ plenè nosmetipsos, nostraque sine ulteriori examine confidimus. Is ad nummum Capineum, Saloninique tertium, notat ejusdem imaginem etiam in aversa parte exhiberi armatam, hastam sinistra, & orbem dextra gestantem,

tem, additumque esse epigraphen PRINCIPI. JUVENTUTIS; indeque colligit ex hac figura ipsius Salonini statuam repræsentari, qualem ei, statim ac ad Juventutis Principatum evectus fuit, erexere Equites ipsi Juvenibus Principibus, tanquam sibi præfectis, hæc aut non dissimilia monumenta statuere soliti. Nec omittimus inscriptionem celeberrimam Gruterianam pag 278. num. 1. relatam ex qua elucet uno, eodemque tempore Principatus juventutis insignitos Carinum, & Numerianum exemplo Caii, & Lucii, qui primi pari honore sub Augusto, ut diximus, decorati fuere.

VICTORIOSISSIMO	FORTISSIMO. ATQVE	VICTORIOSISSIMO
PRINCIPI. IVVENT	CLEMENTISSIMO	PRINCIPI. IVVENT.
M. AVREL. CARINO	IMP. CAES. M. AVRELIO.	M. AVR. NVMER.
NOBILISS. CAESARI	CARO. INVICTO. AVG.	NOBILISS. GAESARI
COS. PRO. COS.	P. M. TR. POT. II. COS. II.	PROCOS.
	P. P. PRO. COS.	

M. AVRELIVS. VALENTINIANVS. V. C. LEG. AVGG. PRO. PR.
PROVINCIAE.
HISPANIAE. CITERIORIS. D. N. M. Q. EORVM.

Et hoc autem marmore fortè corrigendus est Lipsius loc. cit. ubi dubitasse videtur Cajum, & Lucium fuisse simul Principes Juventutis, sed tantùm successivè admisisse; ea ductus ratione, quod hujusmodi dignitas conferretur in eum, in quem spes esset futuri imperii, & cum Carino, & Numeriano Cęsaribus tributam uno, eodemque tempore agnoscamus, quid impedit, quod ex prisco more id actum fuisse censeri non debeamus? Cęterum Juventutis Principatum adhuc florente Republica institutum ne minimum quidem dubitandum, collatumque fuisse equitibus, qui simul juvenili ætate, & nobilitate florerent. Probat Lipsius ex Romana historia; supponit uti rem indubitatam, absolutèque ponit Bonarrotus; eorum fidei me totum committo.

251. *At*

At non una fuit Sectano causa latendi,
Utque alias taceam, Dominà scribebat in Aulà,
Ars ubi adulandi, non libera carmina mentes
Titillant. Vitium palpari gaudet, & odit
Culto-

NOTÆ.

251. *At non una &c.* Plures tacendi nominis & latendi causas innuit, unicam revelat, videlicet dominantium Urbium genium, ubi utplurimum amari solet adulatio, displicetque loquendi libertas iis, qui vitiis irretiti, & moribus corrupti expavescunt, ne in publicum producantur, vel quibus de propriis operibus, quæcumque eæ sint, palpari, non severa trutina pensari arridet. Utinam tanta pestis ab Orbe, nedum ab Urbe exularet; Sed quandiù non ubique grassata est?

254. *Titillant &c.* Idest blandiuntur, & voluptate afficiunt eximie. Cic. 1. de finib. *Si ea sola voluptas esset, quæ quasi titillaret sensus*, & Horat. 2. Serm. Satyr. 3.

Præterea ne vos titillet gloria.

Dictum tamen translatè à *titillo*, quod est levi attrectatione alarum, aliarumve mollium corporis partium risum cuipiam movere. Ad rem sententia Hierony. ad Sabinian. *Natali ducimur malo, & adulatoribus nostris libenter favemus; et quamquam respondeamus nos indignos, et calidus rubor ora perfundat, tamen ad laudem suam anima intrinsecus lætatur.*

254. *Vitium palpari &c.* Nam ut inquit Senec. epist. 11. *Vitia nostra, quæ amamus, defendimus, et malumus excusare illa, quam excutere.*

254. *Et odit &c.* Notissimæ sententiæ Ciceronis lib. de Offic. congruit, *Veritas odium parit*; de qua Lactan. Firm. lib. 5. *Veritas ideo invisa est, quod is, qui peccat, vult habere liberum peccandi locum, nec aliter putat se voluptate malefactorum securius frui posse, quam si nemo sit, cui delicta non placeant.* Adde S. Hierony. in Ezechiel. dicentem. *Si propter timorem mortis tacere veritatem impietas est: quomodo non est major impietas propter ventris, et honoris vanam spem tacere veritatem?*

255. *Cultores veri. Quod si crescentibus annis*
Te, Pete, Romani captabit bractea luxus,
Heu fuge Castalidum fontes, laurumq; superbam,
Clamosoque foro curis, studiisque locatis
Civi-

Notæ.

255. *Quod si crescentibus &c.* Petum ad ultimum docet Cratinus, quid agere in posterum debeat, ut ad optatas dignitates, si quando earum studio, ac libidine captus fuerit, provehatur. Dicit ergo sibi carminum lepores, & musarum studia fugienda esse, totumque legum, & juris prudentiæ disciplinis se dedere debere, & quod plus utilitatis referet ex una rubrica, legisque alicujus titulo, quam ex lectione omnium poetarum.

257. *Heu fuge &c.* Idest pro viribus vita, ac penè odio habe fontes Castalios, qui musis, ut alibi diximus, dicati sunt.

257. *Laurumque superbam &c.* Quia Apollini, sicut monuimus, consecratam; superbam autem dixit, vel quia sub tutela ejusdem Dei, vel quia coronandis Poetis destinata; ex quo, qui in Poesi principatum obtinent, dicuntur laurea Poetica redimiri.

258. *Clamosoque foro &c.* Forum, locus ubi jus redditur, & justitia litigantibus administratur; nam antiquitus in foris Judices residebant: unde à simili etiam nostra Tribunalia fori nomen sumpsere. Clamosa porrò dicta à jurgiis, & clamoribus litigantium ipsorum, qui dum judicem, & magistratum informant, vel in contradictorio causam decertant, magnis sępissimè vocibus efferuntur, ac clamitant.

258. *Curisque &c.* Respicit honoraria, & mercedem, quam ex suis laboribus, & studiis accipiunt Advocati, & Causidici à suis Clientibus, quoties eorum causas sibi defensandas assumunt, & videtur simul redarguere eorum avaritiam, ex eo quod nil agant, & operentur, nisi pecunia, utplurimum, anticipatè soluta, ac fortè ultrà taxam prestitutam oblata. Distinguit autem curas à studiis, videlicet quas vocant sollicitationes, diligentias, ac informationes in voce à scripturis, consultationibus, & informationibus, quas exhibent in scriptis; utrisque
etenim

Civiles nugas, & inania jurgia vende;
Scilicet astutæ plus conferet una rubrica
Regu-

NOTÆ.

etenim patrocinantur ipsis clientibus, quibus, prout diximus, operas suas locant.

259. *Civiles &c.* Nugas civiles forsitan dicit ad normam adagii Italici, quo tales dicuntur *far mercanzia di ciarle, ò di parole*, vel potiùs nugas refer ad ea verba, quæ inaniter effundunt, ut clientibus fucum faciant, clamitando, sibi leges favere, jura assistere, etiamsi agnoscant se indebita petere, & injustam causam defendere; satis quippe his pecuniam lucrari, & plurima acquirere emolumenta, licèt ad ultimum contraria sibi ipsis emanante sententia, proprium dedecus, quod minimè curant, inverecundi aperiant.

259. *Inania jurgia &c.* Quicumque audit Causidicos coram Judicibus rixantes, certè conveniet se immortali odio prosequi, & ad mortem invicem petere. Rixosis siquidem, clamosisque vocibus jurgia addunt, ac penè dixerim turpi, obscœnaq; labe verborum se maculant; at si rem exquisitè perpendas, tota hæc contentio ficta est, & occasioni, de qua agitur, tantùm accomodata; cùm hinc discedant amici, & fortè postea simul conveniant, epulentur, spatientur, ac delitientur impensa miserorum, qui se eorum fidei commiserunt.

260. *Scilicet &c.* Quia videlicet plus præbebit, non una lex, sed una ipsius legis rubrica, quam centum Horatii, atque Virgilii, & si qui alii nobilissimi Poetæ, quorum studium, ac imitatio assumantur. Rubricæ legum tituli sunt, sic nuncupatæ, quod minio, vel alio colore conscribi solerent, ac nunc iuris civilis Codicibus conscribantur. Hanc rationem reddunt Jurisconsulti omnes, à quibus proferendis in re notissima, & omnibus obvia abstineo.

260. *Astutæ &c.* Quare astutam nuncupet, inde factum reor, quod sępe malè & in fraudem adducatur, detorto legis sensu, ac intelligentia, quo verba in suam trahant sententiam, & ipsi Judici, justitiæque illudant. Crederem tamen poeticè rubricam positam pro ipsa præcisè lege, imò pro quacumque lege

i 2 dictam,

Regula, quam centum Flacci, doctique Marones.
Hæc, Pete, ne pereant, scribes in marmore; sed jam
Sera est hora, domum repetas, cras cætera disces.

FINIS.

NOTÆ.

dictam, idest partem pro toto, quod apud Poetas frequentissimum, & elegantissimum est.

261. *Centum Flacci &c.* Apud Latinos Flaccus Principatum obtinuit inter Lyricos, Virgilius inter heroicos Poetas, & sic nobilissimos nominavit. Tacitè tamen quoscumque alios proposuit, qui sibi famam ex poesi immortalem demeruere, ac nomen suum illustre apud posteros propagarunt. Hæc omnia consueta elegantia, & nitore exposita; de cætero sensus clari sunt, imitatio meliorum authorum perspicua. Notam claudo; nam *Hora* forsan *sera est*, plura in sequenti Satyra *disces*.

FINIS.

SATY-

[redacted]

SATYRA SEPTIMA.

ARGUMEN. Iterum flagro manus admovet Sectanus, frangitque datam in anteriori Satyra fidem. In causa est perfricta Calabri frons, & inaudita petulantia; quam deprehendit, & acriter prosequitur modò in Prætorio, modò in Theatris, modò etiam in Baccanalibus ad Viam Flaminiam; Hinc ansam arripit moderna Scenica pulcherrimè describendi, & deliramenta personarum, luxumque, ac lasciviam Juventutis lepidè insectandi. Pulchra passim, ingeniosa, necnon utilia reperies.

SEd non Ascræo suspendi nablia trunco,
Vela-

NOTÆ.

1. *Sed &c.* A proposito nullatenus in futurum scribendi Satyras Latinas recedit Sectanus, & septimam aggreditur emphaticè, quasi iracundus, ac otii, silentiique dudum serva

pœnitens. Novam igitur Satyram ingreditur per particulam *Sed*, quæ, sive concipiatur per modum incipientis, aut certè ad diversa transeuntis, ut apud Terent. in Andr.

Sed Pamphilum exanimatum video:

Seu per modum conjunctionis discretivæ, sive adversativæ, certum est maximam efficaciam huic loco tribuere; quippe absolutè incipit, & quamdam reticentiam supponit, de qua rectè Plutarch. in Platonic. quæst. *Dat aposiopesis orationi vim, et emphasim majorem*: Ut observare contigit in expressa Virgil. Æneid. lib. 1. vers. 139.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

1. *Ascræo &c.* Ascræum truncum pro lauro positum esse minime hæsitandum est: Lauro vox hæc tributa fuit ab Ascra Beotiæ vico in dextra parte Heliconis, Hesiodi patria. Historiam, seu potius fabulam pando. Ortus apud Ascram Poeta ille celeberrimus, quem à pueritia pascendis ovibus addictum Musæ poesim docuere, unde dixere Dio Chrysost. Orat. 77. *Musarum* μαθητὴν, *discipulum*, & Libanius in Prog. μουσόληπτον, & de eo loquens idem Dio Orat. 1. affirmavit; *Pastorem alium in monte quodam Beotiæ Musas ipsas audivisse*. Alias porrò Ovidius 6. Fastor.

Ecce Deas vidi, non quas præceptor arandi
Viderat, Ascræas cum sequeretur oves &c.
Non mihi sunt visæ Clio, Cliusque sorores
Servanti pecudes vallibus Ascra tuis.

Scientiam autem hanc sola traditione laurei rami, seu potius laureæ coronæ impositione eidem tribuere: De primo testatur ipsemet Hesiod. in Theog. καί μοι σκῆπτρον ἔδον, δάφνης ἐριθηλέος ὄζον, *& mihi sceptrum dederunt, lauri perviridis ramum*; confirmantque Dio Chrysost. Orat. 55. παρὰ τῶν Μουσῶν ἔλαβεν ἐν δάφνης ὄζῳ τὴν ποίησιν: *A Musis accepit Poesim in ramo lauri*, nec non Virgil. Eclog. 6. vers. 69.

Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
Ascræo quos ante seni.

De corona scribit Symm. epist. 47. lib. 1. *Nisi forte in Sylvis Apolline concionaris, ut ille Pastor Hesiodus, quem Poetica lauru Camœnalis familia coronavit.* Ex quibus innotescit sensum veterum scriptorum fuisse, ut infusa poesis scientia donatus fuerit ex lauri traditione, haustamque sententiam ex eo, quod opinio inva-

invaluerit (de qua Lycophron) commesta lauro hominem sacrum, & initiatum Apollini fieri, & Numine inflari; habetque Juvenal. Satyr. 7. vers. 19. ibi:

Laurumque momordit.

Hinc & vates frequenter δαφνήφαγοι nuncupati. Si autem vetustiorem hujuscemodi doctrinæ originem inquiramus, succurret statim arborum religio, qui pro ipsis templis habebantur, ubi numen habitaret, & coleretur, docente Plin. lib. 12. cap. 1. *Hæ fuerunt Numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo precellentem arborem dicant*; cui consonat Maximus Tyr. Serm. 38., ubi de Celtis, *Simulacrum Jovis apud Celtas est quercus alta*. Imò & cuique Deo sua arbos, ut author idem Plinius, puta, *Jovi esculus, Apollini laurus, Veneri myrtus, Minervę olea, Herculi populus &c.* In lauro sisto, quæ idcircò dicitur Virgil. 3. Æneid.

Laurus Dei.

Hinc ad rem Ovid. 2. de Art., vbi de Apolline, qui sibi apparuit:

In manibus laurus, sacris inducta capillis
Laurus erat; vates ille videndus adest.

Et Anacreon.

Ἱερὸν γάρ ἐςι Φοίβυ
Κιθάρη, δάφνη, τρίπυς τε
Est enim sacra Phœbo
Cithara, Laurus, & Tripus simul.

Hæc autem superstitio ita hominum mentibus invaluit, ut etsi postmodum templa ædificari cœperint, nullum tamen sine arbore Dei constructum fuit; & arbor ipsa in templis, sive ipsis proxima constituebatur; Et quidem Eurip. in Androm. narrans Neoptolemi necem in templo Apollinis patratam, insidias, ait, ei constitutas ad laurum ibi sitam. Verba Tragici sunt:

Ut ante oraculum
Precaretur Phœbum. Erat verò inter ista holocausta
Ubi clam positę erant armatę insidię
Lauro obtectę.

Et alibi in eadem Tragœdia de Paride:

Quando ipsum apud divinam laurum
Clamavit Cassandra occidendum.

Imò arbos ipsa majori sanè veneratione, quam templum ipsum

culta, ut discimus ex historia Sulpitii Severi in vita S. Martini cap. 10. narrantis, quod *dum in vico quodam templum antiquissimum diruisset* (Martinus) *& arborem pinum, quæ fano erat proxima, esset aggressus excidere, tum verò Antistes loci illius, cæteraque gentilium turba capit obsistere; et cum iidem illi, dum templum evertitur, imperante domino quievissent subscindi arborem non patiebantur: ille eos sedulò commonere, nihil esse religionis in stipite.* Adde Phœbo lauream coronam tribui ex Oppian. lib. 1. Cyni: illum dicente, Φοῖβον δαφνοκόμον, *Phœbum lauro redimitum*; eaque coronari solitos Poetas Apollini charos, & Phœbo plenos, quemadmodum datur intelligi ex Papin. lib. 1. Achill., ubi eleganter celebravit Domitiani caput lauro imperiali, & poetica insignitum. Mitto plurima exempla, quæ ultrà sobrietatem suppetunt de laurea poetarum corona, quæ eorum propria, quamvis extraordinariè aliis aliarum arborum ornatos fuisse aliquando legamus, uti sunt, Querna præmium Capitolini certaminis, nam quercus Jovi Capitolino sacra, in cujus honorem ipse agon institutue: Mart. lib. 4. epig. 54.; Oleacea Albani ludi in honorem Minervæ à Domitiano instituti, uti narrat Tranquill. cap. 4.; Palmea apud Auson. dicentem:

Et quæ jam dudum tibi palma poetica pollet,
Lemnisco ornata est, quo mea palma caret.

Myrtea pro poetis amatoria canentibus, uti sunt Elegiographi, Lyrici &c., & denique ex Apio teste Virgil. Eclog. 6., ubi de Lino Apollinis filio; ad quem locum exertim Servius inquit, in Nemeo Agone, qui in honorem Archemori institutus est, speciatim *apio coronantur Poetæ*. Sententiam Sectani ex his colligo eam fuisse, ut rectè, optimèque dicantur nablia suspensa lauro, utpotè arbori Phœbo Poetarum Deo sacratæ, ipsisque Poetis summoperè veneratæ, & in pretio habitæ.

1. *Nablia &c.* Naulia, non nablia dicit Pignorius de serv., dubitanterque censet hæc musica instrumenta fuisse cymbalorum figura, in opinionem ductus ex loco Ovid. lib. 3. de arte Aman.

Disce etiam duplici genialia naulia palma
Vertere, conveniunt dulcibus illa jocis.

Nam simili more cymbala quatiebantur, & simul complosa, & concussa sonitum edebant, tinniebantque, ambabus manibus apprehensa, nam erant manubriata, vel ansata in extima convexi-

Velatisque comis ad Pimplæ flumina dixi

Gran-

Notæ.

vexitate: Sanè tinnitus hujusmodi instrumentorum proprius fuit test. Catull. de Nupt. Pel. & Thet., Virgil. lib.1. Georg., Ovid. lib.3. Fastor., & lib.3. Metam., Apulejo lib.8. Metamorph., Arnob. lib.7., & tandem Apost. 1. ad Corinth.13., ubi ait: *Factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens*. Par tamen est credere plurimum nablia, seù naulia à cymbalis differre, saltem in sonitu, nam nequam ad utraque accomodari potest Ovidius, qui illa dulcibus convenientia jocis nuncupat, hæc strepentia facit, ut & reliqui jam adducti; Alii in aliam abeunt sententiam, nablia ad psalterium referendo, quod duplici pectine manibus repercussum in chordis sonum emittit lætum, & jucundum jocis, & hilaritati convenientem: His adhæsit Sectanus, qui chordarum meminit, & quidem si res benè perspiciatur, minimè hæc sententia Ovidio aversatur, quandoquidem ambarum manuum percussionem supponit, quæ etiam cum pectine potest esse vera; At quisque in suo sensu abundet; in re obscurissima, minimique momenti nil disputare juvat.

2. *Velatisque comis &c.* Capitis velatio ad sacra pertinet; eam in usu fuisse tam Latinis, quam Græcis in confesso communiter apud Authores, qui conveniunt in eamdem sententiam. Habes Plautum in Amphit. act.5. scœn.1.. *Invocat Deos immortales, ut sibi auxilium ferant, manibus puris, capite operto*; & in Curcul. *Quis est hic, qui operto capite Aesculapium salutat.* Virgil. Æneid.3. vers.405., apud quem Eneam sacrificaturum docet Helenus, prius quam aras attingat, caput velandum operimento purpureo.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Inde mira blandiendi illa à Vitellio excogitata ratio, de qua sic Sueton. in ejus vita: *Idem miri in adulando ingenii, primus C. Cæsarem adorari, ut Deum instituit: cum reversus ex Syria, non aliter adire ausus esset, quam capite velato:* Originem moris ab Ænea emanasse tradunt Festus, Plutarchus, & Publius Victor; Historiam narrat Virgil. Æneid. 3., ex quo fortè referunt

alii;

alii, autumantes ex sic instituto ritu usum latè, & successivè propagatum Italis: *Indè posteris traditum* (sunt verba P. Victoris in Breviar. Hist. Rom.) *morem ità sacrificandi, ut scribit M. Octavius*. Audiendus est Sueton., qui in lib. de Gen. Vestim. scripsit tria genera pileorum fuisse, quibus Sacerdotes uterentur, apicem, tutulum, galerum: Apicem, pileum subtilem circà medium virga eminente; Tutulum pileum lanatum metę figura; Galerum, pileum ex pelle hostiæ cæsæ. Benè igitur animadvertit Lipsius lib. de Amphit. cap. 19., Romanos olim aperto semper capite fuisse, & fuisse solum quinque tempora, in quibus jus tegendi esset, videlicet sacra, ludos, saturnalia, peregrinationem, & militiam: Sacris tantum inhæreo, nam aliis aliæ rationes favent, quæ minime nobis arrident, & à nostro subjecto prorsus alienæ sunt. Nolim tamen affirmare, an indistinctè apex, tutulus, & galerus Sacerdotales in re sacra adhiberentur; dubium facit Fulgentius, & confirmat Turneb. lib. 26. cap. 10. tradentes amictum, quo sacerdotes sacrificaturi velabant caput apud Gentiles, tutulum nuncupari, esseque pallium hujuscemodi sic dictum, quod eo capita tutarentur; Addo duplex Livii testimonium, primum lib. 10., ubi de Augure: *capite velato victimam cædat, augurium ex arce capiat*; secundum lib. 1. *Augur capite velato sedens cœpit dextra manu baculum sine modo aduncum tenens, quem lituum appellaverunt*. Facit & Arnobius lib. 3., ubi de diversitate rituum inter Deos Gentilium ait: *Etenim si hic atram, ille albam desiderat pellem: huic capite velato, illi sacrificandum est nudo*. Intelligit fortasse de tribus Diis, quibus sacrificabatur aperto capite: Honore scilicet, de quo Plutar. in *Αἰτίοις*; Hercule, cujus meminit Herod. Halicarn. lib. 1., & Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 6. ex Cornel. Balbo; & Saturno, ut testatur idem Plutarch. loc. statim citat: Ad Græcos transeo, & advoco Herod. lib. 6., apud quem quidam sacra facturus, immolaturusque Jovi bovem inducitur *κατακεκαλυμμένος, velatus*. Nec inficiabor diversam fuisse apud has gentes hujuscemodi ritus consuetudinem, quia ex narratione Æliani lib. 3. variar. hist. cap. 3. satis colligitur Græcos interdum corona in sacris usos pro tegumento. Nam Xenophonti rem divinam obeunti, cum Nuntius ex Mantinea dixisset filium eius Gryllum vita defunctum: ille solum *ἀπέθετο τὸν στέφανον, διετέλει καὶ θύων, coronam deposuit, perstititque in sacrificio*.

Grande sacramentum; positas ut sumere chordas

Esse

NOTÆ.

cio. Cum verò adjecisset Nuntius illum mortuum, sed victoria adepta, rursum *ἐπέθηκε τὸν στέφανον, coronam sibi imposuit*: Contrariam sententiam ingerit Scoliastes Pindari, cujus hæc sunt; *sinè ullo tegumento in capite: hic est mos sacrorum*; quam intrà certos alicujus Provinciæ, seu Civitatis limites vellem exciperes, nam universim id minime actum probant recensita monumenta. Mitto reliquas gentes; Romæ siquidem scripsit Sectanus, Romanum morem, quem satis firmavimus, tetigit; Apposite igitur velatum inducit, cum ante aras, vel in sacro loco jurantem dicit. Pergo ad reliqua.

2. *Ad Pimplæ &c.* Idest ad fontem Pimplæum ad radices Montis Pimplæ, Musis cum ipso fonte sacrum in Thracia situm.

3. *Grande sacramentum &c.* Sacramentum nec in antiqua Ethnicorum significatione, pro pecunia à duobus contendentibus apud Pontificem ea lege deposita, ut qui sponsionem vicisset, suam integram auferret, victi pecuniam ærario vendicarent, prout docet Varro lib 4. Ling. Lat., sicuti nec pro signo rei sacræ, ut nostri Theologi dicunt, accipio. Jusiurandum tantum intelligo, de quo Veget. de Re milit. lib. 2. *Milites jurare solent, & ideò militiæ sacramenta dicuntur. Jurant autem se omnia strenuè facturos, quæ præceperit Imperator, nunquam deserturos militiam pro Romana republica.* Religio porrò ea in juramentis fuit, ut tantum ad ea usurparentur, vel quæ religiosa sunt, vel quæ charissima. Religiosa, nam juramento censuerunt reddi cultum Diis; charissima, nam ita indicabatur amor: Ad prima refer Virgil. Æn. 9. vers. 207.

non, ità me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.

Plutarch. qui in Demosthene formam juramenti hanc adhibet: *μὰ γῆν, μὰ κρήνας, μὰ ποταμοὺς, μὰ νάματα; per terram, per fontes, per fluvios, per latices.* Virg. 9. Æneid. vers. 429.

Cœlum hoc, & sydera conscia testator.

Sophocl. in Antig. ubi Rex Creon. Cœlum obtestatur; *δι' Ὀλύμπου*, & Greg. Naz. orat. 27. de Ethnicis loquentem; *Erubesce-*

Esse nefas credam. Faciles ignoscite Musæ;

Si

NOTÆ.

bescerem quidem Cœlum, & terram, quæ veteribus attestari moris erat; Ad secunda autem Virgil. Æn.7. vers.234.

Fata per Æneæ juro, dextramque potentem:

Et 2. ejusdem vers.431.

Iliaci cineres, & flamma estrema meorum]
Testor.

Propert. lib.2. eleg.20.

Ossa tibi juro per matris, & ossa parentis.

Et Briseid. apud Ovid. in Epist.

Perque tuum, nostrumque caput, quod junximus una
Juro.

Sed hæc jam alii libarunt, ideoque majorem segetem omittimus. Mori, ut vides, veteri adhæsit Sectanus, dum juramentum protulit ad fontem Pymplæum; Omnes enim aquæ Ethnicis fuere sacræ, sed huic specialis religio, quia Musis dicata, idcircò poetarum juramentis convenientissima.

3. *Positas ut sumere &c.* Quam religiosè iuramenta servarentur, collige ex Virgil. lib.12. Æneid. vers.205., ubi postquam Æneas fœdus cum Latino inivisset, pacemque juramento firmavisset, subdidit.

Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet; non si tellurem effundat in undas
Diluvio miscens, cœlumve in tartara solvat.

4. *Faciles &c.* Exorabiles, & ad ignoscendum promptas, ut de Nymphis dixit idem Virg. Georg.4.vers.535.

Faciles venerare Napæas.

In eodem sensu Terent. in Haut. *Mihi si unquam filius erit, nec ille facili me utetur patre?*

Iterum Virgil. Eclog.3. vers.9.

Sed faciles Nymphæ risere sacello.

Theocrit. εἰδ. 5. Nymphas vocavit ἱλαὰς, καὶ ἀμενίας *hilares, & benevolas*; optant nimirum sub persona pastoris, ut mites sibi fierent. Quo sensu etiam Martial. lib.1. Epigr.104.

Riserunt faciles, & tribuere Dei.

Et

Si strictis iterum cogor sævire flagellis;
Nec ruptæ fidei me postulet actio, quando
Invito extorquent aliena piacula carmen.
Postremum cecini, fateor, Philodeme, laborem;
Atque ignava diù pacarunt otia dextram,
Ut melior fieres calamo parcente; sed obstant
Natu-

NOTÆ.

Et lib.12. Epigram.5.

Et date, quæ faciles vix tribuere Dei.

6. *Nec ruptæ fidei &c.* Itaut sensus sit; licet ulterius Satyras non scribere proposuerim, non ideò iuravi; sed etsi jurassem, non tamen uti perjurus arguendus, aut puniendus essem; nam necessitate ductus, & ex justissima alienorum criminum vindicandorum causa motus calamum denuò sumpsi. Forsan ob oculos habuit cap. querelam de jure jurando, quo loco Alex.2.Epist. ad Episc. London., & Vigorien. scribit minimè ulla pœna multandum, qui necessitate, non voluntate venit contra licitum juramentum, seu potius civilia jura ex ff. qui satis cog. l. ult., qua dicitur non dejerare, qui ex justa causa deserit juramentum.

7. *Invito extorquent &c.* Quo ea corrigantur, & reprehendantur. Huc facit doctrina S. August. de verbis Dom. *Quæ peccantur coram omnibus, coram omnibus corripienda sunt;* nam, ut inquit Cassian. 3. Epist., *Malum si perseverat augetur, & remediabile bonum est in peccato, accelerata correctio*: Unde bene S. Hieron. in Epist. *Altius vitiis indormientes asperius inclamare necesse est.*

9. *Atque ignava diù &c.* Idest, otiosus diù permansi in hoc opere prosequendo; hinc eleganter dictum otia ignava pacasse dextram, quasi eam dudum iu assidua actione versatam, tanquam à pugna ad pacem, & otium revocatam scripserit; nam pax è bello nascitur, è pace otium.

10. *Ut melior fieres &c.* Forrasse ad sensum S. Greg. M. in Past. *Nonnunquam, qui in flagellorum duritiem remanent incorrupti, dulci sunt admonitione mulcendi: nam plerumque quæ cru-*

Esse nefas credam. Faciles ignoscite Musæ;

Si

NOTÆ.

bescerem quidem Cælum, & terram, quæ veteribus attestari moris erat; Ad secunda autem Virgil. Æn.7. vers.234.

Fata per Æneæ juro, dextramque potentem:

Et 2. ejusdem vers.431.

Iliaci cineres, & flamma estrema meorum]
Testor.

Propert. lib.2. eleg.20.

Ossa tibi juro per matris, & ossa parentis.

Et Briseid. apud Ovid. in Epist.

Perque tuum, nostrumque caput, quod junximus una
Juro.

Sed hæc jam alii libarunt, ideoque majorem segetem omittimus. Mori, ut vides, veteri adhæsit Sectanus, dum juramentum protulit ad fontem Pymplæum; Omnes enim aquæ Ethnicis fuere sacræ, sed huic specialis religio, quia Musis dicata, idcircò poetarum juramentis convenientissima.

3. *Positas ut sumere &c.* Quam religiosè iuramenta servarentur, collige ex Virgil. lib.12. Æneid. vers.205., ubi postquam Æneas fœdus cum Latino inivisset, pacemque juramento firmavisset, subdidit.

Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet; non si tellurem effundat in undas
Diluvio miscens, cœlumve in tartara solvat.

4. *Faciles &c.* Exorabiles, & ad ignoscendum promptas, ut de Nymphis dixit idem Virg. Georg.4.vers.535.

Faciles venerare Napæas.

In eodem sensu Terent. in Haut. *Mihi si unquam filius erit, nec ille facili me utetur patre?*

Iterum Virgil. Eclog.3. vers.9.

Sed faciles Nymphæ risere sacello.

Theocrit. εἰδ. 5. Nymphas vocavit ἱλαὰς, καὶ ἀμείκας *bilares, & benevolas*; optant nimirum sub persona pastoris, ut mites sibi fierent. Quo sensu etiam Martial.lib.1.Epigr.104.

Riserunt faciles, & tribuere Dei.

Et

Si strictis iterum cogor sævire flagellis;
Nec ruptæ fidei me postulet actio, quando
Invito extorquent aliena piacula carmen.
Postremum cecini, fateor, Philodeme, laborem;
Atque ignava diù pacarunt otia dextram,
Ut melior fieres calamo parcente; sed obstant
Natu-

NOTÆ.

Et lib.12. Epigram.5.

Et date, quæ faciles vix tribuere Dei.

6. *Nec ruptæ fidei &c.* Itaut sensus sit; licet ulterius Satyras non scribere proposuerim, non ideò iuravi; sed etsi jurassem, non tamen uti perjurus arguendus, aut puniendus essem; nam necessitate ductus, & ex justissima alienorum criminum vindicandorum causa motus calamum denuò sumpsi. Forsan ob oculos habuit cap. querelam de jure jurando, quo loco Alex.2. Epist. ad Episc. London., & Vigorien. scribit minimè ulla pœna multandum, qui necessitate, non voluntate venit contra licitum juramentum, seu potius civilia jura ex ff. qui satis cog. l. ult., qua dicitur non dejerare, qui ex justa causa deserit juramentum.

7. *Invito extorquent &c.* Quo ea corrigantur, & reprehendantur. Huc facit doctrina S. August. de verbis Dom. *Quæ peccantur coram omnibus, coram omnibus corripienda sunt;* nam, ut inquit Cassian. 3. Epist., *Malum si perseverat augetur, & remediabile bonum est in peccato, accelerata correctio*: Unde bene S. Hieron. in Epist. *Altius vitiis indormientes asperius inclamare necesse est.*

9. *Atque ignava diù &c.* Idest, otiosus diù permansi in hoc opere prosequendo; hinc eleganter dictum otia ignava pacasse dextram, quasi eam dudum in assidua actione versatam, tanquam à pugna ad pacem, & otium revocatam scripserit; nam pax è bello nascitur, è pace otium.

10. *Ut melior fieres &c.* Fortasse ad sensum S. Greg. M. in Past. *Nonnunquam, qui in flagellorum duritiem remanent incorrupti, dulci sunt admonitione mulcendi: nam plerumque quos cru-*

Natura, & nati patrio sub sydere mores,
Coctaque præsertim Calabro præcordia limo:
Utque

NOTÆ.

cruciamenta non corrigunt levia blandimenta compescunt. Ni potius insinuare voluerit meliorem eum futurum se sperasse, dum ab ulteriori correptione, satyraque abstineret, ex timore gravioris increpationis.

10. *Sed obstant &c.* Incipit causas novæ Satyræ proferre: & primò naturam, & mores Patrios, quasi diceret, ingenitos, & patrio solo infixos.

12. *Coctaque &c.* Animum intelligit, ex imit. Pers. Saty. 5., ubi præcordia pro animo posuit, inquiens,

Tibi nunc hortante camœna
Excutienda damus præcordia.

Ex quo, quæ animo inhærent vitia, hoc vocabulo etiam ille nuncupavit Saty. 1. vers. 116. adducens Horatii exemplum, qui amicorum mira solertia intima vitia etiam jocando perstrinxit.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Quod translatè dictum esse indubitatè affirmandum; nam præcordia, propriè loquendo, sunt partes laterales nothis costis subjectæ, hepati, & lieni superjacentes, cordi proximiores. Quoniam autem ex veteribus nonnulli mentis sedem in corde collocarunt (quod tamen secus habet) factum est, vt cor pro animo, sive mente positum inveniamus; idque aliquatenus respondet cuidam nostrę, visitatęque loquendi consuetudini, qua dicimus *havere a cuore*, & similia, licet impropriè ea sic pronunciemus. Cùm igitur præcordia tam intimè cordi adhæreant; indę puto factum, ut pro intima parte, eaque præcipua sumpta, accomodentur ad indigitandum, seu virtutes, seu vitia, quæ homini intrinsecus profundè inhęrent. De vitiis vidimus, idem de virtutibus explicandum ex Virgil., qui ad animi vigorem, & bellicam virtutem refert.

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

12. *Limo*

Utque ea præteream, quæ non sunt crimina nostra,
Quæque

NOTÆ.

12. *Limo &c.* Videtur respexisse notissimam fabulam Ovid. lib. 1. Metamorph., qua Prometheus Japeti filius fingitur hominem è limo efformasse, eoque operante,

Sic modo quæ fuerat rudis, & sine imagine, tellus
Induit ignotas hominum conversa figuras.

:u melius sacratissimam Mosis historiam, qua docemur 2. Ge- :s., quod *formavit Dominus Deus hominem de limo terræ, & in- iravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in ani- am viventem.* Ex relatione porrò ad primam hominis crea- onem, dixit limum cum respectu ad hominem nostrum, pro io rectè distinctivum addidit, eum Calabrum nuncupando.

13. *Utque ea prætereàm &c.* Proponit sibi tacenda statutum se illa vitia, quę à natura corrupta procedunt, uti sunt pro- tas ad malum, imbecillitas animi, & similia, quę virtute su- :rantur, tantumque se de iis loquuturum, quę à malitia, & ava voluntate derivant.

13. *Non sunt crimina nostra &c.* Tangit doctrinam Catho- :am, quam docet S. Tho. 1. 2. quest. 81. art. 1. & seqq., nam ocul dubio intelligit pro peccatis non nostris peccatum pri- i parentis, quod traductum per originem in posteros, dicitur iginale; & est inordinatio quędam in homine ex Adam ge- rato non voluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi rentis, qui movet motione generationis omnes, qui ex ejus igine derivantur; differtque ab inordinata voluntate animę ovente membra ad actum; unde peccatum dicitur actuale: Se- ndi generis culpas tantùm persequi velle videtur Author, n primi, quæ nuncupat non nostra, quippe ex traduci, nec :u commissa; puta concupiscentiam, quæ est reatus originalis ccati secundùm August. lib. 1. cap. 15. retract., & defectum stitię originalis, qui maximè inter potentias animæ volunta- n respicit, quæ primam inclinationem habet ad peccandum; tamen ut specialiter originalis peccati infectio ad potentiam nerativam, vim concupiscibilem, & sensum tactus pertineat,

14. *Quæ-*

Quaque puer misero sorbillat ab ubere matris.
15. *Ossea me terret facies, quocumque lapillo*
Du-

NOTÆ.

14. *Quaque puer &c.* Ideſt, pravam educationem, quæ ad malum ab ipſa infantia conſtanti quadam peccandi conſuetudine impulit, quippe *ut quiſque audit, movetur*, ex Quintilian. lib. 21. qui jam monuerat lib. 1. *Nè ſit uitioſus ſermo pędagogis, & nutricibus, quos ſi fieri poſſet, ſapientes Chryſippus optavit; certè quantum res pateretur, optimos eligi voluit, natura enim tenaciſſimi ſumus eorum, quæ à pueris diſcimus, et hac ipſa magis pertinaciter hęrent, quæ deteriora ſunt.* Colligo ſenſum, ita ut is ſit, non ſibi loquendum, neque de vitiis, quæ à natura derivata ſunt, neque de cæteris, quæ peſſima ſuorum educatione hauſit; forſan etiam de illis, quæ corporis defectus, ac infirmitates tangunt, quæ in filios per parentes propagantur quandoque.

14. *Sorbillat &c.* Sorbillare eſt minutim, & paulatim ſorbere, uti faciunt pueri lac ex uberibus maternis exſugendo: Ad cyathos refert Terent. in Andr. *Cyathos ſorbillans paulatim hunc producam diem.*

15. *Oſſea me terret &c.* Duplicem admittit ſenſum hic ſermo: vel enim intelligit de facie emaciata, ita ut vix pellis oſſa contegat, carne penitus nudata, & planus, clarusque eſt, conſonatque Plautino illi in Aulul. act. 3. ſcę. 6. verſ. 28.

Qui oſſa, atque pellis totus eſt, ita cura macet:
Quin exta inſpicere in Sole jam vivo licet:
Ità is pellucet, quaſi laterna Punica.

Vetus verbum fuit, quod παροιμιωδῶς jactatum eſt in macilentos: *Oſſa atque pellis eſt*: Idque omninò ſervant Itali, qui de homine hujuſcemodi dicunt: *Non hà altro, che oſſa, e pelle*: Veteres autem Latini *Scutilum* dixerunt, qui totus eſſet oſſa, & pellis, ut docet Feſtus; vel metaphoricè loquitur, & oſſeam faciem nuncupat, quaſi protervam, impudentem, & inverecundam, qualemque Itali habent in Proverbio: *Hà una faccia toſta da ſaſſate*. In ſimili habes Plaut. in Milit. act. 2. ſcę. 2. *Os durum, & impudens*; Cic. in Piſon. *Os ferreum*; plurima ſimilia ab aliis enun-

Durior, & silice, & chalybe, invictoque adamante.
Hanc si mille fabri, nudusque incude Pyracmon
Tun-

Notæ.

enunciantur, quibus, quia passim obvia, abstineo. Quare autem faciem hanc timere se dicat Author, item ad duplicem causam referendum est, quandoquidem omne macilentum turpe est, & ex turpi terror, ut plurimum, oritur: eodem modo si ad inverecundiam, & impudentiam referatur, inde terrere dici potest, quod hominem ad quodcumque facinus promptum, & idcircò timendum indigitet. Licet autem uterque sensus verbis accomodatus sit, secundùm tamen veriorem censeo ex sequentibus.

15. *Quocumque lapillo &c.* Prosequitur in eadem metaphora, & animadvertens quanta in ejus *facie, vultuque vecordia,* & inverecundia *inesset*, ut scripsit Cicero de Catilina, eam comparat calybi, silici, atque adamanti. Velim animadvertas, erudite lector, quanam polleat arte in dicendo noster Satyricus: Philodemi inverecundam faciem comparat alicui rei, cui sensus non sit, eidemque sua duritate repercussis ictibus refraganti lapidi æquiparare statuerat, at quia novit lapidem saxo mitiorem, & teneriorem esse, auxit statim dictionem, & ad silicem transiit, qui est lapis durus, ex quo ignis elici solet; nec hoc contentus ultimo loco adamantem posuit, qui durissimus est lapis, uti docet experientia, & ex ipso nomine patet, quippe ab *α* privativa, & *δομάζω domo*, quasi indomitus, derivatur: sic non solùm *ταυτολογίας* vitium effugit, sed conceptum sermonem efficaciorem, quasi per gradus nobilissimæ, ejusdemque admirabilis significationis reddidit, ac si dixisset duriorem non tantùm lapide, sed silice, imo & solidissimo adamante.

17. *Hanc si mille fabri &c.* In eàdem metaphorà persistit, & ut fortius propositam duritiem, & effrontem petulantiam insinuet, innuit, quod etsi studerent mille fabri, ac etiam plures non crustam, sed minimam favillam excutere malleorum, & scalprorum sepins inflictis ictibus oleum, & operam perderent, frustraque labores insumerent.

17. *Fabris &c.* Faber nomen genericum pro quocumque artifice, qui ex dura materia aliquod opus conficit, pura ex ferro, lapide, auro, argento, ligno &c., unde faber ferrarius, faber aurarius, & sic de ceteris: Horum plurima collegia Romæ fuisse ostendunt vetera monumenta, quorum, lata seges apud Gruterum, ex quibus unum addo, ut aliqua ex parte sententiam confirmem ex pag.261. num.4.

FAVSTINAE . AVGVSTAE .

MAGISTRI . QVINQVENNALES . COLLEGI. CORP . FABRVM.

FERRAR. TIGNAR. DENDROPHOR. ET. CENTON. LVST. XXVII.

T.OVINIVS . T. F. THERMVS. L. FVSCIVS . Q. F. SABINVS.

F. L. ANTIDIVS. SEX. F. EROS. C. FVLVIVS. C. NIGRVS.

Q. CASSIVS. P.F. ALBINVS. MAGISTER. ET.FLAMEN.QVINQVEN

L. CHRISCIVS. L. F. VENVSTVS. SEX. MAETIVS. SEX.F. VERVS.

D.D. KAL. IANVAR.

C. MANILIO . TORQVATO . ET. CORNELIO . MESSALINO . COS

17. *Nudusque incude &c.* Sumit pro aliquo ferrario, fabro, seu malleatore: Imitatio autem est ex Virgil.8.Æneid.vers.424.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.

Hi ministri fuere Vulcani in ferraria: Meminere hujuscemodi Cyclopum Silius lib.4., Callimach. in Hymn., Nonn. lib.29. Dat his Hesiod. ὑπέρβιον ἦτορ *violentum animum*, ut duri operis ministris. Indè illi Dii Ethnicorum, ut Vulcanus. Nam Cyclopum aram Pausanias nominat lib.2. Pyracmonem nominatim habet Claudian.3.Honor.

Brontes innumeris exasperat Ægyda signis
Altum fulminea crispare in casside conum
Festinat Steropes, nectit thoraca Pyracmon

Et lib.1. Rapt.

Nullum tanto sudore Pyracmon,
Nec Steropes construxit opus.

18. *Tun-*

Tunderet, exiguam libarent scalpra favillam.
Scilicet hac fronte, hac durâ cervice subisti
Ædilem, & timidis intrà Prætoria talis
Clam

NOTÆ.

18. *Tunderet &c.* Est percutere; & ad incudem refertur, habetque vehementissimam efficaciam, ex Proverbio notissimo: *Tundere assiduè eamdem incudem*, quod Italico respondet. *Battere il ferro, quando è caldo*; Pro eo, quod est, in defaticabili assiduitate in operis alicujus laboribus perseverare. Ex translatione à malleo fabrorum, sæpè percutiente dixit Plaut. in Pœnul.

Pergin aures tundere

Idest: obtundere, sæpè idem repetendo.

18. *Exiguam libarent &c.* Ne quidem ignem eliderent, li... in silicibus levi chalybis tunsione eliciatur. Huc refer q... diximus lib. 1. Satyrarum de varietate sententiarum ci... ignem in silice latentem, an scilicet semen ejusdem sit in ... lapide, & prodeat ad ictum chalybis, an verò gener... scintillæ ex aere, qui incenditur ad ictum violentum.

19. *Scilicet hac fronte &c.* En potiorem, summamqu... Satyræ causam; Ante judicis secretum tribunal iterit P... mus Sectani accusator, & quia hominem non noverat ... men falsus delator vocavit quatuor, a quibus sibi ... excellentis ingenii, atque eruditionis.

19. *Subisti &c.* Idest Ædilitiam domum ingressus ... Ædilis, idem ac alibi Prætor, de quo in not. ad li... ad Ædilis nomen, & potestatem attinet, audien... de Magist. Pop. Rom. cap. 12. Raphael Volat. Comm... lib. 29., Janus Gulielm. de Magist. Pop. Rom. cap. ... alii plures.

20. *Et timidis &c.* Ut turpidinem usurpari exerc... cebat; hujusmodi siquidem delatores maximè ad evi... infamiam curant, ne agnoscantur, ideoque secretè, ... plurimum, noctu Judicem adeunt taciti, & timidi.

20. *Intra Prætoria &c.* Quam paulò ante Ædilitiam, ... Prætoriam domum nuncupat, videlicet eam, in qua hab...

Clam nocte ingressus, leges, jura omnia clamas,
Ever-

NOTÆ.

Vel ius dicit Prætor. Eamdem denominationem habuit locus, quo Patres, & Populus ob Rempublicam ritè administrandam convenire soliti erant, ut ex vet. inscript. apud Grut. pag. 168. 4.

IVL. NEMESIVS. VICE. M. AVRAEL.
IMP. SACRA. BETICAM. GVBERN. PRAETORIVM.
IN. VRBE. MVNDA. QVO. PATRES. ET. POP. OB REMP.
RITE. ADMIST. CONVEN. FIERI. MAND.

ex qua habet non solùm Romam, sed alias Civitates habuisse sua Prætoria, nam *non solùm veteres*, ut Ascon. 3. in Verrem ait, *omnem Magistratum, cui pareret exercitus Prætorem appellarunt; sed quemcumque in re prophana, siue etiam sacra, Præfectum.* Hinc Ethrusci Prætores habuisse videntur inter ordinarios, & legitimos Magistratus, docente Spartiano in Hadriano: *In Ethruria Præturam Imperator egit; per Latina Oppida Dictator, & Ædilis, & Duumvir fuit.* Est vetus in Italia inscriptio apud Lipsium de Mag. Pop. Rom. cap. 10.

PRAETOR. HETRVRIAE
XV. POPVLORVM.

Suum Prætorem habuit etiam Hispania, affirmatque antiquum marmor ex Grut. pag. 315. num. 3.

H. M. M. H. M. N. S. F.
HERCVLIS. INITIATVS
QVIA. C. CALVVS. HISP.
PRAETOR. S. TANTVM. F.

Quæcumque igitur Urbs habuit Prætorem, habuit etiam Prætorium, ubi Prætor ius diceret.

21. *Leges, iura omnia &c.* Exclamas Leges omnes, fidemque

Eversamque fidem, ni vilis acinacis ictu
Sectanus pereat. Lata est sententia. Lictor
I, properâ, & tortâ ad palum tere cannabe guttur.
Sed quis Sectanus scriptor Satyræ? Unus, &
alter

Argui-

Notæ.

que publicam eversam, ni de Sectano vindicta sumatur, qui eas violavit, & turpi facinore læsit.

21. *Ni vilis acinacis &c.* At quæ ultio, quæ pœna? Mors, eaque infamis manu Carnificis, qui gladio reum feriat.

23. *Lictor &c.* Carnifex, quem nomine lictoris nuncupat ex veteri denominatione: Nam quamvis lictorum Collegia Romæ essent, ut ait Pedianus, ex quibus diligebantur, qui cum fascibus Magistratus antecederent, & illorum jussu plagas delinquentibus ingererent, ut testis est Livius lib.2. cap.55. Nonius tamen carnificis etiam officio functos antiquitus refert, unde Cic. Accus.7. *Janitor carnifex Prætoris, mors, terrorque sociorum, & civium, lictor Sextius*; Livius lib.1. cap.26. narrat, quod Horatio laqueum injecerit. Ita ne quidem lictores cives fuere, sed de ima plebe; quemadmodum habet idem Liv. lib.2. cap.55. *Quatuor & viginti lictores apparere consulibus, & eos ipsos plebis homines:* nam carnificem Censoriæ leges non modò foro, sed etiam Urbis domicilio carere voluerunt.

24. *I, propera &c.* Mittebantur ad similes executiones antiqui lictores, quocircà apud Livium lib.2. cit. dicitur, *Lictor missus est a Consulibus*. Philodemi ira in Sectanum mirum in modum insinuatur, nam non simplex missio, sed accelerata, & præceps, ad eum laqueo collo injecto turpiter interimendum.

25. *Sed quis Sectanus? &c.* Incertum de Authore etiàm post tantam pœnam procurante, & delatore Philodemo. Audiamus accusatorem. Quatuor denunciat, quorum primus, uti insinuant Satyræ verba, ministerio Præfecti cubiculi alicujus Cardinalis addictus erat; Alter totus veterum, optimorumque pictorum tabulis inquirendis incumbebat; Tertius antiquorum

Arguitur, quorum nemo de fonte liquores
Castalio potare ausus, laurumque momordit.
Nempè hic addictus lucro non turpe putavit
Ferre jugum, & dulces pro libertate ducentos
. Car-

NOTÆ.

nummorum, gemmarum, & marmorum studiosus; Quartus demum ad leges, & jura cognoscenda se penitus dederat; at horum nemo ne quidem primis labris latinam poesim libaverat. Per partes illustrabo.

25. *Unus, & alter &c.* Videtur, quod Philodemus fuerit de Authore incertus, nam in deferendo non determinat personam.

26. *Quorum nemo &c.* Idest, nunquam Poesim professus est, & carmina pangere faventibus Musis calluit.

26. *Liquores &c.* Quibus epotis, utpotè musis sacratis, à'iquem fieri poetam censuere, quemadmodum alibi dicemus fusè.

27. *Laurumque momordit &c.* Ex imit. Juven. Satyra 7. vers. 19.

Nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurumque momordit.

Scilicet est poesi initiatus, & sacer Apollinis vates factus, & laurum momordit, quæ manducata numine inflare credebatur. Sed de hac re satis supra dictum fuit.

28. *Nempè hic &c.* Per modum exceptionis quemlibet ab impetita accusatione defensat Sectanus: Quoad primum asserit omninò occupatum in supra enunciato ministerio, quo lucrum ducentorum consequatur. Crederem numerum certum pro incerto posuisse, quod poetis frequentissimum est.

28. *Non turpe putavit &c.* Propriam libertatem pretio vendere: nam jugum, quod est propriè instrumentum ligneum, quo junguntur boves, & invicem arctantur, eleganter per metaphoram accipitur pro servitute, vel onere: Exemplum ex Cic. 1. Philip. *Patriæ liberatores urbe carebant ea, cujus a cervicibus jugum servile dejecerant.*

30. *Cocci-*

30. *Carpere, Coccineum patiens aptare Cucullum,*
Doctus

NOTÆ.

30. *Coccineum patiens &c.* Id ad ministerium Præfecti Cubiculi Cardinalium pertinet; intellige vestem maximam, quę Cappa nuncupatur; ei etenim assutus est cucullus, eàque Cardinales vestire ad hujuscemodi Officiales pertinet. Inquirenti mihi ejus cappæ originem minimè arrident ii, qui censent primo in clerum è monachismo traductam; eam siquidem unicam rationem minimè probo, quod ab initio forma, & colore propriis, & monacatui convenientibus fuerit inducta; pulla scilicet, & ad modum monastici pallii confecta, ac signum luctus, & pœnitentiæ fuerit judicata; quandoquidem sæculo duodecimo esurialibus tantum Quadragesimæ temporibus eam vestire fuerit seu in more, seu ex præcepto inductum viris Ecclesiasticis in choro Divinæ Psalmodiæ operam dantibus, Authore, ut putat Surius ad diem 16. Junii, S. Bennone Episcopo Misnensi, qui *primus pallio nigro lineæ vesti superinjecto illos* (suos nempe Canonicos) *uti docuit, præcipuè esurialibus Quadragesimæ diebus*. Non arridet inquam; novi etenim ex Synod. Raven. can. 4. sæculo 14. habito, eadem alba usos esse Clericos, ac etiam sericea, ut habet Conc. Vaurense can. 46.; quin non solis esurialibus diebus adscriptam, sed etiam solemnioribus Ecclesiæ diebus a festo Omnium Sanctorum ad Pascha ex decreto Nicolai Tertii Summi Pontificis. Potius dixerim ab usu, quem Clerus in vita civili servabat, derivatam, quandoquidem nequaquam, vt hodiè, fas erat Clericis gestare vestes apertas ab anteriori parte, sed tantum clausas, prout notant S. Bernard. de Consid. lib. 3., Conc. 3., & 4. Lateran. Generalia, & plures Authores alii Ecclesiastici, quos mitto. Inde infero principaliter, & primo inductam ad Clericorum modestiæ prospiciendum, simulque ad frigus arcendum, dum sacrosanctis Mysteriis, & Divinæ Psalmodiæ insisterent, quod comprobat indicatum Nicolai Tertii decretum, quo in hyemali tempore tantum ejus delatio præscribitur; Aucta tamen postmodum amplitudine majori, & decore; verum color niger diu mansit, quandoquidem sic con-

Doctus & ad Dominam digitos flexisse lacernam?
Ille solet veteres, & quas fuligo tabellas
Commendat, totâ impatiens mercarier Urbe,
Callet

NOTÆ.

cessas Canonicis Basilicæ Vaticanæ circà finem duodecimi seculi à Summis Pontificibus Innoc. III. apud Torrig. de Crypt. Vatic. secun. edit pag.328., & Nicolao III. confirmatas apud Rainaud.ann.1278.num.79.legimus in ipsis eorum constitutionibus; tantumque violaceas factas ann.1474. Nicolao V. annuente. Sic paulatim in vestem religiosam cappa transiit, imò in insigne, indiciumque honoris, & dignitatis Ecclesiasticę. Canonicis tamen non universim tributa, sed ex Pontificis privilegio aliquibus tantum insignibus Ecclesiis, atque Cathedralibus. Episcopi ea indistinctè utuntur cum solemniter incendunt. Senatui Apostolico Cardinalium tributa, vel cum sacris ceremoniis publicè assistunt in Pontificia Cappella, aut alibi, vel in Consistoriis, & solemnibus equitatibus, aliisque ceremoniis, ut satis notum. Vestit, & bis in Anno Summus Pontifex videlicet in Anniversario omnium mortuorum, & Feria 6. in Cœna Domini, eaque rubri coloris cum caputio pellibus zobellinis intus redimito, quia dies Ecclesiastici luctus, ad quem ostendendum adhibent Cardinales violaceum, sicuti & in diebus Veneris, inpervigiliis, diebusque quadragesimalibus, & Aduentus Domini, quia pœnitentię, & mœroris sunt.

31. *Doctus & ad Dominam &c.* Bayphius de vet. vestim. putat, & benè probat lacernam esse propriè, cum de Ecclesiasticis agitur, Cappam Magnam de qua supra, ductus authoritate Plinii lib.8.cap.25., qui apud veteres ità nuncupatam ait, vestem exteriorem pluviæ, frigorique propulsandis accomodatam, quæ forma Cappæ magis, quam alteri vesti convenit. Quia tamen interpratatus sum de Cappa præcedentem versum, nec ignoro Lacernam poeticè sumi pro quacumque veste, etiam fœminea, intelligendum hic puto de veste talari, quam Præfectus Cubiculi, dum Cardinales scalarum gradus ascendunt manu

Callet & artificem solo deprendere odore,
Sed Musæ ignorat vel prima elementa Latina.
Num poterit sacras ad plectra ciere Puellas,
Qui statuas, Polyclete, tuas, culpatque labores
Pra-

NOTÆ.

manu decenter sublevant, ut nullo impedimento incedant, tantoque magis illorum majestas niteat.

31. *Digitos flexisse &c.* Idest, manus aptare ad substinendam vestem, quod non potest fieri, nisi digitos plicando, flectendoque.

32. *Ille solet veteres &c.* Alter, ut dixi, totus in conquirendis veterum pictorum tabulis incumbit, & earum Authores optime callere præsumit. Hæc maxima ejus occupatio, & negocium.

35. *Sed Musę &c.* Ulterius addit eum penitùs nescire Latina carmina pangere. At, si vere hic vir sit, quem fama plenis tubis vulgavit, æquitatis, & justitiæ amor me impellit, (quidquid sit de latino carmine), ut fatear plurimum eloquentia pollere, ut plurima ejus opera adhuc edita, & statim edenda suadent; ex quibus ulterius agnosces non tam bonis artibus, quàm veteri, novaque, prophana, & sacra Historia eruditum, sed optimè in studiis Philosophicis, & Theologicis versatum, ac multiplici eruditione, præcipuè circa ea, quæ ad Ecclesiasticas regulas, & ritus pertinent, imbutum.

36. *Num poterit &c.* En tertium accusatione Philodemica impetitum, antiquitatis studiis totum addictum, quem satis excusat à culpa nimia occupatio, qua in examinandis eruditis veterum monumentis incumbit, uti sunt nummismata, marmora, & similia, prout agnoscere est ex doctissimis ejus lucubrationibus jam vulgatis, & totius Reipublicæ litterariæ commodo, ac incremento receptis.

37. *Qui statuas &c.* Antiquariorum est dignoscere excellentiam veterum marmorum, & ex opere ipso, an à Græco artifice, vel Latino elucubrata fuerint, quid repræsentent, quam historiam, seu fabulam, cujus imaginem, quem ritum, quod myste-

Praxitelis, pensatque manu fracta æra Corinthi?
Nec nisi cum sculpta digitum Chalcedone vestit,
Inque

Notæ.

mysterium exhibeant. Res hæc non minimi momenti, quandiù summam antiquæ Historiæ peritiam supponit, ad quam acquirendam irrequietus labor requiritur, & plurimum temporis impenditur.

38. *Fracta æra &c.* Idest, fragmenta statuarum ex ære Corinthio fabrefactarum: Æs autem Corinthium pretiosissimum, & tantò olim in precio habitum, ut sepe argenti, nonnunquam auri æstimationem excederet. Hujus non naturalis, sed artificio quæsita nobilitas, auro, argentoque æri permixto, quæ metallorum commixtio casu primum adinventa confusis ex Corynthi incendio metallis. Totum hoc habet Plinius lib. 24. cap.2. scribens: *Ex illa antiqua gloria Corinthium maximè laudatur; Hoc casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa*: quod evenit, ut tradit idem Author, Anno 3. Olympiadis 156. & ab V. C. 608. Porrò hæc pensatio, quæ à nostro Satyrico manu fieri dicit, ad operis exactum examen refer, non ad simplex pondus; nam antiquitatis studiosi ex his fragmentis, ut plurimum, illustria documenta afferunt, tam ad rem vestiariam, quàm ad quamcumque vetusti moris, ac etiam Historiæ splendorem pertinentia.

39. *Nec nisi cum sculpta &c.* Idest, adeò antiquitatis amans est, ut spretis pretiosissimis margaritis quibuscumque recenti arte elaboratis, iis tantùm utatur ad annulum, quę antiquitatem redoleant: Et quidem sculptam chalcedonem optimè dixit, quæ Lapis Chalcidia à Plinio nuncupatur; nam gemmas annulis apponendas, ut plurimum sculpendas exquisita arte curabant, sive eas adhiberent ad annulos, sive ad ornatum aliquod, sive tandem ad superstitionem, ut in amuletis eveniebat. De re fusè Bonarrotus noster in Proemio libri, cui tit. *Osservazioni &c.*, quem consulat amicus lector: Porrò annulum antiquissimum scio; at ejus authorem non agnosco, eum ignorante Plinio lib.33. cap.1. Ubi vide plura de annulis, & quomodo ejus

usus

Inque obolo totum studiorum prodigit assem?

An

NOTÆ.

usus ad Romanos è Græcis translatus; quomodove *nono Tiberii principatus anno annulorum authoritati forma constituta fuerit, C. Asinio Pollione, & C. Antistio Vetere Coss. anno VC. 775., decretumque ne cui jus ejus esset, nisi cui ingenuo ipsi patri, avoque paterno sextertia* 400. *census fuisset, et Lege Julia theatrali in* 14. *ordinibus sedendi.*

40. *Inque obolo &c.* De nummis intelligit ad commercium gentium introductis, quorum studium apud eruditos invaluit. Hujus signandi apud Romanos primus Author Servius: de quo Plin. lib. 33. cap. 3. *Servius Rex primus signavit æs: Antea rudi usos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudum, unde & pecunia appellata.* Addit *Argentum* signatum esse anno Urbis 585. Q. Fabio Consule quinque annis ante primum bellum Punicum, ejusque notam fuisse bigas. De aureo nummo ait percussum post annum 62. Alterum & nummorum genus excogitavit Livius Drusius in Tribunatu Plebis, miscens octauam partem æris argento; & qui à Victoria, qua erat signatus, Victoriati nomen adeptus est, Lege Clodia percussus fuit. At & nummos plumbeos offert Pignorius tract. de Servis. pag. 123., quos vilissimum, & infimum monetæ genus fuisse habemus ex Mart. lib. 10. epig. 74., lib. 1. epig. 67., Plaut. in Trinum. act. 4. sc. 2. item in Casina, & in Mostellaria. Ab eorum icones afferendo abstinemus, quas jam dedit idem Pignorius. Verisimile attamen est monetam plumbeam citò in desuetudinem abiisse, aut saltem in nullo pretio habitam, quandoquidem vetera nummismata, uti videre est apud Bonarrotum in Maximino, Gordiano, Vibio Treboniano, Valeriano, Gallieno, Cornelia Salonina, Probo, Carino, Numeriano, Diocletiano, & Maximiano, ex tribus solummodo metallis confici consuesse, inde in argumento est, quod tres tantùm in illis monetæ inducantur, ad denotanda tria principalia metalla, quibus Romanus Populus suos nummos cudebat.

40. *Totum studiorum &c.* Eleganter metaphoram inducit, nam cùm de nummis agatur, assem proponit, qui sive ad libram,

sive

sive ad aliud pondus reducatur, semper de toto, & integro pondere, & quantitate intelligitur. Unde apud Jurisconsultos, *ex asse hæredem fecit*, idest, *totius hæreditatis*; Unde & as quoque dictum fuit nummus æreus libralis, qui esset unius libræ, de quo Horat.

Vilem redigatur ad assem.

Noster autem Satyricus dicit hunc hominem, eruditissimum quidem prodigere totum assem studiorum in conquirendo vnico obolo, ac si dixisset impensissimè hujuscemodi operę incumbere, ac penitus nullo temporis intervallo, nullo laboris levamine interiecto addictum esse.

Instruenti mihi notam hanc, exhibitus ab amico fuit liber eruditi viri Laurentii Begeri, Serenissimi Electoris Brandeburgici Consiliarii, ab antiquitatibus, & Bibliotheca nomine inscriptus, ac Coloniæ Brandeburgicæ anno 1697. impressus, cui titulus: *Contemplatio Gemmarum quarumdam Dactylothecæ Gorlæi*. Rei amœnitate perculsus, statim opus ipsum revolvere cœpi, attentè perlegere, & diligenter scrutari; agnovique rara, atque exquisita vetustatis monumenta eruditissimis notis ab eodemmet Authore illustrata, necnon ad plurimorum insignium marmorum fidem luculenter exposita. At habui, fateor, quid dolerem; temperavit siquidem, ac minuit solatium, quo in immensum fruebar, præjudicium quoddam à celebri viro propositum de nostrorum Italorum, ac præsertim Romanorum fide, deque eorum incuria. Pagina siquidem vigesima nona, ubi ipse agit de nuptiis confarreatis, Romanum marmor inducit, arte anaglyptica sculptum, è Pighianis chartis erutum, in quo cum certo certius representetur simplex ritus festivitatis nuptialis, quando confarreationes similesque ab usu penè recesserant, indè confarreatas nuptias ostendere evidenter putat, si in manibus cujusdam mulieris, non longè ab ara stantis farreum supponat. Utque sibi faveat, eò Pighianæ schedæ fidem extollit, ut Petrum Sanctem Bartolum, qui lapidem eumdem, propè Romana mœnia adhuc positum, & asservatum in Ecclesia S. Laurentii in campo Verano, delineavit, atque incidit, in jus vocet, falsi arguat, & inauditum sententia damnationis percellat accusator, testis, & judex; parique, tacitè tamen, censura notet celeberrimum, qui tunc inter vivos, Joannem Petrum Bellorium, à quo idem marmor brevibus notis

illu-

illustratum fuit, & nunquam satis laudatum Dominicum de Rubeis Jacobi Filii, nobilissimum Romanum Chalcographum, qui cudendum curavit, & inter *Admiranda* (is libri titulus) *Romanæ Antiquitatis, & veteris sculpturæ Vestigia* inseruit. Tam libera, atque absoluta censura parum abfuit, quin mentem meam præcipitanter ad assensum coegerit. At quià nostrorum hujùscemodi virorum, plurimi apud eruditos nominis, fidem plus satis notam, ac perspectam habui, sedulò rem animo volvens, veritatis comparandæ amore ductus, ante quam judicium de re ferrem, locum ipsum adii, opus anaglypticum inspexi, ac contemplavi, & cum utroque graphio eà, quà par est, diligentià comparatum à Pighianis chartis in pluribus diversum, editis autem à Dominico, à Joanne Petro explicatis, & à Petro Sancte delineatis, ac incisis omninò convenire certior factus, minimè temperare potui, quin illustri Begero aliquantulum irascerem, ac inde calamum acuerem, animo tamen à quacumque offensa alieno, & ad defensam tantum parato. Nec tamen Sectano nostro me displiciturum existimavi, si patrocinium virorum optimè de Republica literaria meritorum suscepturus brevem Apologeticum his notis adderem: hic, inquam, ubi ipsemet Satyricus præstantissimi viri, antiquitatis studiis addicti, falsò accusati, ac Philodemicis calumniis impetiti meminit; pro cujus, & aliorum trium defensa acriter, fortiterque insurgit delatorem injustum debellaturus. Provinciam hanc igitur mihi assumpturo placuit marmor ipsum, prout est, me curante, delineatum, una cum alio à Begero proposito ponere ob oculos, quos appello cum toto eruditorum cœtu judices, testes, & hujus causæ patronos: Aliquas autem à Petro Sancte in partibus mutilis restitutiones factas, levibus interpunctionibus tantum connotavi, ut sciat lector, quæ debeat ejus diligentiæ, ac summæ in hisce rebus peritiæ.

Mar

Marmor ad fidem vetusti exemplaris delineatum.

Marmor Pighianum Begeri.

Horum inspectio procul dubio satis esset ad plenissimam Bartoli, aliorumque nostrorum defensam, sed quandiù me hujus causæ patronum spopondi, ne quidem cessandum ab incœpto facinore credidi, quousque illos tam facti, quam juris evidentia, ab illata injuria vindicaverim. Nec propterea Begero, & Pighii memoriæ injurius ero; nam certè ille, hic fortè lapidem non vidit: Uterque à primo impostore illusus; Idque unum tantum optassem in Begero, ut re melius inspecta, minusque fretus ignoti hominis ingenio, æquior in nostros fuisset, nec se rapi contrà eos injustè sivisset. Primum igitur accusationis caput est, lapidi jam ab ætate Pighii mutilo restituta per Bartolum integritas, quod ultrò fateor, nec dissimulat mea marmoris

moris ipsius delineatio. Grande hoc facinus, ac inexpiabile in eo situm est, quod primæ imagini, quæ Cybelem, seu Urbis genium representat, pars dextri brachii supra cubitum excisa; mulieri, quæ turturem gestat, dextra item manus; pariterque homini velato ad aram sacrificanti ab ipso cubito cum parte brachii inferiore resecta, restitutæ fuerint; tandemque caput hominis ad columnas stantis, quod à Bartolo auctum, & tibicen inde factus. Quid inde? Nouum hoc, insuetum, illaudabile? Nonne hujuscemodi studium passim proborum, doctorumque hominum favorabili calculo probatum non tantum in ipsis marmoreis tabulis, in statuis, in picturis, inque cœteris seu eruditæ, seu superbæ, & admirandæ antiquitatis monumentis, sed in ipsis libris, ac inscriptionibus, ut, quantum fieri potest, emendentur, corrigantur, suppleantur, & ad fidem priscorum authorum, atque artificum veteri splendori, ac primævæ luci restituantur? Cur solus Bartolus in crimen vocatur, tanquam nostri marmoris adulterator? Cur Bellorius, & Jo. Dominicus veluti ejusdem delicti consortes redarguuntur? Cum potius horum amor & diligentia ergà pulcherrima, celebratissimaque Romanæ magnificientiæ vestigia in maxima laude apud eruditos esse debuerint; ac ingenium, virtusque clarissimi Bartoli omnium meruerit admirationem: Bartoli, inquam, qui supplere, & ex humani corporis commensuratione, atque actione integritatem mutilis membris reddere absque ullo rei ibi reprahesentatæ damno, quin potius cum summo, seu historiæ, seu fabulæ, seu tandem mysterii temporis injuriis affectorum beneficio priscum decus, forsàn non sine fœnore, restituere aggressus est. Sed imagini ad columnam positæ auctum trunco caput, & tibicen factus. Optimè, sapienterque quidem nobilis, & peritus artifex. Vidit truncum hominis corpus cum quadam brachiorum in anteriorem partem prominentia, eaque aptitudine disposita, ut viderentur ipsa brachia in altum flecti, atque jungi debuisse. Statim ad trutinam revocavit sacrificiorum, & nuptiarum solemnia, quæ ex antiquo ritu referunt Authores; eaque sine tibicine nunquam celebrata fuisse statim didicit. Tibicinem idcircò, qui in nostro marmore rectè conjiciebatur jam adfuisse, ante quam mutilaretur, efformavit, sibique veteres lapides imitandos proposuit, quos pridem ipse delineaverat, & Joannes Dominicus inter Admi-

randa

randa &c. reposuerat. Inter hos habes Chisium marmor sub num.62. in novissima editione relatum, in quo conspicitur tibicinia cum proxima Cythareda molle festum novis nuptis concinens. At magis favet marmor alterum numero 82. consignatum, cujus exemplar servatur in Hortis Mediceis, ubi nova nupta viro tradita dexteram eidem porrigit, fidei, amorisque pignus; flammeo caput obnubit; Augurijs captis sacra peragit vir paludatus; Victimarius taurum sistit ad tripodem; Popa securi percutit; Tibicen coronà redimitus duplicem tibiam inflat; Pronuba Juno utrumque amplectitur adstante Hymenæo cum accensa face. Affero compendiosam ejusdem marmoris imaginem, ab eo enim plurima nostro lux conciliatur.

Et ne ulla antiqui ritus linea deesset tibicinem nostrum ad exemplar Medicæi myrto coronavit, quæ Veneri sacra, ut habet Ovid. de Arte lib.3. in princip.; ex quo Dea, authore Nicandro in Alexipharm., myrto coronata ad certamen pulchritudinis prodiit, & victoriam retulit; indèque factum, ut conjugiis fuerit dicata, quemadmodum indicat Plin. lib.29. cap.15. inquiens; *Myrti species Catoni conjugula, fortasse à conjugiis*; ex qua sententia evenit, ut quidam opinantur, quod Catullus Juliam nubentem cum myrto comparaverit. Porrò nuptiales pompas cum tibicine habitas, non tantum marmora, quæ induxi

duxi indigitant, ſed plurima nummiſmata aperiunt; ex quibus duo tantum profero; primum ex Theſauro q.Chriſtinę Suecorum Reginæ, nunc Livii Odeſcalchi Sirmii in Pannonia, & Brachiani in Thuſcia Ducis; alterum ex Angeloni hiſtoria Auguſta; ex eo videlicet Hadriani nummum, ubi Tibicen, & Camillus cum acerra; ex hac Commodi nummiſma, in quo pariter tibicen ad templi columnam ſtans apparet, necnon idem Camillus cum urceolo, amboque ſunt in actione ſacrificii, tam ab Hadriano, quam à Commodo Diis exhibiti.

Nummiſma Hadriani ex Theſaur.Chriſtin.Suec.Reg.fol 14.

*Nummiſma Commodi ex Angelo. pag.*218.*num.*46.

Hæc autem etſi ad nuptias ſpecialiter non ſpectent, cum tamen ea ſine ſacrorum celebritate minimè fieri conſueſſent, ut ſtatim advertam, hinc evenit, ut neceſſariò etiam in feſtivitatibus conjugalibus adhibita fuerint. Adſunt etenim certiſſima Scriptorum teſtimonia, qui ſemper in ſimilibus celebritatibus tibicines inducunt; ex quibus videndi Virgil. eclog.9., Plaut. in Aulul. act.3. ſcen.6., Terent. in Adelph. act.5. ſcen.7., Cic. lib.4. Rhetor. ad Heren., Apul. lib.4. de Aſino, & Claudian. in Epithal.; conſulendique Briſſon. de rit. nupt. pag 83., & Tiraquel. in dies genial. Alex. ab Alex.. Nec tamen ad ſolam feſti hilaritatem id pertinuiſſe cenſeo, ſed etiam ad myſterium: Certum eſt enim Nuptias ante Deorum aras celebratas, &

l præ-

prævìis sacris, quemadmodum docent Virgil. 4. Æneid., Ovid. 5. Metamorh., & Placidius Lactantius, seu, ut aliqui nuncupant, Lutatius Placiades ad illum Statii versum lib. 2. Thebaid.

Et aras

Antè omnes.

inquiens: *Quia apud Antiquos antè aras Numinum celebrantur jura nuptiarum*; probatque ex longo Scriptorum catalogo Meursius in Græcia Feriat. lib. 5. in vers. προτέλεια; ex quibus liquet ritum hunc tam Græcis, quam Latinis communem fuisse; quod & perpetuè inter Catholicos religiosè custoditum agnoscitur, nam inter eos nuptias nisi post Sanctissimum Corporis Christi Sacrificium minimè unquam celebrari debuisse, nec ex more celebratas testantur, ostenduntque, quoad Latinam Ecclesiam Tertul. lib. 2. ad uxor. cap. 9., & Menard. ad Sacrament. S. Gregor. pag. 289., & quoad Grecam Goar. in Euchológ. pag. 330. Si igitur apud Ethnicos inter sacra nuptiæ contrahebantur, tibicinem etiam semper iisdem interfuisse in comperto est, non solum ex testimonio supra relatorum, sed ex ipsis veterum sacrificiorum imaginibus, quas plurimas insignibus marmoribus sculptas adhuc conspicimus, præsertim in Trajani coelide, ex qua unicum tantum exemplum, inter plura, quæ ibi exhibentur, selegimus, eruditi lectoris oculis exhibendum.

Ex his omnibus constat nulla sacra sine tibicine perfici potuisse: cur non etiam nuptialia hoc honore dignanda? Tanto fortius, quod, si persistendum sit in sententia Bellorii, in imagine

capite

capite turrito decorata agnoscentis Cybelem, apertè testentur Virgil. lib.9. Æneid., & Arnob. lib.7. speciali quodam ritu tibias perpetuò inter sacra hujus Deæ fuisse inductas, cui nuptiales solemnitates fuisse dicatas indicat idemmet Bellorius, qui ideò illam novis sponsis præesse putat, quod ei vis generationis tributa fuerit, fortasè Platonem, Varronem, & Servium sequutus, qui censuerunt in Cybele terram coli omnium rerum fœcundissimam matrem, cui, ut eam sibi propitiarentur, novos sponsos sacrificare consuevisse, aut cum sponsa ad domum viri ducenda erat, aut in ipsis maritiædibus adstruit Serv. in 4. Æneid. pag.335., & cum Servio Platonis Scholiastes in Timæ. comm.5. Quæ enim felicitas major adprecari potuit illis, quam prolis fœcunditas? qualis in Cybele, seu terra, de qua Orpheus in hymnis.

Μήτηρ μὲν τε Θεῶν ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων
Mater Deorum, & mortalium omnium.

Et Lucret.

Quarè magna Deum mater, materque ferarum,
Et nostri genitrix hæc dicta est corporis una.

Unde apud Grecos Πανθεία nuncupata fuit, quod nimirum esset *πᾶσι Θεοῖς μήτηρ, omnibus Dei mater*. Quod si à sententia Bellorii abeamus, & in imagine turrita Genium Urbis repræsentatum dicamus, ad ostendendam populi ex iisdem nuptiis hilaritatem, ac ipsi Genio paratum Sacrificium, ut in veteri nuptiarum more servatum notat Serv. in lib.4. Æneid., dicens tunc sacra fieri solita Diis Civitatis præsidibus; statim ad generalem consuetudinem, & institutam inducendi tibicines inter sacra pedem referemus; quandoquidem, ultra relata testimonia, constat adeo necessarium tibicinum usum inter sacras ceremonias habitum fuisse, ut ex iis frequentissimum collegium fuerit Romæ institutum, prout suadet vetus lapis apud Gruterum pagina 175, 10., licet in sinistra parte fractus, & mutilus.

COLLEGIVM . TIBICINVM
ET . FIDINVM . ROMANORVM .
Q. S. P. P. S.
T. IVLIVS . TYRANNVS .
MVNIS . PERPETVVS . ET
VLIVS . TYRANNVS . F.
H. C. D. D.
DEDICATVM . K. MART.
RSO . SERVIANO . II. L. FABIO . COS.

Qui sacris publicis praesto sunt.

Huic Collegio dedicarunt.

Hæc quoad obiectam marmoris integritatem, quod mala fid restitutum à Bartolo contendit Begerus. Illud magis mirum quod nostro Bartolo alia plura, ac etiam graviora crimina in posuerit. *Notandum*, inquit, *Sanctem Bartolum, antè aram v rum sacrificantem, & è canistro flores, & poma in nuptiis spar solita depromentem finxisse, quod in nostro desit. Notandum ad c lumnas eum Camillum cum acerra, & tibicinem fecisse, qui, lic eos non negemus, in nostro marmore nosci non possunt.* De tibicin quem postremum posuit, jam dixi. Progredior nunc ordir retrogrado à Camillo ad poma, & ad flores. Dicam igitur Bartolo nequaquam fictum fuisse Camillum, sed ex ipso lapid sincera fide delineatum, ac in suis chartis publici juris factum eodem modo, quo iterum illum propono. Camillos appell vere antiqui Ethnici illos, qui Diis, & eorum aris ministraban quemadmodum docent Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 8., Var & Festus in Camil: hinc perspicuum est ritui personam huj scemodi convenire, quod etiam indicant evidenter Traja Coclis, necnon Nummismata Commodi, & Hadriani sup relata, in quibus minister, seu Camillus vel urceolo, vel ace ra instructus inter sacra conspicitur. Talem autem nostrum e ostendit acerra ipsa, quam gestat; ea siquidem in sacris mys riis usos esse veteres ad recondendum thus pro suffumigar o bus certum est. Fateor hanc non ità simplicem, sicut edide Bartolus, sed vario, decoroque ornatu ordinatam, ut vide est. Porrò hominis ætas imagini expressæ condecet; n munus

munus hoc ingenuis ephœbis tributum fuisse habet idem Macrob. loco cit.; indè vides cirratum, & capillo leniter in humeros diffuso ornatum, ut pueris Romanis in more erat usque ad consistentem ætatem, quod jam dedi in notis ad præcedentem Satyram, iterumque deduco ex Martial. lib. 1. Epigr. 22. ibi;

Mollesque flagellent
Colla comæ.

Ex his, ut mihi videtur, funditus evertitur in Bartolum animadversio; quod spero ultrò concedendum à quocumque veritatis amatore, & veterum sacrorum rituum, atque morum perito. Non possum attamen non condolere eidem eruditissimo Begero, quod informis Pighiana charta tantum Virum in eum impulerit errorem, ut asserere absolutè non sit veritus Sponsum ad aram velato capite sacrificantem stare, Sponsam autem capite detecto adesse. Quicquid enim sit de viro, cui procul dubio convenit velato capite sacrificare ex antiquo, eodemque religioso ritu, de quo in nota ad hanc Satyr. num. 2., quodque ad evidentiam confirmatur duplici nummismate Musæi Odescalchi, quorum primum Caligulæ sacrificantis Augusto, secundum Domitiani sacra Minervæ facientis, in quorum utroque Imperator velatus altari adstat in actu libationis, & sacrificii.

Nummism. Caligulæ.

Nummism. Domitiani.

Illud adhuc mihi dubitare contingit, an homo ille, quem

sponsum dicunt tam Bellorius, quam Begerus, sit potius Auspex nuptialis: nam plurimum à vultu indubitati sponsi in nostro marmore exhibiti, & quidem barbati, hujus vultus imberbis differt: cum ceteroquin ex testimoniis plurimorum Authorum apud Brissonium & Hotmanum de rit. Nupt. illud pro comperto sit Auspicem semper nuptiis adfuisse, unde jocose Plaut. in Casinæ Prolog.

Mox hercle verò, hæc jam fabula
Argentum si quis dederit, ut ego suspicor,
Ultrò ibit nuptum, non manebit auspices.

Adstipulantur Servius in 4. Æneid pag. 325. & 335., Valer. Max. lib. 2. cap. 1., Cicero pro Cluent., Tacit. Annal. lib. 11. aliique. At minimè Begero assentiri possum, ubi Camilli vice sponsam solemnibus, nuptialibusque sacris ad aram proximam nudato capite omnibus conspiciendam ponit. Id siquidem in nostro marmore nequaquam videre est, imò repugnat veteri, sacræque hujus festivitatis ceremoniæ, quam quotquot explicare conati sunt, nequaquam taciti se præterire posse duxerunt novas nuptas operiri solitas flammeo, quod est velamenti genus, de quo Nonius ait: *Flammeus tegmen est, quo matronæ capita operiunt, utique cum nubunt, & matronæ primum dicuntur*, & Plin. lib. 21 cap. 8., ubi de coloribus vestium: *Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum:* Ex quibus verbis aperitur sensus Juven. qui scripsit Satyr. 6.

Permutatque domos, & flammea conterit.

Et Satyra 10.

Dudum sedet illa parato
Flammeolo.

Lucan. lib. 2. Pharſ.

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Necnon Quintil. declam. 306. vetulam nubentem alloquentis: *Operis flammeo canos*; Favent etiam Serv in 11 Æneid. pag. 644., Varro de Ling. Lat. lib. 4. pag. 18., Festus in Nuptias, & in Flammeo, Isid. lib. 9. cap. 8., unde nubere, quod propriè velare & operire est, usurpatum ex hoc more pro nuptam viro tradi: γαμεῖν, rectèque emendavit Lipsius in Tacit. lib. 11. *subisse* in *nupsisse*. Hoc autem capitis velamentum commune Romanis matronis, dum nuberent, fuit, ut simul pudori tenerioris sexus,

& re-

& zelotypiæ virorum consuleretur; scilicet, ut unius aspectui pateret, quæ uni destinabatur; propterea forsitan ex hac eadem ratione factum ut diù mos idem apud Christianos saltem Latinos perduraverit, ut habent Isidor. de Offic. lib. 2. cap. 19., Ambros. Exhort. ad Virgines, & Menard. ad Sacram. S. Gregor. pag 289., Græci siquidem tantum sponsas coronare fuerunt, prout videre est apud Goar. in Euchol., & ante eum ait Basil. Seleuc. in vit. S. Theclæ, quod à veterum Græcorum usibus sumptum esse minimè dubitò. Adstipulantur etenim Eurip. in Iphig. Aulid., & in Troad., necnon Nonnus lib 24. Quin & suberat aliqua ominis religio, ac si perpetuum futurum esset illud consortium, quod sub velamento Flamminicæ, cui divortium facere non licebat, contraheretur: Plura hoc confirmant marmora relata inter *Admiranda &c.*, uti sunt Medicæum, sub num. 82. quod suprà dedi, Justinianæum sub num 56., Farnesianum sub num. 57., Sacchettum sub num. 65., necnon celebris, & vetustissima pictura Pamphilia in hortis Quirinalibus Aldobrandinis asservata. Hæc tamen mitto libens, nam Romæ cuicumque prostant eorum Icones ad Templum S. Mariæ de Pace apud sæpè laudatum de Rubeis. Addo tantum ex Sponii miscell. erud. Antiq. lib. 1. gemmam à Pyrrho Ligorio mutuatam nuptias Cupidinis, & Psiches ostentantem, in qua non tantum ipsa sponsa penitus velata apparet, sed speciali, nec alibi hactenus viso, ritu semivelatus idem sponsus, turturem manu fovens, dum puer pomorum canistrum utriusque capiti superimponit prævio cum face Hymenæo.

Consociationis hujuscemodi, & velandi ritum habet etiam M. Aurelii Imp. Nummisma ex Museo Odescalcho desumptum: ubi Imperator publico omnium voto, & auspice Junone, seu Concordia, Faustinam sibi matrimonio jungit, sinistra nuptiales tabulas, dextra dextram sponsæ prehendens: cui Faustina juncta manu fidem, flammeo pudicitiam, digito ori admoto obsequium, & taciturnitatem pollicetur.

Miror Begerum in eruditæ antiquitatis scientia tam feliciter versatum, hæc noscere dissimulasse, & aperto capite sponsam ad aram statuisse contra veterem morem, & sancitas, observatasque ceremonias. Falsationem alteram nostri marmoris opponit in pomis, & floribus, quos scribit à viro sacrificante promi è canistro ad sparsionem faciendam, contendens ipsos effictos, suppositosque à Bartolo. Lapidem diligenter scrutatus sum, & super aram positos flores, & poma optimè agnovi: nullam verò in viro sacrificante sparsionem animadverti. Anceps tamen dudum hæsi, an iis ara tantum coronaretur; nam de hujuscemodi coronis ad altaria, & ad templa plurima succurrunt testimonia, habentque dilucidè Pollux lib. 1. cap. 1., & Philostrat. de Imagin:; at eam nequaquam coronatam, sed ex prominenti eorumdem florum, & pomorum fastigio plenam cum inspexissem, minimè dubitavi ad puram oblationem, seu sacrificium pertinere, idque Diis Nuptialibus exhibitum; quidquid sit de sparsione postmodum facienda. Nec sunt extranei à nuptiarum

clarum ritibus, & pompis flores, & poma, oblationesque eorumdem: quippè apud Sponium in gemma nuptiarum Cupidinis, & Psiches, quam suprà retuli, pomorum canistrum sponsorum capitibus impositum videre est. Juvat & marmor Burghesium num.55. *inter Admiranda &c.* in quo juxtà Bellorii interpretationem Proserpina nova nupta manu tenet aureum pomum prædivitis arboris, ac à puero donatur canistro pomorum, & florum, quos deprompsit è campis Elysiis, quorum amœnitatem, & delicias sic describit ex veterum Ethnicorum doctrina Prudent. Hymn. 5. Cathem.

Illic purpureis tecta rosariis
Omnis fragrat humus, chaltaque pinguia,
Et molles violas, & tenues crocos
Fundit fonticulis unda fugacibus.

Eadem habent Virgil. 6. Æneid., Pindar. apud Plutarch. de Consolat. ad Apollon., Sidonius in Paneg. Anthemii, & plures alii, quos mitto; redeoque ad marmor Burghesium, quod indicavi, cujus partem tantum exhibeo, integrum fortassè alibi daturus.

Quamvis, tam poma, quàm flores, quæ in his illustribus monumentis visuntur, nequaquam super aras positi sint (quod in nostro lapide singulare est, & plurimum juvat ad illustrandos antiquos nuptiales ritus) tamen ad nuptiarum festivitatem id pertinuisse patet. Nec putarem longè à veritate me aberraturum, si, nostro marmori fretus, dixerim eorumdem obla-

tionem

tionem præcessisse animalium mactationem, & sacrificium. Certè antè hostiæ immolationem oblationem hanc factam habemus; nam adhuc eadem viva ad aram stat parato ad occisionem ministro sacrificulo: Idem habes ex destro ejusdem lapidis latere, ubi pariter instructum porcæ sacrificium adstante puero, qui alterum pomorum, & florum canistrum manibus gerit ad parem, ut verisimile est, oblationem sacrificium præcessuram. Lateralem idcircò hanc dextram partem, unà cum sinistra propono; utraque enim ad ritus nuptiales spectat, ac eruditis, ut puto, chara erit, utpote adhuc inaudita, & quæ plurimum antiquitatis studiosos valeat delectare, & veterum morum connubialium illustre præbeat monumentum.

Vides ut in dextra hujus lapidis parte, sacrificii præparatio sculpta fuerit. Habes porcam, habes ministros ad mactationem progredientes, habes puerum cum floribus, & pomis ad oblationem; Unde diversis Idolis sacrificatum suspicari licet secundùm particularem viri superstitionem, ut sępè factum discimus ex Varrone de Re Rust., ubi loquitur de Ethruscis, ac divinare contendit, ex iis ad Latinos ritum hunc transiisse. Quantùm verò ad latus sinistrum (digredi aliquantulum a recta fallit statim redituro) totum ad mundum muliebrem spectat. Arculam prima mulier fert ad gemmas servandas; conjecturam hanc firmo ex 15. tabula to. 2. sepulchrorum nostri Bartoli, in qua sunt Venus, par columbarum, & arcula, cui desuper monile,

nile, & acus crinalis; Alteram item hic habes puellam gestantem vasculum ad unguenta, & odores, de quibus latè Isidorus, ubi de muliebri veste, Tiraquell. de leg. connubialibus, & in Alex. ab Alex. dies geniales: Tertia etiam adest, cui præ manibus speculum eadem forma fabrefactum, qualis in pluribus antiquis marmoribus conspicitur; unico tamen contentus lapidis Signini exemplo, quem novem ab hinc circiter annis mihi communicatum à celeberrimo Bonarroto, nunc primum in lu-

cem profero. Hæc annotasse sufficiat, forsan non injucunda, nec superflua ad propositam materiam. Iterum ad poma, & ad flores; Addoque ex Tiraquel. in Alex. ab Alex. adhibitas in nuptiis nuces, caricas, & palmæ fructus ad sparsionem faciendam; Cur etiam non reliqua poma potuerunt usurpari? quandoquidem poma indifferenter accepta novis nuptiis dono ex quadam consuetudine missa suadet Theocrit. id. 3., quod quamquam festa nuptialia propriè non tangat, attamen iis maximè convenire poscit ratio, quia ad delicias, & ad hilaritatem spectarent, & ostentarent terræ fœcunditatem, quæ in novis nuptiis ad prolis propagationem uberrima desideratur; indeque in nuptiis & Terræ sacrificatum fuit, ut superius dictum, ex Servio, & Proclo Platonis Interprete. Illud postremò addi potest, quod inter Deos, qui Nuptiis præerant, erat Venus, ut scribit Delrius in princ. Comm. in Senec. Non incongrua autem

esse.

conjectura foret putasse huic dicata fuisse hæc nuptialia sacrificia, quæ in nostro marmore repræsentantur; nam in his porca, & agna, seu ovis indubitatè mactantur, quorum sacrificium ex Veterum disciplina huic Deæ fiebat. De prima probat Athen. lib.3. ex Callimachi testimonio: de secundo Plaut. in Pœnul. act.2. sce.1. Utrumque in nostro nuptiali sacrificio ad oculum apparet, agna propè aram, porca in dextro ipsius urnæ latere ad sacrificium ducta, cui Popa, seu quisquis alter minister sacrificulus adstat cultro armatus. Hæc si vidisset Begerus non tantus fuisset in conquirendo, cur agna, seu ovis substituta fuerit porcæ, quam esse earumdem nuptiarum proprium sacrificium dicit ex Varro. lib.2. de re Rustic., & ex Eusth. in Iliad. τ. Si igitur convenerimus de duplici hac mactatione, & Veneri præstitum principaliter sacrificium fatebimur, flores etiam & poma eidem ad sacri plenitudinem rectè, & sine reprehensione tribuemus. Flores siquidem ad Veneris Paphiæ aram pertinere, iisque veluti gratissimo holocausto litari eidem docent Virgil. lib.1. Æneid. vers.421., & Valer.6. Argonaut. Hinc dicta sanguinis expers a Catul. de Coma Berenic.? quia ejus *aræ sanguinem offundere vetitum* fuit, non tamen quod sacrificio animalium immolatorum ejus sacra carerent, quemadmodum monet Tacit. lib.4. Histor. Hinc nostri marmoris excellentia mirum in modum resultat, quo totus nuptiarum ritus aperitur, duplex sacrificium agnoscitur agnæ, & porcæ, præcedentibus cuique florum, & pomorum oblationibus, quod nunquam ita expresse alibi, etiam apud Scriptores. Tantum apparatum instituit Begerus, ut suam de confarreatis nuptiis sententiam ex hoc illustri monumento confirmaret. Quoniam verò delineatum a Bartolo lapidem sibi minimè favere animadvertit, totus in ejus fidem minuendo, destruendoque fuit. Nil tamen assecutus, nam, quod far esse supposuit ex charta Pighiana, Turtur veraciter est, seu Columba, (utraque enim ex eodem genere est) prout delineavit Bartolus, & superius ostendimus novo, diligentique graphio expressam. Eam in nuptiis adhibitam non est unicus noster lapis, qui testetur. Junge gemmam Pyrrhi Ligorii apud Sponium, quam superius dedi, ubi amor Psichi copulatus eam manibus gestat, & quasi sinu fovet. Amantibus hanc avem maxime convenire inde persuasum est, quod Veneri sacra fuerit, unde & cum

pro-

proximis Columbis, ſeu Turturibus efficta in tabula ſepulcrali Bartoli ſub n.15., de qua ſupra. Favent Alexis apud Athen. lib.9. ὁ λευκὸς Ἀφροδίτης εἰμι γὰρ περιστερὸς: *Columbus albus ſum Veneris*: & Artemid. lib.2. cap.20. qui de Columba ait, ἀνακεῖσθαι τῇ Ἀφροδίτῃ, *ſacram eſſe Veneri*. Idem ex earum natura accipe, Græcis etenim dictæ περιστέραι, quaſi, ut notat interpres Apollonii περισσῶς ἐρῶν, *ſupra modum amantes*. Audiendus etiam Plinius lib.10. cap.34. ſcribens *artem illis* (Columbis) *eſſe inter ſe blandiri*, nec ſe deſerere uſque ad mortem, ſed perſeverare in amore mares cnm fœminis, & fœminas cum maribus, ac altero mortuo, qui reliquus eſt, viduum permanere ab Atheneço proditum eſt; Quibus de cauſis, ut amoris, & fidei conjugalis symbolum palumbes recepta fuit. His ſic delibatis colligo in noſtro marmore totum celebritatis nuptialis affabrè ritum repreheſentari, videlicet Veneri ſacrificatum principaliter, oblatoſque flores, & poma, item mactatas ovem, & porcam; idem fortaſſe factum Cybeli, ſeu Urbis genio præſentibus: Junonem pronubam, & conciliatricem adſtantem Sponſis inductam eſſe, Sponſos præeunte cum face accenſa Hymenęo dextris ſimul junctos: ſacrificantem ad aram Virum, ſeu Auſpicem ſtare, unà cum tibicine, & Camillo, ſic & mulieres duas turturem, & florum ſerta ferentes. Hæc in fronte marmoris euidenter apparent, latera ejuſdem porcæ ſacrificium cum altera florum, & pomorum oblatione, nec non mundum muliebrem novæ nuptæ debitum oſtendunt. Far pariter propoſuiſſem ſi videre contigiſſet. Hinc infero nuptias has minimè confarreatas fuiſſe, nam nil eorum, quæ ceremoniæ hujuſcemodi debebantur hic videre licet. De iis agens Servius ad lib.1. Georg. pag.64. E. ait, connubiale per confarreationem vinculum à Pontifice Maximo, ſive à Flamine Diali copulari. Addit idem in lib.4. Æneid., *Sellas duas jugatas ovili pelle ſuperiniecta poni, ejus ovis, quæ hoſtia fuiſſet, & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione reſiderent, a., dum ſederent, confarrearentur*. Nil tale in noſtro lapide habetur: quin potius inde contrarium eruitur; nam ſponſos jam ſimul junctos videre eſt ante victimę mactationem, quod confarreatis adverſatur nuptiis, queis præcedere debebat ſacrificium; confarreatio ſiquidem fiebat ex eadem mola, qua in ipſis ſacrificiis jam litatum erat. Potius itaque cenſerem eas hoc noſtro marmore nuptias exhiberi, quæ ex con-

contractu celebrabatur; quibus inductis ceremonias confarreationis, ac coemptionis paulatim cessasse, aut saltem non tam frequenter factas propter ritus difficultatem narrat Tacit. lib.4. Annal. ex oratione Tiberii Imper., qui *de Flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege disseruit: Nam* (scribit Auctor) *Patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more, neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarreandi assuetudine, aut inter paucos retenta, pluresque ejus rei causas afferebat; potissimam penes incuriam virorum, fœminarumque; Accedere ipsius ceremoniæ difficultates &c. Ita medendum Senatus decreto, aut lege, sicut Augustus quædam ex horrida illa antiquitate ad præsentem usum flexisset.* En igitur confarreationem penè in desuetudinem missam, ac tantum inter ceremonias horridæ antiquitatis ab ipso Imperatore enumeratam. In ejus locum contractus, & tabulę, ut innui, successere; Has vides in nostro lapide manibus Viri brevi volumine constrictas; ex quo resultat ejusdem marmoris ritum nihil ad confarreationem pertinere, sed potius ad noviter inductum, de quo idem Tacitus Annal.11., ubi de adulterinis Messalinæ cum Silio nuptiis agitur, quibus celebrandi ex recenti, solemnique more *adhibiti, qui obsignarent; auspicum verba audita, sacrificatum apud Deos,* quæ omnia in nostris nuptiis patenter exprimuntur, ita ut ad imaginem earumdem penitus repræsentatæ videantur, veteremque ritum omnino sapiant, absque eo quod opus sit ad confarreationem imaginaria quadam fictione confugiendi. Parcat Begerus, si veritatis amor, & nostrorum illustrium virorum potissima fides, ac diligentia eo me duxit, ut ab ejus sententia discederem, falsitatemque Pighianę chartæ evidenter ostenderem, Bartoli, de Rubeis, & Bellori defensam arrepturus. His hoc unum tandem addo, me summa veneratione Transalpinos scriptores perpetuò prosequutum, non tamen plus æquo peregrina studia admiratus sum, non ideò sum adulatus; ita ut Italicis prætulerim ingeniis, ac dissimulaverim, exteras nationes, si quicquam eruditionis, ac politioris literaturæ habeant, nobis debere excussam barbariem. Licet enim Romanum Imperium fatis cuncta immutantibus ceciderit, supersunt tamen prisca illa, vividæque animorum vires, idemque Cœli benignus aspectus, quo nutrimur, atque educamur; supersunt

innu-

An satyram orditur, qui tantùm putida novit
Nostrorum responsa Patrum, vel jura Senatus
Con-

NOTÆ.

innumera antiquitatis vestigia, quæ toti terrarum orbi æternam hanc Urbem præferunt, & vetus dominium in gentibus, si non armorum potentia, certè literarum præstantia, perpetuò retenturam promittunt.

41. *An Satyram orditur &c.* En quartum, quem Satyrarum Authorem excogitavit, ac apud Prætorem accusavit Philodemus; Optimæ quidem indolis juvenem, ingenii præstantia notissimum, ac ad omnia literaria experimenta aptissimum: sed quid? ait Sectanus; postquam ad Legum studia se transtulit, eo iis se devovit, ut Musis, & cuique liberali arti renunciaverit.

41. *Qui tantum putida novit &c.* Putida responsa ponit pro consultationibus, tractatibusque nostrorum Jurisprudentum, hac tantùm ratione, quod etsi latinè dicentur, non vetustum, elegantemque sermonem sapiant, sed barbaram, illamque prorsus latinitatem redoleant, quam Dù Cange in suo Glossario appellat infimam, plenaque sint omnia quibusdam idiotismis in jure receptis, qui nullo modo conveniunt politiori Latinæ linguæ, sed tantùm vim significandi habeant ex placito.

42. *Vel jura Senatus &c.* Genericè de quibuscumque legibus, seu usu, seu Principis jussu Romæ receptis. Porrò Senatus consultum quid esset, quomodove, & quibus ceremoniis, ritibusque sanciretur, recenset Vauchopius de Vet. Pop. Rom. Tract. sect. 21., ex quo hæc breviter annotanda suscepit. Re ex poscente publica, a ministris publicis, seu uti vocabant viatoribus ex agris vocabantur. Senatores Magistratus, qui Senatum habiturus erat, tenebatur prius auspicari, hostiam immolare, supplicareque thure, ac mero apud aram ejus Dei in cujus templo conveniebat; referebatque prius de rebus divinis, quàm humanis. Hinc vocabantur Senatores in Curiam per edictum, cujus hæc circumferuntur verba: SENATORES, QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. Mox eorum percensitis nominibus, ei multa indicebatur,

batur, qui cùm in Senatum venire deberet, non adesset, si modo absentiæ causam non probasset, nec supra sexagesimum annum esset, tunc etenim nec multabatur, nec in Curiam venire cogebatur. Ubi in Senaculo Senatores consedissent, tum, qui consulebat, primum summatim id exponebat, de quo sententiæ essent sumendæ, ac Senatusconsultum faciendum. Fiebat S. C., aut per discessionem, si consentirent, in qua Præco dicere solebat: QVI HOC CENSETIS, ILLVC TRANSITE; QVI ALIA OMNIA, IN HANC PARTEM: aut, si res dubia esset, per singulorum sententias conquisitas. Deinde perrogatis omnibus, & unà aliquà sententià comprobatà, ad pedes, & subsellia Consulis, Prætoris, aut alterius, qui Senatum habere, consulere, rogareque potuerat, Senatus decretum scribebatur; cui solebat adscribi dies, locus, nomen rogantis, ejus, in cujus sententiam S. C. factum foret, illiusque, qui eidem S. C. intercederet, adnotarique authoritates, sive nomina eorum, qui decreto presto fuissent. Quod Consultum Senatus ità demum firmum, stabile, & ratum esse consuevit, si lex, aut intercessio impedimentum non attulisset. Lex autem impediebat, si ante ortum, & occasum Solis factum: si definitus lege Senatorum numerus (quadringentorum tempore Augusti, tercentorum priscis temporibus, uti refert Prudentius contra Symmachum) non adesset. Impediebatur pariter per intercessionem, & ejus, qui majorem potestatem habebat, vel parem cum eo, qui S.C. facere vellet, & à Tribuno Plebis, cui curæ erat Plebis cum defensio, tum utilitas. Quapropter mos increbuit, ut hujusmodi clausula S. C. adderetur: SI QVIS INTERCESSERIT, SENATVI PLACERE AVTHORITATEM PERSCRIBI, ET DE EA RE AD SENATVM, POPVLVMQVE REFERRI. Ubi relata ad se S. C. populus probasset, sic ad Senatum plebs per Tribunos suos referebat, QVOD SENATVS MAXIMA PARS CENSEAT, QVI ASSIDETIS, ID VOLVMVS, IVBEMVSQVE. Tandem his omnibus peractis, qui Senatum habuit, in hæc verba cunctos Senatores dimittebat: NIHIL VOS MORAMVR PATRES CONSCRIPTI. Addimus Senatus Consulta in ærario reposita; primis autem temporibus arbitrio Consulis supprimi, atque nuntiari; idcircò in secunda secessione plebis, ubi primum Decemviri se Magistratu abdicassent, M. Horatius,

Consulti, juratque sacri per nomina Baldi?
Hæc benè cum noscas, & sit tibi cognitus Author,
Inque oculis habeas, veteres, Philodeme, sodales
Traducis: Calabræ tanta est vesania frontis!
Exclamare libet; modicâ mercede Tribuni
Per-

NOTÆ.

tius, & L. Valerius Coss. legem popularem tulerunt, ut Senatus Consulta in ædem Cereris ad Ædiles Plebis referrentur. Hæc satis.

43. *Juratquè sacri &c.* Ideſt præcipuorum expositorum, & interpretum Legum, inter quos etiam Baldus eminet. Jurare autem per nomen, est habere in summa veneratione aliquem, prout est Baldus apud jurisconsultos; nam non juratur, nisi per charos, & per eos, quos nobis superiores, & patronos agnoscimus, & colimus; juramentum etenim propriè ad religionem pertinet, unde primariè ad Deum relatum: Hinc veteribus jurare per Deos; nobis per Deum, & Sanctos, eos in testes veritatis invocando. Sacrum porrò Baldum dixit, quia juris peritorum voto, & consensu consecratus inter præcipuos legum doctores, & plurimum ejus sententia in dirimendis litibus apud Judices polleat.

44. *Hæc bene cum noscas &c.* Tria supponit à Philodemo cognita, videlicèt, hæc quæ dicta sunt esse verissima, quod ipsi Satyrarum Author notus sit, & tandem quod semper præsentem, anteqne oculos adstantem habeat. Hinc iram justissimam concipit, cur amicos, & quidem sodales malitiosè, & pervicaciter criminis incusare aggressus sit falsissimus delator: Iram auget ex animadversione hujuscemodi stultitiæ; Hinc primo quasi admirabundus, perfrictam Calabri frontem considerandam producit; fortasse in homine nationis genium arguens, & in ipsa illius Provinciæ gente surculum istum, nec degenerem, nec humilem, sed altum, ramosum, & fęcundum hujuscemodi fructuum productorem:

47. *Exclamare libet &c.* Exclamatio spectat ad significationem
m nem

Perjura nugas posthac conducite bucca,

Et

NOTÆ.

nem indignationis, & iræ, teste Cic. lib.4. ad Herenn. Usus est etiam Virgil. 2. Æneid. vers. 535. Idem sonat *clamare*, ut est apud Liv. lib.3. *Clamant fraude fieri, quod foris teneatur exercitus*, & apud Terent. Adelph. *Clamant omnes indignissimè factum*; item & *clamor*, ex Virgil. lib.2. Æneid. vers.336.

Talibus Otriadæ dictis, & numine Divum
In flammas, & in arma feror, quo tristis Erynnis,
Quo fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.

Ex simili affectu exclamat Sectanus ira percitus contra Philodemum.

47. *Modica mercede &c.* Idest: O Judices cavete, ne perdatis argentum, quod insumitis in comparandis hujusmodi falsis delatoribus, qui vobis mendacia insinuant, veritatemque nescientes, aut dissimulantes, innocentes, ut propriæ perfidiæ satisfaciant, student vexare.

48. *Perjuræ &c.* Nempe mendacis, & perfidæ ad sensum Virgil. 2. Æneid.

Talibus insidiis, perjurique arte Sinonis.

Et Silii lib.16.

Perfidiam fugio, & perjuram ab origine gentem.

48. *Nugas &c.* Delationes futiles, & nullius momenti.

48. *Conducite &c.* Precio ne comparetis, ex imit. Plaut. Epid.

Fidicinam nummo conductam.

Et in Aulul. act.3. sce.6. de Servo.

Cædundum illum ego conduxi.

Nec non Cic. Pro Cel. *Domum conduxit in palatio.*

48. *Buccæ &c.* Bucca est propriè oris concavitas intrà malas à mento ad oculos, quæ spiritu à pulmone revocato, & oppressis labiis retento inflatur; Sic intelligendus Horat. lib. 1. Sermon.

Quid causæ est merito, quin illis Juppiter ambas
Iratus buccas inflet?

Hinc lux nostro Satyrico, qui de Philodemo falso relatore non

os

Et delatori sit sportula curta poetæ.

Ne

Notæ.

os ad loquendum posuit, sed buccam vento inani, idest futilibus verbis plenam, & forsan erumpentibus cum quodam turpi sonitu, quem scloppum nuncupat Persius Saty.5.vers.13., ajens.

Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.

Omnia dicta scopticè, & respexisse crederem, ac sibi sumpsisse illud Cicer. ad Attic, *Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit, scribito;* sic Bionem ineptè dictorum arguens.

49. *Et delatori &c.* Etiam iratus jocum prosequitur, insinuando, quod etsi mercedem aliquam ei tribuendam opinati fuerint, eam modicam, ac tenuem esse debere: In vocibus porrò *Delatori poetæ* ludit, vel quia novum hoc, & usque huc inauditum, vel quia incompatibilia simul sint, & poetico decori minimè deceat hujuscemodi turpe exercitium.

49. *Sportula &c.* Sportula diminutivum est à sporta; in qua quoniam pecunia, quandoque etiam cibus, in quotidianum usum deferri solebat, factum est, ut sportula pro iis cibis, & pro eà pecunià acciperetur, quæ à magnatibus quotidie dabatur iis, qui ipsos officii gratià essent concomitati, aut domi salutavissent. Habet in hoc sensu Juven. Saty.1.

Nunc sportula primo
Limine prima sedet turba rapienda togata.

Et Saty. 3.

Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?

Vox hæc in usu Ecclesiasticarum rerum recepta pro iis mensurnis distributionibus, quas Episcopi Ecclesiarum ministris Clero adscriptis erogare consueverant, prout opus esset, quemadmodocet S. Cyprian. Epist.34. ad Cler. in fin., ex quo Clerici, qui hujusmodi sportulàm acciperent, *Sportulantes* dicti, teste eodem Cypr. epist.66. Id ab ipso Ecclesiæ primordio obtinuit, ex S. Pauli sanctione 1. ad Corinth 7. *Ita Deum ordinasse iis, qui Evangelium annunciarent, ut ab Evangelio viverent;* Praxis autem, hujuscemodi decreto consona, instituta fuit exemplo ducto ab ipsomet Domino, qui cùm munus prædicationis obiret, ab his, quæ dabantur (ut dicitur Joan. 12.) unà cum suis

 victum

victum capiebat; nec non ab ipsis Apostolis, qui post ejus Ascensionem ex fidelium oblationibus victitabant, prout habetur Act.2.. Aucto Christianorum numero, Clericorum numerus inde major etiam factus; Hinc prospectum, ut quibus una mensa commodè parari non poterat, certæ ex Ecclesiæ thesauro distributiones, quibus alerentur, tribuendæ essent, quibus sportularum nomen imposuere. Episcopo talis divisionis tributa plena potestas, quem circa hanc nullis aliis legibus obstrictum legimus, quàm justitiæ, & charitatis; quemadmodum videtur innuere S. Ambrosius Offic. lib.2. cap.21.; licet mensuram, modumque aliquem imposuisse agnoscamus Constit. Apost. lib.8. cap.31., à quibus præscribitur, *ut Episcopo partes quatuor, Presbytero tres, Diacono duæ, reliquis autem Hypodiaconis, aut Lectoribus, aut Cantoribus, aut Diaconissis pars una darentur.* Quæ verba (etiam si in Apocripha, ut decrevit Gelasius, & censent Eruditi, Constitutiones ipsas reiiciamus) mirè vetustæ Ecclesiæ disciplinæ conveniunt, de qua testatur S. Cyprianus lib.4. epist.5.; unde discimus abundantiores sportulas à Presbyteris, quàm à reliquis inferioribus Clericis accipi solitas, ni tamen horum aliquis, vel meritis, vel virtute sibi paritatem cum ipsis Presbyteris comparaverit, ut habet de Celerino, & Aurelio Lectoribus, quibus (eo quod gloriosâ Christiani nominis confessione ætatis imbecillitatem, & persecutorum immanitatem superavere) S. Episcopus *honorem presbyterii designavit, ut ex sportulis iisdem cum presbyteris hororarentur, & divisiones mensurna æquatis quantitatibus partirentur.* Alius tandem obtinuit proventuum Ecclesiasticorum modus initio quinti sęculi, quandoquidem ea plurium canonum decretis solidata invaluit disciplina, ut Ecclesiæ redditus in quatuor portiones dispertirentur, quarum duæ, ut habet Simplic. Papa epist.3. ad Sever., Ecclesiasticis fabricis, & peregrinorum, pauperumq; erogationibus, una Episcopo, ultima Clericis pro eorum meritis, & prærogativis dividenda, tribuerentur; sic tamen, ut has distributiones, eas etiam, quæ abundantius dispartiebantur, vix suffecisse victui, ac vestitui honestè comparandis, habeat S. Cyprian. lib.1. epist.10., indeque omnem luxum plenius exulasse ad normam Apostolicæ doctrinæ, quæ has Evangelicis præconibus debitas, ut viverent, non ut luxuriarentur, tradidit. Modernæ disciplinæ Ecclesiasticæ à veteri differen-

tiam

Ne vos decipiat gens fallere docta bifronti
Ingenio, & sanctas faciat peccare secures.
Quo sequar in centum mutantem Protea vultus?
Accu-

NOTÆ.

tiam circa administrationem, & distributionem Ecclesiastico-rum redditũum hinc perspicuè vides. Utrique praxi sua laus, & excellentia, tempori, & Ecclesiæ spiritui mirificè accomodata; Utinam recto nostrorum omnium Beneficiatorum usu æquè sancta, & commendabilis.

50. *Ne vos decipiat &c.* Fallacibus, ac specioso, licet adulterino colore fucatis delationibus.

50. *Gens fallere &c.* Perita in hac arte ex proprii ingenii versutià.

50. *Bifronti &c.* Metaphor.; Bifrons enim, qui duplici facie præditus, ut de Jano dixere veteres, quem Bifrontem pinxere, quia alteram faciem suo loco, alteram à tergo haberet. Non insisto, utrum in hoc Numine Solem, seu mundum repræsentaverint, seu verius annum, eo quod ex se initium faciens fini occurrat. Qui novisse desideret, Mythologos adeat, & Poetas: Janum novi, quantum ad historiam pertinet, antiquissimum Italiæ regem fuisse, quem geminam faciem ferunt prætulisse, quod ad regis prudentiam, solertiamque referendum est, qui & præterita nosceret, atque prospiceret futura; unde Bifrons dictus: Hinc Pers. Saty. 1. vers. 58.

O Jane, à tergo quem nulla ciconia pinsit.

Relativè ad hæc per translationem ingenium Philodemi bifrontem nuncupavit, sed diversa significatione, qua vulgari quodam adagio dicimus de homine vafro, & subdolo, habere duplicem faciem, ideſt ad quæcumque etiam minus honesta perpetranda aptam, & versatilem.

51. *Et Sanctas faciat &c.* Et Sacrosanctam justitiam, quæ reis puniendis incumbit, ad peccandum falsà insinuatione cogat in damnatione innocentum.

52. *Quo sequar &c.* E Prætorio in scenam prodeuntem Philodemum sequitur Sectanus, ea nimirum mente, ut iterum im-

m 3 manis

Accusator eras nuper, fascesque severos
Gaudebas tractare manu lictoris amicus;
Nunc

NOTÆ.

manis petulantiæ illum arguat. Anceps primò videtur esse de homine subdolo plenè agnoscendo; nam quæ relatio Prætoris ad scenam?

52. *In centum &c.* Instabilitatem primò obiicit, atque ingenii ad omnia prompti mutabilitatem: Ex his Proteum centum vultus mutantem nuncupat, ex antiqua fabula, qua veteres Mythologi effinxere Proteum Marinum Deum, Oceani, & Thetydos filium, Neptuni Phocas in mare pascentem, eumdemq; vaticiniorum peritissimum, & in quamlibet formam sese transmutantem: De quo lege Virgil. Georg. 4., & Ovid. 8. Metamorph. Hinc benè Clem. Alex. lib. 3. Paedag. circà initium fabulam hanc transfert ad hominem omni vitiorum genere imbutum; Lucian. lib. de Saltat. ad saltatores, & histriones deflectit, qui se referunt in varias formas: nam ait Deum istum *fuisse saltatorem, histrionemque, qui scierit se in omnia transmutare, & convertere:* Cassiodo. lib. 5. epist. 34. fabulam Protei accomodat homini fractæ, & insyncerae fidei: Plat. in Jon. homini varias subindè mutanti opiniones, quo tenore S. Hiero. Jovinianum, lib. 2. advers. illum, Proteum nominat, intelligens de fallaciis, & astutiis hæreticorum in opinionum varietatibus: Eustath. in 4. Odyss. adulatoribus comparat, qui cupidi assentandi varias animi formas induunt; quod & facit S. Basil. Orat. de legen. lib. Gentil.; Heliodor. tandem lib. 2. Hist. Æthiopicæ, qui eam traducit ad hominem deducentem alios à proposito, & facientem illos aberrare. Adduxi has Mythologicas explicationes, ex eo quia, cum sit indubitatum Satyricum nostrum in quæcumque vitia acriter, & fortiter ferri, ac propterea hominem iisdem inquinatum finxisse, ut haberet, quem profundo, atque immedicabili vulnere sauciaret, agnovi eas omnes, si rectè perpendantur, quæ huc usque in Satyris dicta, & erunt in posterum dicenda, mirificæ loco, & proposito quadrare, & menti authoris accomodatissimas esse.

53. *Accusator eras &c.* Sensus clarus est, ac etiam patet ex

Nunc scęnæ indulges, resolutaque pectora curis
Ad

NOTÆ.

ex dictis: Unum addo fasces in veteri Republicà Romanà prælatos Consulibus à lictoribus; Hi ex virgis simul colligatis componebantur, in quorum medio constrictâ securis, qua punirentur nocentes.

55 *Nunc scęnæ indulges &c.* Theatra frequentas, iisqe delectaris plus æquo, & honesto. Theatri veteris descriptionem non assumo, qui velit, adeat Julium Cæsarem Bullengerum, penès quem integrum, doctumque tractatum, quem dilucidè composuit, inveniet; ejus iconem ex Gordiani celebri nummismate Carpineo publici juris fecit meus Bonarrotus sub pag. 13., ab eo mutuum accepi, & in gratiam lectoris iterum propono.

Habes Theatri topographiam semicircularem, habes gradus, & scęnam, quam plurimum à nostra differre statim agnosces, optimèque percipies. Vitruvium lib.5. cap.8. consule, ubi ejus nobilitatem in heroicis actionibus explicat. Ut enim verum fatear, scęnarum prospectus ita constitutus, ut gradatim, & eo, quo nunc ordine procederet, Veteribus non fuit, sed columnæ, cæteraque illustria hujuscemodi ædificiorum ornamenta,

menta ita figebantur, ut in rectum protenderent, eà tamen admirabili arte, decore, atque sumptu, ut prospicientes ad admirationem evocarent: cùm tamen in reliquis, ut bene observat Bonarrotus ex Ign. Dan., quasdam tantùm rudes, & malè compactas machinas, in quibus Dii producerentur, inductas haberent, quas nos modò videmus nostrorum tantùm proavorum ætate in praxim deductas. Scęna porrò originem, institutionem, & ortum habuit in agris, at in Urbibus educata: ferunt, quod rustici, cùm se oblectarentur, theatra tunc nou habentes, ex frondibus arborum spatium, locumque adornasse, qui locus scęna dictus ab umbra, *ἀπὸ τῆς σκιᾶς*. Mox illatis in Urbem comediis idem nomen remansit. Indè frequentissima per Urbes theatra ad festa, & ad ludos; eaque ad urbis cujuscumque splendorem, & nobilitatem spectasse credita semper fuere, quo circa cives iis maximè incubuere ad majorum, & magis conspicuarum urbium æmulationem, prout habet Dio Chrisost. orat.38.40., & 45. Sanè Roma, in qua Imperii sedes, & Urbium Principatus, etiam reliquas in Theatrorum magnificentia, pretio, atque luxu superavit; Ejus, quod Marcellus ædificavit admirandæ molis vestigia adhuc supersunt: Theatrum Scauri temporis invidiæ penitùs cessit, tantumque superest ejus mentio apud Plin. lib.36. cap.15., qui sic de eo scribit: *Hic fecit ædilitate sua opus maximum, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis destinatione. Scęna ei triplex in altitudinem 360., in ea civitate, quæ sex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi. Ima pars scęnæ, è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ.* Ubi nota Hymettias columnas celebratissimas ex Hymetto monte, quarum cùm sex haberet Crassus, dictus est Marco Bruto cum ingenti probro, *Venus Palatina*. Reliquis ludis veteris Romæ Christiana pietate abrogatis, usus theatri ad solas comedias reservatus est; Eminuit in Urbe paucis ab hinc annis insigne apud Tyberim theatrum, conditum loco dicto *a Tor di Nona*, mira ad normam hodiernæ consuetudinis amplitudine, ac magnificentia fabrefactum: Verùm nescio quo fato, seù difficili temporum conditione deletum flevit Romanus populus, innocuum curarum lenimentum, virtutisque potius, quàm vitiorum receptaculum.

Ad ludos transfers, & Stoica dogmata rides.
Sic olim rigidos Romana Orchestra Catones
Spe-

NOTÆ.

55. *Resolutaque pectora &c.* Ex imit. Virgil. lib. 1. Georg.

Invitat Genialis hyems, curasque resolvit.

Catul. in Epigr.

O quid solutis est beatior curis?

Martial. lib. 10.

Non nox ebria, sed soluta curis.

Et Sapphus in Asmate ad Venerem.

Ἔλθέ μοι, καὶ νῦν, χαλεπᾶν δὲ λύσον
Ἐκ μεριμνᾶν
Veni mihi, ò nunc Venus, & gravibus solve
Curis.

Itaut sensus sit: O Philodeme jam scenam frequentas, & liber ab omni graviore cura ludis incumbis, & oblectaris.

56. *Et Stoica dogmata &c.* Idest studia severiora; nisi malis intellexisse Sectanum de ea Stoica insensibilitate, tam ad prospera, quam ad infelicia, de qua Seneca in lib. de Tranquill. animi, & Diogenes Laert. in Zenone: Forsàn hoc sapit jocum in hominem, qui ex superius plurimis in locis dictis Philosophiam profiteri ostentavit pallio, & verbis tenus, sed quasi mimum agens, veterem hominem induit, statim ac fabula ad finem perducta, & à ficta severitate ad priscam vivendi rationem occasio se obtulerit redeundi.

57. *Sic olim &c.* Quid? Scenæ forsàn adesse præsumpsit Bion eadem censoria gravitate, potestateque, qua vetus Cato, aut si aliquis alius ad morum censuram evocatus esset veteri Romanorum imitatione. Nil minus, ridenda ambitio, ut ex sequentibus dabitur intelligi: Interim sciendum Censoriam potestatem Romæ institutam fuisse ann. Urbis 311.; Munus autem ejusdem ad extimationem facultatum, & morum pertinuit: Duo numero fuere censores, primo ad quinquennium duraturi, mox ex dispositione legis Emiliæ annui, aut semestres. Dignitas autem maxima, parque potestas, nec vi qui-

dem,

Spectavit, timuitque Remi turba improba nasum
Censorem morum; nam tota micabat in illo
Roma

Notæ.

dem, sed honore etiam suprà Consules ipsos, quorum omnia etiam insignia habebant Censores præter lictores. Quod autem ad rem nostram attinet, etiam opera publica erigendi, inspiciendi, probandi iis jus erat; talia porrò theatra, ludi, solemniaq; festa erant; unde benè Satyricus noster prisci moris peritissimus ad Scenæ probationem Censoriam potestatem indicat evocandam, aut præsentem statuendam in Philodemo hominum nugacissimo.

57. *Orchestra &c.* Orchestra hodiè sumitur pro loco antè scenam proximè sito, septoq; seu ligneo, seu lateritio clauso, ubi instrumentorum musicorum fit concentus. Aliter apud veteres, quibus hic locus, seu orchestra inter scenam, & cuneos Senatoribus ad spectandum designatus erat, in quo pulpitum quinque non amplius pedibus altum, quod Græci θυμέλην nuncupabant, & λογεῖον, in quo chorus comediarum, & tragœdiarum (quandiù comoediæ chorum habuerunt), ipsique etiam cytharædi, & aulædi, quotquot personam ex fabula non agebant, actioni subserviebant. Dictamque orchestram tradunt Grammatici ἀπὸ τοῦ ὀρχέομαι, hoc est, à saltando, quod in ea Gesticulatores, Histrionibus in scenam abditis, populum saltando detinerent. Consule, si plura cupias, Bullengerum loco superius indicato.

58. *Timuitque &c.* Idest acerbam irrisionem, ex notissimo, proverbio apud Horat. Satyr. 6. lib. 1. *Naso adunco suspendere*, quod est vafrè, & subdolè aliquem irridere; seu potius dic, timuit sagacitatem, metaphora ducta à canibus, qui narium olfactu abstrusissima quæque investigant. Quo respexit Pers. Sat. 1. vers. 118.

Callidus excusso populum suspendere naso:

59. *Nam tota &c.* Nempè ex ejus severitate, gravitateque Roma mores suos componebat, ut censuram effugeret. Supercilium etenim pro severitate non infrequenter sumptum, unde

60. *Roma supercilio. Sed tu perfrictus in orbem*
Eri-

NOTÆ.

unde supercilium Censorium apud Valerium Max., idest, gravitas, severitasque Censore digna. Huc convenire potest illud Juven. Sat.6.

Si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, & numeras in dote triumphos.

Ubi de muliere patricio ex ordine prognata, quam etsi primo notet à superbia, non tamen excludere videtur gravitatem, & severitatem: Potest, meo judicio, dici Romam micare, idest pendere ab eo supercilio, videlicet à nutu hominis illius gravissimi, quandoquidem, ut ait Cicer. 1. Officior. *Ex oculorum obtutu, superciliorum remissione, aut contractione, ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, ex submissione, & cęteris similibus facilè judicamus, quid aptè eorum fiat, quid ab officio, naturaque discrepet.*

60. *Sed tu perfrictus &c.* Pudore deposito, quod exprimitur à Cic. 5. Tuscul. per illud, *Os perfricuisti*, à Plin. in Præf. lib. 2. *Perfricui faciem*, & à Martial. lib. 11.

Aut si perfricuit frontem, posuitque pudorem.

Idest verecundiam removit à fronte, quæ sedes pudoris, ut benè observat Schrevelius ad illud Pers. Sat. 5. vers. 104.

Exclamet Melicerta perisse
Frontem de rebus.

60. *In orbem &c.* Erigere vultum audacem in orbem, est vultu erecto, & impudenti se huc, illuc inverecundè vertere, quod est nota hominis procacis, effrontis, atque temerarii. Propriè enim loquendo vultus est habitus, sive status faciei, qui pro animi affectibus alius, atque alius ostenditur; Quod fit, ut advertit Cicero 3. de Orat., *Imago animi vultus*; huic loco in totum, & forsàn magna ex parte personæ, quadrat illud ejusdem in Pison. *Non nos color iste servilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit, quibus erat ignotus, decepit &c.*

61. Om-

Erigis audaces vultus, oculisque procaris
Pulpita, quæ nuribus fulgebant culta Latinis:
Quodque magis miror, non te tabulata morantur
Ultima, ubi molles maturant ova columbæ,
Et

NOTÆ.

61. *Oculisque procaris &c.* Et hoc ad impudentiam, imò ad effrenatam libidinem attinet; Oculos *animi indices* dixit Cic. 3. de Orat., qui quoniam ad amoris, seu odii indicium referuntur, etiam de libidine intelliguntur, si id subiecta materia exigat; In nostro igitur casu idem est oculis procari, ac lascivire.

62. *Pulpita &c.* Hodierni theatri ea dispositio est, ut spectatoribus non assignentur, ut antiquitus in usu erat, gradus; sed quidquid extrà scenam, iis conceditur, totum multiplici pulpitorum ordine distribuitur; Hæc autem inter se seu muro, seu tabulato distincta, ut plurimum in usum, & commodum illustrium Matronarum, ac mulierum cedunt; Ita tamen, ut secundus, ac tertius, & forsàn quartus ordo Patriciis destinetur; reliqui vulgarioribus fœminis tribuantur. De his, qui vulgò *palchetti* nuncupantur, intelligit Satyricus noster, cum mulierum ibi morantium aspectu procaciter delectantem Philodemum inducit.

62. *Quæ nuribus &c.* Ex imit. Ovid. 2. Metam:

Nuribus mittit gestanda Latinis.

Idest pro fœminis Latinis; Vox siquidem hæc frequenter poetis pro sexu posita, licet in suo proprio significatu filii uxorem connotet. Benè quidem Sectanus, nam noluit fortassè quascumque fœminas indigitare, sed juniores, pulchrioresque; adeo Philodemi genio adulari studet.

62. *Fulgebant &c.* Fulgorem hunc, seu ad pulchritudinem, seu ad earum ornatum referas, nil moror.

63. *Non te tabulata &c.* Sensus est: Non intuitum sistis, ò Philodeme, in viliorum fœminarum vultibus, quibus assignata sunt extrema pulpita, & tabulata in theatro, & proximè ad tegulas morantur; non delectaris neque iis, quibus ordo quintus, & sextus tribuitur; sed ultrà juventam, & pulchritudinem exigis

gis nobilitatem Matronarum, quas oculis procari festinas. Apage stulti, ac temerarii hominis vecordiam! Sed explicationem hujus loci per partes exequamur. Tabulata ultima in nostris theatris plebeis fœminis reservabantur, dicebanturque à vulgo *la piccionara*, exemplo ducto à columbis, quæ in suprema turrium, seu ædificiorum parte solent ova ad fœtum pullorum producendum fovere, unde rectè noster Author ex vulgari idiotismo, dixit ubi *maturant ova columbæ*: & quia statim sub tecto posita, eleganter addidit, ibi cristas, nempè mulierum capitis ornamenta, quæ ab aliquibus *creste*, ab aliis *scuffie* nuncupantur, pessundari. Quod autem è superioribus porticibus theatri ex veterum instituto tenuiores spectarent ludos, testis est Dio, qui vocat τὴν ἀνωτάτω θεάτρου ἀψῖδα, & tecto munitas asserit, ut Solis ardor arceretur, Tertull. lib. de Spectacul. cap. 28., cui dicuntur *Apuliæ*, ἀπὸ τοῦ ἡλίου, quasi à Sole aversæ. Nec prætereundum in Romanis theatris, atque etiam amphitheatris, licet lapideis, & immani marmorum structura superbè, ac magnificè exædificatis, summum menianum ligneum fuisse. Id nostris Authoribus ignotum, & ideò silentio pressum, tandem ex veteri lapide emicuit; Hic è ruderibus antiqui, splendidique ædificii via Hostiensi quarto ab Urbe lapide semifractus erutus fuit, & exhibet illustre monumentum Actorum Fratrum Arvalium; inter quæ enunciantur loca eis in Amphitheatro Titi assignata, inter quæ legimus non tantum summum menianum simpliciter, quod debuit esse marmoreum, ut & reliqua, sed summum menianum in ligneis, quod coronare debebat opus. Marmor hoc videre est apud Petrum Cardinalem Otthobonum, cujus animi, atque virtutis præstantiam, nedum Romæ, sed exteris, longinquisque nationibus optimè agnitam, & probatam, futuro ævo immortalem spondent tot clarissima gesta, eaque illustris munificentiæ decora, ac pignora, quæ non sine admiratione quotidiè contemplamur. Nos partem lapidis tantum damus, eam scilicet, quæ ad nostrum propositum pertinet: Integram exhibuit Abbas Philippus de la Torre eruditæ antiquitatis celeberrimus Interpres, ad calcem libri nuperrimè in lucem editi, cui titulus: *Monumenta Veteris Antii*.

LOCA

Et vicina Lapa pessundat tegula cristas;
Sed de Nobilium gradibus, tignoque secundo
Quam

NOTÆ.

LOCA . ADSIGNATA . IN . AMPHITHEATRO
AELIO, PLAVTIO . LAMIA . Q. PACTVMEIO . FRONTONE .
COS. ACCEPTVM . AB . LABERIO . MAXIMO .
PBOCVRATORE
PRAEF . ANNONAE .
L. VENNVLEIO . APRONIANO . MAG. CVRAT. THYRSO .
L. FRATRIBVS . ARVALIBVS , MAENIANO
I. CVN. XII. GRADIBVS . MARM. VIII. GRAD. VI. P. V.
GRAD. VIII. PED. V. S. Ɔ. E. PED. XXXIIS.
GRADV. I.
VNO, P. XXIIS. ET . MAENIANO . SVMMO . II. CVN. VI.
GRADIB. MARM. IV. GRAD. I. VNO. P.
XXIIS, ET . MAENIANO . SVMMO, IN . LIGNEIS , TAB.
LIII. GRADIBVS . XI. GRAD. I. PED. V.
S. GRAD. XI. PED. V. S. Ɔ. F. PED. LXIIIS. S
SVMMA . PED. CXXVIIII. S.

65. *Et vicina Lapa &c.* Vulgaris mulieris, & tenuis conditionis nomen, fortè derivatum à *λαπαρὸς*, quod est *tenuis*, vel etiam à *λαπάρως*, quod est *inanitus*, *&* *libidinosus*.

66. *Sed de nobilium &c.* Gradus, qui Nobilibus, & Patriciis destinabantur mirè, lateque explicant Builenger. de Theatro, & Lipsius de Romano Amphit., idcircò supersedeo. De hodierna praxi satis dixi not. 62. in vers. Pulpita hujus Satyræ Addo ex hoc loco bene colligi in Romano theatro fuisse septem hujusmodi pulpitorum ordines, tres videlicet, secundum, ter-

Quam sequeris pendere solet; generosaque frustrà
Corda petit jaculum, si fluxit ab ordine quinto,
Nec sexta obtutu dignaris fulcra corona.
Oh si Romuleis iterum dare jura theatris

Lec-

NOTÆ.

tertium, & quartum in usum Patriciarum, primum, & ceteros superiores à nobilibus feminis despectos: Hinc Satyricus de Philodemi arrogantia, atque vanitate apposite ait, tantum eam, seu eas Matronas, quas sequebatur, in secundo ordine manere, utpotè qui colere dedignatus sit illas, quas prisca nobilitas, & Senatorius sanguis non commendet.

67. *Generosaque frustrà &c.* Scopticè, Generosa corda dicit pro petulantibus, atque impudentibus.

68. *Jaculum &c.* Cupidinem arcu, & sagittis armatum finxere Poetæ; rationem dat Isidor. lib.8. cap. 11., qui sic describit: *Cupidinem vocatum ferunt propter amorem. Est enim dæmon fornicationis. Qui ideò alatus pingitur; quia nihil amantibus levius, nihil mutabilius invenitur. Puer pingitur, quia stultus, & irrationabilis amor. Sagittam, & facem tenere fingitur. Sagittam, quia amor cor vulnerat: Facem, quia inflammat.* Brevius Apul. lib.4. *Cupido nominatur puer pennatus, & satis temerarius, flammis, & sagittis armatus.* Quia igitur cor est amoris sedes, inde cor sagitta, seu jaculo vulnerari dictum. Hinc ad rem nostram Virgil. 4. Æneid. de Didone.

Tacitum vivit sub pectore vulnus.

Græcus poeta signate de amoris vulnere ὑπὸ καρδίαν ἕλκος, & apud Nonn. lib.6. Dionys. *Amor Bacchum feriens.*

Εἰς κραδίην κατέπηξεν ὅλον βέλος

In cor infixit totum telum.

69. *Corona &c.* Pro conventu mulierum circumstantium in sexo tabulatorum ordine, de quo suprà, ad sensum Cic. pro Milon. *Non corona vester consessus cinctus est, ut solebat.*

70. *Oh si Romuleis &c.* Romanis videlicet, à Romulo Urbis conditore. E jocis ad iras; & quasi furens exclamat; O utinam iterum lex illa instauraretur, qua cuilibet ad normam

pro-

Lectius, Oceanusque queat, quam credo migrares
Hinc longè! Surgat Calaber. Quid, stulte, moraris?
Eja,

NOTÆ.

propriæ conditionis loca in theatris tribuebant, certe ò Philodeme, à loco expulsus, quem occupas, ad viliorem sessionem depelleretis.

71. *Lectius, Oceanusque &c.* Ab initio Reipublicæ Romanæ commixti Equites plebi spectabant ludos, usque ad L.Roscium Othonem, qui primus à plebe disiunxit, legem theatralem ferens, ut pauperes, & servi separarentur à divitibus, & ne quis in quatuordecim gradibus spectaret, cui non esset census equestris; Huic allusum à Juven.Sat.3.vers.159.

Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.

His Equitum in theatro gradibus servandis præficiebantur aliqui, ex quorum numero fuere Lectius & Oceanus à Martiale memorati.

Quadringenta tibi non sunt Chærestrate; surge:
Lectius ecce venit: stà, fuge, curre, late.

Et alibi.

Est & in hoc aliquid, vidit me Roma Tribunum,
Et sedeo qua te suscitat Oceanus.

Ex quibus liquet eorum munus fuisse summovere plebei ordinis homines in sedibus Equitum sedentes: Quod & innuit Juven. inquiens.

Et de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non sufficit.

71. *Quam credo migrares &c.* E sedili, utpotè non tuo, nec tuæ conditioni congruo.

72. *Surgat Calaber &c.* Vox theatrarii præfecti ad ordines disponendos, cui consonè Martialis, & Juvenal. supra relati, ac jubentis Philodemo à loco usurpato abire. Imitatio sic dialogizandi videtur sumpta ex optima imitatione Persii Sat.1. idque maximè ad Satyricum pertinere, ut veterum authorum exemplo notum fit.

Eja, surge, inquam. Min tù istud ais? Tibi; Cur non?
Surge, & in estremo sedeas, Philodeme, tigillo.
Sed quoniam leges periere, & crimine fati
Mix-

NOTÆ.

73. *Min tù &c.* Ex eodem Perf. Satyr. ead. usurpatum.
M. Quis leget hæc? P. Min tù istud ais?
Quæ verba sunt Philodemi, theatralis monitoris voce quasi attoniti, & obstupefacti: Ita eleganter, & jocosè Sectanus, non tamen sine aliqua indignatione ei illudere prosequitur.

74. *Et in extremo sedeas &c.* Ubi plebi locus destinatus est. Tigillum nuncupat, nam sedilia non, ut olim, marmorea, sed ut plurimum lignea sunt.

75. *Sed quoniam leges &c.* Vel ex contraria consuetudine, vel diversa Principis, seu Magistratus dispositione abolitæ fuerunt.

75. *Et crimine fati &c.* Sonat idem ac Italica dictio, *per nostra disgrazia, e per nostro cattivo destino*: Quæ loquendi formula nil sonat, quod superstitionem, ac fidei Christianæ adversum sapiat, sed tantum alicujus infortunii expressiva est. Nequaquam enim concipiendum de illo, prout sensere veteres Philosophi, & Poetæ, ineluctabili fato, quod homines effugere non posse dixit Joseph. de Bell. Judaic. lib. 7. cap. 12., etiam si providerint, & prævideriint; imò & super Deos posuere, quemadmodum docent Homer. 6. & 13. Iliad., Calaber lib. 11. & 13. ad finem, ac Cicer. in Catil.. Irrisit autem, ac muliebribus nugis tribuit Plat. in Gorgia reprehendens sententiam illam, ὅτι τὴν εἱμαρμένην οὐδ' ἂν εἷς ἐκφύγοι, *à nemine posse fatum vitari*, quippè quæ providentiam excludat quamcumque, ac Christianæ religionis principiis omninò contrarietur, præcipue cum in dispositione syderum, in qua quisque conceptus est, vel natus, fatum positum censuerint, ipsamque seriem, seu dispositionem causarum esse secundum se necessariam dixerint, ita quod omnia ex necessitate contingerent propter hoc, quod quilibet effectus habet causam, & causa posita necesse sit ef-

Mixtus Eques servo, Proceres cerdonibus astant,
Et

NOTÆ.

fectum poni. Quæstionem hanc latè tractat S. Thom. par. 1. quæst. 116. Ipsum consule, si vis ab errore quocumque in pari materia immunis esse.

76. *Mixtus eques servo &c.* Abusum hunc vidit etiam vetus Roma; correctus à P. Othone, sed paulatim lex optima abiit in desuetudinem, & ad primævam corruptelam aditus denuò apertus est. Utinam supersit nostris temporis spes aliqua redintegrandæ hujuscemodi legis. Quod porrò equitem servo opponat noster Satyricus, non strictè intelligendum puto de servili conditione, cujus ne quidem umbra Romæ superest; quin potius plebejam solummodò denotare voluisse autumo, nam servorum vices hodiè supplent famuli mercede conducti, qui ex ordine plebejo nati. De Romanis Equitibus aliqua congessimus suprà, nec aliquid addendum existimamus; habent enim Authores, quæ ad satietatem satis faciant; ideo mittimus, sicut & ordines Equestres, qui nunc vigent, quos lib. 1. Satyr. 2. vers. 33. leviter delibavimus. Illud tamen non prætereundum ducimus, Equestrem ordinem ad illum honoris gradum devenisse, ut eo insigniri ipsis è regia stirpe genitis, ac regibus etiam fuerit in maximo precio. Id apud Longobardos, ac Francos obtinuit: De utrisque enim habemus, minimè Regiis liberis patriæ mensæ assidere permissum, nisi post Equestrem gradum adeptum. De illis testatur Paul. Vuarnefridus de Gest. Longobard. lib. 1. cap. 23., de his Author Chronici Gallico idiomate scripti, cui tit. *Entreveve de Charles IV. Empereur, & de Charles V. Roy de France* relati à Francisco Redi in annotat. Italicis ad suum Dityrambum, cui tit. *Bacco in Toscana* pag. 179. & 180.. Vetustissima ergo hæc militia fuit, eaque procul dubio, quam agnovere idem Redi pag. 149., & Bocaccius in Decam. novell. 9. die. 8., appellantes eos, qui eadem honestati essent, Equites Baleneatos: Hos autem in honore primos, talemque gradum maxima cum pompa conferri solitum, certissimum est ex testimoniis nobilissimorum monumentorum: Plurimæ siquidem, decoræ tum regulis, tum ritibus equestribus ceremo,

remoniæ ad hoc institutæ fuerunt, quarum prima, præcipuaque balneatio erat, idest lotio in quodam balneo ab ipsis equitibus parato, sicut referunt Chronicon Monsei SanDionysianum de Ludovico secundo Rege Siciliæ, Brisseus in not. ad Uptonum de studio militari, & de Nicolao Laurentii, vulgò *Cola di Rienzo*, Joannes Villani, qui Eques à Populi Romani syndico armatus fuit ad altare S.Petri, cum anteà balneatus fuerit in Laterano in rarissimo vase marmoreo, quo ferebatur Constantinus baptismatis Sacramento lotus fuisse, sicuti narrat Author vitæ ejusdem Nicolai his verbis: *Allora fù celebrato un solenne Ufizio per lo Chiericato, e puoi l'officio, cntrò nel Vagno, e vagnaose nella Conca dello Imperatore Costantino, la quale ene de porfiosissimo paragone: Stupore ene questo a dicere: Moito fece la jente favellare. Uno Cittadino di Roma M. Vico Scuotto Cavaliere li cienze la spada; e puoi se adormio en uno venerabile lietto, e jacque in quel luoco, che si dice le fonti di S. Joanni.* Hęc habet laudatus Redi pag.250. & seqq., ex quo ulterius discimus, post plura exempla, institutum hunc tandem Etruriam occupasse jam à seculo decimo tertio, quo Aretii Eques balneatus armatus fuisse legitur in veteri membrana, apud Franciscum Seta Pisanum servata, Ildebrandus Giratasca, ac seculo decimo quarto nondum desiisse, siquidem ann.1388. hoc honore insigniti fuerunt Jo., & Gualterius Panciatichi, prout refert hujus ceremoniæ distincta narratio inter schedas Comitis Ludovici Magalotti. Qui plenè cognoscere cuncta, quæ ad rem pertinent desiderat, adeat ipsum Redum, ubi ritus, mysteria, & munera hujusmodi instituti enucleat; nobis hæc delibasse, ac ex eo contraxisse satis sit. Unum observamus Gualterium in actu hujus ordinis assumendi nomen mutasse ob memoriam Patris, ac Bandinum propterea fuisse ex tunc in futurum denominatum. Ex hac illustri familia prodiit Bandinus Cardinalis Panciaticus, qui post plurima munera egregiè, & integerrimè functa, tandem Cardinalatus honore insignitus à Summo Sapientissimo Optimoque Pontifice Alexandro Octavo, & ab eodem Apostolicæ Datariæ præfectus datus, eò excellet integritate, virtute, prudentia, præstantia, ac reliquis tum corporis, tum animi dotibus, ut vix valeat digno, meritoque elogio commendari, quod ei par sit. Dicam tamē muneribus ab eo præstitis, ac dignitatibus adeptis, non minimam lucem ex ejus electione accessisse, ac officio,

 hono-

Et cum Tongillo spectant aulaea Metelli,

Ac

NOTÆ.

honorique hominem quæsitum, qui dignè, ac eminenter, tum pari sapientia, constantiaque calleret exequi, & decorare, ac Ecclesiastica jura tutari invicto corde minime expavesceret. In hujus summi viri laudibus totus libenter essem, quia veritati & justitiæ obtemperare est, in iis diffundi, debitumque, nequaquam gratuitum est, præstantissimo Cardinali obsequium aliquod tribuere, cum sese aliqua præbet de eo loquendi occasio. His perfunctoriè delibatis, unum addo, Bandinum nostrum ex imitatione, seu potius æmulatione veteris Gualterii, nomen Nicolai in Bandinum mutasse, fortè certo quodam, optimoque inter illustres hujus familiæ viros presagio, quo ad eminentiores dignitates appellantur. In sola Anglia mos hic creandorum Equitum Balneatorum adhuc viget, referente Thoma Smitho in Angliæ descriptione cap.17. per hec verba: *Equites Balnearii in ipsis Regum sacrandorum celebritatibus, non sine prolixis, & curiosis çeremoniis insigniuntur.*

77. *Et cum Tongillo &c.* Vilissimę, ac infimæ plebis personę spectant uno, eodemque loco simul assidentes splendidos hujuscemodi apparatus ac Metelli, idest nobilissimi, quales fuerunt in Romana Republica Metelli, seu mavis dicere cum Tongillo nullius pretii, nulliusque decoris viro assident Metelli virtute præstantes, quod magis proprium esse videtur ad Sectanicæ sententiæ explicationem, ut effugiamus quamdam ταυτολογίας umbram.

77. *Aulaea &c.* Accipe pro insigni scenæ, theatrique apparatu: aulæa dicta fuisse noscimus, quæ modo *panni d'arazzo* nuncupamus. Eorum usum vetustum ex Plauto in Pseud. act.1. scen.2. discimus, qui ait vers.13.

> *Ut ne peristromata quidem, aeque picta sint campanica*
> *Neque Alexandrina belluata, conchyliata tapetia:*

Quæ enim belluata tapetia, nisi quæ haberent belluas vel acu, vel arte æxtoria pictas? Forte de iisdem capiendi S. Hieronym. ad Letam: *In quibus non auri, & pellis Babylonica vermiculata pictura,* & Tibull. lib.1.2. qui *stragula picta vocat.* Sed magis

præ-

Ac coram Lepidis eructat Scurra Falernum;
Te palpare audes, & prima sedilia turpi
Ambitione tenes: cubito rixaris, & illum
Atque

NOTÆ.

præstat audire Sidonium, qui admodum bellè depingit talia tapetia lib.9 epist.13., & carm.15. An ad hanc speciem referenda sint aulæa Attalica, ab aula Attali Asiæ Regis, in qua primum inventa traduntur, dicta, determinet eruditus Lector.

78. *Et coram Lepidis &c.* Ulterius progreditur etiam infimæ gentis audacia, ut non contenta assidendi nobilissimis, & virtute præstantissimis hominibus; etiam coram eis indecorè, & fędè se gerat, ructus ex ebrietate per os, quod maximè indecens, & incivile, emittendo, & efflando.

79. *Te palpare audes &c.* Idest tibi ipsi adulari.

79. *Et prima sedilia &c.* Duplex sensus potest his vocibus inesse: Vel accipias prima sedilia, ut primæ, & præcipuæ nobilitatis viris debita, & hinc ambitio Philodemi arguenda venit; vel intellige de primo sedilium ordine in theatro, eoque orchestræ, scenæque propiore, & indè agnosce ipsius vanitatem, qui locum illum occupat, ut facilius ex luminum proximitate ab illuc convenientibus videatur. Ità frequenter, quamdiu stetit theatrum, scimus factum à pulchellulis quibusdam, quorum vesania eo usque processit, ut putarent in sui amorem circumstantes matronas rapere posse, si earum obtutui se esponerent, eo loci, quo luminis refractu facile conspici possent. Cur non etiam licuit Philodemo, quem alibi diximus esse *il Cicisbeo della Sig. Hermopila?* Primum intellectum hujus loci attamen sequor, quia ad ambitionem reiicit Sectanus, secundum etiam non respuo, quia genio Philodemi ex superioribus apprimè accomodatum.

80. *Cubito rixaris &c.* Nempè, cubito contendis, ne te proximiores constringant; ita in simili Plaut. in Stich. act.2. scen.1. vers.13.

Cubitis depulsa de via.

Agit de discurrente per viam maximæ populi turba plenam;

Atque hunc expungis; pressis convicia labris
Ingeris, & podium longis clamoribus imples:
Nunc

NOTÆ.

idcircò ad eam perrumpendam cubitorum opem inducit, pro quo Horat. 2. Sat 6. dixit:

Facienda injuria tardis.

In Epistolis Epicuri non absimile ϐαίλκτός εἰμι ἀποδιδόναι. Melius noster Satyricus, qui ad petulantiam Philodemi exprimendam, cubitalem actionem à Plauto accepit, injuriam ex verbo rixari ab Horatio usurpavit, & ex utroque optimam sententiam conflavit.

80. *Et illum &c.* Molestus his, qui tibi proximè assident, fis, eos cubitorum innixu expungendo: Hinc ambitioni, petulantiæ, atque vanitati ejus videtur à Sectano tribui, quod aliis injurius factus fuerit, vulgò *impertinente*; quod magis insinuant, quæ sequuntur, ubi ob tacita convicia, quæ ingerit in sibi vicinos, in crimen vocantur, ac reprehenditur.

82. *Et podium longis &c.* Imò & locum omnem contentiosus, & clamosus homo suis vocibus inquietat, ac turbat. Benè de theatro agens podium nominat, quod est locus ad spectandum habilis, sed nobilissimis concessus ex veteri instituto, quidquid hodie sit, & diversimodè fiat. Id suadet Juven. Satyr. 2. vers 147. inquiens:

Omnibus ad podium spectantibus.

Agitur quippe ibi nominatim de Capitolinis, Marcellis, Catulis, Fabiis &c. primæ, vetustæque Romanæ nobilitatis viris gladiatorium ludum spectantibus: Unde bene Lubinus podium hunc, locum arenæ gladiatoribus proximum censuit fuisse, ex quo Principes, & Nobilissimi, & Senatus adeo, & Magistratus spectabant: Certè hic primus subselliorum ordo: Factum enim decretum, ut ait Sueton. in Aug. cap. 44., ut, quoties quid usquam publicè spectandum proponeretur, primus subselliorum ordo Senatoribus vacaret. Crediderim tamen verbum hoc ad totum theatri locum, quo spectatores conveniunt tribuendum; partemque ipsius pro toto à nostro Satyrico elegan-
ter

Nunc quereris tibi plus æquo constare papyrum,

Qui

NOTÆ.

ter positam: Potes & referre ad ipsa pulpita, seu tabulata circum constructa, si quidem proprie, & in sua genuina significatione podium est locus instar pulpiti extrà domorum parietem porrectus, mutilis è mamore suppositis, qui apud Romanos appellatur *Ringhiera*.

82. *Longis clamoribus &c.* Idest magnis, magis intensis, & majore cum impetu prolatis.

83. *Nunc quereris &c.* Quærimonia de non servata œconomia, & male insumpta pecunia in redimendo papyrum, quo ostenso portarum theatralium custodibus, datur in theatrum accessus. Hunc papyrum, seu chartam Itali nuncupant *il bullettino*, nihilque aliud est quam parva charta, arte graphica impressa cum alicujus imaginis, seu figuræ representatione; ea ut plurimum quinque obolis solita erat emi, ac dabatur quasi tessera, qua pateret ingressus comœdiam freqnentare cupientibus. Illud etiam obtinuit apud veteres Romanos, ut aliquid penderetur, & indicant verba Suetonii in Caligula cap. 26. *Inquietatus fremitus gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit*. Ergo si hæc ex voluntate Imperatoris gratuita, aliquid aliàs pendendum erat. Certè Plautinus Prologus id indicat receptum in servis:

Servi ne obsideant, liberis ut sit locus:
Vel æs pro capite dent: si id facere non queunt,
Domum abeant.

Græci hæc Ὀπτήρια appellasse videntur, quæ explicant in Callimaco Scholiastæ, τὰ ὑπὲρ τοῦ ἰδεῖν δῶρα; *Munera, quæ spectandi causa dantur*. Nec in servis hoc tantum, sed receptum etiam in aliis à plebe opinor, qui Locariis, nescio, qnid pro sedibus pendebant. Ità enim Martialis appellat, qui loca designabant. In Hermetis gladiatoris laudibus.

Hermes suppositititius sibi ipsi,
Hermes divitiæ Locariorum,
Hermes cura, laborque ludionum.

Hæc Lipsius de Amph. cap. 15. à quo mutuavi.

 84. Et

Qui reserat valvas, & densas milite portas;
Nunc cœlo insultas, si frontibus unà reductis
Scena minus celer est; aut si testudine chordas
Durius intorto percussit pectine dextra;
At si forte tuos titillant carmina lumbos,

Et

NOTÆ.

84. *Et densas milite &c.* Morem tangit, quo, ut tumultui alicui, qui in tanto populi concursu non difficilè possit aboriri, prospiciebatur ex Principi jussu, & providentia.

85. *Nunc Cœlo insultat &c.* Contumeliosè se in Cœlum habet, & quasi blasphemat.

85. *Si frontibus &c.* Frons scenæ anterior ejus pars, vel principium, imitatione ducta ex Virg. lib. I. Æneid. vers. 170.

Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum.

85. *Una reductis &c.* Idest, simul replicatis, & invicem obsistentibus: ad sensum Virg. 4. Georg. vers. 420.

Inque sinus scindit sese unda reductos,

Scena siquidem (cùm aliquod impedimentum occurrit) recurrit, & retroducitur, & id frequenter evenire solet, quia cùm penè simul conjungantur, hinc oritur, ut altera alterius motui obsistat.

86. *Aut si testudine chordas &c.* Altera Philodemici clamoris, & impatientiæ causa instrumentorum musicorum dissonantia, quæ delicatas ejus aures offendit.

87. *Durius intorto &c.* Veniam damus hoc loco Philodemo, Romanisque auribus, quippè assueti divino Archangeli Corellii plectro, modulisque, plusquam mortalibus, cæteros in arte peritos, licèt egregios, fastidiunt. Hic ille Archangelus animorum arbiter, & nostri ævi non mendax Amphion, qui edito nuper modulorum libro, & Serenissimæ Sophiæ Carlottæ Electrici Brandeburgicæ, bonarum artium amantissimæ dicato, exteras quoque nationes in sui amorem, & admirationem pellexit.

88. *At si fortè tuos &c.* Habes optimam imitationem Pers. Saty. I. vers. 19., ibi:

Hic

Et mento implumis cantaverit histrio, nescis

Sta-

Notæ.

Hic neque more probo videas, neque voce serena
Ingentes trepidare Titos, cum carmina lumbos
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.

Hic agnoscis eumdem sensum, nec omninò diversum loquendi modum. In Persio nobiles, Principesque Romanos ad carminum prolationem, quasi effectum eorumdem libidinosè recitatorum, præ libidine obsceno corporis motu subsilire contra bonos mores, & severitatem majorum, imò & trepidare, & Venere inflammari. Vis etenim lascivorum carminum, fœdarumque vocum ea est interiores renum recessus ingredi, ad intima libidinis adyta penetrare, & illa incendere. Renes porrò sunt in lumbis, qui libidinis, & Veneris sedes, & officina σπέρματος. In Sectano autem eadem de Philodemo supponuntur, qui dicit carmina titillare lumbos, sicut eos intrare dixit Persius: Forsan noster elegantius, & magis propriè, licèt alter efficacius. Titillatio siquidem est levis attrectatio alarum, aliarumve corporis partium, ex quo, cùm per translationem ad quovis modo blandiri, & voluptate afficere optimè referatur, hinc est, quod aptè ad ipsius libidinis effectus indicandos vox ipsa applicatur.

89. *Cantaverit &c.* Hi Histrionum modi, idest lascivi, quemadmodum notavit Cic. de Orat. *Ut lascivia verborum histrionales modos exprimant.* Bene autem *cantaverit*, dixit, cum relatione ad veterem usum, quo Comœdi semper canebant fabulas; unde *locare vocem* à Juven. Saty. 8. dictum de iisdem. Duplex autem modus eas repræsentandi hodie viget, vel eas recitando, vel cantando: ad hunc ultimum habet relationem Authornoster.

89. *Histrio &c.* Histriones actores, qui personati in scœnis fabulas agunt esse, notum est; Hos ab Histria regione primum venisse, indeque nomen sortitos tradit Festus, refragantibus Livio, Valerioque, qui scribunt nomen histrionis derivatum ab *Histro* Tusco verbo, quod latinè *Ludionem* sonat. Ὑπό-κριταὶ, καὶ μῖμοι Græci dixere, eo quod simulent, & imitentur alterius personam, vel quod choro respondeant, aut etiam quod

serm-

90. *Stare loco, & spurcâm labro sorbere salivam;*

Atque

NOTÆ.

scurras agant. Artem hanc cum tota antiquitate detestatus est Juvenal. Saty.8., quam lege, si lubet. Hos non tantùm ex Urbe, sed ex Italia pepulit Tiberius anno vigesimo tertio, ut placet Dioni lib.57., vel vigesimo quinto, ut scribit Tacitus lib.4. Annalium, referens; *Variis dehinc, & sæpius inritis Prætorum quæstibus, postremò Cæsar de immodestia Histrionum retulit, multa ab iis in publicum seditiosè, fœda per domos tentari: Oscum quendam ludicrum levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum, & virium venisse, ut authoritate Patrum coercendum sit. Pulsi tum histriones Italia.* Histriones infamia notat non tantùm jus civile, quàm Canonicum; inde lex 1. §. ait Prætor ff. de his, qui notant inf. indicit: *Eos, qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter premium in scęnam prodeuntes, famosos esse Pegasus, & Nerva responderunt;* Militesque tale crimen perpetrantes capite damnat l.quædam ff. de Pœnis. Simili infamia notat lex Ecclesiastica ex Conc. Carth. 7. relat. 4. quæst.1. can.1., & ex Conc. Aurel. relat. de Consecrat. dist.2. can. *pro dilectione;* Unde tales prohibentur à promotione ad quemcumque sacrum Ordinem ex Constit.S.Greg.M. 33. dist. *Maritum,* cùm etiam à corpore Christi sacramentaliter sumendo arcendos definierit supracitatum Concil. Aurel. d. can.

89. *Nescis &c.* Habes explicationem hujus loci supra not. 88., ubi de obscęno corpori motu ex concepta libidine.

90. *Et spurcam labro &c.* Est apud Italos adagium; *Gli viene l'acquarella alla bocca*, cùm de homine agitur, qui libidinis tentigine, seu rei alicujus visæ vehementi desiderio, aut voluptate tenetur; Sane dictio hujusce modi ad hominem mollem, & effęminatum pertinet, uti in simili Pers. Saty. 1, vers.104.

Summa delumbe saliva
Hoc natat in labris.

Nam Satyricus ille indignationis plenus vanitatem Poetarum vehementer perstringens, illud hoc in loco eis exprobrat, quod

molli

Atque iterum cantare jubes, iterumque, superbè
Protinus exclamas. Quid quod nec subligar illi
Profuit, & triplici femoralia condita nodo?
Nam casto frustrà multum luctata metallo

Sæpe

NOTÆ.

molli, tenera, & liquata voce sua carmina pronunciare conentur, & quod in lingua, & labris verba effœminent, molliter expressa, & in summa saliva natantia. Humida etenim lingua, & multo humore, & saliva scatens, non fortiter aliquid, sed molliter, tenerè, & enervatè pronunciat.

91. *Atque iterum &c.* Morem tangit, qui invaluit, ut quoties Histrio aliquid jucundius cantat, iterum idem cantare jubeatur, quod fit multiplici auditorum exclamatione, per illa verba vehementer, & plaudente ore repetita: *Vn'altra volta*. Hoc, quod ad plausum pertinet, nescio an in veterum usu fuerit observatum: Certe tunc acclamationes in theatris frequentissimæ fuere, prout libido, & nullis vinculis obstricta illorum temporum peccandi libertas permittebat. Hoc passim apud Authores; unde de re notissima differere supersedeo: Illud tantū addo, aliud tunc fuisse genus acclamandi, & plaudendi in theatris, quod ad viros Principes, seu virtute clarissimos, ac etiam gratia, & dignitate præcipuos pertinuisse evincit Lipsius lib. 2. Elect. cap. 10., idque obtinebat, statim ac in ipsa theatra venirent, indeque composito plausu excipiebantur, iisdemq; assurgebant. Utrumque honoris habendi causa, & promendi favoris, cùm è contra eos, qui infames, aut ingrati, sibilo, aut pastoricia fistula reiicerent, & segregarent. Exempla, monumentaque plurima suppeditat idem Author, quem, oro, adeat eruditus lector.

92. *Quid quod &c.* Obscenæ actionis satiricè Philodemum arguit; quod scilicet eo lasciviente juvenem, & cantantem molliter histrionem subligar ipsum minimè juverit, idest subligaculum illud, quo pudenda teguntur, imò nec ipsa femoralia, quamvis multiplici nodo constricta, & arctissimè juncta,

93. *Fle*

90. *Stare loco, & spurcâm labro sorbere salivam;*

Atque

NOTA.

scurras agant. Artem hanc cum tota antiquitate detestatus est Juvenal. Saty.8., quam lege, si lubet. Hos non tantùm ex Urbe, sed ex Italia pepulit Tiberius anno vigesimo tertio, ut placet Dioni lib.57., vel vigesimo quinto, ut scribit Tacitus lib.4. Annalium, referens; *Variis dehinc, & sæpius irritis Prætorum quæstibus, postremò Cæsar de immodestia Histrionum retulit, multa ab iis in publicum seditiosè, fœda per domos tentari: Oscum quendam ludicrum levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum, & virium venisse, ut authoritate Patrum coercendum sit. Pulsi tum histriones Italia.* Histriones infamia notat non tantùm jus civile, quàm Canonicum; inde lex 1. §. ait Prætor ff. de his, qui notant inf. indicit: *Eos, qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter premium in scœnam prodeuntes, famosos esse Pegasus, & Nerva responderunt;* Militesque tale crimen perpetrantes capite damnat l.quædam ff. de Pœnis. Simili infamia notat lex Ecclesiastica ex Conc. Carth. 7. relat. 4. quæst.1. can.1., & ex Conc. Aurel. relat. de Consecrat. dist.2. can. *pro dilectione;* Unde tales prohibentur à promotione ad quemcumque sacrum Ordinem ex Constit.S.Greg.M. 33. dist. *Maritum,* cùm etiam à corpore Christi sacramentaliter sumendo arcendos definierit supracitatum Concil. Aurel. d. can.

89. *Nescis &c.* Habes explicationem hujus loci supra not. 88., ubi de obscœno corpori motu ex concepta libidine.

90. *Et spurcam labro &c.* Est apud Italos adagium; *Gli viene l'acquarella alla bocca*, cùm de homine agitur, qui libidinis tentigine, seu rei alicujus visæ vehementi desiderio, aut voluptate tenetur; Sane dictio hujuscemodi ad hominem mollem, & effœminatum pertinet, uti in simili Pers. Saty. 1, vers.104.

Summa delumbe saliva
Hoc natat in labris.

Nam Satyricus ille indignationis plenus vanitatem Poetarum vehementer perstringens, illud hoc in loco eis exprobrat, quod

molli

Atque iterum cantare jubes, iterumque, superbè
Protinus exclamas. Quid quod nec subligar illi
Profuit, & triplici femoralia condita nodo?
Nam casto frustrà multum luctata metallo

Sæpè

Notæ.

molli, tenera, & liquata voce sua carmina pronunciare conentur, & quod in lingua, & labris verba effœminent, molliter expressa, & in summa saliva natantia. Humida etenim lingua, & multo humore, & saliva scatens, non fortiter aliquid, sed molliter, tenerè, & enervatè pronunciat.

91. *Atque iterum &c.* Morem tangit, qui invaluit, ut quoties Histrio aliquid jucundius cantat, iterum idem cantare jubeatur, quod fit multiplici auditorum exclamatione, per illa verba vehementer, & plaudente ore repetita: *Vn'altra volta*. Hoc, quod ad plausum pertinet, nescio an in veterum usu fuerit observatum: Certe tunc acclamationes in theatris frequentissimæ fuere, prout libido, & nullis vinculis obstricta illorum temporum peccandi libertas permittebat. Hoc passim apud Authores; unde de re notissima differere supersedeo. Illud tantū addo, aliud tunc fuisse genus acclamandi, & plaudendi in theatris, quod ad viros Principes, seu virtute clarissimos, ac etiam gratia, & dignitate præcipuos pertinuisse evincit Lipsius lib. 2. Elect. cap. 10., idque obtinebat, statim ac in ipsa theatra venirent, indeque composito plausu excipiebantur, iisdemq; assurgebant. Utrumque honoris habendi causa, & promendi favoris, cùm è contra eos, qui infames, aut ingrati, sibilo, aut pastoricia fistula reiicerent, & segregarent. Exempla, monumentaque plurima suppeditat idem Author, quem, oro, adeat eruditus lector.

92. *Quid quod &c.* Obscenæ actionis satiricè Philodemum arguit; quod scilicet eo lasciviente juvenem, & cantantem molliter histrionem subligar ipsum minimè juverit, idest subligaculum illud, quo pudenda teguntur, imò nec ipsa femoralia, quamvis multiplici nodo constricta, & arctissimè juncta,

93. Fla-

95. *Sæpe Tarentino discincta est fibula soldo;*

Dum

NOTÆ.

95. *Fibula &c.* Diversas fibularum species enumerat Ferrar. de Re Vestiar., cui consentit Philander Castilionius ad cap.2. lib.10. Vitruvii, qui iis addit fibulam architectonicam, quam Græci τυρόνην vocant, veluti axiculum, sive subscudiculam, aut claviculum, quo traiiciuntur tignorum capita, ut duci possint, quo imæ partes divaricentur. Quæ autem ad rem vestiariam pertinent, vestes subnectebant; de his Prudentius in Hymn.

Rex ipse Coos æstuantem murices
Lænam revulsa dissipabat fibula.

Revellebatur autem acus, quæ vocabatur. Harum fibularum apud Cæsares is numerus fuit, ut inter Ministeria Palatina legatur alicubi Præfectus A FIBLIS, qualis fuit Theoprepon Augusti libertus; cujus meminit marmor Gruterianum pagina 474.4. Ab his diversæ fibulæ, de quibus hoc loco Satyricus noster agit; intelligit tantùm de is, quæ usui fuere ad reprimendum coitum. His infibulabantur Cytharedi, atque Histriones præcipuè, tum quæstus, tum vocis gratia, cum etiam alii ad sanitatem. Infibulandi rationem monstravit Cornelius Celsus lib.7. cap.25., qui hoc idem sępius inter supervacua, quàm inter necessaria esse testatus est. Præstat eum audire: *Cutis, quæ super glandem est, extendebatur, notabaturque utrinque lateribus atramento deinde remittebatur. Si glans a notis libera erat, quæ notæ erant, cutis, acu filum ducente transverberabatur, ejusque fili capita inter se deligabantur, quotidieque movebatur, donec circa foramina cicatriculę fierent. Hæ ubi confirmatæ erant, exempto filo, fibula addebatur.* Hujus fibulæ bis meminit Juven. Saty.6. vers.73.

Solvitur his magno comœdi fibula

Et inferius vers.378.

Si gaudet cantu: nullius fibula durat
Vocem vendentis Prætoribus.

Item Mart. lib.9. Epig.

Cujus refibulavit turgidum faber penem.

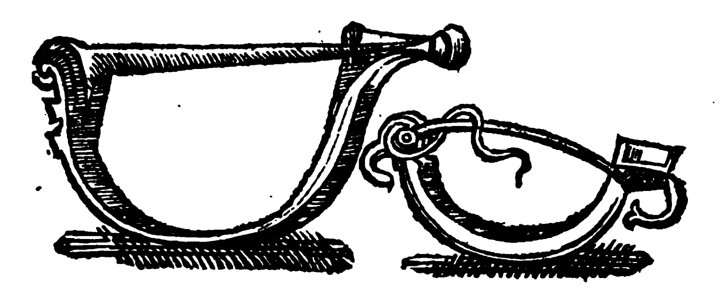
Unde

Dum cupis unciolam digito pensare salaci,
Et mollem tenerâ semper lanugine pubem.

Ma-

NOTÆ.

Unde apud eumdem non semel hæc vox usurpata, pro fibulam solvere, eos juvenes mordens, qui se lasciviæ dederant. Æream hujusmodi fibulam vidi non plurimis ab hinc annis apud eruditum, laudatumque Philippum Bonarrotum, cujus imaginem sub numero 2. exhibeo ex tunc delineatam, & diligenter apud me servatam. Aliam, quæ prima est, ex Pignorio sumpsi, quem minimè in eo probo, quod omnes fibulas vestiarias esse censuerit, & tantum ad penem pertinuisse circellos æreos, seu argenteos, seu aureos, utpote leviores scripserit; nam, etiamsi circellos non negem, fibulas tamen admitto, ne a genuino authorum sensu discedere cogamur; nec ulla ratio prohibeat, quin & leviusculæ efformarentur, quam illæ, quæ ad rem vestiariam destinabantur.

96. *Dum cupis unciolam &c.* En solutionis fibulæ caussam; ex Philodemi lasciviâ: Loquendi formulam hausit Sectanus ex Martial., quem vide.
Habet quid Simile Juven. Satyr. 1. vers. 40.

Unciolam Proculejus habet, sed Gillo deuncem;
Parteis quisque suas, ad mensuram inguinis heres.

Ubi Author ludit in ambiguo, nam & si Proculei unciola, &

Gil-

Masturbatorem caveas, Marcelle, Seleucum
Vendere si curas populo, gentique togatæ.
Nam de plebe Numæ modulis cantare periti
Penè

NOTÆ.

Gillonis deunx referenda sint ad hæreditatis partes, quibus a vetulà, lascivàque femina donati sunt; attamen cum pendeant ex eodem usu loquendi, & ad Satyram adequati, de quo Martialis primum relatus, videtur in eo jocum posuisse, ut hæreditatis partes ab ipsius inguinis mensurà metiendo, quamdam proportionem etiam in ipsà vi verborum constituisse, ut unciola, & deunx tam de hæreditate, quàm de inguine fuerint concipienda.

98. *Masturbatorem caveas &c.* Masturbator, Mastuprator, & Mascarpio idem sunt; Philoxenus in Gloss. explicat *Masturbat, manu turbat, δέρει, δέρεται, ἐστὶ δὲ ῥῆμα κοινόν, penem pelle nudat, est enim verbum obscœnum*. Sanè Masturbare Græci dicunt χειρουργεῖν, q. d. *manibus operari*; ità transtulit in Diogenis apophtegmate ejus interpres. Mascarpionem dixit Petron. in Satyr. pag. 486. edit. Amstelod. ann. 1669. Manstuprare habet Onomasticon, quasi *manu stuprare*, vel potius *prostituere ad impudicitiam*, hæc enim genuina significatio verbi μαστροπεύειν, nisi malis a μαστροπὸς derivare, quo significatur *leno*, vel *lena*, itaut mastuprare propriè sit, sui ipsius lenonem esse, ac secum libidinosè agere. De hoc scelere plura Martialis, qui lib. 11. epig. 23. aliter accipit, & ad hominem impudicum vocem refert, ephœbum, non verò se ipsum manu turbantem.

98. *Marcelle &c.* Nomen, ut puto, viri nostris temporibus noti, qui comædiis representandis incumbebat, conductis cantatoribus, & pretio ab auditoribus habito, ut inde lucrum aliquod perciperet.

99. *Vendere si curas populo &c.* Si cupis pretium tuarum comœdiarum, & præcipuè ejus, quæ Seleucus inscribitur, ubertim recipere a concursantibus spectatoribus.

100. *Nam de plebe Numæ &c.* Videlicet Romani a Numà veteri Romanorum Rege, ante quàm Respublica fieret.

101. Mo-

Penè omnes: Horum auriculas exulcerat error
Vel minimus, raucoque expensas gutture voces
Plus horrere solent, quam circum Epirbedia mur-
mur

Alte-

Notæ.

100. *Modulis &c.* Tacitè Romanam juventutem reprehendit, quæ, cum pronuncibantur hujusmodi Comœdiæ, penè omnis musicæ incumbebat, seque plenè musicorum modulorum peritam usque ad excellentiam jactabat.

101. *Horum auriculas &c.* Adeo delicatam etiam fingit, ut ex minimo non tantum errore, lapsuque ejus exulcerentur aures, sed ex quavis raucedine vocis ipsorum Comicorum horreat; Porrò ex actibus Venereis vocem pessundari plus satis notum, indè ad eam in suis histrionibus servandam veteres adhibuere fibulas, de quibus suprà, vt lasciviam eorum continerent. In his Sectani verbis agnosce etiam suos sales, & quandam dicendi energiam, quæ nostri Satyrici propria est: nam in verbo *auriculas* videtur arguere quamdam spectatorum mollitiem, &si enim illam particulam de toti aure accipias, scimus in sua genuina significatione mollem illam denotare partem, quæ etiam infima, & ima auris appellatur. Quod autem pertinet ad vim conceptorum verborum, quid fortius & efficacius quam illud *exulcerat*, & *plus horret*; hæc etiam magis aucta ex proximà paritatem convincitur.

103. *Quam circum &c.* Antè quam ulterius progrediar, explico sensum, & pando morem. Societas Florentinorum, quæ sub titulo S. Ioannis Decollati, Romæ instituta fuit, patibulo damnatos solari, & ad piè moriendum disponere solet, necnon ad patibulum certis quibusdam precibus conceptis, & cantu quodam flebili, pronunciatis associari. Certè tragica hujus spectaculi species quodam quasi terrore non minus oculos, quam aures adstantium afficit: Hinc noster Author ansam accipit exagerandi horrorem illum, quem ex raucedine talium histrionum concipit Romana Juventu, inductione alterius cantus, qui verè fit & ex occasione, & ex vocis ipsius pronunciatione in omnium horrore.

103. *Epi-*

Alternum, tetroque liquata piacula metro,

Qua

NOTÆ.

103. *Epirhedia &c.* Epirhedium vehiculi genus, de quo Juven. Satyr.8. verſ.66.

Tritoque trahunt epirhedia collo.

Veterem formam eorum neſcio, uſum autem ad onera ferenda probo; unde minime dubium quin Sectanus nomen hoc traxerit ad indigitanda vehicula illa, quæ denominamus *Carrettoni*, uno tantum ducta equo, quæ ad ligna, aliaque humano uſui neceſſaria vehenda aptiſſima ſunt, utpote quæ, etiam ſi maximo onere gravata ſint, facillime circumducuntur, ampliſſimis, quas habent, rotis totam molem ſuſtinentibus, & prompta verſatione ad motum impellentibus. Inventum hoc debemus Michaeli Angelo Bonarroto Florentino Civi, qui nomen Divini ob eximiam in pictura, ſculptura, ac architectonica excellentiam adeptus fuit; ejuſque exemplar affabre depictum ſervatur inter admirandas plurimorum inſignium pictorum tabulas apud Burgheſios Principes in Villa vulgo *Mondragone*. His ſuperimponi ex Romano hodierno more ſolent rei morti damnati, cum ad furcas ducuntur.

103. *Murmur alternum &c.* Flebilis cantus, de quo ſuperius, qui alternis vocibus pronunciatur.

104. *Tetroque liquata &c.* Velim ſcias ad Chriſtianum, Catholicumque ritum pertinere, ut ſic canentes preces tantum inducant, quo Deum morienti propitient; inde preces hæ ſub nomine piaculorum nuncupatæ: Nam piaculum quidquid agitur, ſeu præbetur pro ſatisfactione peccati, beneque trahitur ad actionem, qua in reo pœnitentia, & conſtantia à Deo debet implorari. Liquata autem bene dicuntur ex imitatione Perſ. Satyr.1. verſ.35.

Vatum & plorabile ſi quid eliquat.

Quamvis enim ibi accipiat poeta de voce molliter flexa, & laſciva, tamen eam proprietatem dictionis innuit, ut ad tragicum quid referenda veniat, & quaſi ſtrangulate ſit pronuncianda, nec aperto ſono verba efferat; tranſlatum à colo vinario,

quo

Quæ facit occiduis pietas Etrusca galeris.
At quo festivo me raptat pulvere currus?
Ogigii discincta Dei plebs sacra frequentat,
Tota-

NOTÆ.

quo vinum transmittitur ad defecandum, quod guttatim fluit, & vix ejus procidentia in subiectum vas auditur.

105. *Quæ facit Occiduis &c.* Florentinorum ditio maximam Ethruriæ partem occupat, unde Supremus illius Provinciæ Dominator, Magni Ducis Ethruriæ nomen sortitus est, cujus Metropolis Florentia, ubi Principis Sedes, quam feliciter implet Cosmus Tertius Mediceus Magni Ferdinandi filius, cujus pietatem,& religionem cetera exornant principatus decora; illique venerationem & amorem non minus sibi subjectæ gentis, quam exterorum conciliant.

105. *Galeris &c.* Maximos, eosdemque hinc inde à lateribus pendentes ferunt in capite galeros hujusmodi Societatis Confratres, dum damnatos ad patibulum associantur, ut alibi dictum est.

106. *At quo festivo &c.* A Theatro ad Bacchanalia se confert Sectanus, quid in eis ageretur inspecturus. Videtur tamen ad ea ferri, inscius, quo ducatur, & quasi invitus; admirabundus enim loquitur, & interrogando quærens, ubi nam festivo curru veheretur.

106. *Festivo pulvere &c.* Idest curru, seu Rheda pulverulenta; non quia vilis, & vulgaris, sed quia has sordes contraxerat (licet decora esset, & mirum in modum ornata) ex ipso Romani soli vitio, quod evenit ex nimio equorum, & rhedarum attritu, ubi plurimus earum concursus, ut fit per Flaminiam viam hisce Bacchanalium diebus.

107. *Ogigii &c.* Ogigius Deus Bacchus est, ab eo Bacchanalia dicta fuere ejus Sacra, in quibus viri per noctem fœminis, & teneræ ætatis virginibus turpiter miscebantur per dolum. Hæc primum apud Græcos invaluere, ac Athenis desinente hyeme, & ineunte vere quolibet triennio celebrabantur, ut annotat Aristoph. interpres; vocataque fuere Διονύσια, quia Bac-

chus etiam agnoscebatur sub nomine Dionysi, quasi τ Διὸς, τυπτῆ τ νῦν, νύσσειν. Hunc Bacchum Ogygium vocat noster Author, Thebanum videlicet, ut ab Indico discriminet, quos plerique Authores confundunt, utrorumque facta, res, & cultum miscentes: nam Thebani idem, ac Ogigii ab Ogige eorum primo Rege, ex cujus progenie Semeles, quæ dicitur ex Jove Bacchum concepisse.

107. *Discincta &c.* Cinctum esse erat modestæ disciplinæ argumentum, unde apud Horat. *Cinctuti Cethegi*, & apud Plaut. *Cinticulo præcinctus*. Hinc è contrà discinctum esse mores dissolutos arguebat. Facit Sueton. in C. Cæsare, apud quem Sulla de eodem jam puero: *Male præcinctum*, inquit, *puerum caveatis*, quod fluxiore cinctura uteretur: Addo Perf. Satyr.4. verf.22.

Cum benè discincto cantaverit ocyma vernæ.

Refer etiam discinctos ad negligentes, authore Servio, ut ut contrà *accincti* sint industrii, apud Phœdrum fab.36., *alticinctus Atriensis*, Petron. *Statores altius cincti*: Vetus Glossar. ἀνεζωσμένος *alticinctus*. item ὑψίζωνος, & εὔζωνος *expeditus*. Etiam penes Senec. epist.33. *alte cinctos* legas strenuos, & assiduosos. Habes igitur molles & negligentes nuncupari discinctos, cujus ea ratio, quod ii dimissis, discinctisque vestibus uterentur, tunc cum longa toga apud Romanos erat in usu, quando strenui, & industrii, ut essent ad res exequendas promptiores, succincti incedebant. Secundum hunc sensum ait Perf. Sat.3.

Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ.

Horat. Epod. Ode 1. *Nepotem discinctum*, idest omni luxuria diffluentem; Ovid.1.Amor.

Ipse ego segnis eram, discinctaque in ocia natus.

Plebs igitur discincta Sectano est eadem, ac lasciva, intemperans, & ociosa.

107. *Sacra frequentat &c.* Sacra Bacchi, seu Bacchanalia nuncupat ex quadam veteris moris imitatione, non verò ex similis superstitionis observantia, quæ à Christianis institutis abhorret: Alludit forasse ad licentiam quandam, quæ toleratur in hisce diebus, lætitiæ, & ad animum à gravioribus curis remittendum tributis, ut promptior sit ad dies pœnitentiæ adjectos, qui statim sequuntur, hilari mente prosequendos. Tolerantiæ hujuscemodi libenter adhæret ociosa juventus, quæ thea-

tra

tra ad comœdias audiendas frequentat, choreas ducit, personata per Urbem incedit, non autem ex tali instituto audet iis criminibus se polluere, quæ ad vetera Bacchanalia pertinebant, sacrisque legibus mulctantur. Habent igitur iis tantum conforme, quod cum aliquo tripudio, & strepitu celebrentur, ut de Bacchicis sacris passim authores, à quibus saltantes, & choreas ducentes illi, qui iis adstant, inducuntur: Habent etiam, quod eo tempore comœdiæ repræsententur, quod & iis sacris erat in usu., nam Aristoteli in Problem. Histriones Dionysiaci artifices dicuntur, & lib.6. Polit. Διονυσιακὸν θέατρον, quod propè Piræum fuit Atheniensium. Item & Thucydidi Διονυσιακοὶ ἀγῶνες *certamina*, quæ & σκηνικοὶ, καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες dicebantur, de quibus intellexit Pollux Aristophanem in Achar., inquiens: Ὁ ἐπὶ Ληναίῳ τ' ἀγών. Nullos verò personatos illis interfuisse unquam legi; Id siquidem ad alia festa spectabat: puta Quinquatribus minoribus Minervæ Sacris, Idibus Juniis celebratis, quo tempore Tibicines personati per Urbem incedebant, in memoriam, quod olim ebrii ex Tybure Romam reducti fuere, ut cum non omnes essent, viderentur omnes simul aliis ignotis, & personis admixti. Ita Ovid. in Fastis, dicens:

Cur vagus incedat tota tibicen in Urbe,
Quid sibi personæ, quid toga longa velint.
Callidus, ut possit specie, numeroque senatus
Fallere, personis imperat ora tegi.
Admiscetque alios, uti & hunc tibicina turba
Augeat, in longis vestibus ire jubet.

Sed & personæ in Megalensibus quoque aspiciebantur, de quibus Herodianus in Commodo sic ait. *Veris initio, stato, solemnique die, quem Megalesia vocant, Romani pompam Matri Deum celebrant, prælata divitiarum magna pompa: permissumque cuique personas eo die induere, quas cuique libitum, cujusve magistratus, aut hominis imaginem effingere, ante simulacrum ejusdem Deæ ludere.* Personatos habuit & Comœdia, sed extra has pompas, & celebritates nullus alius usus; quare nullibi in hoc nostra Bacchanalia cum veteribus conveniunt, nec assimilari possunt. Potius tamen inde nomen servasse dixerim, quod in proverbio esset Bacchanal exercere, cum aliquem delirare dicere vellent. Ita discimus ex Plaut. in Amphitr. act.4.

Bacchanal te exercuisse oportuit, senex.

Totaque Flaminiæ lascivit Roma fenestris.

Insa-

NOTÆ.

Unde ad ea deliramenta translatum, quibus hoc tempore juventus otiosa agitatur; imò & aliquorum licentiæ tribuendum, qui, ut ait, Juven. Sat.2.

Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

Ideſt continentiam fingentes, cum aperta facie procedunt, omnium ſcelerum ſeminarium ſunt, ac perſonati incedentes, nec agniti ad omne nefas convolant: Utinam à nobis ſemper abſit hujuſmodi Hypocritarum longiſſima ſeges, qui in hominum conſpectu ſanctitatem, temperantiam, & continentiam mentientes, ut indè favorem, famam, & utilitatem capiant, nocturna clam inter vina, & epulas nefanda ſtupra, & adulteria admittunt. Sed ad rem: Vetera feſta Bacchanalia Romæ noctu tantum facta, ac tandem prohibita ex Senatus conſulto, tanquam mores corrumpentia docet Livius lib.40.; quis Roma Chriſtiana eorum aliquam imaginem turpi ſucceſſione rediiſſe profitebitur? Potius comparaverim feriis ſtultorum à Quirino inſtitutis: Quin & aliquam Saturnaliorum umbram agnoſco, in iis, quæ Saturni feriæ in veteri inſcriptione apud Gruter. pag.133. nuncupantur. Originem eorum aſſignat Dionyſius Halicarnaſſeus lib.3. Tullo Regi; Livius autem lib.2. poſt exactos Reges feſtum id conſtituit inductum A. Sempronio, & M. Minutio Coſs. ac Decembri aſſignat. Certè non alia dies privatim, publicèque hilarior apud Romanos, jocorum, & conviviorum plena, in qua & aliquo modo ſervi perſonati contemplabantur, Dominorum perſonas mentientes, ut habet Macrob. lib.1. Saturn. cap.7.

108. *Totaque Flaminiæ &c.* Romanum noſtri ævi morem tangit, quo ſupradicta feſta maximè frequentantur in via Flaminia, vulgò *il Corso*. Unde & ornantur pretioſis aulæis domorum feneſtræ, necnon, quæ ex ipſarum parietibus prominent, pulpita: & replentur tam viris, quam mulieribus ad hujuſmodi ſpectaculum viſendum convenientibus. Benè autem dicit iiſdem feneſtris laſcivire totam Romam, nam fœminæ ſolito comptiores præſto ſunt, & tam ipſæ, quam viri lætiore

appa-

Insanire licet; nulla est censura Quirites:
Donec sacrato consperst pulvere crines

Post

NOTÆ.

apparatu, ac vultu se conspiciendos exponunt: Lascivire enim non est semper petulanter agere, sed aliquantulum exhilarari, exultareque, quod modestiam non vulnerat, nec lædit.

109. *Insanire licet &c.* Vide quæ diximus not. 107. præced. in vers. *Sacra frequentat;* ubi stultorum antiquas ferias tetigimus, & Bacchanal exercuisse ad deliramenta hujuscemodi rectè spectasse ostendimus.

109. *Nulla est censura &c.* Ad tolerantiam hujusmodi corruptelæ refer, qua hisce diebus stultus esse, aut monstrari permittitur citrà pœnam extrà illos sic insanientibus constitutam.

110. *Donec sacrato &c.* Terminum Bacchanalium, & numerum dierum designat: Illum ad primum Quadragesimæ diem protrahit, hos tantum octo enumerat. Quot dies in Baccanalibus, & stultorum festo celebrandis insumerentur à Romanis non mihi compertum: Unus Saturnaliorum ab initio dies fuit teste Macrobio loc. cit. Mansit usque ad C Cœsarem, à quo tres celebrari cœpti: Quartum quis addiderit, incertum; probabiliter Augustus, ut conjicit Lipf. Satur. lib. 1. cap. 3., ultimis tamen ejusdem annis crescente luxu, & plebe eam auctionem volente. Quintum diem junxit Caligula, qui quemadmodum scribit Sueton. in ejus vita: *Ut lætitiam publicam in perpetuum augeret, diem adiecit Saturnalibus, appellavitque Juvenalem;* Clarius Dio lib. 59. τά τε Κρόνια ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἑορτάζεσθαι ἐκέλευσε, idest, *Saturnalia per quinque dies celebrari jussit.* Tamen ille quintus dies post Caii cædem abolitus, sed restituit Claudius, docente eodem Dione lib. 60. *Saturnalibus quintum diem, à Cajo institutum, posteà omissum, restituit.* Quod si septem dies Saturnalibus tributos legeris apud Lucian. in Chroniis, & Martialem, qui ait;

Saturni septem venerat ante dies.

Id dictum puta, quia quinque Saturnalium diebus, Sigillariorum

Ecce autem geminos Princeps auriga caballos
Exagitat, flectitque manu quatiente lupatum;
Fronti bracteolas, & tintinnabula talis

Impo-

NOTÆ.

imitatione veterum Poetarum, tam Græcorum, quàm Latinorum: Inter illos selegi Callimachum (uti putat Henric. Steph. in lib. de Lipsii Latinitate) habeturque lib. 3. Antholog.

ἐμνήσθην δ' ὁσσάκις ἀμφότεροι
Ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν

Memini autem quoties uterque
Solem in cantilena condidimus.

Ex Latinis Pers. Sat. 5.

Tecum etenim longos memini consumere soles.

Et Virgil. 3. Æneid. verf. 203.

Tres adeò incertos cæca caligine soles
Erramus pelago.

Et Senecam in Theb.

Nate post multos mihi
Remisse soles.

Hinc Pind. Ode 13. Olymp. ἀλίῳ ἀμφὶ ἑνὶ: *sole in uno*; & apud Stob. Euphorion. ἠελίους τριηκοσίους *tercentos soles*, ideft unum, & tercentos dies.

112. *Ecce autem geminos &c.* Ad particularia descendit; Principemque aurigam agentem, & bigæ junctos æquos moderantem inducit: Jocus esse potest in voce *Princeps*, non quod is sit, sed quod personatus Principem mentiatur. Verius aurigandi artem insectatur ad exemplum Juvenalis, ubi de Laterano jam Consule ait Saty. 8.

Præter majorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus,
Ipse rotam adstringit multo sufflamine Consul &c.

114. *Fronti Bracteolas &c.* Eorumdem æquorum ornatum ex more describit: Primum bracteolas, vulgo *fettuccie, ò nastri* proponit, quibus crines, tam qui à fonte, quàm qui à collo pendent, intexuntur, atque ornantur.

114. *Et*

114. *Et tintinnabula talis &c.* Item & tintinnabula, seu potius, ut Italicè dicuntur, *sonagli*: Hæc æquorum tibiis apponuntur ornamenti causa, pelli auratæ, vel inargentatæ assuta, ut sonum edant, & magis spectabilem virum hunc plebi suadeant. Has bracteolas, necnon tintinnabula veteres Romanos in suis ludis, quantum sciam minimè adhibuere; Non habent marmora, neque numismata, maximumque optimorum Scriptorum silentium eorum usum nou pandit. Habuere tamen Phaleras, bullas, plurimaque alia ornamenta, & insignia. *Equum phaleris insignem* habet Virgil.5. Æneid., & Juvenal. Satyr. 2. *Ut phaleris gauderet equus*: Item ex Græcis Plutarchus inducit Sertorii equum φαλάρων ἀνάπλεων πολυτελῶν, & Appianus in Lybicis ἵππον χρυσοφάλαρον: Has in equi usum dono mitti equitibus honorabile fuit, ut habent Sveton. in vit. Augusti c.25., Liv. lib. 39. & alii: Nam inter dona militaria accensitæ fuerunt, prout apparet ex iisdem Scriptoribus; quo trahendum exemplum, de quo Xenophon. lib.4. *Cum accepisset* (Agesilaus) *phaleras, quas pulcherrimas habebat in equo, Idæus pictor, detractas illas vicissim puero dono dedit*; quod & narrat Plutarch. in vit. Agesilai. Addo & bullas, de quibus est insignis locus Virgil.9. Æneid.

Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tyburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cum jungeret absens
Cædicus, illi suo moriens dat habere nepoti.

Erant in equorum ornatu monilia, seu torques, item balthei, ephippia, frena, & his affinia: Enumerat Apul. lib. de Deo Socrat., ubi ait: *Neque enim in emendis equis phaleras consideramus, & balthei polimina inspicimus, & ornatissimæ cervicis divitias contemplamur: si ex argento, auro, & gemmis monilia variæ gazæ dependent: si plena artis ornamenta capiti, & collo circumjacent: si fræna cælata, ephippia fucata, cingula bullis aurata sint.* Nomen, splendorem, & pretium hujuscemodi ornamentorum habes, non usum: Luxum auxit ostrum, purpura, & aurum; sic equus Didonis *ostro insignis & auro*, & Ovid. 6. Metam.

Conscendunt in equos, Tyrioque rubentia succo
Terga premunt.

Quin & pictura insigni acus arte facta; de qua Virgil. lib. 7. Æneid.

Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.

Et

Ecce autem geminos Princeps auriga caballos
Exagitat, flectitque manu quatiente lupatum;
Fronti bracteolas, & tintinnabula talis
Impo-

NOTÆ.

imitatione veterum Poetarum, tam Græcorum, quàm Latinorum: Inter illos selegi Callimachum (uti putat Henric. Steph. in lib. de Lipsii Latinitate) habeturque lib. 3. Antholog.

ἐμνήσθην δ' ὁσσάκις ἀμφότεροι
Ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν
Memini autem quoties uterque
Solem in cantilena condidimus.

Ex Latinis Perf. Sat. 5.

Tecum etenim longos memini consumere soles.

Et Virgil. 3. Æneid. verf. 203.

Tres adeò incertos cæca caligine soles
Erramus pelago.

Et Senecam in Theb.

Nate post multos mihi
Remisse soles.

Hinc Pind. Ode 13. Olymp. ἀλίῳ ἀμφὶ ἑνί: *sole in uno*; & apud Stob. Euphorion. ἠελίους τριηκοσίους *tercentos soles*, idest unum, & tercentos dies.

112. *Ecce autem geminos &c.* Ad particularia descendit; Principemque aurigam agentem, & bigæ junctos æquos moderantem inducit: Jocus esse potest in voce *Princeps*, non quod is sit, sed quod personatus Principem mentiatur. Verius aurigandi artem insectatur ad exemplum Juvenalis, ubi de Laterano jam Consule ait Saty. 8.

Præter majorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus,
Ipse rotam adstringit multo sufflamine Consul &c.

114. *Fronti Bracteolas &c.* Eorumdem æquorum ornatum ex more describit: Primum bracteolas, vulgo *fettuccie, ò nastri* proponit, quibus crines, tam qui à fonte, quàm qui à collo pendent, intexuntur, atque ornantur.

114. *Et*

114. *Et tintinnabula talis &c.* Item & tintinnabula, seu potius, ut Italicè dicuntur, *sonagli:* Hæc æquorum tibiis apponuntur ornamenti causa, pelli auratæ, vel inargentatæ assuta, ut sonum edant, & magis spectabilem virum hunc plebi suadeant. Has bracteolas, necnon tintinnabula veteres Romanos in suis ludis, quantum sciam minimè adhibuere; Non habent marmora, neque numismata, maximumque optimorum Scriptorum silentium eorum usum nou pandit. Habuere tamen Phaleras, bullas, plurimaque alia ornamenta, & insignia. *Equum phaleris insignem* habet Virgil.5. Æneid., & Juvenal. Satyr. 2. *Ut phaleris gauderet equus*: Item ex Græcis Plutarchus inducit Sertorii equum φαλάρων ἀνάπλεων πολυτελῶν, & Appianus in Lybicis ἵππον χρυσοφάλαρον: Has in equi usum dono mitti equitibus honorabile fuit, ut habent Sveton. in vit. Augusti c.25., Liv. lib. 39. & alii: Nam inter dona militaria accensitæ fuerunt, prout apparet ex iisdem Scriptoribus; quo trahendum exemplum, de quo Xenophon. lib.4. *Cum accepisset* (Agesilaus) *phaleras, quas pulcherrimas habebat in equo, Ideus pictor, detractas illas vicissim puero dono dedit*; quod & narrat Plutarch. in vit. Agesilai. Addo & bullas, de quibus est insignis locus Virgil.9. Æneid.

Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tyburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cum jungeret absens
Cædicus, illi suo moriens dat habere nepoti.

Erant in equorum ornatu monilia, seu torques, item balthei, ephippia, frena, & his affinia: Enumerat Apul. lib. de Deo Socrat., ubi ait: *Neque enim in emendis equis phaleras consideramus, & balthei polimina inspicimus, & ornatissimæ cervicis divitias contemplamur: si ex argento, auro, & gemmis monilia variæ gazæ dependent: si plena artis ornamenta capiti, & collo circumjacent: si fræna cœlata, ephippia fucata, cingula bullis aurata sint.* Nomen, splendorem, & pretium hujuscemodi ornamentorum habes, non usum: Luxum auxit ostrum, purpura, & aurum; sic equus Didonis *ostro insignis & auro*, & Ovid. 6. Metam.

Conscendunt in equos, Tyrioque rubentia succo
Terga premunt.

Quin & pictura insigni acus arte facta; de qua Virgil. lib. 7. Æneid.

Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.

Et

115. *Imposuit, pexitque comas, & mandere iussit*

Den-

NOTÆ.

Et Ovid. l.8. Metamorph.

Purpureusque albi stratis insignia pictis
Terga premebat equi, spumantiaque ora regebat.

Ad usum transeo: Phaleras sunt qui cum cæteris ornatibus confundant, & qui ab iisdem separarent: In his Agellius lib.5.c.5. cum ait: *Equitatum frænis, ephippiis, monilibus, phaleris præfulgentem.* In illis Plinius, nam lib. 37. cap. 21. loquens de gemma quapiam: Quondam tantæ magnitudinis fuere, ut equis Regum in Oriente frontalia, atque pro phaleris pensilia facerent: Ubi vox *pensilia* refertur ad monilia Apulei, Agelli, & ad torques Dionysii lib. 10., quæ propendebant equorum pectoribus. Eadem mens Servii; nam ait pectus equorum ornari solitum phaleris, non frontem, aut maxillas. Ab utroque dissentiunt Suidas, & Herodotus, quem Suidas ipse advocat; interpretans enim phaleras, ità inquit: *Frontis ornamenta scutula ea, quibus frons equorum exornatur: Apud Herodotum verò circà maxillas tegumenta.* Vides igitur, ut phaleræ Suidæ sint ornamenta frontis equorum, Herodoto maxillarum, Plinio, & Servio pectorum. At & jubarum ornamenta fuere, nam Homerus ex sui temporis more Iliad. 13. dat Neptuno equos *aureis jubis comantes*, & Euripides describens equos Rhesi, & illorum ornatum, inquit.

Aurea autem bulla collum jugalium
Equorum claudebat nive candidiorum.
Pelta verò in humeris, figuris junctis aureis
Fulgebat. Gorgon verò veluti in Palladis clypeo
Ferrea, fronti equorum illigata
Cum multis tintinnabulis terribilem sonitum edebat.

Unus hic auctor, qui tintinnabulorum meminit, frontique, non tibiis equi apponit; Græcus ipse Græcum fuisse morem designat; Romani, ut dixi, non habuere; unde in Latium translata temporibus posterioribus compertum est. Bracteolarum etiam recens usus est, nam hæ nil cum phaleris, monilibus, torquibus, aliisque ornamentis equorum, de quibus differui.

115. *Et mandere jussit &c.* Similis in Virgil. locus Æneid. 7.

Fu-

Dente aurum. Forsan jumentis serò solutis
Hordea cribrabit. Noscis, Gradive, nepotes
Ho-

Notæ.

Fulvum mandunt sub dentibus aurum

Asinis Claudiani in Epigr.

Sanguineo virides morsu vexare smaragdos.

116. *Forsan jumentis &c.* Et hæc verba duplicem sensum admittunt, videlicet, quod, qui Principatum personatus mentitur, exuta persona ad vile exercitium cribrandi hordei pro ipsis equis redeat: Melius dicas, acrius insanum aurigandi, & equos alendi studium à Sectano in Romana juventute insectari, quæ quasi rem egregiam gerat posteà, equos pascit, eis manipulos fœni proponit, lassis avenam, & hordeum infundit: Simile quid in nobili Laterano reprehendit Juven. Satyr.8.

Finitum tempus honoris
Cum fuerit, clara Lateranus luce flagellum
Sumet, & occursum nunquam trepidabit amici
Jam senis, & virga prior annuet, atque maniplos
Solvet, & infundet jumentis hordea lassis.

117. *Noscis, Gradive, nepotes &c.* Gradivus idem ac Mars sic à gradiendo in bello ultrò, citròque dictus, vel à κραδάω, *hastam vibro*: Ex eo Rheam, seu Iliam genuisse Romulum, & Remum Romæ conditores scriptum fuit; unde Romani Martis nepotes nuncupati fuere à Juvenale Satyr.2. v.128.

Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes.

Et ipsa Roma Martia dicta à Martial lib.5.

Pulchrior, & major quo sub duce Martia Roma.

Virgil.1. Æneid. v.280.

Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia.

Et Symmaah. lib. 10. epist. 28. *Ab exortu penè Urbis Martiæ.* Degeneres à veteri virtute Romanorum animos indignatur, & ex ipsa indignatione gravissimè commovetur nullo in dicendo adhibito exordio, ut iratum decet. Habet autem ista oratio, ut in summa iracundia, gravitatem, & admirabilem in se expri-
men-

Hosce tuos? Vos ò Veterum simulacra parentum

Dum

NOTÆ.

mendo vim, maximæ junctam elegantiæ. Romam ipsam testem interpellat tantæ corruptelæ, moresque modernæ juventutis, ut à primævis dissimiles, quippè corruptissimos, in patulum producit, ideoque optimæ Parenti nepotes suos adhùc ignotos prædicat, quia, ut dixi, degeneres, & non amplius similes iis, qui bellica virtute, artibus politicis, rerum gerendarum peritia, ac literarum excellentia clari in Romana Republica emicuerant. Id ut efficacius assequatur interrogando exprimit; sensus ex se patet, itaut ulteriori non indigeat explicatione.

118. *Vos ò veterum &c.* Etiam in indignatione persistit, & eam progrediendo auget: Ipsas clarissimorum Parentum imagines, quamvis marmoreas ad avertendos vultus ab hujuscemodi posteris invitat, quippe eorum memoriæ injurii, & à prisca virtute degeneres, namque putantes satis esse, quamvis miserum sit, ut ait Juven. Satyr. 8.

Aliorum incumbere famæ

toti otio marcescunt, luxui vacant, & ludis dant operam. Affinis huic loco est illè Juvenal. Satyr. 13. v. 114.

. . . . . . Audis
Juppiter hæc, nec labra moves, cum mittere vocem
Debueras vel marmoreus, vel æneus?

118. *Simulacra &c.* Quantus statuarum numerus fuerit in veteri Roma dignè scribunt Cassiodor. lib. 7. *Statuas primum Thusci in Italia invenisse referuntur, quas amplexa posteritas, penè parem populum Urbi dedit, quam natura procreavit*, & P. Victor, qui finem suæ descriptionis claudit, *tabulæ, & signa sine numero*. Hæ autem ubique positæ, tantoque luxu, & incremento, ut necesse fuerit ambitionem plurimorum reprimere; quod factum edicto Claudii Imperatoris, prout testatur Dio. lib. ult. Is enim *plerasque jam positas loco movit, & alio transtulit; edixitque ne quis in posterum Privatus poneret, nisi Senatus permissu; excepto si quod opus publicum faceret, reficeretue*; sic cohibiti, qui *æternitati* (inquit Ammian. Marcell. lib. 16.) *se commendari posse per statuas existimantes, eas ardenter affectabant &c.* Hoc tamen

Dum fora prætereunt sanctos avertite vultus,
E Pario quamvis rigeatis marmore, forsan
Dimidii, ruptâque nate exierit caprificus.
Non hæc, Brute, tibi facies, aut forma lacernæ,
Cum

NOTÆ.

men ad publicam earumdem expositionem pertinuit, quæve publica authoritate visa foret confirmata, quoties toleraretur. Nam & aliæ in atriis, & insigniori domus parte suspendebant, & earum multitudine, jactantiaque nobilitatem ostentare, atque metiri solèbant. Ex hoc more Juvenalis initium dedit Satyr 8., ansamque accepit invehendi in eos, qui talibus gloriabantur, cum ceteroquin vitiis insordescentes nil hæreditarium præter virtutis memoriam, quàm fędis moribus corrumpebant, accipere videbantur. His in veteri Republica Romana nobilitatis, & Patriciatus gradus comprobabantur; quod in principio eis Magistratus, & honores illi, ex quibus nobilitas comparari solet, patuerint. Nam Consulatum, Dictaturam, Censuram, Ædilitatem, Quæsturam, Præturam primum habuerunt. Deindè etiam plebeii, ubi ad honores Curules aspirassent, nobiles vocari cęperunt. Quippè tum non ex genere, ut ante, sed ex imaginibus nobilitas habebatur. Quandoquidem ii nobiles fuere appellati, qui majorum imagines habebant. Imagines autem sui ponere, & posteris tradere non poterant; nisi qui Magistratum curulem gessissent, quorum primus esse cępit Ædilitas Curulis, secundus Pretura, tertius Consulatus, postremus Censura; quia Censores è Consularibus tantùm viris creari consueverant; Hos enim Magistratus patricii ante, quàm plebeii inierunt. Hinc perspectum est honorem, & nobilitatem nactos esse, qui ad Magistratum honorarium pervenerunt, non habita ratione, ad eum ne vi, gratia, largitione, an virtute adspirassent. Nam solus Magistratus in Republica nobilitatem dabat, & populus honores. Ità Vvauchop. de Vet. Pop. Rom Tract. sect. 28.

122. *Non hæc Brute &c.* Brutum veterem Consulem Romanum in exemplum adducit, qui filios cum aliis adolescentibus,

Cum nati jugulum legi, patriaque sacrares;
Nec gravis armillâ, vel pelle nitebat odorâ
Quæ super Ethruscis fumavit dextra favillis.
Sed properare juvat; nam tergo proximus hæret
Ventidius, stringitque rotis carpenta malignis;
Ventidius, nuper quem vendere vidimus unctas
Candelas, oleum, salsique tomacula porci,
Balsama nunc redolet cervice, & cruribus aptat
Phæ-

NOTÆ.

bus, de recipiendis Regibus post Tarquiniorum expulsionem tractantes, & contrà patriæ libertatem conjurantes, securi percuti jussit, se tantæ executioni præsente, ac *eminente animo patrio inter publicæ pœnæ ministerium*, ait Livius lib. 2. Itàut sensus sit: Non hujusmodi luxus, non hæc effrons vecordia, non personatus vultus, non demissus, & ociosus animus fuit Bruto illi, qui legum rigori, ac patriæ libertati suum in filios amorem postposuit, ac severa censura, egregiaque virtute immortalem sibi famam acquisivit, quam mollis hic personatus deperdit.

124. *Nec gravis &c.* Exemplo altero ulteriùs exagitat nostrorum adolescentium mollitiem; Mutii scilicet Sceuolæ, de quo satis historia Romana; ac si diceret; Certè vir hic illustris, cum manum igni superposuit ad ostendendam Romanorum virtutem Ethruscorum Regi Porsennæ, non jam exhibuit dextram odoratis chirothecis indutam, nec brachium gravi, eademque pretiosa armilla circumdatum: ut faciunt hodie quidam molles, & effœminati adolescentes.

125. *Ventidius &c.* Secunda persona est Ventidius; Bis Ventidius apud Grut., scilicet pag. 1088. 8., & 1138. 22. Ex his ejus conditio minimè patet, sed tantùm dignitas Flaminis Martialis. Firmiter igitur inhærendum nostro Satyrico, qui eamdem inferiùs connotat.

130. *Balsama nunc redolet &c.* Idest; Hic qui prius spurcissimæ, & fœtidæ arti incubuerat, nunc non solùm totus optimè
olet,

Phaecasium, sistrumque tenet. Cupit ille videri
Bar-

NOTÆ.

olet, sed candidis, & delicatis calceamentis utitur, & instrumentorum musicorum concentui indulget.

130. *Cervice &c.* Antiquitatem vox hæc omninò sapit, tunc etenim cap t maximè unguentis solebat deliniri. Hinc Diogenis Cinici jocus apud Laert. lib. 6., quippè nactus unguentum, eo pedes jnsunxit præter morem publicum, & id demirantibus dixit; *Quoniam unguentum capiti infusum exhalatur in aerem, à pedibus autem ascendit ad nares*; alterque ejusdem ibid. in quemdam adolescentem capillos Balsamo delibutos habentem; βλέπε, ἔφη, μὴ ἡ τῆς κεφαλῆς σου εὐωδία δυσωδίαν σου τῷ βίῳ παράσχῃ; *Vide, inquit, ne capitis tui suave olentia vitæ malevolentiam adducat.* De unguentorum luxu lege Bernart. ad lib. I. Sylvar. Statii. Ab amplissima provincia abstineo; Antiphanem tantùm audi ex Athen. l. 15. cap. 11., ubi improbat illius ætatis luxum, & unguentorum abusum, quod pro singulis humani corporis membris singula excogitaverint unguenta.

Lavatur autem rectè aliquis
In aureo quodam solio, unguento
Ægyptio pedes linit, & crura.
Phœnicino buccas, & ubera:
Sissimbrino verò utrumque brachium:
Amaracino supercilium, & comam:
Serpillino, cervicem, atque genua.

Quia tamen ejus usus ad Venerem excitandam, & fovendam plurimum juvare notant Clem. Alex. L. 2. pedag. c. 8., S. Hieronym. ad Demetriad., & alii, ideò in universum reprehensus, & maximè in Viris Ecclesiasticis ex speciali canone XVI. Conc. VII. Oecumenici, quo post monitionem contumaces, & in malo perseverantes epitimio tradi jubentur. Quoniam tamen infundendorum capiti unguentorum mos desiit, hunc locum accipiendum putarem de pulvere odorato, quo capilli ad luxum consperguntur, & forsan de oleo, atque aliis odoramentis, quibus coma leniter ungitur, ne pulvis ipse protinùs decidat.

131. *Phœcasium &c.* Genus calceamenti mollis, & candi-
di,

Barbarus, ut timidas possit torquere puellas.
Cedamus properè. Cum turba, obè cave, dixit,
Ir-

NOTÆ.

di, à quo Phecasii Sacerdotes Atheniensium, & Alexandrinorum denominati sunt, ut habet Schrevelius in not. ad Satyr. 3. Juvenal. n. 218.

131. *Sistrumque tenet &c.* De aliquo ex instrumentis musicis intellige; sistrum siquidem jam in desuetudinem abiit; Hoc crepitaculum erat eneum, quo Ægypti Sacerdotes in Isidis sacris uti solebant, ità dictum ἀπὸ τοῦ σείειν, hoc est à quatiendo, propterea quod concussum, argutum, sonorumque edebat tinnitum. De eo mentio apud Ovid. 2. Amor., Virgil. 8 Æneid., & alios: Ejus imaginem habes ex antiquo marmore apud Spon. in Miscel. erud. antiq., apud Pignorium de servis. Sistrum eneum paucis ab hinc annis in Villa Corsina ad Montem Janiculum repertum fuit exquisitè, ut accepi, elaboratum, quod hodie in Strozziano Museo à Leone, de antiquitate optimè merito, diligenter custoditur.

131. *Cupit ille videri &c.* Idest veste Barbarica indutus, & ad morem Orientalium populorum, quos Barbaros semper denominavimus; maximè ex quo Othomanorum, Maomethanorumque dominatio tyramnica regiones illas invasit, legitimis Dominis, & vera Religione expulsis: In voce *Barbarus* ambiguus est sensus, & æquivocationem indubitanter admittit: quasi dixerit eum affectare ex veste barbarus agnosci, idest è barbara gente prognatus; verùm & eodem tempore etiam barbariem ipsam ostentare, nempe quamdam sevitiam, & feritatem, qua puellarum tenerum, & molle cor amore sui discruciet, & torqueat.

133. *Cedamus properè &c.* Idest citato cursu currum suum ducentem effugiamus, ne nos ledat.

133. *Cum turba, obè, cave &c.* Vox hæc est hujuscemodi hominum aurigas agentium, cum inter viam obstantes avertere volunt, ne equorum, rotarumque incursu offendantur. Ità exclamant *Obè obe*, non tamen accepta voce ex interjectione excla-

Irruit, & miseros volucri terit apside servos.
Nec violenta potest avertere funera duplex
Linea: Plebs clamosa ruit sub tartara, nullo
Plan-

NOTÆ.

clamantis, qui jubeat modum imponere, sed ei indita quadam proprietate, & efficacia ex hodierna consuetudine, quæ tale quid significet, huic rei tantùm applicabile; itàut audita ipsa voce homines ab instante equo, seu rheda sibi statim cavendum intelligant: Ità & illud *cave*, quod respondet alteri usitatissimæ in simili voci *A voi*. Ut sensus sit, vix Ventidius hic talia verba protulit, cum irruit, nec circumstantem turbam calcare, & offendere veretur, quandoquidem ejus ad contumaciam refert, quod non statim suo imperio obedierit. Superbiam, & vecordiam hujus viri videtur arguere Sectanus.

134. *Et miseros &c.* Qui pedestres comitantur Dominos Flaminiam viam occasione talium festorum frequentates.

134. *Apside &c.* Apsis propriè curvatura rotæ; eleganter partem pro toto ponit.

135. *Nec violenta potest &c.* Duplicem lineam intelligit, quam hinc indè à recta, lataque via ductam videmus ad usum pedester procedentium, appellamusque *Muriccioli*. Hos veteres, & Consulares viæ habuere, aliqua enim eorum rudera in Via Appia supersunt, satisque providè factos jam fuisse censendum est, ut si fortè currus, atque aliqua alia impedimenta in ipsis itineribus simul occursantia obvenirent, haberent homines, quo sine vitæ discrimine se reciperent, nec ab incepto itinere impedirentur.

136. *Plebs clamosa &c.* Idest querula, & quæ in his maximè casibus solet strepentibus clamoribus vociferare: Ubi adverte non raró evenire in hoc magno, indiscretoque rhedarum concursu aliquem rotarum vi ad terram deiici, ac pondere earum usque ad mortem comprimi: Frequentius olim hoc malum, cum simnl junctis sex equis præcipitanter ferrentur personati homines, sed Summi Pontifices iàm à Clemente hujus nominis Nono ea, qua præstant, providentia, & pietate in miseros,

P id

Plangente occasum. Majori Pica dolore
Scilicet effertur, tumulo quam condidit Alba
Et mirrham, & titulum, & lustralia verba paravit.

En

NOTÆ.

id effecere, ut tantùm bigæ incederent, à quibus tanta mala e mendanon sunt, licet non omnia effugiantur, ac ut par esset evitentur.

137. *Nullo plangente &c.* Abusum, impietatemque han vidimus inviti in funeribus personarum miserabilium, ac ple bejarum; quarum mortem, licet enormiter perpetratam, nc biles irrident; utinam hujuscemodi reatus severiori pęna ple cterentur, ut ulterioribus delictis daretur modus, & finis.

137. *Majori Pica &c.* Idest majori dolore Picæ, idest v lissimæ belluæ, quam hominis plebeii funus auditur.

138. *Effertur &c.* Efferre verbum funerale est: indè Livius *Depugnabunt pro te ipsi, ac morientur, ac se ultrò efferent*. Cic. 2. d Orat. *Cum casu in eadem causa funere efferretur anus Junia*, & Pe tron. in Satyrico: *Hæc ergo cum virum extulisset.* Donat. in And Terent. ait: *Efferri propriè cadavera mortuorum dicuntur*. Fort efferri derivatum ab extrà Urbem ferre: siquidèm apud vete res solebant extrà Urbem sepeliri &c. Totum hoc, quod d Pica dicitur ad exagerationem quamdam pertinere censeo nam quis adeò insanus, ut belluas, irrationaliaque animali simili honore dignetur? Dolorem admitto tamen, præcipuè i feminis, quæ in rerum etiam minimarum, & quas charissima habuere, deperditione, impatientissimè se gerunt. Id unut animadverto totum in his paucis antiqui funeris ritum pandi Vides enim primò elationem, de qua satis dictum.

139. *Et Mirrham &c.* Cadavera aromatibus condiri solita apud Ægyptios præsertim, cui non notum? Hi, ut scribit He rodot. l. 2. in more habebant dissecto ventre ditiorum exente rare cadavera, extrà proiicere in profluentem, in eorumqu locum Casiæ, Mirrhæ, aliorumque pretiosiorum aromatum ma gnam vim indere; Mediocris autem fortunæ mortuos non it

sum-

sumptuosè curabant; cedrio solùm, seu cedria interanea imbuentes, reliquum saliebant corpus. Ità Iudei cadaver pro demortui conditione, ac facultatibus aromatibus suavissimi odoris conditum, & unguentis delibutum pretiosissimis linteis, & fasciis involvebant, obnubebantque sudario caput, & ità curatum inducebant in sepulchrum. Talis Cadaverum curatio minimè apud Romanos fuit, quippè apud eos in usu illorum crematio; Postquàm ea cessavit sub Antoninis, ut notat Raphael Volat. in Philolog., curatio prædicta successit, maximèque apud Christianos, ut confirmari potest innumeris exemplis, quæ referuntur apud Surium, Baronium, & alios. Affero aliqua: Prudent. in Canthemer. de exequiis defunctorum.

Aspersaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine servat.

Et Corippus lib.3. in laudem Justini Minoris

Centum aliæ species, unguentaque mira feruntur
Tempus in æternum sacrum servantia corpus.

Quod sanè etiam in primordiis nascentis Ecclesiæ factum fuisse constat ex Tertullian. in Apolog. *Thura plane non emimus. Si Arabiæ queruntur, scient Sabæi pluris, & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam Diis fumigandis.*

139. *Titulum &c.* Titulum rebus ferè omnibus, quas antiqui fecissent, scilicet carmen aliquod, versumque inscribi solitum, puta sepulchris, marmoribus, ædibus, Deorum templis, aris, victimis, donariis, trophæis, statuis, animalibus, quæ Diis sacrabantur, pontibus, aliisque hujusmodi, adeò patens est, ut testimoniis non indigeat; Cum quisque propriis oculis non tantùm videre possit, sed & agnoscere ex Grutero, Fabretto, aliisque, qui tot myriades inscriptionum pari fide, & diligentia collegerunt. Duplex autem in his titulis scribendis mos fuit. Prior, quod non contenti unico titulo, eumdem sæpè iterabant; hinc Pindar. Ode 7. Olymp. Diagoram victorem laudans.

Ἐν Μεγάροισιν τ' οὐχ ἕτερον λίθινα ψᾶφος λόγον

Apud Megaram non aliud nomen lapideus habet calculus,

Quasi dicat; Nullius nomen pluries incisum, aut sculptum in lapidibus, & columnis, quàm Diagoræ. Posterior: hic titulus diversis linguis solebat scribi. Livius lib.28. extremis verbis: *Propter Junonis Laciniæ templum æstatem Annibal egit, ibique*

P 2 *aram*

140. *En Matrona potens, & flectere docta quadrigas*
Lora quatit. Ride, nam de temone Latino
Excidit, & strictas nudavit fascia mammas.
Cætera secreto velum bombice tuetur,
Ser-

NOTÆ.

aram condidit, dedicavitque cum ingenti rerum ab se gestarum ti tulo Punicis, Græcisque literis insculpto. Julius Capitol. in Gordi *Gordiano sepulchrum milites apud Ciricum castrum fecerunt, in finibus Persidis, titulum hujuscemodi addentes, & Græcis, & Latinis et Persicis, et Judaicis, et Ægyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur. Divo Gordiano, Victori Persarum, Victori Gothorum, Victori Sarmatum, Depulsori Romanarum Seditionum, Victori Germanorum, sed non Victori Philipporum.*

139. *Lustralia verba &c.* Puta ex prisco more conclamationes, evocationes manium, & alias similes voces, de quibu Gretserus de jure manium, & Kirchmannus de funeribus &c.

140. *En Matrona potens &c.* Etiam apud mulieres aurigandi studium transiit, exemplum hujus matronæ profertur, cuju lapsum ità perbellè pingit Sectanus. Artem hanc veteribus fœminis ignotam fateri ex Authorum silentio cogor. Ad spectacula sæviora tamen prodeuntes legi, ac in arena gladiatorian pugnam exercuisse compertum est, de quibus Tacit. lib.16. inquit. *Fœminarum, Senatorumque illustrium plures per arenan fœdati sunt.* Cum quo consensit Dio in rebus Neronis. Fœminas pugiles instituisse Domitianum refert Sueton. c 4. *Nam venationes, gladiatoresque, & noctibus ad lychnuchos, nec virorum modo pugnas, sed et fœminarum pugiles dedit:* Spectaculum ho exhibitum die kalendarum Januarias connotat Statius 1. Sylvai Habet etiam Martial. lib.1., nec obscurè indicat Juven. Saty.1 Id & apud Græcos invaluisse probat testamentum illud privat hominis apud Athen., quo cavit γυναῖκας ὡραιοτάτας μονομαχῆσαι idest *pulcherrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere*. Inhibuit repressitque abusum Severus Imperator edito Senatus consult

-xipu

Servavitque suum mulier braccata pudorem.

145. *Quò properas auriga? volant hinc candida circum*

Missilia, & dulci feriuntur grandine mitræ,

Per-

NOTÆ.

μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν, non ultra feminam ullam ad gladium depugnare.

144. *Mulier braccata &c.* Habitu, vesteque virili induta, ex quo factum, ut in lapsu secretas corporis partes nudas spectantis populi non exhiberet obtutui. Ironicè satis dictum, & ad illud Juvenalis videtur respexisse.

Quem præstare potest mulier galeata pudorem.

145. *Quo properas &c.* Aurigam suum alloquitur, ut cursum sistat, curiosus videndi ea, quæ mox sequuntur.

145. *Volant hinc candida &c.* Usum describit in hisce festis, quo sibi invicem personati dulciaria jaciunt, & quamdam lepidæ, honestæque pugnæ speciem repræsentant; candida porrò missilia sunt, quæ vulgus appellat *confetti* ex sacchato composita. Quod autem missilia author nuncupet, indè censeo factum, quod facilè mittantur, vel quod nomen hoc ad donaria pertineat; undè & inditum muneribus iis, quæ à Principibus populo spargebantur, ut linteis, odoribus, unguentis &c., de quibus Sueton. in Caligula *sparsit & missilia variarum rerum.*

146. *Et dulci &c.* Profusionem immodicam hujusmodi dulciariorum proponit, item & vim in jaciendo, quibus dicuntur, quasi dulci grandine pessundari mitræ, collum, sinusque expleri, & capillus turbari: Comparatio desumpta ex Virgil. Æneid. 10. vers. 803., ubi tela grandini comparantur.

Ac velut effusa, si quando grandine nimbi
Præcipitant.

Ex Ammian. lib. 14. *Ritu grandinis undique convolantibus telis,* & Senec. epist. 45. *Tela grandinis more dissultant.* Quæ magis loco aptantur, quia ipsa tela etiam dicta fuere missilia, prout habet laudatus Virgil. eod. lib. 10. vers. 81.

Telaque coniiciunt, proturbant eminus hostem
Missilibus.

 146. Mi-

146. *Mitra &c.* Muliebris capitis ornamentum, idemque ac crista, de qua supra vers.65. Ad eumdem usum, qui antiquitùs servabatur revocatum; undè non tantùm mitra fœminarum fuit, sed mollissimorum hominum. Firmo testimoniis, nàm de mulieribus Catullus, ubi de Ariadna:

Non flavo retinens sublimem vertice mitram

Plinius lib.35. cap.9. *Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimumque picturæ primus contulit.* Et de Helena Moschus.

Τὴν μὲν χρυσόπλοκος περιέστεφε κυκλόσε μίτρα

Hanc autem texta auro mitra circumcoronabat.

Nonnus pariter lib.26. dat illi feminæ laudatissimæ, quæ patrem nutrivit suo lacte. Diximus tributam etiam esse mollibus, & effœminatis viris; siquidèm dant Arabibus Claudian. Paneg.1. Stilicon., & ante eum Plin. lib.6. cap.28. Dabatur & Baccho Deorum mollissimo, ut habetur apud Prop. lib.4., Stati. lib. 1. Achil., & aliós. Eamdem Agathias lib. 3. enumerat inter luxuriosissima ornamenta Regum Lazulorum, καὶ μίτρα ὁμοίως χρυσῷ τε, καὶ λίθοις πεποικιλμένη: *Mitra similiter auro, et lapidibus variata*. His obiter dictis ad mulieres redeo, & de mitræ forma quæro. Bonarrotus noster, summum literariæ Reipublicæ decus, in suo lib. sæpius citat. pag. 412. fasciam fuisse scribit, quæ capiti circumvolvebatur in gyrum, auro, atque gemmis distinguebatur, peneque diadematis figuram exhibebat, undè & vittis ligabatur, quas idcircò dixere *anademata, & redimicula*. Vnus tamen Catullus laudatus id suadere videtur, quod à vertice mulierum in sublime ferretur, & fastigiata appareret, ubi *sublimem mitram* appellat; Fortè & usus Ecclesiasticus idem arguit, quod ornamentum vetustissimum, & sacrum capitis Episcopalis in sublime porrectum mitram nuncupet, simili quidem nomine, & in altum porrectione, non quidem origine, & mysterio. Si tamen aliquid ponderis sit huic conjecturæ, vetus hoc mulierum ornamentum in nostris revixisse dicam, quamvis aliquantulum immutatum, nàm & totum caput obnubit, & anteriori tantùm parte prominet, & fastigiatur. Ceterum non in eo tantùm caput muliebre luxuriatur, sed in ipsis redimiculis, & vittis, quibus hodiè non solùm constringitur, sed ornatur, ex quo hujusmodi vittarum luxus in tantum increbuit, ut auro, ac materiam ipsam superante opere lasciviant, & inte-

gra

Perque sinus, & colla fluunt, turbantque capillos.
Ferte citi crustas, & mala aurantia. Vicit
Ille tamen, picto qui festinante Liburno
Alacer auratis depromit liba canistris:
Vicit, & ingenuo personam detrahit ore,
Attollitque oculos, totâ agnoscendus arenâ:
Ne

Notæ.

gra patrimonia absumant. Quo ad veteres pertinet, vittas, ligamina, reticula, zesmata, anademata habuere, ut discimus ex Achil. Alexand. lib. 3., Nonno lib. 26. Propert. Eleg. 29., & aliis, sed minimè inter pretiosos ornatus posuerunt.

148. *Ferte citi &c.* Vox mulieris imperantis sibi etiam paria dulciaria afferri, ut personato viro responsare posset.

148. *Vicit &c.* Victoriam pro homine tandèm stetisse declarat.

149. *Picto qui festinante &c.* Videlicet vectus rheda, quæ Liburnum repræsentaret. Hanc vulgari voce dicimus *Barchetta*; Liburnus siquidem inter naviculas agnitus, de quo superius; ex ejus similitudine nomen ad vehiculi genus translatum à Juven. Satyr. 4.

150. *Auratis &c.* Argento, vel auro ornantur canistri ad dulciaria servanda ad similem ludum.

159. *Liba &c.* Nolim accipias liba in sua genuina, strictaque significatione, itàut sint ea arte confecta, quam insinuat Cato de re rustic. cap. 75., scilicet ex caseo, melle, farre, & oleo: Sed ad exquisitissimum dulciarii genus refer, quo matronam personatus eques donavit.

151. *Vicit et ingenuo &c.* Scilicet jàm factus victor à facie personam detraxit, & se agnoscendum eidem præbuit, non jàm è plebe aliquem, sed ingenuum, & ex equestri sanguine progenitum.

152. *Totà agnoscendus arenà &c.* Translatè à theatro, seu amphitheatro, ubi ludi spectacula exhibebantur, ad locum, ubi etiam, et si dissimili ordine, & praxi, ludi pariter represen-

Ne doleas Quintilla; manu mustacea frange;
Invenies chartam, quam non legisse maritus
Fas sit; sed legit, & dictat responsa maritus.
Ob qui concursus hominum! Quantusque cachinnus
Cir-

NOTÆ.

cantur. Nàm idem fuit arena, ac theatrum, quod sub eo nomine agnitum fuit, ex quo arena sterni cepit in gladiatoriis actionibus: Consule Lipsium de Amphitr. cap. 3.

153. *Ne doleas Quintilla &c.* Quintillæ nomen dedi Sat. 2. vers. 190. ex Petronio, & Juvenal. Vide. Sensus jocum sapit, ac artem amatorum pandit in homine hanc Quintillam adamante; quippè seriò excogitans, qua nam ratione se ei per epistolam insinuaret, & forsan expavescens, ne hæc à castissima fęmina reiiceretur; pugnam hanc instruxit, ac eamdem epistolam in mustaceo conditam tutè, quia eà ignorante, in eius manibus deposuit. Hinc eleganter Sectanus illam victam solatur, quasi amissę in dulci conflictu palmæ, Amor, potentissimus inter Deos, author fuerit, ex quo sibi victoria major de illustri viro parata.

154. *Invenies chartam &c.* Absconditam, & quidem amatoriam, quæ hac ex causa marito celanda esset.

155. *Sed legit &c.* Si satyricum genium animadvertas, habebis quid in homine arguas: Si decorem matronalem, atque maritalem, nil tibi deerit, quin credas, ac dijudices responsum hoc omninò honestati, honorique amborum conjugum consonum fuisse. Respuendam hic censeo eorum sententiam, qui putant hunc locum referri posse ad abusum illum, qui hodiè invaluit, quo feminæ suis amatoribus conversari ab ipsis maritis tolerantur, eisque respondere sub nomine *di galanteria*, undè etiam Italicum verbum *galantiare*: Qui in feminarum affectibus mediocritatem credit, toto celo aberrat.

156. *Ob qui concursus &c.* Maximo apparatu novam scenam ingreditur: primum grande aliquid ex spectatorum concursu supponit: statim tamen ridiculum spectaculum exhiberi addit: Locum primo designat, videlicet è fronte cujusdam domus, cujus portæ imminet pulpitum, ferratis dentibus substentatum, ex

Circum tecta fremit, porrecto ubi fornice porta
Sustinet æratos dentes, totamque videre est
Flaminiam! mirari desine: Comptulus illinc,
Pulvinoque super tumidus Philodemus equestri
Despectat fatui ridens triscurria vulgi.
Non impunè tamen. Tenso stat pollice contrà
Chironomus, fingitque decem manus improba cunnos;

Mox

Notæ.

ex quo totam Flaminiam, ubi festum celebratur, uno intuitu videre est.

159. *Mirari desine &c.* Ac si diceret; non magnum aliquid est, quod admireris, nam tantus plebis plausus, risusque de re futili, & inani: At quid hoc ridiculum?

160. *Comptulus &c.* Audi: Huic pulpito insidet Philodemus totus ornatulus, ut pulchrior appareat, & ut dignitatem, & nobilitatem mentiatur equestri, idest serico pulvino innixus non minus celebritatem spectat, quam se spectandum aliis præbet tumidus, & superbus.

161. *Triscurria &c.* Sumptum ex Juven. Satyr. 8., qui triscurria appellavit ludos admodum scurriles, liberoque homine indignos; nam particula τρὶς pro superlativo Græci, & Latini utuntur. Verba Juvenalis sunt:

Qui sedet, & spectat triscurria Patriciorum.

162. *Non impunè tamen &c.* Hinc ridendi occasio; nam tantus fastus, tantaque superbia minimè impunita mansit.

162. *Tenso stat pollice &c.* Digitum pro digito posuit, idest pro indice pollicem, quo tenso certum hominem, certamque rem designare dicimus; ita gesticulator hic Chironomus tenso digito stare scribitur Philodemum indicaturus.

163. *Chironomus &c.* Qui inter saltandum manibus gesticulatur propriè Chironomus dicitur; impropriè ad reliquos corporis gestus transfertur; Hinc Chironomia manuum gesticulatio inter saltandum, vel saltationis quoddam genus, de qua

Quint.

Mox longas digitis aures imitatur aselli,

Aut

NOTÆ.

Quint. lib. 1. cap. 9., quod manuum gesticulationem habebat adjunctam, qualis olim fuit Pyrrhica. Chironomi meminit Juven. Satyr. 6.

Cheironomum Ledam molli saltante Batillo.

Vox ipsa à Græco χεὶρ manus, & νόμος lex derivata, quasi certis legibus manus moverentur ad tacitam pronunciationem, ut fit in Histrionicis; Vide Galenum in Aphorismis.

163. *Fingitque decem &c.* Æquivalet Italico adagio, *far le fiche in faccia*; Id ad sannas pertinet, cum pollicem inter indicem, & medium interpositum in aliquem ingerimus, & prominentem ostentamus. De hac ad calcem secundæ Satyræ aliquid diximus; Hic addendum ducimus, hoc sannarum genus veteribus ignotum fuisse, inter recentiores tamen usitatissimum, præcipuè apud Italos; Meminere Dantes Aligherius cant. 25., quo Infernus describitur, & plures alii; Actum porrò hunc ad offensam pertinuisse ex eo patet, quod Florentini Cives anno 1228. armis sibi id ulciscendum duxerint contra Carminianenses, qui in arcis suæ summitate prægrandem statuam posuerant manibus in Florentinam Civitatem protensis, similique modo, ac dispositione efformatam, prout scribunt Joannes Villanus, Scipio Ammiratus, Ricordatus Malaspinus, Bartholomæus Scala, aliique Florentinarum historiarum Authores; unde & inter vetera Urbis statuta viginti solidorum pœna decreta legitur contrà delinquentes, habeturque propterea Rubrica capiti, legique præfixa *de facientibus ficum*; Materiam hanc eruditè digessit, & enucleavit Fiornicetus Carinus in quadam Epistola ad Comitem Joseph Sette Castelli, quam Antonius Bulifonus, qui non minus uti excellens Typographus, quam uti literarum amator summoperè commendandus est, inter suas, quas quarta collectione edidit, memorabiles epistolas inseruit, Neapolique anno 1697. impressit. Sub nomine vero Fiorniceti Carini scias volo usque huc occuluisse insignem virum Vincentium Capotium, cujus eruditionem, doctrinam, atque ingenium utinam dignis laudibus prosequi liceret.

164. *Mox longas digitis &c.* Addit & alterum sannæ genus,

quo

Aut plicat articulos medios, & cornua surgunt;
Olli caeparum circumdat colla monile,
Pendet & urceolus lateri, cucumisque galerum
Excusat, nasusque gigas supereminet ora.
At varios postquam consumpsit corpore gestus;
Salve, Bion, inquit; te Rapula nostra salutat

Nomi-

NOTÆ.

quo veteres aliquem irridere solebant, de quo Perf. Satyr. 1. verf. 189.

Nec manus auriculas imitata est mobilis albas.

At de his alibi dictum.

165. *Aut plicat articulos &c.* Iterum tertio illudit plicando medium & anularem digitos, & intendendo indicem, & auricularem, itaut quasi cornua insurgant. Ad sannas & hoc pertinet, diciturque *far le corna;* Modernum inventum esse puto, nam, quod sciam, nullibi ejus apud Authores mentio.

166. *Olli caparum &c.* Ornatum, vestitumque hujusmodi nugatoris, atque gesticulatoris describit; videlicet ad collum ei dat cæparum putidum monile, lateri urceolum, cucumre capiti; Excellere autem concludit prægrandi naso. In hoc, ni fallor, agnosco personam illam, quæ appellatur *Pulcinella*, quæ etiam in scenam inducitur vili sacco, eodemque incompto, rudique more assuto induta stolidum repræsentans hominem, sed qui dicteriis suis quamdam mordacitatem admixtam, salibusque aliquibus, alias inconditum sermonem, nullaque arte paratum, consperfum habeat.

169. *At varios postquam &c.* Prout in more Chironomorum est; idest postquam diu sannas suas varià, longàque gesticulatione egit in Philodemum, his verbis illum affatus est.

170. *Salve, Bion &c.* Philodemi animum sibi statim conciliare aggreditur; initium sermonis salutantis verbum est, & salutis auspicium: Idem habent Terent. in Phorm. *Here salve*: & Virgil. 5. Æneid.

Salve Sancte Parens.

170. Te

Nomine gallina, quondam à prædone redemptæ
Arte tuà. Legum magna est jactura, supinus
Dum spectas Mimos, Aurigas, Mirmilliones;
Indutumque stolà Umbricium, scutulàque Lariscam.

Non

NOTÆ.

170. *Te Rapula &c.* Prosequitur rei charissimæ, & celeberrimæ commemoratione, videlicet Rapulæ, cui Gallina furto sublata, Philodemo patrocinante causam, miserrimæ fœminæ reddita fuit, ut ex Satyr.4. vers.76., ubi actio hæc inter admiranda ejus facinora enumeratur.

171. *Nomine Gallina &c.* Non suo: Apage ingratam fœminam! Viden ut jocosè, falsèque ludat sub ipsius Cheironimi persona noster Satyricus, & quemadmodum paulatim jocum augeat.

172. *Legum magna &c.* Persistit adhuc; & quasi acerrimo dolore excruciari se ostentat, quod videat excellentem Causidicum frustrà tempus terere in spectando scurrilia, ac mimica; qui potius Curiæ, similiumque gravissimarum causarum patrocinio incumbere debuisset, certus de felici exitu, exemplo redemptæ à manu latronis gallinæ, quam deperditam adeo acerbè Rapula lacrymabatur.

173. *Mimos &c.* Sub his nominibus quosque scurrilia operantes comprehendit. Qui mimi, & aurigæ sint plus satis notum: Mirmillones autem propriè ex genere gladiatorum, aliàs Secutores dicti, quibus cum retiario contentio. Retiarius igitur fuscinam, & rete gestabat, quo mirmillonem implicitum caperet; & in summitate capitis mirmillonis, qui adversus retiarium pugnabat, piscis erat effigiatus, in quem retiarius rete immittens, dicebat, *piscem peto, non te peto, quid me fugis Galle?* Ita Festus: Rem totam fusè tractat Lipf.Saturn. lib.2. cap.8. Lege, si lubet.

174. *Indutumque stolà &c.* Quia stola apud Latinos honestæ tantum matronæ vestis fuit, usque ad imos pedes demissa,

cujus

cujus extremam partem ambibat instita assuta, quæ erat fasciola quædam, sive limbus, testibus Ulpian. leg. vestis ff. de aur. & argent. legat., Cic.2. Philip., & aliis; hinc usu venit, ut stola etiam pro ipsà matronà, sive honesta muliere figuratè accepta fuerit à Stat. in Sylv., dicente:

Hinc eques, hinc juvenum cœtu stola mixta laborat .

Ex quibus deducitur idem esse Umbricium Sectanicum stola indutum, ac fœminea veste personatum. Hunc abusum acriter videtur improbasse Cic. loco cit. ubi ait: *Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti* . Quamvis enim habitum hunc ad verecundiam matronalem pertinere clarum sit, undè *Stolatus pudor* Horat. lib.1. Sermon. Satyr 2., & hac de causa ejusdem gestatio meretricibus prohiberetur teste Martial. lib.1.

Quis Floralia vestit, et stolatum
Permittit meretricibus pudorem .

Attamen minimè homini eam decuisse constans est, quia muliebrem quandocumque vestem sumere ei nunquam licuit, cum non tantum id legibus, moribusque repugnet, sed sacris Canonibus vetitum sit consonè ad Divinum præceptum Deuteronom.22. *Non induetur vir veste fœminea, nec mulier veste virili*. Quod & apud Gentiles probrosum judicatum fuit, idcircò reprehensum in Hercule apud Lucian. in lib. *quomodo scribenda historia*, & apud Senecam in Furen., necnon, ut alios mittam, in Sardanapalo, quem ab Arbacto Medorum Præfecto inter scortorum greges habitu muliebri vestitum repertum fuisse, scribunt Ctesias lib.3. Rer. Persic., Athen. lib.12. cap 3., & Justin. lib.1.

174. *Scutulàque Lariscam &c.* Scutula etiam genus muliebris vestimenti apud Juvenal. Sat.1. vers.97., ubi agens de libidinosissimo homine, & comam nutrire ut mulierem, & vestimenta muliebria induere cærulea, & scutulata, & galbanei coloris tenuiter rasa, & subtilia scribit.

Reticulum comis auratum ingentibus implet
Cærulea indutus scutulata, aut galbana rasa .

Scutulatæ autem vestes sunt, quæ in formam scutulorum textæ, quarum inventionem attribuit Gallis Plinius lib.8. cap.48. Id ferè erat ejusmodi, quale cernimus in araneorum telis, quorum retia etiam scutulata dicuntur ab eodem Plinio lib.11.

cap.

Invexit rhedà, librisque avulsit amatis.
Hoc mihi? Tù ne mihi hoc jactas? Meritoria quanti
Biga tibi constat? Quippè est rugosa supernè,
Et lateri assuitur corium, quo mœnia Byrsæ
Exten-

NOTÆ.

186. *Eburna rheda &c.* Eburneam pro pretiosa, ornata, eleganti posuit, non vilem, & vulgariori usui destinatam.

188. *Hoc mihi &c.* Iterum Sectanus vesaniam Philodemi irridet, ac ejus verba ad jactantiam referendo, facti evidentia ostendit rhedam illam, de qua superbiebat, minime nec procerum, nec illustris Proculei esse potuisse; quam demonstrationem per partes exequitur.

188. *Meritoria &c.* Firmat igitur Rhedam hanc meritoriam, pretioque conductam ab illo fuisse: Hinc tantum ab eo jocosè postulat quanti sibi constiterit.

189. *Quippe est rugosa &c.* Quales, ut plurimum, sunt illæ, quæ mercede diurna soluta emuntur, non enim sic nitidæ, ac elegantes, ut quæ in usum Nobilium cedunt. Ex superna igitur rugositate primum venalitatis hujuscemodi indicium accipit.

190. *Et lateri assuitur &c.* Secunda demonstratio ex coriaceis, lacerisque cortinis, quæ Rhedam circumtegunt; quod ut exageret, ac præ vetustate penè integrè corrosas efficaciter ostendat, comparat vetustissimo corio illi, quo Dido Carthaginem designasse refertur.

190. *Quo mœnia &c.* Notum commentum hoc, de quo latè Justinus lib.18., & Eusthat. in Dionys. Afrum: Contraho in gratiam lectoris: Referunt Didonem in somnis monitam ab extincto viro, è Phœnicia aufugisse, ac Lybiam appulisse, ubi à Nomadum, & Massylorum Rege Jarba hostiliter accepta, ab eo petiit sibi tantum spatii dari, quantum tegeret pellis bubula. Voti compos facta, parum id soli rata occupare, pellem dissecuit in partes tenues, duxitque in circulum, tantum longita-

Extendit Dido, regemque fefellit Jarbam.
Præterea attriti veniunt sub frena jugales,
Et

Notæ.

gitudinis, latitudinisque amplexa, quantum pellis complectèretur ducta in corrigiam. Hoc commento magnum circuitum urbi attribuit. Hoc agnovere Virgil. 1. Æneid. vers. 371.

Mercatique solum facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.

Appianus in Λιβυκ: ἐδέοντο δὲ χωρίον ἐς συνοικισμὸν λαβεῖν, ὅσον αὖ βύρσα ταύρου περιλάβῃ. *Tantum soli deprecati sunt ad habitandum, quantum circumdaret taurinum corium.* Hæc eadem tradunt Silius lib. 1., Herodian lib. 5., Livius lib. 44., aliique.

190. *Byrsæ &c.* Byrsa propriæ arx Carthaginis: seu cum Joseph. Scaliger. in not. ad Festum nomen hoc ducas ab origine Hebræa, ac per metathesim Byrsam dictam putes, quasi *Bysram*, qua voce Hebræi arcem intelligunt, à quibus in Tyrios Carthaginis accolas, quique linguam Hebraicam loquebantur, transisse credendum est, assentiente Mariana Rer. Hispan. lib. 1. cap. 15., seu à Byrsa, quod corium est, ex relata fabula, derives.

192. *Præterea &c.* Nec hæc satis sunt; Ulterius id ostentant ex equis macilentis, lassis, & attritis ex nimio labore, qui eam circumducunt.

193. *Et cute laxata &c.* Ut evenit, cum senio laborant; nam deficiente succo, & sanguine, arida cutis se laxam facit, inque rugas se ex laxitate contrahit: simili phrasi usus est Juven. Sat. 6. vers. 142., cum probaturus uxorem, non ob virtutem, sed ob formam à marito adamari, notat, quod dum per ætatem formosa est, à viro diligitur, at forma pereunte, seu flaccescente amor mariti etiam flaccescit.

Si verum excutias, facies, non uxor amatur.
Tres rugæ subeant, et se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores;
Collige sarcinulas, dicet Libertus, et exi.

Invexit rhedà, librisque avulsit amatis.
Hoc mihi? Tù ne mihi hoc jactas? Meritoria quanti
Biga tibi constat? Quippè est rugosa supernè,
190. *Et lateri assuitur corium, quo mœnia Byrsæ*
Exten-

NOTÆ.

186. *Eburna rheda &c.* Eburneam pro pretiosa, ornata, eleganti posuit, non vilem, & vulgariori usui destinatam.

188. *Hoc mihi &c.* Iterum Sectanus vesaniam Philodemi irridet, ac ejus verba ad jactantiam referendo, facti evidentia ostendit rhedam illam, de qua superbiebat, minime nec procerum, nec illustris Proculei esse potuisse; quam demonstrationem per partes exequitur.

188. *Meritoria &c.* Firmat igitur Rhedam hanc meritoriam, pretioque conductam ab illo fuisse: Hinc tantum ab eo jocosè postulat quanti sibi constiterit.

189. *Quippe est rugosa &c.* Quales, ut plurimum, sunt illæ, quæ mercede diurna soluta emuntur, non enim sic nitidæ, ac elegantes, ut quæ in usum Nobilium cedunt. Ex superna igitur rugositate primum venalitatis hujuscemodi indicium accipit.

190. *Et lateri assuitur &c.* Secunda demonstratio ex coriaceis, lacerisque cortinis, quæ Rhedam circumtegunt; quod ut exageret, ac præ vetustate penè integrè corrosas efficaciter ostendat, comparat vetustissimo corio illi, quo Dido Carthaginem designasse refertur.

190. *Quo mœnia &c.* Notum commentum hoc, de quo latè Justinus lib. 18., & Eusthat. in Dionys. Afrum: Contraho in gratiam lectoris: Referunt Didonem in somnis monitam ab extincto viro, è Phœnicia aufugisse, ac Lybiam appulisse, ubi à Nomadum, & Massylorum Rege Jarba hostiliter accepta, ab eo petiit sibi tantum spatii dari, quantum tegeret pellis bubula. Voti compos facta, parum id soli rata occupare, pellem dissecuit in partes tenues, duxitque in circulum, tantum longitu-

Extendit Dido, regemque fefellit Jarbam.
Prætereà attriti veniunt sub frena jugales,
Et

NOTÆ.

gitudinis, latitudinisque amplexa, quantum pellis complecteretur ducta in corrigiam. Hoc commento magnum circuitum urbi attribuit. Hoc agnovere Virgil. 1. Æneid. vers. 371.

Mercatique solum facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.

Appianus in Λυβικ: ἐδέοντο δὲ χωρίον ἐς συνοικισμὸν λαβεῖν, ὅσον αὖ βύρσα ταύρου περιλάβῃ. *Tantum soli deprecati sunt ad habitandum, quantum circumdaret taurinum corium.* Hæc eadem tradunt Silius lib. 1., Herodian lib. 5., Livius lib. 44., aliique.

190. *Byrsæ &c.* Byrsa propriæ arx Carthaginis: seu cum Joseph. Scaliger. in not. ad Festum nomen hoc ducas ab origine Hebræa, ac per metathesim Byrsam dictam putes, quasi *Bysram*, qua voce Hebræi arcem intelligunt, à quibus in Tyrios Carthaginis accolas, quique linguam Hebraicam loquebantur, transisse credendum est, assentiente Mariana Rer. Hispan. lib. 1. cap. 15., seu à Byrsa, quod corium est, ex relata fabula, derives.

192. *Præterea &c.* Nec hæc satis sunt; Ulterius id ostentant ex equis macilentis, lassis, & attritis ex nimio labore, qui eam circumducunt.

193. *Et cute laxata &c.* Ut evenit, cum senio laborant; nam deficiente succo, & sanguine, arida cutis se laxam facit, inque rugas se ex laxitate contrahit: simili phrasi usus est Juven. Sat 6. vers. 142., cum probaturus uxorem, non ob virtutem, sed ob formam à marito adamari, notat, quod dum per ætatem formosa est, à viro diligitur, at forma pereunte, seu flaccescente amor mariti etiam flaccescit.

Si verum excutias, facies, non uxor amatur.
Tres rugæ subeant, et se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores;
Collige sarcinulas, dicet Libertus, et exi.

Invexit rhedà, librisque avulsit amatis.
Hoc mihi? Tù ne mihi hoc jactas? Meritoria quanti
Biga tibi constat? Quippè est rugosa supernè,
Et lateri assuitur corium, quo mœnia Byrsæ
Exten-

NOTÆ.

186. *Eburna rheda &c.* Eburneam pro pretiosa, ornata, eleganti posuit, non vilem, & vulgariori usui destinatam.

188. *Hoc mihi &c.* Iterum Sectanus vesaniam Philodemi irridet, ac ejus verba ad jactantiam referendo, facti evidentia ostendit rhedam illam, de qua superbiebat, minime nec procerum, nec illustris Proculei esse potuisse; quam demonstrationem per partes exequitur.

188. *Meritoria &c.* Firmat igitur Rhedam hanc meritoriam, pretioque conductam ab illo fuisse: Hinc tantum ab eo jocosè postulat quanti sibi constiterit.

189. *Quippe est rugosa &c.* Quales, ut plurimum, sunt illæ, quæ mercede diurna soluta emuntur, non enim sic nitidæ, ac elegantes, ut quæ in usum Nobilium cedunt. Ex superna igitur rugositate primum venalitatis hujuscemodi indicium accipit.

190. *Et lateri assuitur &c.* Secunda demonstratio ex coriaceis, lacerisque cortinis, quæ Rhedam circumtegunt; quod ut exageret, ac præ vetustate penè integrè corrosas efficaciter ostendat, comparat vetustissimo corio illi, quo Dido Carthaginem designasse refertur.

190. *Quo mœnia &c.* Notum commentum hoc, de quo latè Justinus lib. 18., & Eusthat. in Dionys. Afrum: Contraho in gratiam lectoris: Referunt Didonem in somnis monitam ab extincto viro, è Phœnicia aufugisse, ac Lybiam appulisse, ubi à Nomadum, & Massylorum Rege Jarba hostiliter accepta, ab eo petiit sibi tantum spatii dari, quantum tegeret pellis bubula. Voti compos facta, parum id soli rata occupare, pellem discecuit in partes tenues, duxitque in circulum, tantum longitu-

Extendit Dido, regemque fefellit Jarbam.
Prætereà attriti veniunt sub frena jugales,
Et

NOTÆ.

gitudinis, latitudinisque amplexa, quantum pellis complecteretur ducta in corrigiam. Hoc commento magnum circuitum urbi attribuit. Hoc agnovere Virgil. 1. Æneid. verſ. 371.

Mercatique ſolum facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.

Appianus in Λιβυκ: ἐδέοντο δὲ χωρίον ἐς συνοικισμὸν λαβεῖν, ὅσον ἂν βύρσα ταύρου περιλάβῃ. *Tantum ſoli deprecati ſunt ad habitandum, quantum circumdaret taurinum corium.* Hæc eadem tradunt Silius lib. 1., Herodian lib. 5., Livius lib. 44., aliique.

190. *Byrſæ &c.* Byrſa propriæ arx Carthaginis: ſeu cum Joseph. Scaliger. in not. ad Feſtum nomen hoc ducas ab origine Hebræa, ac per metathesim Byrſam dictam putes, quaſi *Byſram*, qua voce Hebræi arcem intelligunt, à quibus in Tyrios Carthaginis accolas, quique linguam Hebraicam loquebantur, tranſiiſſe credendum eſt, aſſentiente Mariana Rer. Hiſpan. lib. 1. cap. 15., ſeu à Byrſa, quod corium eſt, ex relata fabula, derives.

192. *Prætereà &c.* Nec hæc ſatis ſunt; Ulterius id oſtentant ex equis macilentis, laſſis, & attritis ex nimio labore, qui eam circumducunt.

193. *Et cute laxata &c.* Ut evenit, cum ſenio laborant; nam deficiente ſucco, & ſanguine, arida cutis ſe laxam facit, inque rugas ſe ex laxitate contrahit: ſimili phraſi uſus eſt Juven. Sat 6. verſ. 142., cum probaturus uxorem, non ob virtutem, ſed ob formam à marito adamari, notat, quod dum per ætatem formoſa eſt, à viro diligitur, at forma pereunte, ſeu flacceſcente amor mariti etiam flacceſcit.

Si verum excutias, facies, non uxor amatur.
Tres rugæ ſubeant, et ſe cutis arida laxet,
Fiant obſcuri dentes, oculique minores;
Collige ſarcinulas, dicet Libertus, et exi.

Et cute laxatà silicem cervice minantes,
Ut mense Augusto nolint tetigisse tabani,
Jejunoque diù moveant fastidia feli.
Attamen hoc melius, quam si reptare per Urbem
Cogaris pedibus, calcare & stercora Romæ.
Nil facit auratus temo, hinnituque feroces
Cornipedes valeant. Dum non tibi sordida cœno
Pallia contingat magnas efferre per aulas,
Et soleas jubeat purgare in limine servus,

Vimi-

NOTÆ.

193. *Silicem cervice &c.* Ideſt non elevata cervice, ſuperboque collo ſublimes incedunt, ſed ætate graves capite ad terram prono, eodemque tremulo videntur, quaſi minari ſilices.

194. *Ut mense Augusto &c.* Tunc cum moleſtiores ſunt.

195. *Jejunoque &c.* Quamvis his, ut plurimum, caro equina in cibum cedere ſoleat.

196. *Attamen hoc melius &c.* Mitius cum Philodemo Sectanus agit, non enim improbat talium Rhedarum meritoriarum uſum, laudat potius in illo, quippè ita effugiat conſpurcari luto, qui plurimus Romæ, & pedeſter incedentibus apprimè moleſtus.

198. *Nil facit &c.* Ideſt, quomodocumque illud vitabis, benè eſt; nec ad hunc effectum magis prodeſt ſumptuoſus currus, nec juvant equi generoſi, ſed ſatis ſunt qualibet vulgariſſima rheda, & tritiſſimi equi.

199. *Dum non tibi &c.* Imò ad effugiendas veſtium, & calceamentorum ſordes tibi etiam eligendus vimineus ille curriculus, quo uno tantum equo ducto incedere ſolitus per Urbem Græcus quidam vir, more gentis illius barbatus, ac variis vilibus victualibus onuſto ſe populo ridendum præbere: Per partes proponam.

201. *Et soleas &c.* In liminibus Palatiorum à latere ſolet

adeſſe

Viminibus testam poteras conscendere cistam,
Attica qua clivo portatur barba Latino

Cum

NOTÆ.

adesse ligula quædam ferrea solo defixa. Hanc pedites domum ingressuri petunt, ut cenum, & sordes in via collectas à calceamentis abradant. Sensus itaque est. Benè agis, Philodeme; melius est conducere rhedam, quantumlibet vilem, quam te periculo exponere, ne petulans Proculei famulus jubeat te soleas purgare in limine palatii, ne pavimentum interioris aulæ conspurces.

202. *Viminibus textam &c.* In joco persistit, nam certè curriculus iste cistæ similior, quam rhedæ.

203. *Barba Attica &c.* Pro Græco quodam homine; nam Græci omnes barbati, præcipuè si Ecclesiastico ministerio, servitioque sint addicti ex veteri consuetudine, ut scribit Baron. ad ann 58. num.56. & seqq.; aliter tamen apud Occidentales Clericos obtinuisse idem notat, contra Photium, qui, scribens ad Nicolaum Papam, barbæ rasionem Latinis exprobravit; De veteri barbam radendi in Occidente more testatur Gregorius Septimus epist. ad Jacobum Calaritanum, & ad Ducem Sardiniæ, monuitque eos, ut Clericos omnes barbam radere cogerent ex majorum consuetudine, ab ipso (ut ait) exordio nascentis Ecclesiæ observata: Videant quemadmodum contra Ecclesiasticam consuetudinem, & veterem praxim Ecclesiæ peccent, qui in barbæ cultu gravitatem, ac sanctitatem constituunt, atque mentiuntur, ut indè ambitiosissimi homines aliquam probitatis famam aucupentur: Hi sunt qui exterminant (Matth.6.) *facies suas, ut appareant hominibus jejunantes, qui comedunt domos viduarum* (Matth.23.) *orationes longas orantes, qui claudunt Regnum Cœlorum antè homines, qui decimant anetum, mentum, & cyminum, & relinquunt, quæ graviora sunt legis; qui similes sunt sepulchris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum, & omni spurcitia, qui tandem omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus.* At quid? *Veniet Dominus in die, qua non sperant* (Matth.24.)

q 3 &

Cum fricto cicere, anguillà, vinique lagenà.
205. *Sed teneras nimium sævo tibi frigore plantas*
Coxit hiems, pedibusque nequis contingere saxa.
Grande malum, nulloque unquam medicabile succo
Pauperis ambitio! Talos causaris ineptè,
Sinciput exclamas læsum, si percita turpi
Mens

NOTÆ.

& ponet eos in loco ubi *erit fletus, & stridor dentium*.

205. *Sed teneras &c.* Iterum ad jocum: Alter Philodemi titulus, quo pedester incedere renuit, est pedum ex frigore extumescentia, & teneritas, undè ex saxorum pressione dolor.

207. *Grande malum &c.* Aurea, cedroque digna sententia, quæ æternitati sacretur: Pedes incusabat Philodemus, quorum morbus ex vi frigoris contractus impediret, quo minus pedibus incederet: At Sectanus, malum & quidem grande à capitis fervore, caliditateque derivatum optimè noscens, dolet illud insanabile esse; nam, ut inquit, pauperis ambitio, seu superbia nullo medicamento sanari potest. Consonè ad hanc sententiam S. August. lib. de Amicit. cap. 120. *Si vix toleratur dives superbus, pauperem superbum quis ferat?* quo circà benè Euripid. apud Stobæum, *Si juvenis simul sapiens, & pauper unus homo fuerit, admiratione dignus est*.

208. *Talos causaris &c.* Idest: O Philodeme ineptè incusas talorum morbum; caput, non pedes, læsum est; nam mens irrequieta immeritarum dignitatum immoderata cupiditate detenta angitur, & cruciatur.

209. *Turpi fermento &c.* Idest, turpi ambitione: Similitudinem accipit à fermento, quod est farina humore subacta, ad pultis modum confecta, & relicta, donec acescat: Dictum autem quod fovendo crescat: Indè ad superbiam nomen translatum; Habent Plaut.

Nunc in fermento tota est, ita turget mihi.

Et

Mens tibi fermento subsultat, & in jecore ægro
Nascuntur Baculi, Tunicæ, magnæque Tiaræ.
Velle animo demens genii virgulta superbi,
Et prohibe audacem cordi subcrescere ficum;
Sanus eris, celerique viam calcabis alutà.

Ob

NOTÆ.

Et Prudentius:

Cum fermentati turgescant mores.

Undè Grecum adagium: ἐν τῇ ζύμῃ κεῖσθαι, *in fermento jacere* dicebatur de his, qui animo essent ægro, quique iracundia, vel aliis immoderatis affectibus, inter quos ambitio, & superbia, turgescerent.

210. *Et in jecore ægro &c.* Jecur in homine concupiscentiæ sedes; hinc benè ei ægritudo assignatur ex nimia cupiditate Ecclesiasticarum dignitatum, qua tenetur Philodemus. Imitationem duxit ex Pers. Satyr. 5. vers. 129.

Et in jecore ægro
Nascuntur Domini.

Proximè nec minus efficaciter, & eleganter S. Joann. Chrisost.
Homo malum, cui servit, Dominum sibi facit.

211. *Baculi &c.* Pro Episcopali, qui dicitur *Pastorale*: de cujus origine, & usu vide dù Saussay Panopliam Episcopalem, & alios.

211. *Tunicæ &c.* Etiam has refer ad sacra ornamenta, quæ ad maximas Ecclesiasticas dignitates pertineant.

211. *Magnæque Tiaræ &c.* Mitram vocamus, quæ in sacro Episcopalis capitis ornamento est, de qua lege eumdem Dù Saussay lib. cit., Baron. ad ann. 34. num. 86. aliosque complures Ecclesiasticos Authores, qui omnes ex Apostolica institutione, imò & usu manasse contendunt, & in Christianæ Ecclesiæ Episcopos, dum Sacra celebrarent, translatum esse, ut qui regali fungantur Sacerdotio, ea, veluti corona, tanquam Reges, & Sacerdotes, redimerentur.

212. *Velle animo &c.* Consulturus tandem hominis ægri

 saluti,

215. *Oh ego ter fatuus, Calabra qui pharmaca menti*
Diluere aggredior, linumque, unguentaque perdo!
Quid mihi Rullus agit? Postquam siluere capellæ,
Blan-

NOTÆ.

saluti. concludit, quod statim ac ex animo, & ex corde superbiam, & ambitionem radicitus evellet, sanus erit, nec amplius pedum morbo laborabit.

215. *Oh ego ter fatuus &c.* Vix antidota proposuerat Sectanus, queis Philodemo egrotanti mederetur, cum seriò rem considerans, fatuitatis semetipsum arguit, quod immedicabili malo remedia aptare, & pharmaca ministrare præsumpserit. Ter numerale hic superlatiuum constituit, & augumentum significat: Exempla suppedito ex Ovid. 8. Metam.

O ego ter felix.

Virgil. 1. Æneid. vers. 99.

O terque, quaterque beati.

215. *Calabra menti &c.* Idest, ex Nationis, & ipsius soli natura superbæ, & ambitiosæ, quippè ab ipsa regionis temperie extuosæ, & fervidæ.

216. *Linum, unguentaque &c.* Equivalet Italico proverbio *perder gl'unguenti, e le pezze,* aut *perdere il ranno, et il sapone,* quod de his dicitur, qui operam in aliqua re frustrà insumunt: Hinc apud Plaut. in Pœnul. act. 1. scen. 2.

Oleum, et operam perdidi.

Et in Aulul. act. 3. scen. 6.

Ego faxo, et operam, et vinum perdiderit simul.

217. *Quid mihi Rullus &c.* Desperata salute Philodemi ad Rullum se convertit, quasi ejus opem imploraturus: Ingreditur autem sermonem ex imit. Horatii lib. 1. Sat. 3.

Quid mihi Celsus agit?

217. *Postquam siluere &c.* Petitioni hujuscemodi responsum, quod ipse Rullus post silentio pressas capellas, ac post consumptam vindemiam, de quibus præcedentibus Satyris actum, poeticum quiddam more suo fertur instruere, ubi Sibillina oracula edat. Carmen hoc porrò nuncupavit *il Sibillone,*

ludus.

Blandaque pendentes libavit dextra racemos,
Cumanæ cryptam fertur subiisse Sibillæ

Et

NOTÆ.

ludusque in eo ille exprimitur, quo pluribus proponentibus aliquam petitionem, unico tantum verbo ab homine, oraculum representante, eisdem respondetur, quod interpretari quibusdam datur ex munere, vel in bonam, vel in malam partem, prout libuerit, ac ingenii vis permiserit.

219. *Cumanæ &c.* Cumæam urbem Livius Cymam dixit, sicut & Ptolomæus Κύμην; Dicta autem Straboni Larissa, Stephano Amazonium, & Phriconitis; Herodoto in vita Homeri Φρικωνὶς, Xenophonti Ægyptia. Urbs maritima Italiæ propè lacum Avernum, & Lucrinum, & juxta Puteolos in Lucania. Ad hanc Urbem Sibyllam incoluisse ajunt, quæ propterea Cumana, seu Cumæa nuncupata fuit. Ejus antrum, quo eadem Sybilla, quæ & Italica, habitasse fertur, sic describit Agathias lib.1., ubi agit de obsidione Cumarum facta à Narsete Eunucho; *Ad Orientalem collis flexum antrum quoddam subeerat ex omni parte tectum, valdèque cavum, adeò ut adyta quædam nativa haberet, ac sinum ingentem, ac profundum instar barathri. In hoc ajunt habitasse olim magnam illam Italicam Sibyllam numine afflatam divino, et sciscitantibus futura prædicere. Ajunt verò etiam Æneam Anchisæ filium, cum eò venisset, Sibyllam ei omnia, quæ deinceps acciderunt, dixisse.* Adventum Æneæ Cumas, Sibyllæ oracula &c. lege apud Virgil. lib. 6. Æneid., ubi ejus antrum *immane*, ipsaque mulier dicitur.

Magnam cui mentem, animumque
Delius inspirat vates, aperitque futura.

Quod autem pertinet ad sensum Authoris, factique notitiam sciendum est Rullum hunc fatidicum ad hosce ludos exercendos solitum convenire in quadam cellula perobscura, undè dixit Cryptam Cumeam.

220. Lum

220. *Et responsa dare. I nunc Ammon, & tua cornu*

Ara.

NOTÆ.

220. *I nunc Ammon &c.* Ironicè, jocosè, & emphaticè; Verba irrisionem, indignatione mixtam, habent; Aliquid affine legimus apud Virgil. lib.4., ubi Dido Æneæ imprecans ultionem, & dirum exitum à mari, ait:

I, sequere Italiam ventis.

Idest abi perfide, ingrate &c. Itaque sensus hujus loci est; Cum jam Rullus, Sibyllæ antrum ingressus, vates egregius factus est, abeat Ammon cum suis vaticiniis, & cum suis cornibus, quibus eminebat, nulla enim amplius ejus gloria, fama, decusque.

220. *Ammon &c.* Jovis Ammonis templum apud Garamantas in Lybia, cujus descriptionem habes ex Lucano lib.9., Ipsum autem Jovem cornigerum effictum scribit; En verba,

Ventum erat ad templum, Lybicis quod gentibus unum
Inculti Garamantes habent: stat corniger illic
Juppiter.

Imo Hyginus in fabulis narrat ei fuisse caput arietinum. Quare autem sic Jovi cornua affictа fuerint Servius in 4. Æneid. sic explicat: *Jovi Ammoni templum cum simulacro cum cornibus constitutum, quod ideo fingitur, quod satis ejus sunt involuta responsa.* Ad hunc Ammonis oraculum, seu templum Nicolaus Perottus, aliique respicere putant Martial. epigr. omnium primo.

Nec Triviæ templo molles laudentur honores,
Dissimuletque Deum cornibus ara frequens.

His accessisse videtur Sectanus, qui in hoc loco Epigrammatis eum procul dubio imitandum sibi sumpsit. At Martialem potiùs intelligendum esse censeo de Ara Appollinis in Delo, quæ inter septem orbis miracula celebrabatur. Erat enim sine ullo glutine, & vinculo ex dextris cornibus coagmentata, & compacta, ut ex Politian. miscell.52., & Demster. Paralip.ad lib.2. Antiquit. Rosini cap.7. Talem nullibi legimus fuisse Jovis Ammonis aram. Quoad autem huius Dei oracula, habet ultrà Servium

Ara frequens Rullo meritos accrescat honores.

At

NOTÆ.

vium relatum Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 27. ea certa quidem fuisse, sed verbis tortis, flexisque instar arietinorum cornuum; Apud Arrianum de expedit. Alexand. lib. 3. non longè ab initio de Ammonis oraculo hunc in modum legimus: *Dein cupido eum cępit adeundi Ammonem Lybicum, ut oraculum consuleret, quod ferebatur certissimum*. Quare istud oraculum fidei inclytæ dictum est à Pompon. Mela lib. 1. cap. 8.

221. *Rullo meritos &c.* Hi honores, quos accresci optat Sectanus Rullo ex ara cornea Ammonis, ad id pertinere videntur, quod ut optimo, & excellenti vati ex iis corona texatur, capitique ad decorem imponatur; nam ex veteri more vates coronabantur, ut passim apud Virgil.. Non dubium, quin Satyrici nostri verba ad jocum, & ad satyram spectent, & acriter mordeant, idque verum fiet, si in eo sensu sententia accipienda sit, quo hominis dedecus aliquod insinuatur, præcipuè quod ad illum, qui conjugem adulterari sinunt. At quoniam tantùm ab Andronici tempore cornua transiisse constat in symbolum eorum, qui conjuges, vel malitia, vel injuria adulterari permittunt, tradente Salmas. ad Pancirol. tom. 1. pag. 373. ex Niceta lib. 2. de Imper. Andron., undè postmodùm factum est, ut qui aliquem cornutum appellaverit, actione injuriarum conveniri potuerit, seu ad recantationem, & palinodiam actori teneri ex Besold. d. lib., statuerintque Juris consulti, eum, qui alterius domui cornua apposuerit, vel affixerit, perindè puniri debere ac si libellum famosum composuisset, ut post Decian. in pract. crimin. lib. 3. cap. 25. num. 33., tradit Farinacc. part. 3. oper. crimin. quæst. 105. num. 468., velim ne putes tantam injuriam Rullo ab Authore infligi, cum enim veteri, eaque magis apud optimos authores usitata phrasi, ac imitatione loqui ubique certum sit, illud etiam tenendum hæc minimè ad Rulli injuriam dixisse, nàm cornua Martialis tempore, à quo verba hæc sumpsit, in honore fuerunt, & ad decus pertinuere, quemque nos hodie cornutum vocamus, cuculum tunc temporis appellatum fuisse pluribus relatis notat Voss. de Idololat. lib. 3. cap. 82. Certè ex Gentilium Diis, ut vidimus, cornutus Ammon.

At tibi nescio quid Barrus deponit in aure;

Ma-

NOTÆ.

mon, Appollinis Dei ara item cornuta: Adde Bacchum ex Horat. lib. 2. Ode 19., & Sidon. Appollin. carm. 22. versic. 25., Astartem ex Sanchoniat. apud Euseb. Præpar. Evangel. lib. 1. capit. 10., Isidem ex Herodot. lib. 2. Histor. capit. 46., Athen. lib. 8., & Porphirio lib. 3. περὶ ἀποχῆς, Pan ex eodem Herodoto lib. 2. cap. 47. Quin & Alexander Magnus cornutus effingi, pingique voluit, ut qui Jovis Ammonis cornuti filius agnosci gloriatus est, ut tradunt Scalig. de emendat. tempor. lib. 5., Casaubon. ad Scaliger epist. 445., Freinshemius in Indice Curtiano, Buxtorfius in Lexic. Thamuld. column. 2140., & ex veteribus, Christianisque Patribus Clem. Alexand. admonit. advers. Gent. Illum porrò sui in Regno successores imitati fuerunt, prout probat Lazius lib. 1. rer. Græcar., imo plurimi authores in ea sunt sententia, ut cornua ad regum insignia antiquitùs omninò referrentur; & sanè ea Regibus Phœnicibus tribuit ex Euseb. Pignorius de mens. Isiac. pag. 30. Seleuco, undè Seleucidarum genus, qui Syriæ imperaverunt, Appian. in Syriac.; Attilæ tandem, qui metus orbis, Deique flagellum dictus est, plura nummismata, quæ ejus imaginem representant. Quin & in galeis cornua effigi solita docet Plutarch., qui Pyrrhi ornatam τραγικοῖς κέρασι *hircinis cornibus* affirmat, & de Gallis notat Diodorus Siculus. Fortè id in praxim ductum, quod agnitum fuerit his symbolum Principatus, & Regni inesse juxtà illud Psalmi 131. 17. *Illuc producam cornu* (idest, ut notant interpretes, robur, & regnum) *David*, & Deuteron. cap. 33. 17. de Josephi posteris, puta regibus nascituris ex Ephraim ejus filio: *Cornua Rhinocerontis, cornua illius, in illis ventilabit gentem*: Quod & ulterius exemplo Mosis comprobatur, quem cornibus, non tamen ossis, sed lucis, Deus in populi ducem, & legislatorem anctoravit, & quasi principatus insignibus decoravit. At jàm à pluribus, quæ in Rulli honorem cedere possent, cesso: his contentus sit, satis ipsum, & suum ineptum Sibillonem defendi, ac nil ei esse, de quo Sectano irascatur, abunde, forsan invitus, ostendi.

222. *At tibi &c.* Se convertit indè ad Barrum, quem ad aures-

Magniloquus Barrus, crasso de subere totus
Corticeus; circumstat Olus, Labeoque recenter
Cir-

NOTÆ.

aures Philodemi aliquid obmurmurare deprehendit, & medicum malo Philodemico implorat.

223. *Magniloquus &c.* Qui verborum copiâ abundat, & plenis buccis glandiloque profert, cum tamen crassioris ingenii vir ni solidum, nil grave, nil conditum afferat. Quoad sententiam pulcherrimè imitatus videtur noster author Pers. Satyr.1. vers.96.

Nonne hoc spumosum, et cortice pingui,
Ut ramale vetus prægrandi subere coctum.

Quasi dixerit: Verba numerosa Barri tumida sunt, & ipse quoque crassus, & pinguis est, ut annosum aliquod ramale è prægrandi subere, densissima cortice, & crusta, calore Solis coctum, & exiccatum.

224. *Circumstat Olus &c.* Negotii particeps, quod Barrus in aurem Philodemi secretò deposuerat, item & Labeo, de quo notat recenter fictum capillamentum, vulgò *Perucca*, induisse, ac ei illudit propterea græcizando, per Jota, & Omega cirros, & in annulum contortos, distributosque capillos indigitans: Porrò nomen à venerabili antiquitate desumptum; Habet enim Grut. pag.786.num.3. Romæ ex ædibus Maffei Episcopi Aquinatis, & postmodùm Cavallicensis inscriptionem hanc sepulchralem desumptam.

D FVRI. ABE M
OLO. FVRIO. PACATO.
MVSSIA. VICTORINA
CONIVGI. D. S. E. M. F.
QVE. CVM. EO. VIXIT
ANN. XXIIII.

227. Quid

225. *Cirratus, Spissis qui flavam nectit Jotis*
Cæsariem, tremulum sub pectine & Omega plangit.
Quid quæso, Philodeme, tui cunctantur amici?
Nugas, atque iterum nugas. Modo fungus in horto
Quintilii natus, scabies, terraque marisca
230. *Festinare jubet. Periit respublica, si non* *Bo-*

NOTÆ.

227. *Quid quæso &c.* Ideft quod nam grande opus à tuis amicis, ò Philodeme, aggreditur, te prius consulto?

227. *Cunctantur &c.* Pro detinentur, aut moram trahunt; optima expressio cum aliquid magnum, & gravi consultatione deliberandum molitur, nec præcipitanter fieri poteft.

228. *Nugas, atque iterum &c.* Respondet italico proverbio: *Ragazzate, e baie in quantità.*

228. *Modo fungus in horto &c.* Tanta res ad exquirendam, & examinandam diligenti anatome fungi genesim unicè reducitur; Fungi inquam, quem non ità pridem in horto Quintilii natum, etiam secundùm astrologicas observationes, & naturalis Philosophiæ dogmata ad trutinam revocavere.

229. *Quintilii &c.* Familia Quintilia Albanis oriunda à Tullo Hostilio in Romanum Patriciatum adlecta ex Vvauchop. de Mag. Pop. Rom. pag. 407. sect. 5. Ex his Quintilius Varus Tribunus Militum Consulari poteftate apud Livium lib. 5. in princip., & Gn. Quintilius Dictator penes eumdem lib. 8. cap. 18.

229. *Scabies &c.* Res videlicet vilissima, & ex pituita, ut plurimum, arborum nata, ut inquit Plin. lib. 22. cap. 25., sollicitè inquirenda est, antequàm magis vegeta fiat; brevibus siquidem horis nascitur, crescit, & perit, disperditurque.

230. *Periit Respublica &c.* Jocus exageratur; ac si pronunciasset maximum sanè malum Reipublicæ, seu potius Orbi adfutu-

Boleti genesi inspectâ, quo creverit astro,
Naturaque sinus naso penetrabis adunco.
Bellè equidèm, vesane Bion, petasate Priape,
Curculio, vervexque bipes! Tibi deficit una
Tes-

NOTÆ.

futurum, ni agnita fuerit, & astrologico calculo pensata, hujus fungi nativitas, quid ab astris, sub quibus ortus, ei portenderetur; quid tandem natura in illo, quod admirabile foret, efformaverit, & quasi prodigiosè constituerit. Parturiere montes, & natus est ridiculus mus.

233. *Bellè equidem &c.* Apertius irridet Philodemo, & vesanum nuncupat, petasatum item Priapum, Curculionem, & bipedem vervecem. Sannæ cum aliquâ irâ mixtæ, illum stultitiæ, ac stoliditatis redarguentes.

233. *Petasate Priape &c.* Idest Priape petaso indute: ad aliquid pudendum hæc pertinere minimè dubito, nàm Priapus, scribit Niceph. Callist. Eccles. hist. lib. 14. cap. 48. *præter naturam informi membro colebatur:* Undè & pro ipso pudendo sumptus videtur à nostro Satyrico, qui videtur respexisse proverbium Italicum satis notum &c.

234. *Vervexque bipes &c.* Vervecem pro homine stolido, & stupido posuit Plaut. in Pers. act. 2. scen. 2. *Ain verò, vervecum caput?* Consonant Juven. Satyr. 10.

Vervecum in patria, crassoque sub aere nati

Apul. 8. Metam. *Vervecem, non asinum vides.* Petron. in Satyr. *Quid rides berbex?* Huc etiam referendi Cic. lib. 1. de divinat. *Vide ne quem tu esse hebetem deputes æque, ac pecus, is sapientiâ munitum pectus egregium gerat.* Hinc & illud Planciadis ex moralibus Antidami; *Fabrè compactum animal hominem quis ferat esse pecuatum? quis averruncassit tam arietinas hominum mentes?* sic etiam taxat inscitiam Cornificii Arnob. lib. 3. *Si novenarius numerus cognomen Novensilium ducit, Cornificius balare convincitur;* Eademque ratione apud Laert. lib. 7. Cleanthes hebetioris ingenii *aries* à Timone vocatus fuit.

234. *Tibi deficit una &c.* Hoc est signum, quo stulti à non stultis distinguntur.

235. Vi-

Tessera stultorum viridem vestire lacernam,
Quod si vindiciæ, nec pilea sumpta, catenas
Dissolvunt animi, Barrum, Noviumque jubebo
Indicia effreni manifesta cavere furoris,
Atque intestatos tecum cœnare Quirites.
Ob tandem ad Calabros redeat frons ista Penates,
Cujus ad occursum gelido mihi frigore sanguis,
Casa-

NOTÆ.

235. *Viridem &c.* Hoc colore vestiuntur Romæ mente capti, qui custodiuntur in hospitali ad hoc instructo propè Columnam Antonianam, indèque locus ille vulgari, plebejoque idiotismo nuncupatur *il Palazzo, ò l'Ospedale de' Verdoni*.

236. *Quod si vindiciæ &c.* Idest; Si autem libertas, qua potiris, non valet catenas, quibus animus infirmus, & furiosus tenetur, dissolvere, non desistam monere amicos tuos, ut te vitent, ne lædantur à te.

236. *Atque intestatos &c.* Insuper, ne ad te accedant, nisi prius testamentum fecerint, ne maximo periculo expositi intestati mori periclitentur. Phrasis ex imitatione Juven. Sat. 3, vers. 272.

Possis ignavus haberi
Et subiti casus improvidus, ad cœnam si
Intestatus eas.

240. *Ob tandem &c.* Prosequitur Mimus sermonem, & consulendo hortatur, ut patriam ad domum redeat, quandoquidem inverecunda, turpisque ejus facies minimè loco, & urbi condeceat.

241. *Cujus ad occursum &c.* Occursus ad malum omen refertur, ut dictum Satyr. 1. num. 6. Hinc appositè ad occursum Philodemi rigor, & frigus in sanguine, & in capillis; quando etenim aliquod terrificum occurrit, dicitur gelu contrahi sanguis, & cæsaries rigere; Dixisset Italus in simili: *Mi s'è gelan*
il

Cæsariesque riget, soluitque puerpera vulvam.
Quid cunctaris adhùc? Patriâ te rupe capellæ
In-

NOTÆ.

il sangue nelle vene, mi si sono intirizzati fino i capelli.

142. *Soluitque puerpera &c.* Idem quoad puerperam, quam pr metu abortum pati posse omnibus compertum est: Solvere vulvam, est aperire, quod si fiat tempore non debito, mulieres abortiuum fetum emittunt. Imitatio ducta ex Columel. lib. 7. apud quem *soluere venam*, idem ac aperire est. Huc referendus locus Geneseos 16., ubi Abram desperatà posteritate ex Sarai uxore traditur Agar ejus Ancilla. Verba autem Sarai sunt. *Ecce conclusit me Dominus ne parerem.* Hæc autem conclusio, quæ connotat sterilitatem, de directo contradicit aperitioni, atque solutioni, quam exprimit noster Author; unde vides phrasim etiam sacrosanctis libris esse consonam. Hinc scias vulvam propriè loquendo esse utriculum illum in fœminis, in quo fetus fit conceptio, & quod licet aliqui eam verè dicant animalium brutorum, mulierum uterum, tamen apud Authores hæc distinctio minimè perpetuò servata fuit, præcipuè apud eos, qui illam derivant *à volva*, quod fœtus eà involvatur.

243. *Quid cunctaris adhuc &c.* Nullà morà interpositâ abi, curre velociter, nil enim adhùc tibi expectandum. Quandoquidem ex supra recensitis convinceris nullam in te esse virtutem, non nobilitatem, non decorem, non gratiam, quibus tibi possis promereri honores, & dignitates, quibus à tuo Romam adventu tantopere inhiasti.

243. *Patria &c.* Eo magis quod capellæ in patriis montibus pascentes ad custodiam sui habendam te invitent, & ad pristinum exercitium revocent.

243. *Rupe &c.* Nesciam, an Patriæ Philodemicæ id referendum, seu potiùs ad genium caprarum; de his enim ait Author Geop. lib.18. *Gaudent capræ locis montanis:* & alibi eod. lib. *gaudent locis præruptis.* Ideò Virgil. Eclog. 1. de Capris dixit.

Dumosà pendere procul de rupe.

r Et

Invitant, fessumque diù suspirat aratrum,
Adventuque tuo lascivà mobilis aure
Commune ad præsepe senex oncabit asellus.
Hæc ubi Mimus ait, palmis utrinque reductis
Assul-

NOTÆ.

Et Artemid. lib. 2. cap. 12. de his loquens: *νεμόμεναι κατὰ κρημνῶν τῶν πετρῶν; pascuntur in præcipitiis rupium*. Quomodocumque accipiatur, sententiæ Sectanicæ convenit, nàm eadem patria, eadem rupes communis Philodemo, & suis capris; ex qua ratione evenire potuit, nec incongrua coniectura, ut Rullus, qui tanto amore Philodemum prosequutus est, toties in suis poeticis elucubrationibus hircorum, & caprarum cum laude meminerit.

244. *Fessumque &c.* Vetus scilicet, & quod forsan à parente hereditario jure accepisti, undè & sumpsisti in tuæ familiæ insigne, ut alibi connotavimus.

245. *Adventuque tuo &c.* Lætabitur, & exultabit, aures festivè movendo, ut solent aselli.

246. *Commune ad Præsepe &c.* Tam arctis limitibus Philodemi domus, si fides his verbis, inclusa est, ut non solùm non exurgat in altum, & plurium tabulatorum ordinibus tollatur, sed humilis ad terram jaceat, unumque ei sit commune cubiculum tam Domino, quam capris, & asino; undè benè præsepe nuncupatur, eo quod tantum bestias recipiat, & amantissimè hospitali societate jungat illas Domino. Forsan respicit vulgatissimum italicum adagium, quo dicimus de homine indocto, & nullius pretii, sed qui tamen de se plurimum præsumat, & jactet *esser un asino, et una bestia*.

247. *Hæc ubi Mimus &c.* Finem Mimus sermoni egregio tandem imposuit. Quid indè?

247. *Palmis utrinque &c.* Spectaculum maius, & gloriosius superest; Plausus populi videlicet ex more, non tamen qualis in theatris, de quo supra, sed loco, & rei conveniens; scilicet manuum reductio, & pulsatio, quę oris sibilis, ut pluri-

Assultant pueri, betasque, & grandia cape
Impingunt. Caveas ictus, Philodeme, memento,
Ne decor ille tuus, pudibundaque gratia frontis
Vapulet, & pullà doleant in veste Cinædi.

FINIS.

NOTÆ.

rimum, jungitur; sic in plebejo more Romæ est, sic frequenter usurpatum nemo est, qui nesciat, pueris hæc promoventibus. Hi enim Romæ, plusquàm alibi, petulantes, ac inquieti sunt, quod tribuitur non tantùm ætati, sed pessimæ forsan eorumdem educationi.

248. *Betas &c.* Parum etiam si verbis, & strepitu contenti; plausus ulterius progreditur, & ad jactationem ceparum, betarumque transit: Has tamen puto Sectanum posuisse pro quibuscumque vilioribus pomis, quorum jactatio ad contumeliam pertinet; undè natum proverbium de rebus putidis, & informibus *esser cose, che meritano le merangolate*; quæ si verè in aliquem jaciantur, actus ipse in ejus contumeliam cedit.

249. *Caveas ictus &c.* Verba Sectani Philodemum monentis, ut ab his ictibus caveat: Vide quantum eum diligat, ejus siquidem frontis decori, ejusque saluti amanter prospicit. Hinc falluntur, qui ausi sunt dicere Sectanum satyras scripsisse ob odium, quo prosequeretur Philodemum; nàm si quid reprehensione dignum de eo pronunciat, id totum ad illius emendationem, quam ardenter desiderat, tendit.

250. *Pullà in veste &c.* Color hic ex hodierna consuetudine ad mortuaria pertinet; unde videtur, quod Sectanus ex hujuscemodi ictibus etiam mortem Philodemi timeat. Talem autem colorem antiquitùs in mœrore adhibitum fuisse tradit Dio Chrisostomus orat. 16., notat enim *μέλαιναν ἐσθῆτα, nigram vestem*: Videtur etiam adhibita fuisse sanguineo colore imbuta, nàm luctum describens Statius 3. Thebaid. inquit.

Stat sanguineo discissus amictu
Luctus atrox.

Squallorem, & feditatem vestium in genere ponit Senec. in Furente; hinc nullam in specie coloris designationem habes, nisi qui ex phrasi eidem squallori, & feditati minimè repugnet; en ipsius Tragici verba.

Undè iste genitor squallor, et lugubribus
Amicta coniux. Undè tam fœdo obsiti
Pędore nati? Quæ domum clades gravat?

FINIS.

SA-

SATYRA OCTAVA.

ARGUM. Lupus ad preces Sectani acta in conventu Philodemi, enarrat ipsumq; differentem inducit. Artem tradit amicis se fuco doctrinæ vestiendi, ut fortunas, & honores Romanâ in Aulâ facili negotio assequantur. Plura scientiarum elementa attingit, quibus adipiscendis nova, & ridicula præcepta instituit. Poeticam præcipuè collaudat, damnatisq; purioris linguæ Scriptoribus, seipsum, ac opera sua, velut exemplar, proponit imitanda. Indignatur Sectanus, narrantisque Lupi sermonis impatiens, qualis sit in Poeticis Philodemi præstantia exquisitis salibus ostendit. Tota hæc Satyra doctrinâ, lepore, & aceto uberrimè pollet.

N*Unc age, dum longis respirant pectora curis*
Mi

NOTÆ.

1. *Nunc age &c.* Initium dat Satyræ per modum interrogationis; quod & fecit Juven. Satyr.9.; Satyram sanè maximè redolet tam absoluto, liberoque principio; sive enim ad sententiam Donati illud *age* significet *dic*, ac Terentianæ imitationi adhæreat in Adelph., ubi in hoc sensu,

Age, novi tuum nomen.

Sive dictum sit per modum excitandi, ut proximè ad nostrum Poetam illud Virgil. Georg.4.

Nunc age, naturas apibus &c.

Semper habet quandam energiam, atque robur, quibus mirè se attollit, ac insinuat.

2. *Dum longis &c.* Idest, dum inceptorum, præceptore Philodemo, studiorum cura aliquantulum tè respirare sinit; Curæ etenim sollicitudinis causæ, & dulcis quietis hostes; undè bene Virgil. Æneid.10.

Neque enim membris dat cura quietem.

Quod de amantibus dixit Stat.2. Thebaid.

Nunquam in pace sopor.

De viris militaribus Virgil. loco statim citat., Homerus de Agamennone, Silius de Annibale, Valerius de Jasone, qui omnes vigilantes, & ansii inducuntur in aliorum sopore, ut & de Juliano Ammian. Marcell. lib 16., *Bellorum inundantium molem suis humeris vehens, scindebatur in multiplices curas.* Rectè per quietem homines ab assiduis curis respirare inquit Sectanus; nam quies, & somnus cum sollicitudine minimè convenire possunt: Curis etenim vis est insomnes homines efficiendi; hinc benè Stat. lib.3. Thebaid.

Pervigil angor.

Ratio ex Hippocrat. lib.2. de victus rat.; Græca verba omitto, ità Latinus Interpres. *Incalescit animus ac exsiccatur his, quæ hominibus accidunt cum cura.* Itaque ab hoc calore, & siccitate, quæ sunt curarum comites, inest vigilia, & ex vigilia oritur angor.

Mi Lupe, scire velim, fortasse & in acta referre,

Quic-

NOTÆ.

angor. Somno, & quieti etenim angor proficuus ὕπνος ἐν ψύχει, ait idem lib.6. τῷ ἐπίδημ. Sic per quamdam energiam curarum fluctus, undantesque curæ dictæ fuere: Exempla dant Valer.5. Argon.

Præcipuè Æsonidem varios incerta per æstus
Mens rapit undantem curis.

Et Catullus.

Magnis curarum fluctuat undis.

Latini Græcos videntur secuti; sic etenim etiam Oppian.lib.5. Hal., Sophocl. in Electra, Herodian. de Commodo, qui vicissim tranquillum animum dicunt ἀκύμαντον, & ἀκύμονα, ut qui careat fluctibus curarum ad eum modum, quo dixit Synes. lib. de insomn. *Anima vacans forensium curarum diluvio*. Dixit autem longas curas, vel quia diuturnas, vel quia magnas, & perniciosas: in priori significatione vocem hanc accepit Virgil. lib.3. Æneid.

Et longum Andromachæ testatur amorem.

In 2. idem Poeta lib.1. ejusdem.

Et longum bibebat amorem.

1. *Pectora &c.* Accipitur pectus frequenter pro corde, quod sub pectore latet, vel pro ipso animo, quem in corde residere nonnulli antiquorum putaverunt. Juvenal.Sat.13.

Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Horat. lib.1. Epic.

Non tu, corpus erat sine pectore.

Undè cum aliquem perfectè maximèque à nobis amari velimus significare, dicimus nos illum amare ex toto pectore; exemplo ducto ex Virgil. 9. Æneid.

Te verè, mea quem spatiis propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio.

Et Cic. ad Amic. *In amicitia nisi apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas.*

2. *Mi Lupe &c.* Ex hoc clarè coniicitur Lupum hunc, de

Quicquid præteritis statuit, fecitque Kalendis
Clara Phalanx: *Aderas nam tù quoquè credulus illis,* *Cun-*

NOTÆ.

quo alibi dictum, fuisse è Luminosorum secta, quandiù secretioribus eorum congressibus receptus, & consors fuit.

2. *Scire velim &c.* Non tantum scientiam, atque notitiam gestorum expostulat, sed voluntatem eadem gesta describendi, ac veluti inter acta illius illustris consessus referendi indigitat.

2. *Fortasse et in acta &c.* Valla lib.4. cap.9., acta à gestis sic distinguit, *quia illa rerum privatarum, et minorum, ac familiarum; gesta verò, quæ in administratione magistratus, et in rebus majoribus, et ad Rempublicam, et ad plures spectantibus sint.* Utraque autem in scriptis ferri exigunt, ut ex Juven. discimus, quem imitatus noster Satyricus, ubi habet;

Cupiens et in acta referri.

Forsan hæc acta inter illa diurna enumeranda sunt, quæ per singulos dies fiunt, & scribuntur, Græcoque vocabulo ἐφημερίς, Latino autem *diarium* nuncupantur, præeunte Sueton. in Cæsar., de quo ait, quod instituerit, *ut tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur;* quo forsan respexit Sectanus, se tam cupidum sciendi quidquid per Philodemicos sectarios factum, dictumque fuerit, ostendens.

3. *Quicquid &c.* Ex hoc dignoscitur, quod hoc solemne concilium cogi suevit quibuslibet cujuscumque mensis Kalendis.

4. *Clara Phalanx &c.* Idest, tota Philodemica secta, quæ Luminosorum nomen sortita fuit à Luce universali, quam profitebantur: Phalangem nuncupat ex invincibili fortitudine, quam jactabat; Phalanx siquidem Macedonico idiomate quadrata acies, & cuneus militaris est, quando scilicet pes pedi, clypeus clypeo, vir viro in acie conserebatur: Continebat autem octo millia armatorum. Ità Curtius lib.1. de Vit. Alex. *Macedones Phalangem vocant peditum stabile agmen, ubi vir viro, arma armis conserta sunt.*

4. *Aderas &c.* Uti discipulus, fucoque tantarum rerum, quæ promittebantur, illectus; nondum enim suprà te lux illa ceciderat, quà omniscius fieres, sed ejus illapsum tantum,

nimis

5. *Cunctaque manavit longus per compita rumor.*
Dicam equidem. Labente die convenerat unà
Tur-

NOTÆ.

nimis credulus, tanquam è Cœlo expectabas.

5. *Cunctaque &c.* Duplicem sensum admittit hæc locutio; si enim referas ad famam, optimè dicitur, quod ea se latè diffuderit; id enim famæ proprium, nam

Mobilitate viget, viresque acquirit eundo,
Parva motu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.

inquit Virgil. lib. 4. Æneid. vers. 173. Benè rumor pro fama positus, quo nomine ipsa fama nuncupatur; sic Statius innuit famam primo serpentem 2. Thebaid. inquiens;

Ergo alacres Argi fuso rumore per urbem
Advenisse duci generos.

cui consonat Alciat. lib. 1. Parerg. 6., qui ita definit: *Rumor is videtur, qui recenter emanavit, et per ora hominum circumfertur.* Præclare autem Ovidius lib. 3. Trist. eleg. 12. vocavit gradum famæ.

Et fieri famæ parsque, gradusque potest.

Potius tamen equivocè nostrum Authorem lusisse crederem, rumorem hunc referendum ad maximas disputationes, ac strepitus ibi habitos in differendo; Quadrat enim huic rei quidquid dictum est alibi de voce Philodemi tanquam ahenum tinniente, & similibus, convenitque nostro commuui loquendi modo, quo dicimus de maximo fragore: *si fà un gran rumore*; Quidquid tamen sit in phrasi imitatus est Sectanus Horat. 2. Sermon. Sat. 5.

Frigidus à rostris manat per compita rumor.

6. *Labente die &c.* Verba Lupi promptè, exactèque rem narrare aggredientis: Primo diei tempus, & horam indicat; de ipso die dictum numero primo hujus Satyræ: Horas Vespertinas Sole ad Occasum vergente huic consessui destinatas indicat; dixit enim *labente die*; promiscuè enim sumptos habemus Soles pro diebus, dies autem pro Solibus; Sunt plurima de
his

Turba frequens, ubi turpis hiat de marmore vultus,
Proluit & gelidâ sitientibus ora caballis:
In pri-

NOTÆ.

his exempla: Quo ad primum Lucretius in lib.6.

Nec tamen omnino temere illis Solibus ulla
Comparebat avis.

Catullus.

Fulserunt quondam candidi tibi Soles.

Persius Sat.5.

Tecum enim longos memini consumere Soles

Virgil. Eclog.9. vers.51.

Sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere Soles.

Quantum ad secundum Claudianus in Raptu.

Merseras unda diem.

Virgil. Æneid.1. vers.92.

Eripiunt subito nubes Cœlumque, diemque.

Ac Seneca Rhetor contr. 16. *Emicabant densis undique nubibus fulmina, et terribili fragore horridæ tempestates abscondebant diem.*

7. *Turba frequens &c.* Turba pro multitudine ponitur, & ad majorem expressionem additur frequens, quasi copiosa multitudo personarum ad audiendum Philodemum convenerit. Activè, & passivè sumitur vox ista apud Authores, innuitur enim actio, cum dicitur frequens populus &c., passio verò, cum frequens locus indigitatur: Ille enim frequentat, ille frequentatur. Ita ex Valla lib.4. cap.96.

7. *Ubi turpis &c.* En locum ad turpem, hiantemque marmoreum vultum, qui aquam fonti, conchæque suppositæ ministrat, ut eam equis ad bibendum suppeditet: Vultus hujusce-modi ad fontium ornatum Romæ frequentes sunt, & vulgò nuncupantur *Mascbaroni*: Hinc quo nam tutè pedem sistam nescio, ni fortè de illo celeberrimo dictum velis, qui ad viam Juliam positus speciali quadam appellatione, totique Romæ communissimâ, vocatur *il Mascharone di Farnese.*

9. In-

In primis Philodemus erat, manibusque reductis,
Ut solet, & nugis dare pondus idoneus, inquit à
Macte animo studiosa cohors; virtute parantur
Coccina, nec crinem præbet Dea calva supinis.

Qui

Notæ.

9. *In primis Philodemus &c.* Caput, princeps, & magister reliquorum.

9. *Manibusque reductis &c.* Ideſt expanſis, & explicatis, ut illi aſſuetum. Obſerva quæſo lector, Sectano noſtro, ſi non ſemper, ſaltem ſæpè, quando Philodemum in ſcenam introducit, aliquam ejus notam deſignare placuiſſe: ità ut iis ſimul collectis non difficile ſit perito pictori, quemadmodum alibi etiam animadvertimus, ejus imaginem ad viuum efformare.

10. *Et nugis dare pondus &c.* Pondus propriè rei alicujus gravitatem deſignat: tranſlatè, authoritatem, & pretium, ut hìc. Exemplum ex Cic. Appio habemus: *Scribit meas literas maximum apud te pondus habituras*: Jam ſuprà de nugis Philodemicis ſatis; eas caro, maximoque pretio venditare ſolitum, velut reconditioris Philoſophiæ promptuaria, hìc non obſcurè innuitur.

11. *Macte animo &c.* Proſequitur ſuam narrationem Lupus, & quæ gravi oratione à Philodemo dicta fuerint narrat: Prima pars ſermonis ab adſtantium animos ſibi conciliando incipit: laudat enim, & quaſi de re benè geſta gratulatur; Magiſtralem tamen præeminentiam ejus verba ſapiunt, quia reliquos ſtudioſam tantum cohortem nuncupat, quaſi diceret ſibi diſcipulos, ac ſe præceptore ad ſublimia Lucis ſtudia aſpirantes, non tamen pari ſcientia in re tanti momenti pares.

11. *Virtute parantur &c.* Optima, aureaque ſententia; nam minimè caret egregia virtus laude, vel præmio. Quin & *virtuti perfectæ*, ut ait Ariſtot. Ethic. 4. *non ſit condignus honor*, *eamque* teſte Cic. 1. Tuſcul., *neceſſario gloria ſequitur*.

12. *Coccina &c.* Ideſt dignitates, præſertim Eccleſiaſticæ: Coccinea enim veſtis, & purpurea ſummo tantum Eccleſiæ Senatui per S. R. E. Cardinales exhibito debetur. Putarem

tamen

tamen hac voce qualcumque Ecclesiasticas dignitates indigitari, etiam Episcopales, &, ut nuncupant, Prælatitias, nam Episcopi, & Prælati veste violaceà utuntur, quæ ad coccineam, purpureamque refertur.

12. *Nec crimen &c.* Fortunam pinxere antrorsum capillatam, retrò verò calvam, ut indicarent [o]ccurrentem accipiendam; nam quoties ea transierit arripi non potest: hinc Sectanus minimè eam dare crinem inertibus, & supinis optimè dixit, iisque qui eam sibi elabi sinunt. Hanc Jovis filiam finxit Pindarus τύχαν σώτειραν Ζηνὸς παῖδα, *salutarem Fortunam filiam Jovis*, atque unam ex Parcis putavit Pausan. lib.7. forsan quia non facile exorabilis, nec nisi patientià superari possit, ut inquit Virgil. 5. Æneid.

Superenda omnis fortuna ferendo est.

Et quod in tanta rerum inconstantià, & florentis fortunæ instabilitate, nil aliud remaneat quam perferre, quam tolerare, quicquid fors dederit; nam fuga non est viri, ut præclarè Seneca in Oedip.

Haud est virile terga fortunæ dare.

Hinc antiquis Dea credita, cultaque præcipuè apud Prænestinos, & Antiates, Romaque, ubi ædem Trans-Tyberim habuit. De Fortuna Prænestina est insignis locus Juvenal. Sat. 14. vers. 88.

Nunc Prænestinis in montibus alta parabat
Culmina villarum, Græcis, longèque petitis
Marmoribus, vincens Fortunæ, atque Herculis ædem.

Romæ autem ipsi templum fabricatum fuit à Nerone ex marmore Phengite, uti notat Schrevelius in hunc Juvenalis locum. Sententiam de ejus divinitate astruunt plurima marmora apud Gruterum, quæ eam variis decorant epithetis, pag. siquidem 73. 7. *Adiutorium*, pag. 75. 6. *Obsequentem, et Opiferam*, pag. 76. *Jovis filiam primigenitam*, & pag. 1072. 6. *Respicientem* nuncupat; imò ex marmore relato pag. 135. 2. rectè datur intelligi eidem sacrificia oblata, victimasque mactatas. Ejus tamen Divinitatem irrisere sapientiores, nam Juvenal. Satyr. 10. ait:

Nullum Numen abest si sit prudentia, sed te
Nos facimus fortuna Deam, Cœloque locamus.

Innuens Fortunam non solum nullum Numen esse, sed nusquam

&

Qui sapit, ipse sibi fortunam fabricat Astris
Invi-

Notæ.

& nihil esse; perindè ac si diceret temeritate, atque inconstantià fieri, ut Fortuna, quæ per se nihil est, etiam in Deorum numero collocetur. Et rectè divinus Seneca; *Fortuna, fatum, natura, omnia ejusdem Dei nomina, variè sua potestate utentis.*

12. *Supinis &c.* Qui dorso incumbit supinus dicitur, ità ut faciem ventremque habeat Cœlum versus spectantem; Sed quoniam supinus ille recubitus indicium est hominis soluti, & ociosi, factum est, ut supinum pro molli, delicato, otioso, & negligenti ponamus. Exemplum addimus ex Seneca ad Lucil. *Est quidem, mi Lucili, supinus, & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur.*

13. *Qui sapit ipse sibi &c.* Nam, ut scripsit Livius Dec. 1. lib. *Fortuna virtutem sequitur.* Hinc Appius apud Sallust. *Fortunæ suæ quisque faber est*; & Virgil. Æneid. 10. vers. 284.

Audentes fortuna juvat.

Ab his sententiis non abest alibi ipse Livius, qui de Catone prædicat lib. 39., tantam in hoc viro fuisse animi fortitudinem, ut *fortunam sibi ipse facturus videretur.* Scitè & Plaut. in Trinum. de homine sapiente, *ipsi sibi fingit fortunam suam.* Verè Livius ore Matii Ducis lib. 25. *Quia si occasionis momento, cujus prætervolat opportunitas, cunctatus paulum fueris, ne quicquam mox omissam quæratis.* Favent Ennius lib. 7. Annal. *Fortibus est fortuna viris data*; & Ovid. 8. Metam. *Ignavis precibus fortuna repugnat.*

13. *Astris invitis &c.* Convenit Catul.

Et Djs invitis desinit esse miser.

Aliter, & benè Virgil. Æneid. 2.

Heu nihil invitis fas quemquam fidere Divis.

Cui affinia dedere Plutarch. de Pithyæ Oraculis; δεῖ γὰρ μὴ μάχεσθαι πρὸς τὸν Θεόν. *Non est pugnandum adversus Deum*, & Lucianus, seu quisquis sit author Senarii, qui habetur in Anthol.

Θεοῦ μὲν ἐκτὸς οὔτις, εὐτυχεῖ βροτός

Mortalium nemo absque Deo beatus.

Hinc fortè orta Æschilii sententia; πρὸς κέντρα κῶλον ἐκτείνειν; *impin-*

Invitis. Romæ sumus; hic ubi cuncta renident
Impe-

NOTÆ.

impingere pedem adversus stimulos; nec non illud *Deo irato aliquid facere*, idest, infeliciter.

14. *Romæ sumus &c*, Hic videlicet, ubi virtus colitur, & præmiis, atque dignitatibus afficiuntur, qui ea sunt præditi, nulla conditionis, natalium, divitiarumque habita ratione.

14. *Hic ubi &c.* Urbem perpetuo imperio natam indigitat; nam posteà quam Imperatoribus caruit, & in Summorum Pontificum Dominationem cessit, in majorem potentiam accrevit, si non armorum, certè religionis vi, atque virtute, cujus præsidio non tantum eæ Provinciæ, quæ intrà fines Romani Imperii pridem erant, ei subiiciuntur, sed totus Orbis, qua latè patet, obedire cogitur, Romanum Pontificem tamquam Christianæ, Catholicæque Ecclesiæ Caput, & Principem sub Christo Jesu agnoscendo, venerandoque. Siquidem Summi Pontificis dignitas, suprema non tantum apud Hebræos, sed plurimæ potestatis apud veterem Romam fuit; Suscepere ipsi Imperatores, teste Baron. ad ann. 312., *quod sic videretur Imperatoriæ dignitati Summus Pontificatus adjunctus, ut sinè illo Imperator esse non posset; & in eum facilè Senatus, Populusque Romanus conspiraturi essent, quem non viderent patria religione firmatum*. Nec initio Christiani à Constantino Imperatores respuere, ut probatur ex Ausonio in Gratiarum actio. pro suo Consulatu, & Zosimi lib. 4. Testantur etiam plurimæ ex lapidibus antiquis inscriptiones, quæ extant apud eumdem Baron. tom. 3. Annal. eodem anno 312.. Affero aliquas ex Grutero, primam habes pag. 159. num. 6.

D. N.

D. N. IMP. CAES.
CONSTANTINO . P. F.
VICTORI . AVG. PONT.
MAXIMO . TRIBVN.
POTESTAT. XXIII. IMP.
XXII. COS. VII. P. P.
PRO . COS.
RERVM . HVMANARVM
OPTIMO . PRINCIPI
DIVI . CONSTANTI. FILIO
B. R. P. NATO .

Secundum pag.286.

IMP. CAES. FL
VALENTI
PIO FELICI . VICTORI
AC . TRIVMPHATORI
SEMPER . AVGVSTO
PONT. MAX.
TRIB. POT. III. IMP. IV.
COS. II. P. P.
COH. III. . . . . PR. . . . .

Tertiam deniquè pag.1082. 13. .

FL. GRATIANVS . PIVS . FELIX . MAXIMVS .
VICTOR . AC. TRIVMPH. SEMPER . AVG. PONT.
MAX. GERMANIC. MAX. ALAMAN. MAX.
FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VI.
IMP. II. COS. PRIMVM . P P P.

Mit;

Mitto plurimas, quas videat Lector, si lubet, & in Gratiano sisto, qui teste Zosimo lib.4. Summi Pontificis nomen, titulumque respuit, *quem hactenus*, inquit Baronius ad ann.383. num.3. (*more majorum*) *absque tamen labe ipsorum Sacrorum Christiani Imperatores ob summam potestatis amplitudinem retinuerant*. Vndè mox illud argutum in Gratianum scomma jactarunt: *Si Princeps non vult appellari Pontifex Maximus, admodum brevi maximus Pontifex fiet*: Deditque Urbis Præfecto de rebus ad gentilitiam superstitionem pertinentibus judicandi facultatem: Nàm quoad hujus summæ dignitatis maximam potestatem pertinet, illud sciendum ex Cic. de Nat. Deor. lib.2., & de leg. lib 2., ex Tacit. de Morib. Germanor., & Valer lib.1.cap.1.& 3., Veteris Romæ Pontificem Maximum potuisse comitia dirimere, Consules abdicare, factaque reddere irrita, decretis à Senatu intercedere, eademque intercidere; ac fierent ne bella, ex ejus arbitrio penderet. Ne quis tamen putet novitium indè fuisse Romanæ Ecclesiæ Summi Pontificis nomen, nam hujus tituli meminit antiquissimus Tertullianus lib. de Pudic. cap.1., demonstrans hoc loco, vel quod Zefirinus Pontifex secundùm veterem nomenclaturam hunc suo edicto titulum apposuisset, vel quod, si velimus esse verba Tertulliani, ipsum id dixisset secundùm receptam iàm tunc Romani Episcopi appellationem. Hanc procul dubio credendum inter præcipuas Imperii notas, quibus etiam hodiè Roma refulget, Sectanum reposuisse. Addimus amplissimo spirituali imperio junctam Ecclesiastici status temporalem dominationem; Insuper & Coronam, Purpuram, aliaque Imperii, & Sacerdotii decora in Pontifice Maximo, Senatum in S.R.E. Cardinalibus, ea tandem reliqua, quæ revirescentis, & nunquam desituri Imperii notæ sunt, non tantùm ad majestatis Pontificiæ splendorem, sed ad potestatem, qua Petri in Romano, universalique Episcopatu successores præfulgent, indigitandam pertinentes. Hujus sub Imperio nati, educatique sumus, hujus communione consociari gloriamur, & gaudemus, tanquam membra cum capite, in Pontifice, cui ex animo subiicimus non tantùm nos, sed quæcumque acta, scriptaque nostra, tanquàm summo fidei, morumque Magistro, corrigenda, delenda, & moderanda, si fortè aliquid occurrerit, quod censorià limà dignum judicaverit in Sectano nostro; qui certè nullius criminis sibi conscius est, nisi quod in suis Satyris vitia plu-

rima

15. *Imperii speciosa notis, medioque popello*
Sæpius auratis vestitur bucca thiaris,

Et

Notæ.

rima reprehensurus, nomina aliqua effinxerit ad sustinendas ipsorum vitiorum personas; atque ob hoc unum ad pęnam vocatur ab iis, qui culpas, quibus non carent, à tanto viro profligari egrè sentiunt, & novam Satyram, à qua Author penitùs abhorret, à Satyra eruunt; Nonnè vitia corripi, virtutem tolli jussum? Id ex Sectano habes, qui reprehendit, quod reprehendendum, laudat, quod laudandum; nàm & laus bonorum à Satyra non abhorret: ea quippè, quæ pietatem, virtutemque commendat, in malum tacitè saltem, & indirectè fertur. Ergò ne SS. Patres, Scriptoresque quicumque, ac Oratores piissimi rationis paritate censoria nota infligendi? Apage blasphemiam!

15. *Medioque popello &c.* Hæc ad Urbis gloriam maximè pertinent; insinuatur enim totum virtuti, non potentiæ tribui, cùm frequenter videamus ad maximas evehi dignitates, quos nec nobilitas, nec divitiæ commendant, imò & plerique emergunt, qui virtutis, ac pietatis amantes, ac ab honoribus abhorrentes, penè latuere, oculis tantùm sapientissimi Principis minimè absconditi; vndè benè statim natos, & adultos, quasi fungos in agris, dicit noster Satyricus, quia parùm abest, quin anteà ignoti ex solo honore, ac gradu adepto innotescant.

16. *Thiaris &c.* Thiara galea est Sacerdotis, quæ per malas veniens mento subligatur; differt à Regia, quod Regum tiara recta, & cum apice, Sacerdotum sine acumine fuerit. Hodiè accipitur satis communiter pro mitra Episcopali, quandoque etiam pro quocumque capitis ornamento Ecclesiastico. Apud antiquos tamen frequentiùs muliebre, rarius masculinum verticis tegumentum appellatum fuit thiara; Fateor tamen eam omnium penè Orientalium insigne fuisse; nàm de Medis asserit Plutarch. in Alexand., de Parthis Anacreon., de Persis omnes eiusdem gentis historici, de Phrygibus Juven. Satyr. 6., & Virgil. 7. Æneid. vers. 267. Ejus autem formam ex nummis rimatus fuit Brisson. lib. 2. de Reg. Pers., in quibus *recta est*,

f at-

atque elata, summa sui parte turrita, à posteriore parte infulas pendentes, anteriore bucculas habet: ejus medium ambit fascia alba stellulis insignita. In nummis quoque Augusti, ubi Parthia supplex fingitur signa porrigere, habebat in capite thiaram ità depictam: *Erat galeri forma, et pilei, quod absque ulla ora latitudine, aquabile ex omni parte, ac rotundum erat, ac in acutum desinens conum flexum, inclinatumque*. Favent Xenophontis verba lib. 5. de exped. Cyri Min. *Galeis coriaceis capita munierant*, quales ferè Paphlagonicæ sunt, *in quarum vertice cinciani in thiaræ modum eminebant*. Carolus Paschal. lib. 10. Coron. cap. 1. ex Curopalata, ait Judices Medorum gestare solitos φακιόλιδα, quam tiaram interpetratur, ità formatam, ut aliquid inde penderet, quo auris una esset tecta; nàm altera intecta erat. Indicabant videlicet dandam esse à Judice intectam aurem accusatoribus, tectam accusatis: fortè ad hanc thiaram respexit Virgil. loc. cit. nàm producit Priamum eà utentem, cum daret jura populo. Si originem thiaræ funditus quæramus (cur non à fabulis adiumenta accipiam ad comparandam veritatem, inveniemus utramque aurem tegi thiarà, non unam tantùm: Novam hanc lucem dat Midas, qui eam adhibuit, ut tegeret aures asininas, & Ovid. qui fabulam narrat lib. 11. Metamorph. clarè ad morem Phrygum allusit.

Ille quidem celare cupit, turpique pudore
Tempora purpureis tentat velare thiaris.

Allusit, inquam, ad morem, etiamsi fabulam inseruerit: & ità verè potiùs, quam fabulosè loqui dicendus est. Puto eam adhùc in usu esse, & Persis, & Turcis; non enim dubium est, quin obuolutio illa linteaminum turbinata, quam gestat gens utraque, respondeat veteri antiquorum thiaræ: Quod autem mitra, ut diximus, sub nomine thiaræ nuncupetur, minùs propriè dici censeo, si vetus significatio respiciatur tantùm; rectè tamen dictam, si usum, qui invaluit, in hujus vocis adhibitione apud Authores Ecclesiasticos; maximè apud Poetam.

16. *Bucca &c.* Buccam esse oris concavitatem intrà malas à mento ad oculos, quæ spiritu à pulmone revocato, & oppressis labris retento inflatur, indicat illud Horat. lib. 1. Serm.

Quid causa est, meritò quin illis Juppiter ambas
Iratus buccas inflet?

In-

Et Latiis princeps tendit se fungus in hortis.
Vos quoque de largo cratere bibisse licebit,
Si patulas dabitis nostris sermonibus aures.
Quisquis in hoc uno studeat, noctesque, diesque

Co-

NOTÆ.

Indè quia simili oris inflatione tuba clangitur, huic nomen buccæ inditum, quod frequens apud Juvenal Satyr. 6.

Et Phrygia vestitur bucca tiara.

A quo loco imitationem sumpsit Sectanus noster, sed Satyr. 3. vers 35., ubi

Notaque per oppida buccæ.

Ex quibus tibicines ipsos connotari nil dubium est, ut legenti patet, & interpretes scribunt. Ità & in nostro Satyrico intelligendi vel tibicines, vel ipsorum loco qualibet vulgaris, & ex ima plebe persona, quæ virtute, & meritis, non autem auri, potentiæ, & nobilitatis vi ad Ecclesiasticas dignitates ascendat.

17. *Fungus &c.* Fungus ex arborum pituità generatur, vix natus statim accrescit, & dilatatur; translatè hic ponitur pro quocumque plebejo viro, qui vix virtute promovente se prodat, quin statim in summum tollatur, ac se latè honorum multiplici decore pandat.

18. *Vos quoque &c.* Idest Philodemi discipuli; Hortatio ad virtutem sectandam, ut similibus honoribus, ac dignitatibus via eis quoque pandatur. Præcepta audiemus sub num. 20.

18. *De largo cratere &c.* Idest, plenè consequimini; translatè positum bibere de largo cratere, pro amplissimè assequi, nam uti ex magno scypho abundans vinum diffunditur, atque hauriri potest, ità ex largo honorum promptuario gradus plurimi eruuntur.

19. *Si patulas &c.* Si non tantùm attentè monita, quæ traduntur, audietis, sed ad eorum executionem prompto animo implendam progredimini.

20. *Quisquis in hoc uno &c,* En tandem propositorum dog-

atque elata, summa sui parte turrita, à posteriore parte infulas pendentes, anteriore bucculas habet: ejus medium ambit fascia alba stellulis insignita. In nummis quoque Augusti, ubi Parthia supplex fingitur signa porrigere, habebat in capite thiaram ità depictam: *Erat galeri forma, et pilei, quod absque ulla ora latitudine, aquabile ex omni parte, ac rotundum erat, ac in acutum desinens conum flexum, inclinatumque.* Favent Xenophontis verba lib. 5. de exped. Cyri Min. *Galeis coriaceis capita munierant,* quales ferè Paphlagonicæ sunt, *in quarum vertice cinciani in thiaræ modum eminebant.* Carolus Paschal. lib. 10. Coron. cap. 1. ex Curopalata, ait Judices Medorum gestare solitos φακιόλια, quam tiaram interpetratur, ità formatam, ut aliquid inde penderet, quo auris una esset tecta; nàm altera intecta erat. Indicabant videlicet dandam esse à Judice intectam aurem accusatoribus, tectam accusatis: fortè ad hanc thiaram respexit Virgil. loc. cit. nàm producit Priamum eà utentem, cum daret jura populo. Si originem thiaræ funditus quæramus (cur non à fabulis adjumenta accipiam ad comparandam veritatem, inveniemus veramque aurem tegi thiarà, non unam tantùm: Novam hanc lucem dat Midas, qui eam adhibuit, ut tegeret aures asininas, & Ovid. qui fabulam narrat lib. 11. Metamorph. clarè ad morem Phrygum allusit.

Ille quidem celare cupit, turpique pudore
Tempora purpureis tentat velare thiaris.

Allusit, inquam, ad morem, etiamsi fabulam inseruerit: & ità verè potiùs, quam fabulosè loqui dicendus est. Puto eam adhùc in usu esse, & Persis, & Turcis; non enim dubium est, quin obuolutio illa linteaminum turbinata, quam gestat gens utraque, respondeat veteri antiquorum thiaræ: Quod autem mitra, ut diximus, sub nomine thiaræ nuncupetur, minùs propriè dici censeo, si vetus significatio respiciatur tantùm; rectè tamen dictam, si usum, qui invaluit, in hujus vocis adhibitione apud Authores Ecclesiasticos; maximè apud Poetam.

16. *Bucca &c.* Buccam esse oris concavitatem intrà malas à mento ad oculos, quæ spiritu à pulmone revocato, & oppressis labris retento inflatur, indicat illud Horat. lib. 1. Serm.

Quid causa est, meritoquin illis Juppiter ambas
Iratus buccas inflet?

In-

Et Latiis princeps tendit se fungus in hortis.
Vos quoque de largo cratere bibisse licebit,
Si patulas dabitis nostris sermonibus aures.
Quisquis in hoc uno studeat, noctesque, diesque
Co-

Notæ.

Indè quia simili oris inflatione tuba clangitur, huic nomen buccæ inditum, quod frequens apud Juvenal Satyr. 6.

Et Phrygia vestitur bucca thiara.

A quo loco imitationem sumpsit Sectanus noster, sed Satyr. 3. vers 35., ubi

Notæque per oppida buccæ.

Ex quibus tibicines ipsos connotari nil dubium est, ut legenti patet, & interpretes scribunt. Ità & in nostro Satyrico intelligendi vel tibicines, vel ipsorum loco qualibet vulgaris, & ex ima plebe persona, quæ virtute, & meritis, non autem auri, potentiæ, & nobilitatis vi ad Ecclesiasticas dignitates ascendat.

17. *Fungus &c.* Fungus ex arborum pituità generatur, vix natus statim accrescit, & dilatatur; translatè hic ponitur pro quocumque plebejo viro, qui vix virtute promovente se prodat, quin statim in summum tollatur, ac se latè honorum multiplici decore pandat.

18. *Vos quoque &c.* Idest Philodemi discipuli; Hortatio ad virtutem sectandam, ut similibus honoribus, ac dignitatibus via eis quoque pandatur. Præcepta audiemus sub num. 20.

18. *De largo cratere &c.* Idest, plenè consequimini; translatè positum bibere de largo cratere, pro amplissimè assequi, nam uti ex magno scypho abundans vinum diffunditur, atque hauriri potest, ità ex largo honorum promptuario gradus plurimi eruuntur.

19. *Si patulas &c.* Si non tantùm attentè monita, quæ traduntur, audietis, sed ad eorum executionem prompto animo implendam progredimini.

20. *Quisquis in hoc uno &c,* En tandem propositorum dog-

 ma-

Cogitet, ut doctus videatur. Splendida larva
Virtutis quantum Romanâ præstat in Aulâ!
Hac facilè induimur, si nostrum quilibet ora
Solverit in laudes socii, & conjuret amicè.
Hic putret in Venerem, dextrà quatit ille fritillum;

Al-

NOTÆ.

matum principium: Malè, nec fallor ingreditur Philodemus provinciam suam; statim enim initio docet, totum in eo hominem sistendum, totisque viribus incumbendum, ut videatur doctus: Cur non, ut sit? nàm honores, teste Aristot. Ethic. 4., sunt premia virtutis vera, non fucata, quæ mendacium, ambitionemque, pessima scilicet vitia pro fundamento habeant.

21. *Splendida larva &c.* Idest splendidè, & luculenter personata ambitio ipsa sub specie virtutis. Maximum hoc malum semper viguit, nec facilè, nisi longo experimento dignosci potest, quia arte tegitur; Hæc est quam Dominus in Pharisæis corripuit, & damnavit.

23. *Hac facilè induimur &c.* Artem fallendi docere prosequitur: Mutuam inter socios, & simul ad metam hanc adipiscendam conjurantes laudem necessariam consulit, etiamsi plurimis vitiis teneantur, & ignaviter vivant. Hinc hujus sodalitii qualia fuerint dogmata optimè conjice.

24. *Soluerit &c.* Fortè ad hanc amicam conjurationem respexit, & inter corruptos sui temporis mores posuit Juven. Sat. 3. inquiens

Quid Romæ faciam? Mentiri nescio: librum
Si malus est, nequeo laudare, & poscere.

25. *Hic putret &c.* Exempla producit eorum, quæ per hos ignavos exercentur: Primoque mollem, & effeminatum dicit, qui libidine resolvatur, enervetur, & quasi putrescat, & corrumpatur, nàm putredo est φθορὰ, *corruptio*: Imitationem duxit ex Pers. Satyr. 5. vers. 57.

Ille
In Venerem putret.

25. *Dex-*

Alter ab immundâ nescit prodire culinâ.
Tu laudato. Ubi num Larronus? Septima lux est,

Ex

NOTÆ.

25. *Dextrò quatit &c.* Talorum ludo vacat, qui fritillo moventur, & agitantur, priusquàm jaciantur. Fritillum enim instrumentum est, vel vasculum, in quo tesseræ, taliqùe frinniunt, & cum sono subsiliunt, concussique agitantur. Nàm fritillum juxtà vocabuli veriloquium, est διάσειστρον. Fritinnus vetus vox est, quæ motitationem, & subsultationem significat: à *Fritinnus* igitur diminutivum *fritillus*: *inde fritinnire* Nonio *subsilire cum sono*: Ità discimus ex Salmasio in Flavium Vopisc. Usus hac voce est Juven. Satyr. 14. vers. 5.

Ludit et heres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.

Item &c Martial. lib. 4.

Incertis sonat hinc, indè fritillis.

26. *Alter ab immundà &c.* Videlicet totus gulæ, atque exquisitis epulis parandis incumbit: de tali hominum genere, jocando, & mordendo, ut solet, Juvenalis habet

Sequitur sua quemque culina.

Tria igitur vitia proponit Sectanus Venerem, gulam, & ludum: quoad prima duo Hieronym. super Matth. *Cor habet in ventre gulosus, lascivus in libidine:* Quoad tertium Juvenal. Satyr. 14. vers. 4., qui *damnosam aleam* vocat, nec non *turpem* Satyr. 11. vers. 174. Hinc benè Horatius in epist.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat.

27. *Tu laudato &c.* Quamvis non ignores his vitiis aliquem ex sociis detentum esse, ne desistas tamen laudare, etiamsi falsum proferre contingat.

27. *Ubi num Larronus &c.* Sit in exemplum Larronus, qui fortè per septem dies latuit aleæ, vel libidini vacans, ut subobscurè innuitur: Quid de eo dicendum est, si fortè aliquis inquirat? Id sequenti notà exequetur; Interim moneo Larroni

 no-

Ex quâ se libris macerat, studioque forensi

Ad

NOTÆ.

nomen nunquam apud veteres Authores me legisse, ni fortè poeticè, & metri gratià Larronum pro Laronio posuerit: Bis siquidem Laroni meminit Gruterus ex duplici Epigrammate antiquorum lapidum pag. 26. 10., & pag. 1286. 8.

27. *Septima lux est &c.* Sic Larronum latitantem, genioque indulgentem laudare docet: suadetque dicere jàm per septem continuas dies causæ cujusdam forensis studio mentem, animumque applicuisse, eo fœlici quidem, fortunatoque successu, ut Galli conditionem reddiderit meliorem, ac plus ei acquisierit, quam litis initio sibi à Judice pronunciari petebat. Rem per partes explico.

27. *Lux est &c.* Lux pro die frequenter sumitur à Scriptoribus: Ita Cic. pro Milone: *Centesima lux hæc est ab interitu Clodii*. Virgil. Eclog. 7. vers. 43.

Si mihi non hæc lux toto jàm longior anno est.

Ovid. in epist. nocti apponit

Sive lates Phœbus, seu terris altior extas,
Tu mihi luce dolor, tu mihi nocte venis.

Symmach. epist. 102. lib. 9. *Brumalis lucis angustias*. Idipsum notavit Urs. ex Euripide in Hecuba, qui φέγγος, idest, splendorem pro die posuit: Indè dies etiam luminis voce expressa apud Ennium in Medeà, *Si te secundo lumine hic offendero*, & Virgil. lib. 6. Æneid. vers. 356.

Vix lumine quarto
Prospexi Italiam &c.

28. *Se libris macerat &c.* Idest, non tantùm corpus attenuat nimio studiorum labore, sed animum nimià sollicitudine angit.

28. *Studioque forensi &c.* Studium forense est incumbere tam communi, quàm municipali iuri, ut inde leges in defensam litigantium producantur; nàm forum locus est, in quo judicia exercentur, quod δικαστήριον Græcis nuncupatur. Sic Cic. ad Attic. *Quod me in forum vocas, eò vocas, unde etiam bonis meis rebus fugiebam*; & de Orato. *Ne semper forum, subsellia,*

ro-

Ad bessem Galli bona dequincunce redegit;
30. *Et jam Pragmaticos divino provocat omnes*
Elo-

Notæ.

rostra, Curiamque mediteris: idest causas civiles, publica judicia, conciones, & sententias in Senatu dicendas. Hinc forensis idem est, ac judicialis.

29. *Ad Bessem &c.* Idest acquisivit Gallo ultra quinque, tres etiam uncias ex re controversa; itàut jàm octo essent. Nàm volentes quicquam in partes dividere, ut hæreditatem, & quid simile, id assem appellarunt, & partes uncias: Porrò sextans unciæ duæ, quasi sexta pars assis; Quadrans unciæ tres, quarta pars; Triens, quatuor unciæ, tertia pars; Quincunx, unciæ quinque; Semis, unciæ sex, dimidium assis; Septunx, unciæ septem; Bes, unciæ octo, dempto triente ab asse, quasi Des; Dodrans, unciæ novem; Dextans, unciæ decem, dictus quod assi desit sextans, hoc est, unciæ duæ; Deunx, unciæ undecim, quasi unica dempta ex asse; uncia autem æris minima pars.

30. *Et jam Pragmaticos &c.* Videtur respicere praxim judiciorum; nàm Advocati, Causidicique non tantùm in causis, quas patrocinantur scribunt, consultationes easque scripturas, quas Informationes nuncupant; sed voce mentem Judicis instruunt de multiplicibus clientum rationibus, ac sępe ante ipsum Judicem de causa, ac controversiæ meritis cum Adversariis altercantur, alterutris sibi jus favere contendentibus.

30. *Pragmaticos &c.* Pragmatici sunt causarum patroni, & Advocati. Vox etenim Græca ad Latinum usum translata; Derivat autem à πρᾶγμα, quod est res, opus, & causa agenda; ex πρᾶγμα venit πραγματεία, quæ Cic. *res forensis*, & advocatio; Ex Græcis Isocrate ad Neclem tantùm afferam; τὰς μὲν ἐργασίας καθίστη κερδαλέας τὰς δὲ πραγματείας ἐπιζημίους; *fac ut sint damnosæ advocationes, rerumque forensium tractationes*; Hinc factum non tantùm Pragmaticum dici gestum ipsum forense, & in civili administratione, quod discimus ex Cic. lib. 14. ad At-

Eloquio. Quid agit Plotinus? in abdita rerum
Viscera sollicitam conatur trudere mentem:
Illum non Veneris, comitum nec blanda voluptas
Abstrahere indè potest. Doleo, nàm plurimus hæret
Mar-

Notæ.

ticum; sed etiam ministros in causis agendis Pragmaticorum nuncupatione censeri teste Quintiliano lib. 3. dicente; *Græci* Πραγματικοὺς *vocant Juris Interpretes.*

30. *Divino Eloquio &c.* Exuberantia laudis sæpe mendacii arguitur; Nàm *reprehenditur collaudatio, in qua ut cuncta, et maxima præferantur* (ait Plat. de Amore) *falsa proferuntur. At laus parum prodest, si conscientia criminis mordet,* ex August. super Joan.

31. *Quid agit Plotinus &c.* De altero inquisitio secunda; Plotini nomen ab antiquitate mutuatum; hunc namque habet vetus inscriptio apud Grut. pag. 941. num. 4. Hunc fingit Sectanus Philosophicis studiis addictum.

31. *In abdita rerum &c.* Philosophiam connotat, quæ in tres partes dividitur, in moralem, naturalem, & rationalem, quarum prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia benè differendi rationem docet. Plotini studium ad secundam partem referendum est, nàm in abditis rerum visceribus, idest intimis, occultioribusque partibus scrutandis totum incumbere scribit.

33. *Illum non Veneris &c.* Miscet laudes continentiæ ejusdem, ac ab omni alia voluptate abalienationis, præterquàm à sapientiæ amore.

34. *Abstrahere &c.* Idest, etiam quadam vi removere, & evellere, quod Græcis est ἀποχωρίζειν, *sejungere, & resolvere.*

34. *Doleo &c.* Affectum, atque πάθος movere studet erga socium, quem ex tam assiduo studio in ægritudinem lapsurum timet, & signa, indiciaque proximæ ægritudinis statim adducit.

35. *Mar-*

35. *Marcidus ore color, refluunt nec sanguina venæ.*
Sic vitium obvolves fuco virtutis, & umbrâ,
To-

Notæ.

35. *Marcidus ore color &c.* Nempe pallor maximus, & in flavitiem, marcoremque inclinans; fit enim, atque derivat, ex quo pellis sanguine destituatur, magisque augetur, cum idem sanguis, non ea, qua par est aptitudine movetur, ac refluit, utpote qui incrassatus sit, & ex motu minimè à Plotino diluatur, & solvatur in debitam fluiditatem.

35. *Refluunt nec sanguine &c.* Sanguinis hic facilis refluxus ad sanitatem necessarius est, ut suam virtutem non tantùm membris ad vegetam operationem, sed partibus vitalibus ad corporis conservationem tribuat: Hoc malum, ut plurimum, evenire solet iis, qui minimè se exercent, nec movent, sed quasi ociosè domi se continent; maximè iis, qui literis dant operam, quia additur mentis defatigatio, qua & corpus laxatur, & spiritus absumuntur. Porrò marcor idem est, ac putredo, qua hi laborant sæpissimè; nàm quemadmodùm sanies in ulcere ob defectum naturalis caloris fit, ità non habens necessariam fluiditatem, & motum, ex quo magis incalescit, corpori putridas gignit infirmitates, & maximè tabem, seu phisim, quæ est nimia corporis extenuatio ex cura, animique ægritudine procedens.

36. *Sic vitium &c.* Apage hos hypocritas, quorum *facies rationalis*, ut ait S. Gregor. lib. 33. Moral., *corpus autem bestiale*. Exclamat contra hujusmodi hominum fecem S Joan. Chrisost. super Matth. *Hypocrita, si bonum est, bonum esse, ut quid vis apparere, quod non vis esse? Si malum est, malum esse, ut quid vis esse, quod non vis apparere? Melius est bonum esse, si malum est malum apparere, peius malum esse; ergo aut apparere, quod es, aut esto, quod appares.* Utinam talis zizania à nostro cœlo exulet, nec amplius fucata sanctitas se mundo ostentet, ut dolos, qui ab Hypocritis perpetuò, teste eod. Greg. 12. Moral., præparantur, effugiamus, atque vitemus.

37. Tr-

Totaque securo poteris dormire cadurco
Sabbatha. Sed multum præstabit norma loquendi,
Arte loqui didicisse juvet; nàm regula rarò
Hac

Notæ.

37. *Totaque securo &c.* Idest poteris tutè in otio vivere, libidine, crapulà, & alea diffluere, optimà de te famà jàm ubique conciliata.

37. *Cadurco &c.* Cadurcum culcitra est, sive velum pensile, quod lecto ostenditur. Unde & pro ipso lecto sumpsit Juvenal. Satyr. 6.

Violato pœna cadurco.

Ità ut sensus hujus loci pendeat ex istius poetæ imitatione, & idem sit, ac dicere, quod integras hebdomadas securè, quietèque dormire possit.

38. *Sabbatha &c.* Sabbathum propriè septima uniuscujusque hebdomadæ dies appellatur ab Hæbreis; Ethnici autem Saturni diem dixere, quo die Judæi ab omni opere feriantur, non solùm ex legis præcepto, sed etiam Deum Mundi architectum imitati, quem sacræ litteræ tradunt, confecta sex diebus mundi machinà, eàque, exornatà septimà die quievisse; unde & Sabbathum vocaverunt, quæ vox Hæbreis *quietem* significat. Apud ipsos quoque Sabbathum, teste Josepho, pro hebdomada accipitur; unde in Evangelio; *Jejunabo bis in Sabbatho*, diesque, quibus hebdomadà constituitur, *prima, secunda, tertia &c. Sabbathi* dicuntur; Ità accipiendum esse Sectanum nostrum minimè dubito, nàm non de unico septimanæ die, sed de tota ipsa septimana clarè loquitur.

38. *Sed multum præstabit &c.* Transit ad aliud genus Hypocrisis, quæ literaria dici potest: Hac etiam simpliciores illudere docet. Primòque suadet, ut servetur quædam certa, speciosa, & artificiosa loquendi regula, & methodus: spondens indè facillimè plurimum gloriæ, famaque rectè servanti obventurum.

39. *Arte loqui &c.* Artem pro artificio, fraude, atque astu-
tia,

Haec fallit, pulchrèque imponit. Grandia semper,
Atque ignota aliis coram recitentur; Achivos
Scriptores passim mirari, & promere fas sit,
Verbaque fallaci resonent Gortynia labro:
Nec

Notæ.

tia, qua alios fallere possit, posuit ex imitatione Virg. 2. Æneid. ubi de Sinone.

Dolis instructus, et arte Pelasgâ.

Quem secutus videtur S. August. lib. 3. contr. Academ. *O utinam vincatur, nunquam efficiet, quamuis arte Pelasgâ, ut simul è me victus, victorque discedat.* Ars hæc dicta Silio lib. 4. calliditas, & astus. En verba

Calliditas Graja, atque astus potentior armis.

40. *Pulchrèque imponit &c.* Idest plurimum decipit; In hoc sensu Cic. ad Quin. Frat. l. 2. *Cui egregiè imposuit Milo noster.*

40. *Grandia semper &c.* Duo requirit ad hanc fraudem exercendam, videlicet, ut vel grandia, aut ignota dicantur. De grandibus inferius notat: nunc de ignotis.

41. *Aliis coram &c.* Certe non intelligentibus, sed verborum novitate perculsis, ac aliquod eis inesse veluti sacrosanctum mysterium censentibus.

41. *Achivos &c.* Verba hæc ex Græco fonte hauriantur, sed præuia ipsorum Græcorum Authorum laude, quasi in iis tantùm omnium scientiarum promptuarium agnoscere fas sit, nec apud Latinos (quia facillimè eorum sensus, & verba intelligi possunt) sit aliquod, quod ad veram sapientiam assequendam juvet.

43. *Verbaque fallaci &c.* Quidquid loqui contigerit solis Græcis verbis ad fallendos adstantes pronuncietur.

43. *Gortynia &c.* Idest Græca: Gortynia etenim Urbs in Insula Creta ex Plin. lib. 12. cap. 1., ibique iuxtà fontem insignis Platanus, sub qua fabulati sunt Jovem cum Europa concubuisse.

44. Nec-

Nec nisi cum Kappis, fidisque pugillar Jotis
45. *Signatum, officii moneat labentis, & hora.*

Il-

NOTÆ.

44. *Nec nisi &c.* Nec tantùm Græcis vocabulis utendum est inter loquendum; sed si quid memoriæ mandandum, scribendumque, totum Kappis, Jotis, aliisque similibus literis in pupillari inscribatur.

44. *Pugillar &c.* Itali dicunt *Libro di ricordi:* Veterum autem pugillaria fuere ex tabellis cereis, vel ligneis, vel alterius materiæ, in quibus stylo scribebatur: Ità dicta, quod pugno comprehenderentur, vel à pungendo, quod stylo in his pungendo scriberetur. Eorum antiquitatem refert Plinius lib. 13. cap. 11., dicens: *Pugillarium usum fuisse etiam ante Trojana tempora invenimus apud Homerum.* Fuisse quoque Citrea, eburnea, membranacea, idest, ex citro, ebore, & membranis confecta, ohin & duplicia, triplicia, quintuplicia &c. colligimus ex auctoribus. Eorum formam diligenter, eruditèque scrutatur, & profert Pignor. de servis; oblongà, & quadratà, eminenti quodam margine circum circà conclusa scribit, ac se vidisse testatur Romæ in veteri arca sepulchrali hortorum Matthejorum Pugillarium meminere Ovid. lib. 1. Amor. Olegià 12., Anthelmus editus à Delrio in Octastichio Enigm. 1., Prudens peristeph. Hymn. de S. Cassiano Martyr., aliique complures. In iis stylo, seu graphio scribebatur, de quo Satyr. 6. jàm egimus. Hodie etiam hujuscemodi pugillarium frequens usus, sed nulla vidi, nisi membranacea, & eburnea, & papyracea, tabulis tamen ad maximum luxum ornatis, etiam argenteis, aureis, insigni arte celatis, ac etiam gemmarum fulgore radiantibus constricta; Stylus etiam ad scribendum in ipsis adhibetur, sed tantùm signandi gratia, quo facile spongia deleri possint litteræ, non incidendi, itàut ad litteras tollendas tabulas hasce radere oporteat.

45. *Officii moneat &c.* Insinuat, & benè in his tabulis nil, nisi breves notas conscribi, quo memoriæ succurratur, indè addit per eas moneri, quidquid agendum sibi quisque proponat,

pro-

Ille etiam docti famam venabitur, herbas

Cui

NOTÆ.

propriamque eidem actioni horam connotari. Accipe autem vocem *Officii* pro opere, quod quisque efficere debet, observata locorum, temporum, & personarum ratione; Videatur S. Ambros. lib 1. Officiorum, ubi hujus vocabuli etymon, vim, ac significationem plenè pandit.

46. *Ille etiam &c.* Aliam viam init, quam ad famam expiscandam prodesse asserit, docens qualiter de rebus medicis per incognita verba, & per nova dogmata procedendum sit. Porrò venari famam dictum est metaphoricè pro artificio quodam, & solertia quærere, ut faciunt venatores, canesque de feris. Exemplum addo ex Cicer. ad Attic. lib. 10. *Benè igitur, qui εὐθανασίαν*, idest bonam & facilem mortem, *venaris, relinquis patriam*: Unde *venari gloriam, & gratiam*, quod & *aucupari* dicimus; præeunte Cic. eod. ad Lucium lib. 5. *Non vereor ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar*; Idem sonat θηρᾶσθαι apud Græcos; habens enim Isocr. τὰς ἡδονὰς θηρᾶσθαι τὰς μετὰ δόξης, *voluptates venatur laudabiles*: & Euripides, θηρᾶσθαι ἀρετὴν, *virtutem venari*, idest sectari.

46. *Herbas &c.* Idest, qui herbis distillandis studet, ac de earum virtute magistraliter rationem reddit per voces ignotas, quæ à communi vulgi loquendi usu abhorreant. Forsan varias essentias, salesque, quibus Medici admirabiles effectus tribuunt, indicare voluit: Quin etiam totam distillandi artem comprehendit, & Chimicas operationes tangit, seu per sublimationes, seu per purgationes, aut quid simile ex perficiantur, ad normam modernæ Medicorum scholæ, quæ parum purgantibus medicamentis tribuit, & quædam adinvenit specifica, ità vocat, quæ variam nuncupationem sortita nescimus quid verè sint; Cur non inolitam quoque illam consuetudinem, qua Pharmacopolę speciosis nominibus sua medicamenta honestant, licet putida, aut vilia; puta, si dixerint *Aquam Angelicam, Syrupum aureum*, & similia, ac etiam majora, itaut etiam planetas ipsos vasculis inclusos jactent, præcipuèque Saturnum, Martem, Solem &c. in salibus, Mercurium in pillulis. Plura qui velit, adeat eorum

Autho-

Nec nisi cum Kappis, fidisque pugillar Jotis
45. *Signatum, officii moneat labentis, & horæ.*

Il-

Notæ.

44. *Nec nisi &c.* Nec tantùm Græcis vocabulis utendum est inter loquendum; sed si quid memoriæ mandandum, scribendumque, totum Kappis, Jotis, aliisque similibus literis in pupillari inscribatur.

44. *Pugillar &c.* Itali dicunt *Libro di ricordi:* Veterum autem pugillaria fuere ex tabellis cereis, vel ligneis, vel alterius materiæ, in quibus stylo scribebatur: Ità dicta, quod pugno comprehenderentur, vel à pungendo, quod stylo in his pungendo scriberetur. Eorum antiquitatem refert Plinius lib. 13. cap. 11., dicens: *Pugillarium usum fuisse etiam ante Trojana tempora invenimus apud Homerum.* Fuisse quoque Citrea, eburnea, membranacea, idest, ex citro, ebore, & membranis confecta, quin & duplicia, triplicia, quintuplicia &c. colligimus ex auctoribus. Eorum formam diligenter, eruditèque scrutatur, & profert Pignor. de servis; oblongà, & quadratà, eminenti quodam margine circum circà conclusa scribit, ac se vidisse testatur Romæ in veteri arca sepulchrali hortorum Matthejorum Pugillarium meminere Ovid. lib. 1. Amor. Olegià 12., Anthelmus editus à Delrio in Octastichio Enigm. 1., Prudens peristeph. Hymn. de S. Cassiano Martyr., aliique complures. In iis stylo, seu graphio scribebatur, de quo Satyr. 6. jàm egimus. Hodie etiam hujuscemodi pugillarium frequens usus, sed nulla vidi, nisi membranacea, & eburnea, & papyracea, tabulis tamen ad maximum luxum ornatis, etiam argenteis, aureis, insigni arte celatis, ac etiam gemmarum fulgore radiantibus constricta; Stylus etiam ad scribendum in ipsis adhibetur, sed tantùm signandi gratia, quo facile spongia deleri possint litteræ, non incidendi, itàut ad litteras tollendas tabulas hasce radere oporteat.

45. *Officii moneat &c.* Insinuat, & benè in his tabulis nil, nisi breves notas conscribi, quo memoriæ succurratur, indè addit per eas moneri, quidquid agendum sibi quisque proponat,

pro-

Ille etiam docti famam venabitur, herbas

Cui

Nota.

propriamque eidem actioni horam connotari. Accipe autem vocem *Officii* pro opere, quod quisque efficere debet, observata locorum, temporum, & personarum ratione; Videatur S. Ambros. lib 1. Officiorum, ubi hujus vocabuli etymon, vim, ac significationem plenè pandit.

46. *Ille etiam &c.* Aliam viam init, quam ad famam expiscandam prodesse asserit, docens qualiter de rebus medicis per incognita verba, & per nova dogmata procedendum sit. Porrò venari famam dictum est metaphoricè pro artificio quodam, & solertia quærere, ut faciunt venatores, canesque de feris. Exemplum addo ex Cicer. ad Attic. lib. 10. *Benè igitur, qui εὐθανασίαν,* idest bonam & facilem mortem, *venaris, relinquis patriam:* Unde *venari gloriam, & gratiam,* quod & *aucupari* dicimus; præeunte Cic. eod. ad Lucium lib. 5. *Non vereor ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar;* Idem sonat θηρᾶν apud Græcos; habens enim Isocr. τὰς ἡδονὰς θηρᾶ τὰς μετὰ δόξης, *voluptates venatur laudabiles:* & Euripides, θηρᾶν ἀρετὴν, *virtutem venari*, idest sectari.

46. *Herbas &c.* Idest, qui herbis distillandis studet, ac de earum virtute magistraliter rationem reddit per voces ignotas, quæ à communi vulgi loquendi usu abhorreant. Forsan varias essentias, salesque, quibus Medici admirabiles effectus tribuunt, indicare voluit: Quin etiam totam distillandi artem comprehendit, & Chimicas operationes tangit, seu per sublimationes, seu per purgationes, aut quid simile ea perficiantur, ad normam modernæ Medicorum scholæ, quæ parum purgantibus medicamentis tribuit, & quædam adinvenit specifica, ità vocat, quæ variam nuncupationem sortita nescimus quid verè sint; Cur non inolitam quoque illam consuetudinem, qua Pharmacopolæ speciosis nominibus sua medicamenta honestant, licet putida, aut vilia; puta, si dixerint *Aquam Angelicam*, *Syrupum aureum*, & similia, ac etiam majora, itaut etiam planetas ipsos vasculis inclusos jactent, præcipuèque Saturnum, Martem, Solem &c. in salibus, Mercurium in pillulis. Plura qui velit, adeat eorum

Autho-

Cui medicas lento distillat cacabus igne,
Discit & humanos scrutari callidus artus.
Virsugni ductus noscat, fluxumque cruoris
Harvaei, quid cornea fibra, quid uveus humor,
Quodque salivalis fungatur glandula munus.
Sis laudator aquæ; Galeni scripta repone
Inter

NOTÆ.

Authores, apud quos post benè normam rerum, quibus hujuscemodi medicamina componuntur, examinatam, de nominum ipsorum notione ridebis, qua miseri ægri illuduntur, tam in his, quæ ad salutem spectant, quam respectu impensæ, cui molestè, indebitèque subduntur: Nomina etenim pluris veneunt, quam pharmaca ipsa.

47. *Cacabus &c.* Vas ahenum, quo pulmentarium coquebatur ex Plin. lib. 23. cap. 6. Hoc tamen loco sumendus, vel pro vase illo ad distillationes faciendas aptissimo, quod Italico idiomate appellatur *Tamburlano*, ac pariter aueum est, vel pro quocumque alio sive plumbeo, seu argillaceo, seu tandem vitreo ad idem opus parato.

48. *Discit et humanos &c.* Anatomiæ corporis humani studia sequitur, qua non tantum quorumcumque membrorum structura, sed partium connexio, & operatio dignoscitur: ut ex hac peritia noscat saltem quid balbutire de sanguinis circulatione, de ductibus virsugni, de cornea fibra, de humore uveo, ac de glandula salivari, aliisque, quæ ad hanc artem pertinent.

52. *Sis laudator aquæ &c.* Ut fit ex modernorum Medicorum instituto, qui ægrotis frigidam, quantum sitiunt, libenter largiuntur, putantes plurimum valere ad restinguendum ardorem febrilem. Ridendi tamen ii, qui eam pari laxitate in omnibus febribus etiam putridis porrigunt, atque eam pharmacum universale in omnibus ægritudinibus faciunt.

52. *Galeni scripta &c.* Inducta novæ medicinæ methodo vetus Galenica praxis penè evanuit; Nomen celeberrimi viri tantum veluti informe phantasma remanet, authoritas, & do-

ctri-

ctrina parvi penditur, ejusque libri, vel non amplius noscuntur, vel inter rancidula vetustatis monumenta enumerantur; Hunc celeberrimum medicum Pergamo Asiæ Urbe ortum, à temporibus Trajani usque ad Antonini Pii tempora floruisse memorant Historici. Ejus famam commendant scripta plurima, quæ reliquit, ad rem medicam spectantia; Artis hujuscemodi magister, teste Avicenna, semper habitus; Hodierni Medici & si id fateantur, ut invidiam declinent, dum fingunt se ab eo discedere in his, quæ noviter agnita sunt, ab eo turpiter abhorrent, aut ad minus falsa interpretatione, ut sibi faveant, in propriam sententiam ducunt. Tradunt Græci in facultate ad centum quinquaginta volumina eum edidisse; ex quibus paucà suprà septuaginta supersunt. Fertur hujus insignis Medici celeberrima illa sententia: *Scientia in insensato non prodest; nec ei, qui non utitur, prodest sensus*. Deque eo narratur, quod Romanum Cœlum inconstantiæ maximè accusaverit. Medicinam diversimodè apud veteres acceptam scimus, experientia docuit plurimum honoris ei tribuendum; eademque despicabilem, & exulem fecit; Hanc ex agnita herbarum virtute prognatam, & quodammodo ipsam natura rerum faciente, spe lucri, & ex hominum fraudibus, relictis quæ facilè inveniri, & parari poterant, ac sine impendio, in officinas transtulit avaritia, *in quibus*. ut ait Plin. lib. 24. cap. 1., *sua cuique homini venalis promittitur vita*; factumque etiam *nullam artium hac inconstantiorem fuisse, ac etiam nunc sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla*. *Medicos*, inquit etiam, *famam novitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negociari: Hinc illas circà ægros miseras sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius; Hinc illam infelicis monumenti inscriptionem, turba se Medicorum perisse*; nam hi *discunt periculis nostris, & experimenta peragunt; Medicoque tantum hominem occidisse impunitas summa est, nulla siquidem lex, quæ puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ*. Medicos jam per plurimam annorum seriem expertos Romani ab Urbe expulere, ac per sexcentos annos exilium hoc passi sunt, non tamen expulsa medicina. Græcos artem hanc exercuisse palàm est, non verò *Romana gravitas* (sunt verba Plinii) *in tanto fructu, paucissimi Quiritium attigere, et ipsi statim ad Græcos transfugæ. Imò verò authoritas aliter* (hæc libentissimè refero, ut Philodemum palpem) quam

Inter rancidulos scurrà dictante libellos,
Iratus quamvis fugiat te Pharmacopola,

Et

NOTÆ.

quam Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos, expertesque linguæ non est. Ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt: Unde *ostentatio artis, ac portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illa novere.* Cæterum alibi idem Author medicinæ, Medicorumque precium, & laudes extollit, inventam à Diis, ab Oraculis petitam depredicat, priscorumque Medicorum diligentiam elevans, plurimorum illustrium virorum peritiam deprædicat, ob quam plurimis honoribus decorati sunt, recenseтque lib. 7. cap. 37. Hippocratem, qui *venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, & discipulos ad auxiliandum circà Urbem dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Græcia.* Minimè pro coronide hujus notæ omittam apud Hebræos primum, inde apud Romanos medicinæ artem, & scientiam resedisse in servis: De illis habet Sacra Scriptura, ubi de Jacob ægrotante dicitur, quod induxit servum suum medicum; De Romanis Sueton. in Neron. cap. 4., & Senec. lib. 3. de Benef. cap. 24., qui Domitium Corfinio inclusum à Servo prius, quam à Cœsare servatum scribunt. Clarissimè Paulus Orosius lib. 3. cap. 3., *adeò dira Romanos fames consecuta est, ut Cœsar Lanistarum familias, omnesque peregrinos, servorum quoque maximas copias, exceptis medicis, & præceptoribus, trudi Urbe præceperit.* Vidit sub tali conditione natos suos Medicos vetus Romana Respublica; videt nostra Roma suos, si non genere, & sorte, certe animo servos, & ambitionis, auri, inordinatorum quorumquam affectuum famulatui addictos; propterèaque commodè nuncupatos *Medici Cortigiani*; Quippè qui, ut auram nobilium aucupentur, non ægroti amplius sanitatem procurant, sed genio indulgent, & domesticorum placitis adulantur.

54. *Iratus quamvis &c.* Ex eo quia secundum hodiernam medendi praxim, quæ ut plurimum fit solis simplicibus, aqua, victus moderatione, atque cervino cornu, oculisque cancrorum,

55. *Et Nattæ ignavum calamo qui suscitat inguen.*
Nec pigeat terras, vastique sinum Ennosigæi
Flu-

Notæ.

rum, similibusque, quæ appellantur à vulgò, *dolcificanti*, *et alcalici*, expulsis compositis medicaminibus, minimum lucrum ei obveniat.

55. *Et Nattæ &c.* De Nattæ impotentia ad coeundum dictum est alibi, sicut & de judicio, atque acerrima controversia circà ejusdem frigiditatem. Favit ei tamen Medicus Romæ non incelebris, eumque adeò propriis scriptis juvit, ut adhuc quæstio sub Judice sit. Idcircò benè Sectanus noster dixit suscitasse inguen ignavum calamo, & si reverà jaceat, nec connubiali ministerio ullo modò serviat. Medicum porrò hunc novę Medicorum praxi minime unquam adhærere voluisse constat, eamque tanquam generis humani pestem sæpius vócitasse; unde inter aquæ osores enumeratur; & cæteros Medicos, qui nequaquam Galeno toti adhærent, execratur, & inter artis medicæ hæreticos recenset.

56. *Nec pigeat &c.* Jam ad Cosmographiam, quæ complectitur totius Mundi descriptionem, regiones videlicet, Cœlestem, & Elementarem, quarum prima continet Cœlos, Astra, atque Planetas; Secunda autem Terram, Aquam, Aerem, & Ignem, quibus Elementorum nomen inditum fuit. Sub hac agnosce Geographiam, sub illa Astronomiam contemplare designatas. Geographiam porrò subdivisere, in Corographiam, qua Provinciæ, puta Hispania, Italia, Gallia &c., & in Topographiam, qua loca particularia, ut Urbes, portus, sinus, flumina, montes &c. describuntur; necnon ei junxere Hydrographiam, qua mare distinguitur. Quod ad alteram Cosmographiæ partem, Astronomiam scilicet, spectat; non solum leges, & cursus Astrorum consideravere, sed artificiali Sphera proposita Cœlos in varios, pluresque circulos divisęrunt, quibus facilè explicaretur globorum Cœlestium motus, ac totius Orbis sitús: Nàm missis, quæ simpliciter ad Astronomos spectant, illud ex ea assecuti sunt Geographi, ut æquis

t men-

Fluminaque, & toto metiri sidera Cælo;

Nul-

NOTÆ.

mensuris terram dispertirent per 360. gradus, tam latitudinis ab Austro ad Boream, quam longitudinis ab Occidente in Orientem. Ex his gradibus rectè dispositis loca mensurantur, nam si longitudinem perquisieris, Æquinoctiales incipiendo à primo Meridiano, si latitudinem, Meridiani gradus ab Æquinoctiali numerandi sunt, juvantibus maximè paralellis, qui à decimo ad decimum gradum usq; ad numerum præfinitum 360. disponuntur in Globis, atque Tabulis.

56. *Vastique sinum &c.* Hæc scientia propriè, ut diximus, ad Hydrographiam refertur, sed sub Geographia continetur, utpotè quæ totum Globum terraqueum contempletur.

56. *Ennosigæi &c.* Græcam dictionem Latinam fecit; nam Ἐννοσιγαῖος, *Ennosigæus* epitheton Neptuni fuit ab ἔνοσις concursio, & γαῖα terram, quod scilicet, terram, quatiat, & propter terræmotum, qui fit ab aquis. Usus hac voce Homerus Iliad.5. inquiens: αὐτὰ Ποσειδάων γαιήοχος ἐννοσιγαῖος; idest, ut habet ejus Scholiastes: ἐνοσίχθων, καὶ κινῶν τὴν γῆν; quod sit *quassator, et concussor terræ*. Vide Interpr. Pompon. Melæ, & Agellium lib. 2. cap. 28. Favet Virgil. lib. 2. vers. 608., ubi de Neptuno.

Hic ubi disjectas moles, avulsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum:
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque è sedibus Urbem
Eruit.

Ponit autem Neptunum pro ipso mari, cujus dictus fuit Deus, præeunte Varrone. *Neptunus est Deus Maris, vel ipsum mare, quod terras nubat, idest, cooperiat.*

57. *Et toto metiri &c.* Vide quæ dixi num. 56. ad verb. *Nec pigeat &c.*. Potest enim locus hic ad Astronomiam simpliciter referri, sed melius, ut puto, ad Geographiam, quatenus terra mensuratur per circulos, gradus, & zonas &c.

58. *Nul-*

Nullaque fatalis serpat tibi cauda Cometæ,
Quam non deprendas subitò, cursumque sequaris.
Momenti exigui res est, dum splendidus adsit
Circi-

NOTÆ.

58. *Nullaque fatalis &c.* Etiam suos vult Philodemus Astrologos esse: Ad Cometæ cursum observandum eos advocat, & ad effectus, qui ab ea portendantur, indagandos suadet, saltem simulata hujus scientiæ peritia, ex qua maximum iis honorem, ac famam apud populos sibi conciliaturos profitetur; quippè, cum non solum in plebis, sed cujuscumque penè honesti hominis mente sit per Cometarum apparitiones maxima infortunia, rerumque vicissitudines significari, indè ii, qui Astrologiam profitentur, se in magno pretio futuros putant, si casu aliquid divinent, quod eventurum Astro dictante simulant. Malorum indices esset etiam veteres censuere; Hinc Lucan. lib. 1.

Terris minitantem regna Cometem.

Virgil. 1. Georg. vers. 488.

Nec diri toties arsere Cometæ.

Silius lib. 4.

Regnorum eversor rubuit lethale Cometes.

Tibul. lib. 2. eleg. 5.

Belli mala signa Cometem.

Sueton. in Neron. cap. 36. *Stella crinita summis potestatibus exitium portendere vulgò putatur:* &, ut plurimos in re vulgatissima mittam, Dio in Vespas. *His, qui de Comete nescio quid inter se colloquebantur*, ait: *non mihi, sed Parthorum Regi mortem portendit; ille comatus est, ego calvus:* ἐκεῖνος γὰρ κομᾷ, ἐγὼ δὲ φαλακρός εἰμι.

60. *Momenti &c.* Idest: Facillimum est hoc fingere, nec aliquo studio indiget.

60. *Dum splendidus &c.* Duo ad captandam famam optimi Astrologi necessaria supponit, circinum splendidum, & dioptram tigillo suspensam, atque libratam: Crederem dicere voluisse satis esse ad illudendos credulos, & ad doctrinæ hujuscemodi ostentationem magnum instrumentorum mathematicorum

Circinus, & vigili suspensa dioptra tigillo:
Nec multum referet, toto si dormiat anno
Æneus in thecâ, & rosus rubigine quadrans.
Nam

NOTÆ.

apparatum, etiam si minimus eorum usus sit, & penitus ignoretur, cui rei deserviant. Sistit se tamen in circino, & in dioptra; nam ille, seu lineas mensurare placeat, seu in circulum ducere, facile ad opus aptatur; hæc haud ægrè oculis cujuscumque proponitur.

61. *Circinus &c.* Instrumentum esse innuit Plinius lib. 2. cap. 15., quo circuli vertendo designantur, nec tamen solus ejus hic usus, nam & distantiæ commensurantur. Vitruvius, inquit instrumentum esse tectonices, figuram dat ut *Lambda*, proponit ejus usum esse, quo aliquid circinatur, idest in circinum, orbemque fabricatur, & rotundatur.

61. *Dioptra &c.* In operationibus Mathematicis plurimus dioptræ usus est: nam Geometræ ex intervallo per eam propugnaculorum, turriumque altitudinem, dimensionesque explorant. Item librandis aquis accomodatur, *ἀπὸ τοῦ διοπτεύειν*, idest, *speculando, explorandoque* dictum. Ità Vitruv. lib. 8. cap. de perduct. & librat. aquar., quod & ex Pandectis confirmatur: ubi fit mentio dioptræ, machinæ haustoriæ, dicatæ librationibus aquarum. Utuntur & Astronomi ad contemplandos motus, & distantias Astrorum.

61. *Vigili suspensa &c.* Idest mobili, ut facilè istrumentum hoc circumagatur, ubi opus exigit.

62. *Nec multum referet &c.* Dum sic agatur, nil refert, an hæc omnia ociosa semper maneant; Eorum apparatus sufficit, ut de cujusque doctrina plenè præsumatur.

62. *Toto si dormiat &c.* Translatè ad rem, quæ sensu caret; eleganterque hac voce utimur, quando otium ex non usu ejusdem rei placet significare.

63. *Æneus in theca &c.* Quadrans etiam instrumentum ad Mathematicam, & ad Astronomiam pertinens, quod, ut plurimum, vel ære, vel potius, & communius ex orichalco.

Qua-

Nam quota pars hominum, cum dixeris Hexagonon

65. *Puncta, Superficiem, Conon, Tetraedra, Scalenon,*

Non silet, & frontis crispatur ruga senilis?

Est

NOTÆ.

Quadrans Geometricus nuncupatur, quia per ipsum ad rectam perducimur cognitionem, quo exquisitè valeamus longitudines, latitudines, & profunditates agnoscere.

63. *Rosusque rubigine &c.* Impropriè, & translatè dictum puta; nam rubigo est ferri, chalybisque vitium, aridum, & rubrum, quod eum palatim erodit; non verò æris, & orichalci, quę diverso à ferro vitio laborant, eodemque viridi, non rubro. In utroque tamen id evenit, cum usu assiduo manibus non atteruntur.

64. *Nam quota &c.* Quam magni, quam celebres, & immortali laude digni eritis, cum loqui hæc vulgo ignota discetis, atque acta pronunciabitis; Quantaque hominum turba in admirationem rapietur.

64. *Hexagonon &c.* Quod latinè sonat *sexangulum*.

65. *Puncta &c.* Punctum minima, individuaque lineæ pars, nullam neque longitudinem, neque latitudinem, neque profunditatem habens.

65. *Superficiem &c.* Idest superiorem partem cujuscumque rei, & faciem, quæ exterius oculis cernitur, non habentem profunditatem, sed tantum longitudinem, & latitudinem.

65. *Conon &c.* Angulum videlicet turbinatum ad instar metæ, seu pyramidis.

65. *Tetraedra &c.* Ex quatuor pedum, seu digitorum, aut similium mensura constans.

65. *Scalenon &c.* Figuram Geometricam instar scalæ, figura triangula, cujus latera inter se omninò sunt inæqualia.

66. *Non silet &c.* In vestras laudes effunditur, celeberrimumque nomen undique propagat, velut maximorum heroum, ac in republica literaria facilè principum.

Est & perspicuus fucus, quo credula vulgi

Lumi-

NOTÆ.

66. *Et frontis &c.* Signum admirantis, nam quoties aliquid nobis admirari contingit, subsistimus, & frontem crispamus, & in rugas contrahimus.

66. *Senilis &c.* Idest virtutum insigni prudentia præditorum, prout ea supponitur in senibus: Id expressè habemus ex Cic. de Divin. *Is Tages puerili specie dicitur visus, sed senili fuisse prudentia:* & pro Sexto *Te Posthumius adolescens gravis senili judicio notavit:* Ubi vides senectutem semper prudentiæ, & judicio coniungi, opponique pueritiæ, & adolescentiæ; Unde ad rem Arist. 7. Polit. *Potentia est in junioribus, prudentia vero in senioribus;* Cum etenim *cætera omnia* (sunt verba Plutarch. lib. de educat.) *tempore diminuantur, scientia senectute augescit.*

67. *Est & perspicuus &c.* Ad ulteriora documenta procedit, novamque fallendi homines viam sternit, videlicet, antiquitatis eruditæ studium, seu potius studii quamdam tenuissimam umbram proponendo.

67. *Fucus &c.* Medicamen, quo mulieres faciem pingunt, ut candorem, & ruborem inducant, aut ut vitia corporis occultent. Plaut. in Mostel.

Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occulunt,
Ubi se sudor cum unguentis consociavit, illicò
Itidem olent, quasi cum unà multa jura confundit cocus:
Quid oleas nescias, nisi id unum, ut malè olere intelligas.

Et Tibullus;

Quid fuco splendente comas ornare, quid ungues
Artifices docta subsecuisse manu.

Indè per translationem fucus sumitur pro fraude, astutia &c., in quibus veritas occultatur; itàut fucum facere idem sit, quod decipere, ut discimus ex Cicer. de Pet. Consul. *Jam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, fucum, ut dicitur, facere velle senseris, ut te id audisse, et scire dissimules.* Simile

fuit

Lumina decipias; *Minimum constabit*. *Oportet Aure-*

NOTÆ.

fuit illud *os alicui sublinere*, quo usus est Plaut. in Epidic. in princ. Arg., ubi habet:

Mox compressæ, ac militis
Cognoscit opera sibi senex os sublitum.

Idest arte illusum & deceptum sentit; Idem alibi in Capt. act. 3. scen. 4.

Jam mihi solidum sursum versum os sublevere offuciis.

Quod & Græcis usitatum, inquiunt enim ἐπιἀλείφειν στόμα, *os sublinere*; estque in adagiis apud Erasm.. Tractum censet Nonius à ridiculo quodam lusus genere, quo dormientibus, aut alioquin imprudentibus ora pingebantur, ex quo more explicat illud Virgil. Eclog. 6.

Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.

Idem eveniebat, ut simulantes faciem alicujus linere ad decorem, uti mos fuit, precipuè mulieribus, ac etiam effœminatis viris, contrà, & secus quam erat consuetudo, os illi ridiculis picturis deturpabant aliis irridendos. Confirmat hanc sententiam Douza in Præcid. ad Arbit. lib. 1. 10., & refert turpiculas puellas potissimum hoc contumeliæ genere à procaci juventute affectas; fortassè ut hac quasi censione monitæ, deformitatis suæ in memoriam revocarentur. Alteruter sensus huic loco commodus, habetque suos Authores, suamque perspicuitatem.

67. *Quo credula vulgi &c.* Qui, quæ eruditis hominibus notissima, sunt, & facilè comparari possunt, maximè admiratur, quia ei nova, & incognita.

68. *Minimum constabit &c.* Modico etiam labore perdiscetur, nec plurimum in hac scientia acquirenda insudandum.

68. *Oportet &c.* Quid igitur agendum? aliquas Imperatorum, clarorumque virorum icones, quæ in Nummismatibus repræsentantur, ità agnoscere, ut primo intuitu qualis ille sit, qui singillatim exhibetur, referamus promptè, & sine hæsitatione. Regulas porrò quasdam tradit, quibus ii, qui videri

Aureli primum fusam nummismate barbam
Noscere, & auriculas Galbæ, nasumque Severi;
Nec te dilecti cincinnus fallat Ephœbi,

Et

Notæ.

volunt antiquitatis periti, ac studiosi, licet non sine, nituntur, servandas hac eadem ratione à Philodemicis discipulis.

69. *Aureli barbam &c.* Marci Aurelii imaginem barba prolixa vestitam, non crispam, sed dilutam, pectusque tangentem.

70. *Auriculas Galbæ &c.* Aures siquidem huic Imperatori magnæ, & prominentes fuere, ut ex ejus Nummismatibus patet.

70. *Nasumque Severi &c.* Ità & Severo nasus, & si non enormi, tamen exquisita magnitudine conspicuus.

71. *Nec te dilecti &c.* Antinoum intelligit puerum, Hadriano adamatum, qui cirratus ubique effingitur, sive in Statuis, sive in Nummismatibus: Pueros cirratos incedere solitos alibi dixi, præsertim sub num.66. Satyr.7., ubi & ipsius Antinoi exemplar leviter tetigi: Nunc propius ad rem: Celeberrima, Græcoque artifice sculpta hujus pueri statua servatur in Hortis Vaticanis, ejusdem iconem minimè tamen afferendam puto, quia ad manus non est, licet totum jam pervagata sit orbem opera laudati Dominici de Rubeis, qui eam diligenter graphio incidi curavit, ut & reliquas Urbis statuas, quas raritas, seu operis, & artificii excellentia commendant. Minimè tamen abstinendum puto ab insigni Nummismate Musæi Carpinei, quod primum publici juris fecit Bellorius, novissimè edidit Bonarrotus, tum quia plurimum conducit recta hujus loci intelligentiæ, & quod sentiam, cum de Eminentiss. Gaspare Cardinali Carpineo agitur, me ejus amore rapi, & pene cogi ad futuro ævo mandandas, æternitatique sacrandas ejus insignes virtutes, & merita, ac effundi in laudes, & quidem debitas tanto viro scientiarum quarumcumque amantissimo, adeoque de literaria republica benemerente. En tibi Nummisma,

Ex

Ex hac imagine, quales antiquorum puerorum cirri fuerint, luculenter dignoscitur. Verum cum hæc imago, sicut & aliæ omnes Antinoi, quæ visuntur apud Patinum, cœterosque, non sit neque promisso capillo, neque detonso, sed leviter diffuso, licet cirrato, parum convenire videtur cum loco Martial. Epigr.52. lib.2., ubi de hujuscemodi pueris:

Mollesque flagellent
Colla comæ.

Nisi malis dicere arbitrariam fuisse comæ longitudinem; & quemcumque ex his pro libito, aut magis promissam, aut breviorem gestasse: Non etenim arridet sententia Pignorii tract. de Servis, qui censuit Atrienses pueros, inter quos Antinous enumeratus fuit, minime aluisse comam ea prolixiorem, quam reprehesentet Antinoi effigies, sive in statuis, sive in nummis exhibita fuerit. Huc refer calamistros, unde pueri calamistrati, de quibus Columella Præf. lib. 1. *Contemptissimorum vitiorum officinas &c. capitum, et capillorum concinnatores non solum esse audivi, sed ipse vidi.* Hos Tertullianus appellat structores capillaturæ: Confirmant Manilius, Juvenalis, notissimusque ille Othonis galericulus apud Sueton. cap.12.. Imò & reprehendit S.Clem. lib.1. cap.4. Const. Apost. scribens, non licere Christianis nutrire capillum, & in unum complicare, vel discerniculo discriminare, neque verò intortum calamistris cris-

pare,

Et tres [illegible] [illegible] [illegible] sorores.

[illegible] Dic

Notae.

[illegible], [illegible] : [illegible], vel ferro, vel vitro, vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] capillos in [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] Virgil. 12. Æneid. [illegible] [illegible] Juvenal. Sat. 6. & [illegible] lib. 10. & in Orig. Habent [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ciniflones, & Cinerarios vocavit Acron. lib. 1. Sat. 2. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Cui consentiunt quo ad primam hujus nomenclaturæ partem Varro lib. 4. de L.L., & Seneca in [illegible] cap. 14.; Quoad secundam Horatius. Si nostra tempora perpendimus, ac cum veteribus conciliare placeat, [illegible], vanitatem eam illam cum Clemente I. Pont. Pontif. reprehendendam arbitramur, in quibusdam, qui se vocant Abbatulos, sive falso, sive vere nomen hoc eis debeatur, qui calamistrari, cirrarique incedentes, & muliebrem potius molitiem, quam virile decus ostentare satagentes, se vilissima Vanitatis mancipia exhibent.

72. *Et tres incestas &c.* Videlicet Caligulæ Nummisma, in quo ipsius caput, sororumque suarum imagines, quas infami incestu fœdavit. Rem narrat Suetonius in ejus vita cap. 24. *Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit &c. Ex his Drusillam vitiasse Virginem, prætextatus adhuc creditur: atque etiam in concubitu ejus quondam deprehensus ab avia Antonia, apud quam simul educabantur. Mox Lucio Cassio Longino consulari collocatam abduxit, et in modum justæ uxoris propalam habuit &c. Reliquas sorores, nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit &c.* Habes crimen, & crimini dignitatem tributam, sub turpi matrimonii contractu publice propositam. Hinc lux rarissimo ac singulari Nummismati celebratissimæ dactylothecæ Petri Cardinalis Otthoboni, cujus Eminentissimi per omnia Viri laudes, licet meritis, ac virtutibus suis impares, delibavimus, sed nunc consulto omnino prætermittimus, quod adhuc merito timeamus, ne satis æquis encomiis eum prosequi sinat ejus modestia,

destia, si quando ejus insignia gesta, illustrem indolem, latè diffusam, probatamque, etiam apud exteros magnanimitatem, prudentiam, reliquasque perspicuas animi dotes digna panegiri promeremus. Jam igitur ipsum Nummisma proponamus, in cujus anteriori parte impurissimi Imperatoris caput laureatum visitur cum inscriptione: C. CAESAR. AVG. GERMANICVS. PONT. TR. POT.; ex adversa autem tres Sorores positæ, cum additione nominum earumdem, ac respectu Drusillæ cum tit. *Divæ*, quo fit ut credamus post ejus mortem, ac Apotheosim fuisse percussum. Sed jam illud amantissimi Lectoris obtutui exponimus.

Huic addimus ex Musæo Strozzio aliud aureum exquisitæ notę, quod servatur penes dignissimum Romanæ Curiæ Prælatum Leonem Strozzium, cujus insigne opus de re Lapidaria, utinam publico Reipublicæ literariæ beneficio tandem prodeat in lucem; sicut & reliqua, quæ vetustatis eruditæ amantissimus assiduo studio paravit, multiplicique doctrina decorare satagit: Quandoquidem hoc ipsum Nummisma habet à fronte ipsius Caligulæ, ac amatissimæ Drusillæ effigiem, postica autem parte reliquas duas sorores, si non pari amore prosecutas, certè pari libidine contaminatas: Oculis subiicio Nummismatis ipsius imaginem, illustre quidem antiquitatis, turpe tamen Principis monumentum.

Sanè

Sanè eò insaniæ processit monstrum hoc, ut Drusillam æger bonorum, & Imperii hæredem constituerit: ea defuncta plus æquo doluit, & publicum luctum indixit; Coluit uti Deam, jussitque Senatum, ac populum ei majores honores tribuere, quam Liviæ, ac Divo Augusto. Nunquam per aliud Numen juravit, nec alios jurare permisit, quam per Drusillæ nomen; Ludos, festaque ei consecravit, statuas, & templa erexit; Forsan sub Deæ Concordiæ imagine eam veneratus est, reliquasque sorores sub Constantiæ, & Fortunæ iconibus representatas speciali quodam cultu prosecutus etiam fuit; Videmus apud Angelonum sub num. 3. sequens Caligulæ Nummisma, sed hausimus, delineandumque debita fide, ac diligentia curavimus ex eo, quod novimus servari in Thesauro suprà cit. Otthoboniano, ac iterum typis nostris mandamus.

Habes ex eo inscriptas Agrippinam, Drusillam, & Juliam, quæ

Dic quoties Consul fuerit Trajanus, & ova
Sint

Notæ.

quæ & Livilla nuncupata fuit: In prima agnoscis Deam Constantiam ex Cornucopia, & ex Columna, cui innititur: In secunda Deam Concordiam ex eodem Cornucopia, & ex patera, quam gestat in dextra. In tertia tandem Fortunam ex simili Cornucopia, & ex temone, quem manu sustinet. Sed de his satis.

73. *Dic quoties &c.* Trajanus genere Hispanus Nervæ per adoptionem filius, decimus quartus Romanorum Imperator Olympiade 219., Christi autem 100. anno electus fuit Imperator, Imperiumque tenuit annis decem & novem, mensibusque sex. Ante suam assumptionem ad Romani Imperii fastigium bis Consul fuit; tertium atem iniit Consulatum anno itidem Imperii tertio, anno siquidem præcedente recusaverat, unde Plin. in Panegyr. laudat ejus moderationem, *cum tamen ab aliis Principibus* (sunt verba Baronii ad ann. 101.) *tanta aviditate ambiretur, ut illum plerique destinatum aliis in se transferrent*; nam mos ille invaluerat, ut novi Imperatores proximis post Imperii auspicia Kalendis Januarii Consulatum adirent; idque ab usque Cajo servatum fuit: Quippè Consulatus infulas non solum fortunæ suę congruere, sed nomini quoque Augusto (ut Valentinianus loquitur in Novella ad Sporatium) decus addere existimarent. Quarè cum ceteras dignitates infrà se ducerent, hanc tamen assumere consueverant, & (ut ait Claudian. in Stilic. 2.) ea se decorari fatebantur. Hec penè ad literam hausi ex Baron. & ejus Epithome per Spondanum digesto; eisque gratias, debiti hjuscemodi confessione, persolvo: Ceterum quod attinet ad Trajani Consulatus, tertium, ut dixi, iniit anno ejus Imperii tertio, quartum quarto, quintum sesto, sextum decimoquarto; ad alia pergo.

73. *Et ova &c.* Notissima fabula est Castorem, & Pollucem à Leda genitos ex Jove in cygnum converso. Ferunt autem Mythologi ex hoc congressu Ledam duo ova peperisse, ex quorum altero nati sunt Pollux, & Helena, & altero Castor, & Clytemnestra. Ad horum imaginem ova postea con-

Sunt tibi nota fratrum, vitataque meta quadrigis.
75. Praeterea olfacias ollas, atque apta habentes
La-

NOTÆ.

facta sunt, metisque in Circo superposita in fratrum memoriam, qui primi equis desultoribus Circenses ludos egerunt, quemadmodùm habet Tertullianus. Ova hæc ab initio lignea; Claudius verò, saltem in Circo Maximo, marmorea extruenda curavit teste Suet. in Claud. cap. 21.

74. *Vitataque meta &c.* Strues, seu congeries in acumen tendens, seu turbo inversus, ità dicta, quod esset posita in dimenso spatio, vel quia eam metirentur quadrigæ circumcurrentes: Hæ in quolibet circo Romæ aspiciebantur, & in tenuem apicem desinebant, ut observant Cassiod. & Var. lib. 3. epist. 51.

74. *Quadrigis &c.* Moris erat apud veteres Quadrigarum cursu septies metas lustrare docente Propert. lib. 2. Eleg.

Aut prius infecto deposcit præmia cursu,
Septima quam metam triverat ante via.

Cum enim jàm carceribus emissæ ad metam venissent quadrigæ, erat opus, ut circum ipsam flecterentur; Rectè igitur noster Author vitatam metam posuit, nàm quadrigæ circumcursantes, minimè eam tangere debent, sed liberè cursum prosequi ad certaminis victoriam.

75. *Præterea olfacias &c.* Idest, subodores, & aliquam, licet tenuem, agnitionem excipias.

75. *Ollas &c.* Urnulas sepulchrales, quæ recipiendis cadaverum cineribus apud Romanos in usu erant: Hæ ut plurimum fictiles, & argillaceæ, nobilium lapideæ, ut experientia docet, & vetera earum fragmenta dilucidè ostendunt. Luxus autem etiam hàrum respectu crevit, afferentibus Eutrop. lib. 8., & Dione exustos corporis cineres Trajani Romam perlatos, & sub ejus columna positos, ossa tamen intrà Urnam auream translata esse, solumque, primumque omnium intrà Urbem sepultum, quod lege duodecim Tabularum vetitum erat, prout affert Cic. lib. 2. de leg. Ollas has aliquandò cum titulo positas insinuat vetus inscriptio apud Gruter. pag. 865., quæ ità habet.

CLA-

CLAVDIA APRO
V. A. XXV.
L. ANTONIVS . POTHVS
OLLAM . CVM . TITVLO . BENE
MERENTI

Imò & publico, solemnique decreto datas discimus ex alio lapide apud eumdem pag.997. num.9.

TIB. SOSAE
VICTORINAE
LIB. . CVI
EX . DECRETO
DECVRR.
OLLA . PVBLICE
DATA . EST

Adde etiam in sepulchris consecratas, prout legitur apud eumdem pag.867. num.5.

HAEC . AEDIFICIA . PROPRIA .
COMPARATA . FACTA .
DICATAQVE . SVNT . MONVMENTI .
SIVE . SEPVLCHRVM . EST . ET .
OLLARVM . QVE . IN . HIS . AEDIFICIIS .
INSVNT . ET . CONSECRATAE . SVNT
RELIGIONISQ. EARVM . CAVSA . A.
C. COMMINIO . SYMPHORO
ET . LIBERTIS . LIBERTABVSQ.
POSTERIS . EORVM

Atque hæc consecratio ea videtur esse, quæ fiebat Diis Manibus, quibus cura sepulchrorum demandata censebatur, ex qua ratione horum sepulchralium epigrammatum illud frequens ini-

cium

Lachrymulis cristalla piis; Manesque Latinos
Ve-

NOTÆ.

tium DIIS MANIBVS, aut aliquod huic consonum, & conveniens. Ollæ autem hujuscemodi passim obviæ è vetustis monumentis erutæ; raræ tamen inscriptæ; ex his apud sæpè laudatum Gruterum pag. 963. 1. unicam videre est: Ab eo mutuavi, tum quia formam, cum quia inscriptionis rationem ex ea agnoscere liceat, & unico obtutu contemplari.

75. *Atque apta bibendis &c.* Lachrymatoriæ videlicet ampullæ, quæ frequenter in veterum Romanorum sepulchris reperiuntur.

76. *Lachrymulis &c.* Flere super mortuos gentium omnium consuetudo semper fuit; Ipsa Sacra Scriptura plurimis scatet exemplis, a quibus recensendis, quia obvia, & notissima abstineo. Idem mos apud Romanos invaluit; testantur Authores, veterum sepulchrorum inscriptiones, plurimaque vetustatis monumenta. Indè illa apud Gruterum leguntur frequentissimè verba: PARENTES INFELICISSIMI · PATER NATVS MISER. HVNC ANTE MORS ADSEQVITVR, QVAM TRISTES LACRIMAE DESERVERINT. AE-
TER-

RNO DOLORE ADFLICTVS, & similia. Imò luctus rtuorum sensim in luxum transiit, ad lugendos enim mors præficæ institutæ sunt, mulieres videlicet in funere condu- ad lamentabilem cantum, quo defuncti facta laudarent, ut lucitur ex loco Nævii antiqui Poetę.

Præfica si mortuum laudat.

m resultat ex Juven. Satyr. 10. vers. 261., ubi Poeta funes solemnitates describens, sub umbra funeris Assaraci mo- ı Romanum indigitat, dicens:

Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacbrymas, ut primos edere planctus
Cassandra inciperet &c.

æficas has principes luctus vocat Servius in illum Virgil. lo- n Æneid. 9.

Nec te tua funera mater
Produxi.

quidem Plato lib. 9. leg. meminit eorum, qui περὶ τὰς τελευτῶντας μισθούμενοι, *conducti mercede essent ad deflendos mortuos*, & cilius de istis præficis.

Mercede, quæ conductæ flent in alieno funere
Multo et capillos scindunt, et clamant magis.

ıerum pompam comitabantur flentes etiam mulieres, quæ uncto conjunctæ consanguinitate forent; Hæ tamen Præfi- um nomen non sortiebantur, sed nuncupabantur *Funeræ* qua- ınereæ, Discrimen inter has erat, quod funere verè luge- t, ut ad quas dolor pertineret: Præficæ tantùm fictè, ut e tantùm conducerentur ad ostentationem planctus. Probat tentiam Homeri locus Iliad. 19., vbi Briseis viso Patroclo rtuo, dolens, & gemens se miseram appellat, quod ejus pa- cinium amiserit; de aliis verò fœminis ait: στενάχοντο Πάτροκλον πρόφασιν: *deflebant Patroclum ad speciem*; Quasi illa verè do- rit, non istæ. Huc pertinet elegantissimus locus Hor. in st. ad Pisones; opponit enim conductos dolentibus ex ani- his versibus:

Ut qui conducti plorant in funere dicunt,
Aut faciunt propè plura dolentibus ex animo.

ɔ coronide hujus notæ addo Varro lib. 6. ling. lat. dare Præs id muneris, tum ut fleant, tum ut canant laudes defuncti:

Ejus verba: *Præfica, ut Aurelius scribit, mulier ab luctu, quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes ejus caneret.* Cantum porrò hunc ad tubæ sonitum fieri solitum, vel tibiæ; & neniam nuncupatum, refert Cic. lib.2. leg. ità scribens: *Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easque etiam ad cantus, ad tibicinem persequuntur, cui nomen neniæ; quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.*

76. *Manesque Latinos &c.* Vexare non est hic positum propriè pro *perturbare, et infestare*, sed adhibita hæc vox ad majorem dictionis energiam, quasi diligens veterum sepulchrorum disquisitio sit vexatio, & inquietatio animarum illarum, quarum corpora in illis monumentis recondebantur ex sententia veterum, qui hac de causa sepulchra inviolabilia censebant. Manes pro animabus posuit, secutus antiquos Scriptores, qui hoc etiam nomine censuerunt appellatas fuisse animas à corpore separatas. In qua sententia videtur fuisse Apulejus de Demonio Socratis, inquiens: *Manes animæ dicuntur melioris meriti, quæ in corpore nostro Genii dicuntur, corpori renunciantes, Lemures* Favet Virgil. Æneid.3., ubi de Polydoro

Stant manibus aræ.

Et ex Græcis Homer. Odyss.11. post sacra necromantica:

αἱ δ' ἀγέροντο
ψυχαὶ ὑπ' ἐξ ἐρέβευς νεκύων κατατεθνειώτων
Ipsæ autem congregabantur
Animæ ex erebo manium defunctorum.

Forsan placebit propriùs Manes hoc loco ad ipsa cadavera referendos, quia in hoc sensu vocem accepere Plin. lib.16. cap.44. *Subest specus, in quo Manes ejus)* Scipionis Majoris) *Custodire Draco traditur*. Virg. lib.4. vers.34.

Id cinerem, aut Manes credis curare sepultos.

Et tandem Propert. lib.2. Eleg.8.

Exagitet nostros Manes, sectetur, et umbras
Insultetque rogis, calcet et ossa mea.

Ni dicendum sit Scriptores hos loquutos fuisse ex opinione Gentilium, qui partem hominis dicebant vnà condi in sepulchro cum ipso cadavere; Dividebant videlicet Ethnici hominem in corpus, animam, & imaginem extremam vocabant umbram, simulacrum, & Homerus εἴδωλον: In quatuor autem partes

tes

Vexabis, latè quà tenditur Appia, quaque
Sancta Calepodii pandit se fornice Crypta.

In-

NOTÆ.

tes hominem divisit, & singulis stationes suas assignat: Legimus in hoc Epigr.

Bis duo sunt homini, Manes, Caro, Spiritus, Umbra;
Quatuor ista loci bis duo suscipiunt.
Terra tegit Carnem, tumulum circumvolat Umbra;
Orcus habet Manes, Spiritus astra petit.

Hinc est ut apud Virgilium, & alios sæpe audias umbras apparere ad mortuorum sepulchra, & ibi comitari corpora.

77. *Qua tenditur Appia &c.* Dixi supra ex lege duodecim tabularum vetitam in Urbe condi cadavera, primumque invectum, & sub Coclide sepultum Trajanum. Hinc frequentissima propè Romana menia fuere sepulchra, quorum adhuc plurima supersunt vestigia. Via præcipuè Appia, quæ ab Appio Claudio strata Romà per Portam Capenam Brundusium usque ducit, his maximè abundavit.

78. *Sancta Calepodii &c.* Postquam de Sepulchris Gentilium egit, ad Christiana transit.

Calepodii, quod nuncupatur Cœmeterium, inter celeberrima Urbis numeratur, tertioque ab Urbe, lapide Via Aurelia situm est. Huic nomen dedit S.Calepodius Presbyter, & Martyr, qui sub Calixto Pont. Max. passus est in persecutione jussu Alexandri Severi Imperatoris contra Christianos demandata, ac in eodem Cœmeterio sepultus manibus ejusdem S.Pontificis, prout testantur Acta S.Calixti ex vetustissimis, & omnimodæ fidei Codicibus Vaticanis, S.Ceciliæ, & Vallicellanis eruta, fatenturque Ado Viennensis, & Beda in Martyrolog. Cryptas hasce S. Presbyter jàm ante consummatum martyrium sepulturæ Martyrum destinaverat, plurimaque suis manibus, ac operà tumulaverat corpora hujuscemodi Heroum, qui sanguinem usque ad necem pro fidei christianæ confessione constanter effuderant, de quibus Aringh. in Roma Subter. lib. 2. cap. 12. tom. 1., qui cum certos Martyres tantùm proponat, eosque presertim, quorum acta supersunt, aut mentio est apud Authores, ve-

vereor ne invitus alios plurimos subticuerit, ut par est credere, quorum gesta, aut temporum, aut calamitatum, quibus sæpissimè laboravit Ecclesia, periere, & tantum in libro Vitæ annotantur. Imò nec ambigendum est post ipsius S. Calepodii passionem à pijs fidelibus Cemeterium hoc incircumscripto numero Reliquiarum aliorum Sanctorum Martyrum decoratum, auctamque indè veterem claritatem, quam pridem induxerant ea sacra pignora, quæ idem S. Martyr sepelienda ibidem curaverat. Hæc compendiosè de Calepodii cemeterio dicta, ut in Sectani nostri verbo aliquantulum sisterem. Cœterum illud minimè obscurum, quod in nomine Cryptæ Calepodii omnia quæcumque sacra Romæ Cemeteria indubitanter asseruerit, licet unum tantùm proposuerit, si non sanctissimorum Martyrum numero, certè celebritate, & nobilitate reliquis par, ad hoc, ut Lector in hoc reliqua veneretur, & agnoscat. Ex his porrò omnibus maximus ille sanctissimarum Reliquiarum eruitur thesaurus, quo in immensum ex S. Romanæ Sedis largitate Orbis christianus fecundatur, ad hoc, ut in iis debitus Sanctis exhibeatur honos, ac indè fidelium mentes ad sanctitatem, & ad pietatem excitentur. Nequaquam igitur mirum si veritatis, ac sanctitatis hostes Ethnici contra has sanctas Reliquias tam acriter debacchati fuerint, sique eos imitati Hæretici, à Catholica Ecclesia rebelles, non minori impietate, licet forsan majori malitiâ Sanctorum claritatem, gloriam, & cultum convellere studuerint. Jàm ab initio Gentilium impietas eò contra Christianos invaluit, ut quæ vivis non pepercit, etiam in mortuos sævire, ac eorum cadaveribus contrà sanctissimas easdem naturæ leges insultare palam non erubuerit. Odio Christiani nominis id factum, quo funditus cum ipsa religione ex orbe deleretur. Hinc qui vberrimo Martyrum cruore sitim immanem extinguere nequibant, novo crudelitatis genere eorum cadavera infrusta concidere, cremare, interdum dissipare, ac in profluentem quandoque proiicere, vel à feris, vel ab avibus discerpenda inhumata, additis Custodibus, relinquere consuevere, quo condigno fraudarentur sepulchro. Notissima hæc cuncta ex Martyrologiis, ex Historia Ecclesiastica, aliisque veteribus Ecclesiæ monumentis, quibus inter cetera innumera discimus corpus S. Clementis Pontificis in mare præceps missum, S. Ignatium Martyrem laniandum Leonibus propositum,

Re-

Reliquias Martyrum Lugdunensium, & Viennensium Canibus obiectas, indè igne consumptas; insepulta passim cadavera iussa stare, aliaque immania perpetrata, quæ latè enumerat laudatus Aringh. loc. cit. & seqq. cap. Nec his contenti, ossa, cineresque jàm sepultos effoderunt, & dissipavere Id tradunt, de Martyribus Nicomediensibus Euseb. lib.8. hist. cap.5. & 6., & ut plurima exempla contraham de sacrosanctis Ossibus S. Jo. Baptistæ in Palestina Ruffin. lib.2. cap.28., & Niceph. lib.10. cap.13. Addita & sacrorum librorum deploratissima clades presertim sub Diocletiano, cujus edicto omnes Religionis Christianæ Codices teste Eusebio lib. 8. cap. 2., & 3. igni destinati fuere, inter quos Prudentius hymn. de Hemeter. dolens quoque retulit illustria Martyrum gesta, inquiens:

O vetustatis silentis
Obsoleta oblivio,
Invidenter ista nobis,
Fama, et ipsa extinguitur;
Chartulas blasphemus olim
Nam satelles abstulit,
Ne tenacibus libellis
Erudita sæcula
Ordinem, tempus, modumque
Passionis proditum
Dulcibus linguis per aures
Posterorum spargerent?

Cum re verà tamen ex vastissimo, deplorandoque sacrarum Scripturarum naufragio recolenda Martyrum acta minimè funditus periisse, sed tantùm valdè diminuta, & mutilata, plurima eorum, quæ adhùc integra leguntur, comprobent, suadeatque Greg. Turon. de Glor. Martyr. cap.40., qui *multi quidem*, inquit, *sunt Martyres apud Urbem Romam, quorum historiæ passionum penitùs nobis integræ non sunt delatæ*. Neque se continuit his limitibus impietas, quandoquidèm quæ abolere non potuit, depravavit, atque corrupit, vt videre est apud Arnob. lib. advers. Gent., qui tanta mala tribuit Dæmonum insidiis, *quorum cura, et studium est*, inquit, *hanc intercipere veritatem, et consimilium his hominum interpolata quædam, et addita, passim mutata, atque detracta, verbis, syllabis, literis, et, ut credentium tardarent fidem, & gestorum corrumperent authoritatem*. Concessa tandem

 fuit

quit, ut sæpiuscule loco Martyris, producatur homo Ethnicus, Hæreticus, aut ab Ecclesiæ communione alienus, ac Templis, Altaribusque venerandus proponatur maximo fidei, ac Religionis detrimento. Sed allucinatur homo Anglus: indubitatum siquidem est sacra Urbis Cœmeteria nullo unquam tempore è prophanorum cadaverum commixtione, & consortio aliquam contagionis labem contraxisse, nec Gentilium sepulturà fuisse polluta. Hujus veritatis tot invicta proferuntur argumenta, ut minimè convelli queant. Quantum ad me attinet, et breviter delibabo, non etenim tractatum, & apologiam, sed notam scribo, & si quid à recto tramite longiusculè divertam, minimè tamen in eo calumniandus, quod alienis (ità fortè Philodemus & Philodemi asseclæ) à subiecto notis incumbam; quippè cum Romam à malignantium calumniis jàm ab initio, quantum per me licuisset, vindicare statuerim, quo non tantùm meus ergà eam amor eluceret, sed & mea fides, & mea religio, cujus ipsa magistra est, eminentius proderetur, nil intactum linquere studui, ubi se dederit occasio, quo quicquid ad eam spectat invictè, & fortiter tuerer; tantò alacriùs, quod indubitanter noverim id Sectano nostro pergratum fore, qui dum saluberrimis Satyrarum suarum salibus eam purgandam à vitiis, si quæ sint, contendit, virtutes, religionem, pietatem, quicquid tandem in Urbe laudabile emicat, extollit, & quasi continuà Panegyri commendat. Jàm igitur ad rem nostram. Vetustissimo apud Romanos ritu humo inferendi cadavera, de quo Cic. 2. Leg., & Plin. lib. 2. cap. 54. in desuetudinem misso, mos invaluit, ut igni comburenda traderentur, ac demum in cineres redacta ollis, urnisque reconderentur, itàut id in stabilem, firmamque legem transierit annuentibus Tacit. lib. 15. Annal., & Laert. lib. 9. in Pyrrhon., quæ tantùm infirmata fuit post datam sub Christianis Imperatoribus Ecclesiæ pacem, prout habetur ex testimonio Macrobii, qui floruit sub Theodosio Juniore, dicentis: *Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro sæculo nullus sit, lectio tamen docet &c.* Temporibus infelicissimis, quibus in Christianos sævissimæ Romanorum Cæsarum persecutiones grassabantur, morem hunc maximè viguisse, testantur non solùm Historici quotquot tunc ævi floruere, sed Christiani quoque Authores, qui pluries meminere ab hujuscemodi crematione omninò abhorruisse fideles, itàut factum fuerit,

dogmatibus invehere non sunt veriti, quo in sanctos Martyres, ac eorum cineres non solùm blasphemis vocibus ferrentur, sed furore insano perciti nulli parcerent impietati, qua sacrilegè debaccharentur contra sacras reliquias, nil veriti easdem antiquas contra Catholicos repetere calumnias, quod scilicet Idola in Martyres converterint, quas plenè refutavere Augustin. lib.20. contrà Faustum, Athenagoras, Minutius Felix, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, aliique Ecclesiæ Patres. Hæc, & alia, ut monui contrà S.Romanam Ecclesiam, in qua vivo, & glorior, eo scilicet hostili animo moliti sunt, quod censuerint ad ejus excidium, quod in animo habent, plurimum juvare posse, si pietatem, atque sanctitatem, quas illi detrahere ne minimum quidem valuere, saltem possent in invidiam trahere aliqua fraude, ac à se nomen, famamque impietatis avertere refundendo in magistram veritatis, à qua perfidè rebellaverant. Dirum, quod ejus etiam religiosos mores, piosque ritus tanquàm idololatricos, & superstitiosos incusaverint: sed non minùs execrabile, quod Romanam Ecclesiam Religionis Christianæ, ac veræ fidei Caput, & Magistram Idololatram non tantùm dixerint, sed stultitiæ arguerint; & quod, uti mentiuntur, fictos, aut ad minus incertos Martyres venerationi fidelium proponat, ossa, cineresque ex antiquis Cœmeteriis eruta, publico cultui exponendo; nullà præhabità de eorum martyrio certitudine, nisi per signa, notasque quasdam, quæ inquiunt, esse potuere infidelibus communes. Inter recentium Hæreticorum turbam, qui hæc effutire audacter sumpserint, observare mihi contigit Anonymum quemdam, ut coniicere licet natione Anglum, qui conscripto Itinerario Italico, eoque edito Hagiæ Comitis ann.1694. apud Henr. Vvan Bulderen tom.2. ejusdem pag. 127. has pretiosissimas Martyrum gemmas Romano cœlo nititur omni conatu subtrahere, eà falsissimà ductus persuasione, quam aliorum mentibus obtrudere satagit, quod scilicet nil certi, tutique de eorum corporibus, quæ in Catacumbis reperiuntur, statui possit, ex eo quia indistinctè in iis sepulti fuerint fideles cum infidelibus, & signa, notæque, ex quibus apud Catholicos arguitur Martyrium, puta phialas vitreas, fictilesque, palmas, & alia, quæ sepulchris inveniuntur occlusa, aut insculpta, potiùs Paganismum oleant, aut saltem sint æquivoca, vel ad plus solam indicent Christianitatem; quo sit, idem in-

positas ollas cinerarias in ipsa parietum crassitudine, prout notant iidem Kirchman. loc. cit., Marlian. lib.4. cap.19., & post eos Georgius Fabritius in suà Romà cap.21., horumque postremus Ciampinus in Tract. de Veter. Monum., ubi plurium sepulchrorum adhùc superstitum rudera eleganter insculpta exponit, & Lectoribus exhibet. Cum igitur nil horum, quæ ab Ethnicis usu, & consuetudine recepta, lege, religioneque firmata observabantur, commune cum funeribus Christianorum habere potuerit, penitùs corruit Hæreticorum, aliorumque, si qui sint, opinio de tali cadaverum commixtione, atque consortio. Sed acrius, & efficacius rem hanc urgemus ex odio, quo implacabiliter Gentiles adversus Christianos flagrabant, tanquàm in suorum Numinum hostes, ac Diis suis invisos, itàut ab eorum commercio omninò abstinerent, ne aliquam ignominiæ notam ex hominum consuetudine, quos deprædicabant nequissimos, & nôn lucis dumtaxat, & vitæ, sed & sepulturæ ipsius beneficio indignos, contraherent; quippe ubi Christianum aliquem deprehendissent dijudicantes ex nomine causam, scelerum omnium reum pronunciabant: *Christianum nomen* (scripsit Tertullianus) *omnium scelerum reum, Deorum, morum, legum, naturæ totius inimicum existimas*. Sola siquidem nominis confessio expressa cunctorum criminum nota apud Gentiles, ut Justinus Martyr testis est, habebatur: *Nomen Christianum*, ait, ille, *sufficiebat ut reos constitueret*: Haud ullus verò discussioni criminum locus erat, ubi Christiani nominis confessio prævenisset; *Solùm id expectatur* (sunt verba Tertulliani) *quod odio necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis; sufficiebat enim, ut quis se confiteretur Christianum, ad hoc ut acerbissimo supplicio afficeretur*. Idem consortium cum Ethnicis pro suo posse effugerunt, vitaveruntque Christiani ex Apostoli præcepto 2. ad Corinth. *Nolite jugum ducere cum Infidelibus*: moniti quippe fuere Fideles, certà, sanctàque doctrinà instructi, loca sanctitatis luce conspicua, quæ in ipsis tenebris lucent, & ubi requiescunt corpora, quæ Templa Dei vivi quondam fuere, ab horum, qui filii tenebrarum sunt, respergi caligine haud unquam condecuisse. Nec sanè ullo satis firmo fundamento inniti potest sententia, quæ dicat consortes sepulchri Ethnicos habitos fuisse à Christianis, qui nequidem ab hujusmodi communionem Hæreticorum, Schismaticorum, ac excommunicatorum cadavera

vera

vera admiserunt. Jàm à nascente Ecclesia lex illa viguit per Apostolos, ut ferebatur, tradita, & inter Constitutiones, quæ nuncupantur Apostolicæ relata, impios scilicet Hæreticos non penitentes discludendos, & semovendos à Catholicis, ac Ecclesiam Dei eis penitùs interdicendam, quodve omnibus modis ab iis declinarent, nullaque sermonis, aut precationis communio inesset. Ex qua doctrina dimanavit vox illa S. Leonis M. epist. 91. *Quibus non communicamus vivis, nec mortuis quidem communicare fas est*. Sic à primis Ecclesiæ incunabulis observatum indubitànter asserimus ex Ecclesiasticis Annalibus, & ex aliis Ecclesiæ ipsius authenticis monumentis, atque Scriptoribus sacris vetustissimum. Sed neque ab hac via latum quidem unguem deflexere, post Apostolos, Apostolicosque Viros, antiqui Patres, sed recto per Apostolos constituto tramite Disciplinam Ecclesiasticam huiuscemodi latè propagarunt, atque hæreditario propemodùm jure, ut ità dicam, ad nos transmiserunt. His itaque inhæsit vestigiis Alexander IV. Pontifex editâ speciali Constitutione de cadaveribus Hæreticorum ab Ecclesiastica sepultura arcendis relat. in cap. quibusdam de Hæret. in 6., qua sanxit, ut contraveniens, *usque ad satisfactionem idoneam excommunicationis sententiæ se noverit subjacere, nec absolutionis beneficium mereatur, nisi propriis manibus publicè extumulet, et proiiciat hujusmodi corpora damnatorum, et locus ille perpetuò careat sepultura*. Hanc igitur Apostolicam disciplinam sic firmiter per Summos Romanos universalis Ecclesiæ Præsules observatam, novisque roboratam decretis etiam quoad Schismaticos Romæ semper obtinuisse compertum est ex plurimis, certisque testimoniis ab eodem Aringhio productis, à quibus, quo consulam brevitati, abstineo; nec ambigendum extensam ad homines anathemate perculsos, & in eo defunctos; cum ea sit vis majoris excommunicationis, ut non solùm à fraterna societate separet, ut inquit Joann. VIII. Pont. Max. relat. à Gratiano 3. quæst. 4. can. 12., sed ab ipso Christi corpore (quod est Ecclesia) recidat, & omninò divellat, atque divulsos, & recisos etiam ab Ecclesiastica sepultura expellat *iuxtà legem patriam* (sunt verba S. Gregorii Nisseni) *et veterem Ecclesiæ regulam quæ cœpit à lege, et fuit confirmata in Gratia*; imò per sacros canones, & Pontificias Constitutiones instaurata, inter quas ea Clementis sanctio relat. extra de sepult. cap. 12. habetur, qua

positas ollas cinerarias in ipsa parietum crassitudine, pront notant iidem Kirchman. loc. cit., Marlian. lib.4. cap.19., & post eos Georgius Fabritius in suà Romà cap.21., horumque postremus Ciampinus in Tract. de Veter. Monum., ubi plurium sepulchrorum adhùc superstitum rudera eleganter insculpta exponit, & Lectoribus exhibet. Cum igitur nil horum, quæ ab Ethnicis usu, & consuetudine recepta, lege, religioneque firmata observabantur, commune cum funeribus Christianorum habere potuerit, penitùs corruit Hæreticorum, aliorumque, si qui sint, opinio de tali cadaverum commixtione, atque consortio. Sed acrius, & efficacius rem hanc urgemus ex odio, quo implacabiliter Gentiles adversus Christianos flagrabant, tanquàm in suorum Numinum hostes, ac Diis suis invisos, itàut ab eorum commercio omninò abstinerent, ne aliquam ignominiæ notam ex hominum consuetudine, quos deprædicabant nequissimos, & nòn lucis dumtaxat, & vitæ, sed & sepulturæ ipsius beneficio indignos, contraherent; quippe ubi Christianum aliquem deprehendissent dijudicantes ex nomine causam, scelerum omnium reum pronunciabant: *Christianum nomen* (scripsit Tertullianus) *omnium scelerum reum, Deorum, morum, legum, naturæ totius inimicum existimas*. Sola siquidem nominis confessio expressa cunctorum criminum nota apud Gentiles, ut Justinus Martyr testis est, habebatur: *Nomen Christianum*, ait, ille, *sufficiebat ut reos constitueret*: Haud ullus verò discussioni criminum locus erat, ubi Christiani nominis confessio prævenisset; *Solùm id expectatur* (sunt verba Tertulliani) *quod odio necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis; sufficiebat enim, ut quis se confiteretur Christianum, ad hoc ut acerbissimo supplicio afficeretur*. Idem consortium cum Ethnicis pro suo posse effugerunt, vitaveruntque Christiani ex Apostoli præcepto 2. ad Corinth. *Nolite jugum ducere cum Infidelibus*: moniti quippe fuere Fideles, certà, sanctàque doctrinà instructi, loca sanctitatis luce conspicua, quæ in ipsis tenebris lucent, & ubi requiescunt corpora, quæ Templa Dei vivi quondam fuere, ab horum, qui filii tenebrarum sunt, respergi caligine haud unquam condecuisse. Nec sanè ullo satis firmo fundamento inniti potest sententia, quæ dicat consortes sepulchri Ethnicos habitos fuisse à Christianis, qui nequidem ab hujuscemodi communionem Hæreticorum, Schismaticorum, ac excommunicatorum cadavera

vera admiserunt. Jàm à nascente Ecclesia lex illa viguit per Apostolos, ut ferebatur, tradita, & inter Constitutiones, quæ nuncupantur Apostolicæ relata, impios scilicet Hæreticos non penitentes discludendos, & semovendos à Catholicis, ac Ecclesiam Dei eis penitùs interdicendam, quodve omnibus modis ab iis declinarent, nullaque sermonis, aut precationis communio inesset. Ex qua doctrina dimanavit vox illa S. Leonis M. epist. 91. *Quibus non communicamus vivis, nec mortuis quidem communicare fas est*. Sic à primis Ecclesiæ incunabulis observatum indubitanter asserimus ex Ecclesiasticis Annalibus, & ex aliis Ecclesiæ ipsius authenticis monumentis, atque Scriptoribus sacris vetustissimum. Sed neque ab hac via latum quidem unguem deflexere, post Apostolos, Apostolicosque Viros, antiqui Patres, sed recto per Apostolos constituto tramite Disciplinam Ecclesiasticam huiuscemodi latè propagarunt, atque hæreditario propemodùm jure, ut ità dicam, ad nos transmiserunt. His itaque inhæsit vestigiis Alexander IV. Pontifex editâ speciali Constitutione de cadaveribus Hæreticorum ab Ecclesiastica sepultura arcendis relat. in cap. quibusdam de Hæret. in 6., qua sanxit, ut contraveniens, *usque ad satisfactionem idoneam excommunicationis sententiæ se noverit subjacere, nec absolutionis beneficium mereatur, nisi propriis manibus publicè extumulet, et proiiciat hujusmodi corpora damnatorum, et locus ille perpetuò careat sepultura*. Hanc igitur Apostolicam disciplinam sic firmiter per Summos Romanos universalis Ecclesiæ Præsules observatam, novisque roboratam decretis etiam quoad Schismaticos Romę semper obtinuisse compertum est ex plurimis, certisque testimoniis ab eodem Aringhio productis, à quibus, quo consulam brevitati, abstineo; nec ambigendum extensam ad homines anathemate perculsos, & in eo defunctos; cum ea sit vis majoris excommunicationis, ut non solùm à fraterna societate separet, ut inquit Joann. VIII. Pont. Max. relat. à Gratiano 3. quæst. 4. can. 12., sed ab ipso Christi corpore (quod est Ecclesia) recidat, & omninò divellat, atque divulsos, & recisos etiam ab Ecclesiastica sepultura expellat *iuxtà legem patriam* (sunt verba S. Gregorii Nisseni) *et veterem Ecclesiæ regulam quæ cœpit à lege, et fuit confirmata in Gratia*; imò per sacros canones, & Pontificias Constitutiones instaurata, inter quas ea Clementis sanctio relat. extra de sepult. cap. 12. habetur, quæ

præ-

Ejus verba: *Præfica, ut Aurelius scribit, mulier ab luctu, quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes ejus caneret.* Cantum porrò hunc ad tubæ sonitum fieri solitum, vel tibiæ; & neniam nuncupatum, refert Cic. lib.2. leg. ità scribens: *Honoratorum virorum laudes in concione memorantò, easque etiam ad cantus, ad tibicinem persequuntur, cui nomen neniæ; quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.*

76. *Manesque Latinos &c.* Vexare non est hic positum propriè pro *perturbare, et infestare*, sed adhibita hæc vox ad majorem dictionis energiam, quasi diligens veterum sepulchrorum disquisitio sit vexatio, & inquietatio animarum illarum, quarum corpora in illis monumentis recondebantur ex sententia veterum, qui hac de causa sepulchra inviolabilia censebant. Manes pro animabus posuit, secutus antiquos Scriptores, qui hoc etiam nomine censuerunt appellatas fuisse animas à corpore separatas. In qua sententia videtur fuisse Apulejus de Dæmonio Socratis, inquiens: *Manes animæ dicuntur melioris meriti, quæ in corpore nostro Genii dicuntur, corpori renunciantes, Lemures* Favet Virgil. Æneid.3., ubi de Polydoro

Stant manibus aræ.

Et ex Græcis Homer. Odyss.11. post sacra necromantica:

αἱ δ' ἀγέροντο
ψυχαὶ ὑπ' ἐξ ἐρέβευς νεκύων κατατεθνηώτων
Ipsæ autem congregabantur
Animæ ex erebo manium defunctorum.

Forsan placebit propriùs Manes hoc loco ad ipsa cadavera referendos, quia in hoc sensu vocem accepere Plin. lib.16. cap.44. *Subest specus, in quo Manes ejus*) Scipionis Majoris) *Custodire Draco traditur.* Virg. lib.4. vers.34.

Id cinerem, aut Manes credis curare sepultos.

Et tandem Propert. lib.2. Eleg.8.

Exagitet nostros Manes, sectetur, et umbras
Insultetque rogis, calcet et ossa mea.

Ni dicendum sit Scriptores hos loquutos fuisse ex opinione Gentilium, qui partem hominis dicebant vnà condi in sepulchro cum ipso cadavere; Dividebant videlicet Ethnici hominem in corpus, animam, & imaginem extremam vocabant umbram, simulacrum, & Homerus εἴδωλον: In quatuor autem partes

Vexabis, latè quà tenditur Appia, quaque
Sancta Calepodii pandit se fornice Crypta.

In-

Notæ.

res hominem divisit, & singulis stationes suas assignat: Legimus in hoc Epigr.

Bis duo sunt homini, Manes, Caro, Spiritus, Umbra;
Quatuor ista loci bis duo suscipiunt.
Terra tegit Carnem, tumulum circumvolat Umbra;
Orcus habet Manes, Spiritus astra petit.

Hinc est ut apud Virgilium, & alios sæpe audias umbras apparere ad mortuorum sepulchra, & ibi comitari corpora.

77. *Qua tenditur Appia &c.* Dixi supra ex lege duodecim tabularum vetitam in Urbe condi cadavera, primumque invectum, & sub Coclide sepultum Trajanum. Hinc frequentissima propè Romana menia fuere sepulchra, quorum adhuc plurima supersunt vestigia. Via præcipuè Appia, quæ ab Appio Claudio strata Romà per Portam Capenam Brundusium usque ducit, his maximè abundavit.

78. *Sancta Calepodii &c.* Postquam de Sepulchris Gentilium egit, ad Christiana transit.

Calepodii, quod nuncupatur Cœmeterium, inter celeberrima Urbis numeratur, tertioque ab Urbe, lapide Via Aurelia situm est. Huic nomen dedit S.Calepodius Presbyter, & Martyr, qui sub Calixto Pont. Max. passus est in persecutione jussu Alexandri Severi Imperatoris contra Christianos demandata, ac in eodem Cœmeterio sepultus manibus ejusdem S.Pontificis, prout testantur Acta S.Calixti ex vetustissimis, & omnimodæ fidei Codicibus Vaticanis, S.Ceciliæ, & Vallicellanis eruta, fatenturque Ado Viennensis, & Beda in Martyrolog. Cryptas hasce S. Presbyter jàm ante consummatum martyrium sepulturæ Martyrum destinaverat, plurimaque suis manibus, ac operà tumulaverat corpora hujuscemodi Heroum, qui sanguinem usque ad necem pro fidei christianæ confessione constanter effuderant, de quibus Aringh. in Roma Subter. lib. 2. cap. 12. tom.1., qui cum certos Martyres tantùm proponat, eosque præsertim, quorum acta supersunt, aut mentio est apud Authores,

tyres, si non iisdem sepulchris, certè ipsissimis Cœmeteriis sepeliri, quemadmodum notum ex sacris Historiis, & ex S.Maximo Serm.77. scribente; *Ideò namque hoc à majoribus provisum est, ut Sanctorum ossibus nostra corpora sociemus, ut dum illos Tartarus metuit, nos pœna non tangat; dum illos Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum Sanctis ergò Martyribus quiescentes, evadimus inferni tenebras, eorum propriis meritis, attamen consocii sanctitate.* Inde praxis hec post datam Ecclesiæ pacem, etiam in ipsis Templis, in quibus plurimæ Sanctorum Reliquiæ transferri cœpere, constanter observata fuit, & ut innumeros sileam, qui sua cadavera proximè ad sepulchra Sanctorum deponi preoptaverunt, de quibus abundè alii; Primus sanè Imperator Christianus Constantinus in vestibulo Templi Principis Apostolorum, quod Constantinopoli exædificaverat, tumulatus fuit, ut refert S.Joann.Chrisost. homil.26. in 2. ad Corinth. *Constantius Augustus Constantinum Magnum ingenti se honore affecturum existimavit, si in vestibulis collocaret Piscatoris, quod enim in Regiis janitores sunt Regibus, id in sepulchro Reges sunt Piscatoribus; & præclarè secum agi putant, si janua ipsis assignetur vestibularis.* Et ne Romà digrediar, hæc eadem testata religio fuit à pluribus Imperatoribus, Regibus, & Principibus, qui apud S.Petrum condi amaverunt; putà Valentinianum, & Othonem secundum Imperatores, Ceduallam, & Offam Saxonum, Conredum Merciorum, & Inam Angliæ Reges, Mariam Honorii Imperatoris sponsam, Agnetem Henrici II.Augusti uxorem, Carolam Hierusalem & Cypri Reginam, aliasque in paribus dignitatibus constitutas personas, quas amore brevitatis mitto. Nec etiam dicendum autumo Martyrum, ac aliorum Christianorum, qui in Catholica communione defuncti, Sanctis quoad sepulturæ locum associari meruere, corpora, ità mixtim, ac confusè apposita, ut Martyres ab aliis minimè distinguerentur per aliquam saltem notam, quæ indubitatè Martyrium ipsum indicaret, & Martyrem à non Martyre distingueret. Quis enim dixerit primitivæ Ecclesiæ clarissimos, piissimosque viros, qui jugiter officiosa ergà Martyrum corpora omnimodæ pietatis studia præbere ardenter studebant, spretis quoque quibuscumque obviæ mortis periculis, symbola saltem aliqua eorum tumulis inscribere aut incidere sedulò non cavisse, quibus corona, laureàque Martyrii decoratos indigitarent?

Novi

i quidem vel summos Pontifices iis tumulandis piè manus
ıvisse, Clerumque Romanum pari alacritate eos æmulari
uam desiisse, itàut videretur, hoc inter præcipua eorum
:ra, majoresque sollicitudines potissimum fuisse, quem-
ıdum elucet ex ejusdem Cleri laudatissima epistola ad Ec-
:m Carthaginensem apud S.Cyprianum, in qua hæc verba
ıtur: *Et quod maximum est corpora Martyrum, aut cætero-
si non sepeliantur, grande periculum imminet eis, quibus in-
it hoc opus*. Novi ulteriùs Beatum Marcellum Papam ti-
viginti quinque instituisse, teste Anastasio, *propter sepultu-
Martyrum*; S.Clementem Pontificem nil antiquius duxisse,
ı ut fortia Christianorum acta, & ipsæ Sanctorum Marty-
:es præclarè gestæ perpetuæ memoriæ monimentis consi-
rentur, ideòque, ut habet Liber de Romanis Pontif.,
ne Damasi ınscriptus, divisa in septem regiones Urbe,
em Diaconis assignasse, *qui gesta Martyrum sollicitè, & cu-
ınusquisque per regionem suam perquirerent*; ac Fabianum
addidisse septem Subdiaconos, totidemque Notarios, qui
onis in describendis Martyrum passionibus prestò, & quasi
uenses essent. Sanè ab ipsis Ecclesiæ incunabulis mos iste
:ribendi Martyrum acta ad summum viguit, de eo etenim
n habent vetusta sacra monumenta, atque Scriptores Ec-
ıstici, inter quos præclarè Pontius Diaconus in vita S.Cy-
i insignem illustrium virorum pietatem, qui sacræ huic
yrum memoriæ operam navarunt commendans, enarrat,
*Majores nostri plebeis, et catechumenis Martyrium consecu-
ıtum honoris præ Martyrii ipsius veneratione dedorunt, ut de
nibus eorum multa, aut prope dixerim cuncta conscripserint,
nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, perveni-*
Ex quibus fas est colligere quantam hujuscemodi acto-
ıunc patiamur jacturam, sive id temporum injuria, sive
ıitatum, quibus plurimum vexata, maximè sub Diocle-
Ecclesia, magnitudine factum, ut mox suprà retulimus.
ıo tamen dixerit omnium quorumcumque Martyrum pas-
s conscribi potuisse; Quis enim tantæ Sanctorum Mar-
n multitudini tam brevem Scriptorum numerum satis fuisse
æ dixerit, cum constet ex Ecclesiasticis tabulis usque ad
:rum decem & novem millium hominum uno die jussu sæ-
ıi Diocletiani martyrio illustratos, & tradatur à Gene-
brard.

brand. exposit. in Psalm. 78. vers. 4. plus quam centies centena millia Martyrum pro Christo sanguinem fudisse, & pro fidei confessione Tyramnorum jussu morti traditos, quorum ampliorem numerum in Urbe, ubi Romani Imperii principatus pedem fixit, & Idololatrarum furor acrius exarsit, extitisse procul dubio censendum, affirmandumque est: cum enim juges ac copiosæ strages contingerent, minimè singulorum nomina, multò minus acta describi potuere, sed confusè pià Christianorum manu in Cœmeteriis tumulanda eorum cadavera necessitas sæpissimè compellebat. Quamobrem haud mirum si etiam hodiè passim sepulchra inter perscrutandum sinè titulo, ac nomine, non tamen ipsius martyrii notà orbata conspiciuntur. Hic autem martyrii titulus non alius erat, quam notæ quędam, aut symbola, quæ tanquam certa, & indubitata signa in iisdem tumulis erant apposita, vel insculpta, & primis Christianis notissima, prout evidenter colligitur ex Prudent. Peristeph. hym. 11., ubi B. Hippolyti Martyris Cœmeterium, quod ipsemet sub annis Christi 390. curiosis oculis perlustraverat, exactè describens, tunc temporis videlicet, quando recens adhuc ubique Martyrum sanguis fervebat, meminit insculptorum epigrammatωv, titulorum, numerorum, & literularum nomen ipsum indicantium; at prętat eum audire:

Innumeros cineres Sanctorum Romulà in Urbe
Vidimus, ò Christo, Valeriane, sacer.
Incisos tumulis titulos, tù singula quæris
Nomina, difficile est, ut replicare queam.
Tantus justorum populos furor improbus hausit,
Cum coleret patrios Troica Roma Deos.
Plurima litterulis signata sepulchra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.
Sunt & muta tamen tacitas claudentia tumbas
Marmora, quæ solum significant numerum.
Quanta virum jaceant congestis corpora acervis
Nosse licet, quorum nomina nulla legis.
Sexaginta illic defossa mole sub unà
Relliquias memini me didicisse hominum,
Quorum solus habet comperta vocabula Christus,
Utpotè quos propriæ junxit amicitiæ &c.

Nomen itàque Martyrum aliquando in ipsis loculis impressum lege-

perimenta quæras, habes doctum, clarissimumque virum Leipnitz, (utinam fide, & religione nobis consortem), qui arte Chimica, quam eminenter callet, permissu Eminentissimi, ac nunquam satis laudati Cardinalis Gasparis Carpinei paucis ab hinc annis materiem his vasculis adhærentem cum sublimasset, nil nisi verum sanguinem esse asseruit. Productis tam nostris, quam exteris, tum Catholicis, cum Eterodoxis hujus veritatis testibus, nulla adhuc de sanguine dubitatio remanet, qua vasculorum hujuscemodi fides uti dubia, & æquivoca minimè sit admittenda. Sunt & aliæ certæ notæ, quas non recusamus, sed libenter amplectimur, asserentes pro Martyribus, quibus consepultum martyrii instrumentum cum aliquo vulneris vestigio. Jam siquidem Ecclesia sub Tyramnorum persecutionibus triumphante in Martyrum sanguine, eam viguisse consuetudinem legimus ferreas ungulas, forcipes, scorpiones, sudes, aliaque ad excarnificandos, cruciandos, & neci tandem dandos Martyres barbara inventa iisdem cum cadaveribus, vel saltem propè eorum sepulchra constituendi. Quod ex lege apud Judæos sancitum fuit respectu ligni, in quo reus fuerit suspensus, ut tradit Rabbi Moses Ægyptius Majemonidis filius in Opere Jad lib.ult. Galat. Saned. perest.15. ob eam scilicet rationem, *ne maneret illi malum nomen*: Factum & idem respectu Martyrum, licet diversa ratione, tum ad comprobandum apud posteros Martyrium, & ipsius Martyrii genus, tum quod disposuisset Deus ipsamet instrumenta pœnarum ob Martyrum contactum, cum ipsis cadaveribus, quibus adhærebant, honore habenda; imò & perenni Martyrum gloriæ plurimum tributura, testante S. Leone Magno serm. in Natal. S. Laurent. Martyr., dum inquit: *Quando in honorem transierunt triumphi etiam instrumenta supplicii*. Hanc assertionem, tum antiquarum traditionum argumentis innixam, cum gravissimorum authoritate virorum suffultam, experimentis ipsis, & exemplis ità validè confirmat Aringhius, ut minimè opus sit ulteriori disquisitione. Vulneribus, si quę detegantur, eadem firmitas, & martyrii certitudo data, puta si caput extrà naturalem ordinem ad latus, vel ad pedes positum reperiatur, aut aliquid aliud tale, concurrentibus tamen aliis indiciis saltem & si æquivocis, & per se minimè sufficientibus. Hæc contrà anonymum Hæreticum pro mea erga Sanctam Catholicam Romanam Ecclesiam vene-

rationes, ac imperitiam manifestaverunt, sat delibasse ex plurimis, quæ paraveram ad retundendas ejus calumnias contra summam, & Sacrosanctam Petri Cathedram, cujus communione glorior perpetuo consociari. Sed quæ in justam libelli molem excrescere debuerant, forte factum est, ut statim contraherentur, libenterque vices suas cesserint clarissimo, & insignis in Ecclesiasticis rebus eruditionis viro Alexandro Plouvierio, qui, edito brevi, sed doctissimo tractatu pro defensa Reliquiarum è Romanis Catacumbis erutarum, acerrimè, invictèque impugnat Eusebium Romanum, seu alium, quisquis ille sit, qui, scripta, atque edita epistola de cultu Sanctorum ignotorum, iisdem penè, ac Anonymus Anglus, argumentis contrà easdem Reliquias fertur, quo fidem, & venerationem earumdem convellat; quo fit etiam, ut una cum hisce Reliquiis Romanam Ecclesiam arguat, quasi magistram erroris, utpotè quæ incertos, & forasse fictos Martyres colendos fidelibus, atque super Altaribus in Templis venerandos proponat. Quove magis Plouvierium sum admiratus, eò dolui Eusebium, si famæ fides, hominem Catholicum, pium, ac plurimi inter eruditos nominis se in hujus sententiæ assertione junxisse Hereticis, & sic iisdem penè armis contrà pietatem, & Religionem pugnasse, quam strenuè in aliis suis operibus tueri visus est. Legi Eusebium, & Plouvierium nostrum, quem tantum vellem non ità facilè in Eusebii verba concessisse, ubi sub primo Epistolæ limine affirmat communiter sepeliri solitos in Romanis Catacumbis quoscumque Christianos, & si non Martyres, primorum Ecclesiæ sæculorum; quia propositio hæc, ità genericè sumpta, non solum falsissima est, sed plurimi, ejusdemque lethalis, occulti veneni suspecta, quod sensim se insinuat ad lectorum perniciem. Jam enim per hanc notam dictum, compertumque est, & contra Hæreticum ostensum Romana Cœmeteria minimè unquam communia fuisse Hereticis, Schismaticis, & Anathemate perculsis, qui etiam Christiani sunt, & nuncupantur, sed tantum concessa cadaveribus eorum, qui in communione Ecclesiastica defuncti Sanctis Martyribus jure, & loco sepulturæ meruerunt consociari: nam & si concesserim inter hos sic sepultos esse potuisse, ac verè fuisse aliquos, qui culpæ lethali obnoxii, in tenebras & in ignem tartareum detrusi æternam fuerint sortiti damnationem, quandiù id nequaquam constet ex

Eccle-

Inspicies etiam monumenta, & disce legendum
Libertam, scriptam quoties in marmore Libert
Invenies, aliasque notas, quas plena recenset
Pagina Gruteri, Sponiusque, & cætera turba.
Verborum series, & nuda vocabula rerum
Disce-

NOTÆ.

Ecclesiæ judicio, nec nobis pariter ex solo supposito dijudicandum venit; satisque est, si omnia cadavera, in eis reposita, indubitanter Catholicorum esse dixerimus, ut compertis certis Martyrii signis, atque notis, iisdemque ex pluribus aliis, forsan æquivocis, selectis, tantum habeamus distinguendos Martyres à non Martyribus, nam eorum ossa ibi intacta relinquuntur, nec ad ullum extrahuntur cultum; quibus tamen (ità juvat opinari de primis Christianis) & sua manet gloria, tum quod in unitate Ecclesiæ obierint, in qua sola salus, & vita; cum quod amaverint Sanctis Dei proximè condi, quorum fidem si non testimonio sanguinis, certè voluntate, & desiderio passionis, vel etiam invicta confessione laudabiliter & ipsi sunt æmulati.

79. *Inspicies etiam &c.* Idest antiqua marmora sepulchralia, vel alios quoscumque lapides inscriptos, & disces quomodo legendæ sint eorum notæ compendiosè sculptæ.

80. *Libertam &c.* Notarum hujuscemodi longa series in Gruteri, Sponii, aliorumque, qui tales inscriptiones congesserunt, operibus. Jocum hunc Sectani non ægre attigeris, nam qui fieri potest, ut eum legeris Libert. statim non concipias Libertum, vel Libertam: Certè in toto Grutero nil tale: Frequens tamum illud LIB. LIB. Q. POST. Q. E., vel L.L.P.E. *Libertis, Libertabusque, Posterisque Eorum:* Notarum, ac literarum singularium, vocumque abbreviatarum in vetustis marmoribus interpretationem habes ad calcem operis Gruteriani cap. 20.

83. *Verborum series &c.* Aliam proponit rationem, qua quisque doctus videatur: Librorum indices plurimum commodi

tyres, si non iisdem sepulchris, certè ipsissimis Cœmeteriis sepeliri, quemadmodum notum ex sacris Historiis, & ex S.Maximo Serm.77. scribente; *Ideò namque hoc à majoribus provisum est, ut Sanctorum ossibus nostra corpora sociemus, ut dum illos Tartarus metuit, nos pœna non tangat; dum illos Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum Sanctis ergò Martyribus quiescentes, evadimus inferni tenebras, eorum propriis meritis, attamen consocii sanctitate*. Inde praxis hec post datam Ecclesiæ pacem, etiam in ipsis Templis, in quibus plurimæ Sanctorum Reliquię transferri cœpere, constanter observata fuit, & ut innumeros sileam, qui sua cadavera proximè ad sepulchra Sanctorum deponi preoptaverunt, de quibus abundè alii; Primus sanè Imperator Christianus Constantinus in vestibulo Templi Principis Apostolorum, quod Constantinopoli exædificaverat, tumulatus fuit, ut refert S.Joann.Chrisost. homil.26. in 2. ad Corinth. *Constantius Augustus Constantinum Magnum ingenti se honore affecturum existimavit, si in vestibulis collocaret Piscatoris, quod enim in Regiis janitores sunt Regibus, id in sepulchro Reges sunt Piscatoribus; & præclarè secum agi putant, si janua ipsis assignetur vestibularis*. Et ne Romà digrediar, hæc eadem testata religio fuit à pluribus Imperatoribus, Regibus, & Principibus, qui apud S.Petrum condi amaverunt; putà Valentinianum, & Othonem secundum Imperatores, Ceduallam, & Offam Saxonum, Conredum Merciorum, & Inam Angliæ Reges, Mariam Honorii Imperatoris sponsam, Agnetem Henrici II. Augusti uxorem, Carolam Hierusalem & Cypri Reginam, aliasque in paribus dignitatibus constitutas personas, quas amore brevitatis mitto. Nec etiam dicendum autumo Martyrum, ac aliorum Christianorum, qui in Catholica communione defuncti, Sanctis quoad sepulturæ locum associari meruere, corpora, ità mixtim, ac confusè apposita, ut Martyres ab aliis minimè distinguerentur per aliquam saltem notam, quæ indubitatè Martyrium ipsum indicaret, & Martyrem à non Martyre distingueret. Quis enim dixerit primitivæ Ecclesiæ clarissimos, piissimosque viros, qui jugiter officiosa ergà Martyrum corpora omnimodæ pietatis studia præbere ardenter studebant, spretis quoque quibuscumque obviæ mortis periculis, symbola saltem aliqua eorum tumulis inscribere aut incidere sedulò non cavisse, quibus corona, laureàque Martyrii decoratos indigitarent?

Novi

Novi quidem vel summos Pontifices iis tumulandis piè manus admovisse, Clerumque Romanum pari alacritate eos æmulari nunquam desiisse, itaut videretur, hoc inter præcipua eorum munera, majoresque sollicitudines potissimum fuisse, quemadmodum elucet ex ejusdem Cleri laudatissima epistola ad Ecclesiam Carthaginensem apud S.Cyprianum, in qua hæc verba leguntur: *Et quod maximum est corpora Martyrum, aut cæterorum, si non sepeliantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus*. Novi ulteriùs Beatum Marcellum Papam titulos viginti quinque instituisse, teste Anastasio, *propter sepulturam Martyrum*; S.Clementum Pontificem nil antiquius duxisse, quam ut fortia Christianorum acta, & ipsæ Sanctorum Martyrum res præclarè gestæ perpetuæ memoriæ monimentis consignarentur, ideòque, ut habet Liber de Romanis Pontif., nomine Damasi inscriptus, divisa in septem regiones Urbe, totidem Diaconis assignasse, *qui gesta Martyrum sollicitè, & curiosè unusquisque per regionem suam perquirerent*; ac Fabianum indè addidisse septem Subdiaconos, totidemque Notarios, qui Diaconis in describendis Martyrum passionibus prestò, & quasi amanuenses essent. Sanè ab ipsis Ecclesiæ incunabulis mos iste conscribendi Martyrum acta ad summum viguit, de eo etenim passim habent vetusta sacra monumenta, atque Scriptores Ecclesiastici, inter quos præclarè Pontius Diaconus in vita S.Cypriani insignem illustrium virorum pietatem, qui sacræ huic Martyrum memoriæ operam navarunt commendans, enarrat, quod *Majores nostri plebeis, et catechumenis Martyrium consecutis tantum honoris pro Martyrii ipsius veneratione dederunt, ut de passionibus eorum multa, aut prope dixerim cuncta conscripserint, ut ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, pervenirent*. Ex quibus fas est colligere quantam hujuscemodi actorum nunc patiamur jacturam, sive id temporum injuria, sive calamitatum, quibus plurimum vexata, maximè sub Diocletiano Ecclesia, magnitudine factum, ut mox suprà retulimus. Nemo tamen dixerit omnium quorumcumque Martyrum passiones conscribi potuisse; Quis enim tantæ Sanctorum Martyrum multitudini tam brevem Scriptorum numerum satis fuisse Romæ dixerit, cum constet ex Ecclesiasticis tabulis usque ad numerum decem & novem millium hominum uno die jussu sævissimi Diocletiani martyrio illustratos, & tradatur à Gene-

brard.

Paridi Histrioni vendidit teste Juvenalis Satyra 7.

Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.

Huic Poetæ vitio tribuit Philodemus, quod nimis tumidus, & ampullosus sit, secutus aliquorum criticorum sententiam, qui idem pleno ore dixere.

87. *Tumore rumpatur &c.* Per translationem dicitur ad emphasim dictioni conciliandam: Tumor siquidem de inflatione, ut ex. gr. est in hydropicis, qui frequenter, materiæ aquosæ accremento, cute etiam disrumpuntur: Cum igitur tumor ad locutionem transfertur, quadam proportione dicitur rumpi, qui tumido stylo, verbisque, ac phrâsi loquatur, & scribat, & nimia quasi tensione dissiliat.

87. *Virgiliusque &c.* Forsan quia Author morte præventus ultimam manum tanto operi præbere non potuit, ut habet Author vitæ ejusdem, unde aliqui versiculi mutili etiam hodiè leguntur, atque aliquid desideratur, quod addendum, & emendandum ab ipso procul dubio omnes censent. Æquiorem tamen vellem Philodemum in hunc sublimem, & veluti Latinæ poeseos Principem ubique veneratum; & meminisse tam veterum, quam recentiorũ Scriptorum calculo divinam ejus poesim probatam. Divini nomine nuncupaverè Macrob. lib. 5. Saturn. *Non mortali, sed divino ingenio Maro*; Jovinian *Romanæ Poeticæ Deum* dixit; Statius, *Divinam Æneida*, & posteà eodem spiritu inducit verbum, *adoro*, & Veget. lib. 4. Virgil. *Divino ingenio*; Vnde Scaliger ipse admiratus divinitatem Virgilianam, perinde atque fastigium quovis ingenio humano altius, illi aras statuat, tanquam Poetarum Deo, inquiens: *Est in eo divinorum sonus numerorum, & divina phrasis. Nusquam Musa Maronis mortale quicquam sonat*. Huc pertinet dici à Seneca Epist. 108. carmen Virgilii debere placere *tanquam missum Oraculo*, à Politiano *Mens Cœlo cognata*; Placet & Cœlius lib. 20. Virgilium à literatis omnibus, & ab probis coli, veluti τεμένων ἱερὰ, *templorum sacra*. Hæc satis esse debent Philodemo, cui forsan id displicere potuit, quod Muret. in Præfat. in Catul. de eo dixerit: *Cui videar injuriam facere, si eum ullo modo cum cæteris comparem*: quodve non tantum Homero par habitus fuerit à Seneca in Consolat. ad Polyb., à Jovian. lib. 1. de Fortuna, à Cœlio lib. 7., & aliis; sed Homero ipso major à Macrob., & ex modernis à Muret. in Orat., & à doctissimo Scaligero, ubi habet:

Vir-

Non unâ scateat mendâ; puerilia Naso
Afferat, & Patavinus erit tibi Livius. Omnes
Deni-

Notæ.

Virgilius artem ab Homero rudem acceptam lectioris naturæ studiis, atque judicio ad summum extulit fastigium perfectionis: quodque per paucis datum est, multa detrahendo fecit auctiorem; quodve tandem cunctis Poetis Græcis, præsertim Pindaro, Hesiodo, Apollonio, Theocrito, prælatus fuerit: De Pindaro testes Jovinianus in Actio, Scaliger in Critico; de Hesiodo Scaliger in Critico, Politianus in Manto: De Apollonio Delrius in Agamen., Scaliger in Critico: De Theocrito Author Vitæ Virgilianæ, Politianus, & Servius ad Eclog. 1.: Universim autem de aliis Rhodig. lib. 7., & Landinus. Criminationum porrò quarumcumque, quibus placeat Philodemo Virgilium impetere audiat defensorem Gulielmum Modicium.

88. *Puerilia Naso &c.* Aliter Vellejus Paterculus lib. 2. *Tibullusque, & Naso; perfectissimi in forma operis sui;* Author de Causis corruptæ eloquentiæ; *Nec ullus Asinii, aut Messalæ liber tam illustris est, quam Medea Ovidi;* & Martial. lib. 8.

Non me Pelignus, non spernet Mantua vatem,
Si qua Corinna mihi, si quis Alexis erit.

E nostris uterque Scaliger; Julius Cœsar enim in Hypercritico; *Jam verò ad eum pervenimus locum, in quo ingenii magnitudo, & acumen judicii exercenda sunt. Quis enim de Ovidio satis dignè dicere possit, ne dum ut audeat eum reprehendere?* & Joseph in Prolegomenis Manilianis; *Hoc, ut non mediocre vitium est in nitido scriptore, ità puri sunt ab hac labe Principes Poetæ Virgilius, & Ovidius.* Audiendus quoque Muret. in Orat., iratus contrà eos, qui *Ovidium, cui, præter unum Virgilium, Latinorum nemo par fuit, contemnere audent.*

89. *Patavinus &c.* Ferunt de Livio illud frequens in ore Philodemi esse, quod sapiat Patavinitàtem: Innovat veterem Asinii querelam, quam reviviscere fecit, auxitque novis criminationibus Lipsius, inquiens: *Diffusus ille, et Placidus in con-*

cioni-

90. *Deniquè ridebis, prisco quos protulit ævo*
Roma viros. Cicero quid? Parcas, si lubet, olli.
Esse

NOTÆ.

cionibus maximè, & talis omninò qualem Fabius descripsit, qui eum magnoperè commendat, et eum Herodoto in concionibus præsertim comparat, ediscendum pueris, suadens, vt Ciceronis imitatorem. Patavinitas ei obiecta ab Asinio; idest, ni fallor, sermonis quædam peregrinitas, nec tam in verbis, quàm stylo toto. Nos quoque supinum eum alibi, aut frigidum, imò et ταυτόλογον agnoscimus &c. At Princeps Cajus tanquàm verbosum, et negligentem notavit. Contrà Quintilianus, qui Herodoto, Sallustius, qui Thucididi parem dicunt, & comprobant; plurimum, & celeberrimum de eo S. Hieronym. ad Paulinum testimonium scribentis; *Ad Titum Livium, lacteo eloquentiæ fonte manantem, de ultimis Hispaniæ, Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus, et quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus sæculis, celebrandumque miraculum, ut tantam Urbem ingressi, aliud extrà Urbem quærerent.*

89. *Omnes &c.* Clara sententia, qua constat nullos Latinos Scriptores in aliquo pretio esse apud Philodemum, imò ut risu dignos, & contemptibiles resciendos.

91. *Cicero quid?* Arrogantiam in hac propositione, ac ineptiam videtur Lupus agnoscere. Fingitur itaque interrumpere Philodemi sermonem, ac de Cicerone interrogare; Benè quidem, nam qui mente sanus ridendum censeat Ciceronem, quem Athenis declamantem cum audierit Posidonius Grecus Orator, ferunt protinùs exclamasse, quod solam Græcis dicendi relictam gloriam videret ad Latinos per eum transferri; Legantur ejus vita apud Plutarchum, & eius opera per plura volumina digesta, ex queis merito Patris Latinæ eloquentiæ nomen sortitum esse omnes pleno calamo, veraciterque fatentur.

91. *Parcas, si lubet &c.* Philodemi verba silentium de Cicerone imperantis: Jocum, Satyramque in Sectano accipe, in Philo-

Esse tamen dices aliquem, cui cedere primas
Rostra velint, posset si fors committere utrumque.

Ma-

NOTÆ.

Philodemo arrogantiam, & vanitatem: Sed quid hoc? Audi sequentem notam.

92. *Esse tamen &c.* Ideſt, ſi de Cicerone loquendum ſit, ſcias, ac dicas volo eſſe aliquem, qui ei primum locum inter Oratores contendat, & experimento probaturum, ſi fortè contigiſſet eos ſimul vixiſſe, ac unà præ roſtris declamare potuiſſe: Quis hic? Philodemus. Ride Lector petulantiam, & inſaniam. Vix tantam in homine vecordiam credidi; atqui ni fama mendax, hanc in ejus ore frequenter eſſe propoſitionem narrant, qui audivere. Gratulor Ciceroni, nam aliquod grave crimen ipſi à Philodemo affingi expectaveram, ac fortè eidem tribui barbariem in dicendo exemplo ſuperbi Rhetoris Rufi, qui teſte Juven. Satyr. 7. Ciceronem tanquam Allobroga culpavit, loquentem ſcilicet more Allobrogum. En verſus Satyrici:

Sed Rufum, atque alios cædit ſua quæque juventus:
Rufum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.

92. *Primas &c.* Primas ferre, vel tenere dicitur, qui primum in re aliqua locum obtinet, ex Cic. in Brut. *Ex his Cotta, et Sulpicius cum meo judicio, tum omnium facilè primas tulerunt;* Indè concedere, & deferre primas pro primum locum alicui tribuere. Idem 2. de Orat.: *Non poſſum non ingenio primas concedre,* & 1. de Nat. Deor. *Ad quem Epicurei primas ex noſtris hominibus deferebant.*

93. *Roſtra &c.* Ex quibus declamavit Cicero ſæpè; Roſtra porrò erant templum Romæ in foro ante Curiam Hoſtiliam, pulpitum habens navium Antiatium roſtris ad ornatum, ex quo ad populum concio haberi ſolebat teſte Livio lib. 8. *E roſtriſque earum navium ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit, Roſtraque id templum appellatum.*

93. *Si fors &c.* Caſus extemporalis: Pro ipſa Dea accipitur, ut annotavit Nonius, citans locum Accii ex Andromeda: *Multis, quibus natura prava magis, quàm fors, aut fortuna obfuit.*

In-

Magna mihi narras Lupe, vix credenda Larino,
95. *Qui sedet in triviis, & picto dimicat ovo.*
Vi-

NOTÆ.

Interdùm pro ipsa fortuna ponitur; Exemplum ex Cicer. ad Attic. 4. *Sed de illa ambulatione fors viderit.* Utraque etiam pro Dea, ut apud Terent. in Phor. *O fortuna, ò fors fortuna quantis commoditatibus, quem subitò hero meo Antiphoni ope vestrâ hunc onerastis diem;* Donatus tamen in hunc locum sic distinguit: *Aliud Fortuna, aliud Fors Fortuna. Fortuna dicta est incerta res; Fors Fortuna, eventus Fortunæ bonus; Nàm Fors Fortuna Dea habebatur, trans Tyberim ædem habens &c.* Observa igitur quàm aptè, & quàm propriè semper, & ubique loquatur Satyricus noster, qui ad sensum sententiæ Philodemicæ non exponit incerto, sed tuto eventui ejus de Cicerone victoriam.

93. *Committere &c.* Idest, simul de eloquentia ad certandum jungere, imitat. ductà à pugna, & ab armis; nam pro preliari frequenter positum prelium committere, dixit etenim Cic. lib. 4. Epist. famil. *Quo die prælium Pansa commisit.* Indè appositè vox hæc ad pugnam literariam translata.

94. *Magna mihi &c.* Sectanus narratarum rerum magnitudine obstupefactus, eas incredibiles videtur censere; modestiam hinc ejus animadverte, qui dictis non excandescat, nec bile, iràque rumpatur, nec tantas ineptias satyrico furore convellat. Jocatur tantùm, dùm vix credenda simplici, vilique cuicumque homini, nedùm experto, atque rerum humanarum perito deprædicat Lupus.

94. *Larino &c.* Vilissimo homuncione, sic dicto, forsitan ἀπὸ τοῦ λαρῦ, marinà ave, à cujus stupiditate homines λάρος laros nuncupamus.

95. *Qui sedet in triviis &c.* Morem Romanæ Plebis tangit, apud quam venundantur ova ad soliditatem elixata, ac rubro colore infecta diebus post Paschalibus: Cuique trivio assidet eorum venditor.

95. *Et picto dimicat ovo &c.* Eadem Plebs ludum hunc vocat peculiari suo idiotismo, *giocare à scoccietta*: Sic autem luditur,

Vilia laturus victricis præmia crustæ.
Sic habet. Ipse ego sum testis; majora supersunt;
Cum nobis certum scribendi tradidit usum.
Nam postquam miserum culpavit sæpè Maronem,
Quique novis hominum mutavit corpora formis,
Verba, ait, insani volitant ludibria venti:
Scri-

NOTÆ.

tur, ut ovuum ovo supponatur, & ex pacto invicem collidantur; cui ovum durius minimè frangitur, victor remanet: Indè ex victoria lucrum; nàm si ex parte venditoris ea pendet, pretium, & ovum ipsum in ipsius utilitatem cedit, si ex altera ovum absque ullo pretio lucratur: Hinc benè dicitur laturus premia victricis crustæ, nam duritiei ipsius crustæ victoria debetur.

97. *Sic habet &c.* Assertioni tam certæ quis repugnabit, dum ipse Lupus tantarum ineptiarum testem prædicat?

97. *Majora supersunt &c.* Neque hic finis: Majora se etiam dicturum spondet. Quæ hæc sint, audiendum est.

98. *Cum nobis &c.* Cum scilicet, postquam dicendorum normam præscripsit Philodemus scribendi rationem certam, & determinatam proponit.

99. *Nàm postquam &c.* Nam, dixisset Italus, *doppo d'haver detto* (ut solet) *un monte di male di Virgilio, & Ovidio*, ut ex statim dicendis habetur.

100. *Quique novis &c.* Intelligit Ovidium ex libro Metamorphoseon, ubi de hominibus in varias formas commutatis agit per quindecim libros notissimos, & cuicumque obvios: Pendent autem hæc verba ex ipsius Ovidii verborum imitatione statim initio ipsius operis propositorum.

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

101. *Verba, ait, &c.* Optima sententia, nam citò verba eva-

Scripta manent, serosq; videt membrana nepotes.
Ergo agite, & multas posthac impunè papyros,
Et

NOTÆ.

evanescunt, ni per signa, & per literas, æternitati mandentur: Ita discere fas est ex August. in princ. Dialect., vbi habet: *Verbum scriptum non est verbum, sed verbi signum; quatenùs enim negatur nobis diù vivere* (ait Plin. lib.2. epist.) *per has reliquamus opus est aliquid, quo nos vixisse testemur.* Sed quid? Horatius 2. epist.

Sribimus indocti, doctique poemata passim.

Satis est: Philodemicos Discipulos inter doctos enumera, quandoquidèm illabente Numine vi Lucis universalis, quasi divinitùs, omni scientiarum genere illustrati sunt. Inter indoctos autem reputa Sectanum cum suis asseclis, ita etenim placet Philodemo, totique Luminum sectę, quamvis pusilla, & imbecillis sit.

101. *Volitant &c.* Quasi plumæ, aut leviusculæ aliæ res à vento rapiuntur, atque disperduntur.

102. *Scripta manent &c.* Futuro ævo consecrata, uti de tot libris evidenter patet, ex quibus post plurima sæcula eorum authores non tantùm innotescunt, sed admirantur, venerantur que, tanquam optimarum scientiarum, & artium Magistri.

102. *Serosque &c.* Nepotes pro posteris accipe, seros autem pro distantibus à primo stipite, quia tardè, & post longum tempus succedant iisdem. Intellige igitur idem esse membranam videre seros nepotes, ac libros perpetuò victuros, ac perventuros ad posteros sine ulla temporis præscriptione. In hoc sensu nepotes dixit Virgil. Æneid.6.

Fortè recensebat numerum, carosque nepotes,
Fata, fortunasque virum, moresque, manusque.

103. *Ergo agite &c.* Animum ad opus addit, quia nil timendum, pluraque speranda. Ad minimum illud fortè consequendum subobscurè innuit, ut inde aliquod proveniat lucellum, sive vendere chartas contingat ad usum Flabellorum, sive proponere luscis ad cantilenam: Hac inferimus ex alibi dictis in his

Sa-

Et liceat totas calamo percurrere chartas,
105. *Me duce; neve tuæ formident thura tabellæ;*
Quicquid moliris, tumeat, moveatur, & artus,
Et

Notæ.

Satyris, ubi clarius de hac re loquitur Sectanus.

104. *Et liceat &c.* Idest: Quantas vobis libuerit chartas calamo conspurcate, scribiteque copiosa, & farraginosa volumina; omnia, hæc vobis benè cedent. Rationem scribendi iuxtà veterem morem tetigimus Satyra sexta: Hic animadvertimus tangi non tantum antiquum, sed etiam modernum; Cessante enim usu tabularum ceratarum, codicum, & similium, cessauit etiam mos stylo ferreo scribendi, de quo eadem Satyra: His substituere chartam, seu membranaceam, seu cujuscumque alterius generis, quam non graphio consignavere, sed calamo atramento imbuto charactéres efformare cœperunt.

105. *Me duce &c.* Quo nullus alius melior, ac doctior penitiores Philosophiæ, ac cæterarum scientiarum thesauros revelabit, ac invicta liberalitate donabit, itàut tutè in cœlum per gloriæ tramitem evolare possis.

105. *Neve tuæ &c.* Neque tibi timendum est aliquod tuis chartis, ac elucubrationibus eventurum infortunium, quale aliquibus accidit, quorum scripta in usum Pharmacopolarum, ac salsamentariorum cessere tandem ad involvendas vilissimas merces.

106. *Quidquid moliris &c.* Audi Philodemica præcepta: Quidquid agas, fac ut grandi, tumidoque stylo elevetur, vividum, ac vegetum sit, nec langueat, omnique sui parte ità benè conveniat, & exultet, ut videatur moveri, membris componi, ac voces proferre, & si omnia hæc à natura illi negentur, idest, naturaliter non habeat. *Moliris*, dixit, ad efficaciam dictioni tribuendam, molior enim non est simpliciter, sed ægrè movere, & cum magno conatu, ut fit de magnis molibus: Indè translatum etiam ad ingenium, cum aliquod difficile ipsum agere dicimus.

106. *Mo-*

Et voces habeat, quamquàm natura negarit.
Si verno umbrosam describis tempore ripam,
Fronde comas cingat, viridique tenerrima labro
Rideat, & nudas invitet margine Nymphas:

Sic

NOTÆ.

106. *Moveatur & artus &c.* Persistit in metaphora à corpore naturali ductà, cui moveri, artubus componi, & voces emittere proprium est.

108. *Si verno umbrosam &c.* Exemplum proponit, videlicet, quod si ver, & in vere ripam fluminis virentibus arboribus consitam, umbrosamque describere contingit, nolis vulgaria de ea proferre.

109. *Fronde comas &c.* Sed metaphoricè loquendo fac, ut dicas arbores fronde comas cingere: Ità translatè, eleganterque Virgil. 2. Georg. imitaberis, ubi de Vitibus.

Tum stringe comas, tum brachia tonde.

Facit & Plin. lib. de animal., quæ idonea ad sacrificium: *Veluti arboris superfluos ramos, capillos capitis detondit, atque igni tradidit.* Sed quid moror in re notissima, cum passim apud Poetas arborum frondes comas nuncupari certissimum sit?

109. *Viridique tenerrima &c.* Idest tenerà herbà conspersa, atque virens: Persistit in metaphora, labrum pro margine dicit, veluti de molli virgine locuturus: Labra pro fluviorum marginibus posita docent Authores, à quibus libenter abstineo, quia ubique obvia; sumpta est metaphora ab humano corpore, in quo labra oris extremitates, & vallum quoddam tegendis dentibus à natura datum, quod fluminum respectu marginibus tribuitur.

110. *Rideat &c.* Lusere in hac metaphora tam Græci, quàm Latini, ubi de vere actum, Homer. Iliad. 19. *γέλασσε χθών*: *risit tellus*. Oppian. 1. Nal. *εἴαρος ὧραι γελάσωσιν*: *Veris horæ riserint*, & 1. Epigr. *μείδησεν εἴαρος ὥρη*, *risit veris hora*. Pergo ad Latinos. Horat. 2. Od. 6.

Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet.

Cla-

Sic flores risum telluris, & astra vocabis

Pur-

NOTÆ.

:laudian. 1. Ruf.

Ridebunt virides gemmis nascentibus algæ.

Aartial. lib. 10. epist. 51. *Ridet ager*. Petron. in Satyr.

Albaque de viridi riserunt lilia prato.

:t Maximian. apud Delr. in Oet. Senec. *Veris honos, tepidi flo-es, vere omnia rident.*

110. *Et nudas &c.* Najades respicere videtur, quæ fluvio-um nymphæ, & flumina inhabitasse feruntur, sic dictæ παρὰ τῶ 'uo, quod proprium aquarum est: Ita ex Virgil. 4. vers. 381.

Simul ipsa precatur

Oceanumque Patrem rerum, Nymphasque sorores,

Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant.

110. *Invitant &c.* Ad se oblectandum, spatiandum, & lu-lendum super ipsas herbas virentes, tenerasque.

111. *Sic flores &c.* Huc referenda, quæ dixi not. 110. vers. ideat &c. etiam potiori ratione ex eo deducta, quod flos pro-rie veri conveniat, habitumque ejus nomen aliqui putent, uod singulari prærogativà supra ipsas herbas emineat, scintil-et, & emicet, uti flamma ipsa à voce φλὸξ, quæ sonat flam-nam ex igne suscitatam, sic dictam à verbo φλέγω, quod est 'uo.

111. *Et astra vocabis &c.* Puto à Poeta innui mutuum inter lores, & ignem vinculum, referendo hanc metaphoram ad ulgorem; est enim omnis splendor naturæ igneæ; atqui ignea licuntur florere: benè igitur convenit stellis, quas à naturà gnea, quà componuntur, ignes celestes nuncupavit Macrob. n somn. Scipion. l. 1. cap. 14. Quod autem diximus *florere* di-tum de fulgore omni, innumeris comprobatur exemplis. Lu-ret. lib. 4.

Florentia lumina flammis.

t lib. 1.

Donec flammai fulserunt flore coorto.

Purpureos Cœli flores, tremulosque Pyropos.
Sed nunquam propriè dices communia; sordent
Ver-

Notæ.

Stat. 1. Thebaid.

Florentes igne smaragdos.

Claudian. in Magnete:

Quo lumine floreat arcus.

Martial. lib. 2.

Florem ignis.

Quod & Græcis commune; nam Homerus habet πυρὸς ἄνθος. Vnde quidam cum Griphanio conveniunt, censentes locum Virgil.

Quærit pars semina flammæ &c.

ad metaphoram referendum, quia videlicet, quæ fulgori, & igni dantur ab Authoribus, sub verbo florere optimè exprimantur; Undè sicut ii dant igni *florem*, ità Virgilius *semina* tribuat.

112. *Tremulosque Pyropos &c.* Pyropus gemma, quæ carbunculi nomen sortita, quia flammæ colorem, splendoremque refert; Πυρωπὸς etenim factus est à Πῦρ ignis; Hinc Ovidius 7. Metam.

Flammas imitante Pyropo.

Metaphora autem, quà hoc loco usus Sectanus, eamdem rationem, proportionemque habet, quam superiùs expressa.

113. *Sed nunquam propriè &c.* Minimè dubium, quin his metaphoris aliquandò sua opera decoraverint veteres Poetæ, quemadmodùm certum etiam est, nec eas omninò frequentes, nec ubique adhibitas. Jocus igitur, & censura Sectani in eo sita est, ut reprehendat iis abutentes, & forsitan illudat Pilodemo, quod immoderatè gestiat suis poeticis elucubrationibus hac via dignitatem, & majestatem conciliare. Vndè in ejus sensu affabrè concludit, minimè communia dicenda, idest phrasi communiter recepta, nec à vulgari loquendi modo aliena.

113. *Sordent &c.* Addit siquidem nullius pretii, vilissimæ

ex-

Versiculi tenues, exiles, & monogrammi,
Qui fulcris reptant, & de sermone pedestri
Erectos nequeunt ad sydera tollere vultus.
Nec si incipias. Terram versabat aratro
Principio mortale genus, viridique sub ulmo
Dulcia securæ carpebat gaudia vitæ.
Hoc facilè in triviis dicet Petasinus, & Ollus,
Nec

NOTÆ.

extimationis, ac cõtemptibiles versus esse, qui minimè tumeant, tùm sententià, tùm verbis.

114. *Monogrammi &c.* Quasi delineati tantùm, non additis reliquis, quæ justam picturam absolvant, secundùm propriam hujus vocis significationem; quà factum, ut ipsamet quoque de macilentis, extenuatis, deformibusque pronuncietur. Certè ex hoc fonte derivatum, ut apud Cic. lib. 5. cap. 19. *Dii Monogrammi* ab Epicuro dicerentur; Sic versiculi Monogrammi, qui imperfecti, nec se ultrà mediocritatem extollunt, sed quasi repunt.

115. *Qui fulcris reptant &c.* Qui indigent substentaculis, & forsan mendicatis epithetis, parùmque aptis fulciuntur, cęterum ruituri.

115. *Et de sermone pedestri &c.* Et nil nisi vulgare, vileque sapiunt, nec videntur Phębo inspirante dictati.

117. *Nec sic incipias &c.* Exemplum novum profert: Admonetque, quæ methodus servanda: Si enim initium sermonis quis ordiretur per hæc verba. Principio genus mortale versabat terram aratro, & sub ulmo viridi carpebat gaudia securæ vitæ; sanè (inquit ille) plebejo ore loquitur, nec quicquam plausus, & extimationis meretur, nàm aliter vulgarissimi homunciones minimè loquuntur in triviis, plateis, & compitis.

120. *Petasinus &c.* Intellige de homine plebejo, ac infimę sortis; fortasse à petasone sic dicto, quia petasonum venditor,

 & in-

Nec quidquam prægrandis habet, verique coloris.
Aude sic potiùs. Communis viscera matris
Ru-

NOTÆ.

& inter eos connumerando, qui salsamenta per Urbem vendendo incedunt.

120. *Et Ollus &c.* Ejusdem conditionis Ollus; licèt sub hoc nomine veteres agnoverint quemdam vicorum magistrum Romæ ad decimam tertiam Regionem, uti habetur apud Grut. pag. 250. in sinistro latere prægrandis marmoris sub porticu Domus Conservatorum in Capitolio.

VICO. TRIVM. ALITVM

L. FABNIVS.	L. L. LAVRENTINVS
L. CORNELIVS	P. F. VIATOR.
Q. POSTHVMIVS	Ↄ. L. CREPNOS
L. OLLVS	L. L. PRIMITIVVS

Dixerim à vendendis oleribus ità nuncupatum, ut ille à vendendo petasones, & salsamentaria; Ollum autem duplici ll. positum ad metri regulas servandas.

121. *Nec quidquam prægrandis &c.* Idest, magnifici, & quod veræ artis oratoriæ majestati, atque decori condeceat.

121. *Verique coloris &c.* Colores apud Rhetores dicuntur ornamenta orationis, quæ apud Græcos σχήματα, & τρόποι appellantur docente Cic. lib. 6. ad Attic. *Hunc omnibus à me pictum artis coloribus, subitò deformatum, non sine magno dolore vidi.*

122. *Aude sic potius &c.* Nempè, audacter, ac maximo conatu, arteque incipe, ac eloquere.

122. *Communis &c.* Terram matris nomen sortitam admonet Plin. lib. 9. inquiens: *Sequitur terra, cui uni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indicimus maternæ venerationis. Nos nascentes excipit, natos alit, semel editos sustinet, & semper novissimè complexa gremio, jàm ab reliqua natura abdicatos, tum maximè ut mater operiens.* Vide quæ latè dicta sunt Satyr.

Rusticus insonti ferro lacerabat Orestes,

Ede-

Notæ.

tyr.7., ubi de Marmore Pighiano fusius disserui, nàm plurima attuli ad rem hanc apprimè facientia.

122. *Viscera &c.* Ideſt loca terræ penitiora, interioraque ex imit. Ovid.2. Metamor.

Nec tantùm segetes, alimentaque debita dives
Poscebatur humus, sed itum est in viscera terræ.

Undè & viscera montis apud Virgil. lib.8. Æneid.

Interdum scopulos, avulsaque viscera montis.

123. *Rusticus insonti &c.* Quia ferrum ex sui primordio ad fodiendam, colendamque terram in aratrum efformatum publico, communique hominum beneficio: Huic usui accommodatum, innocens, & innoxium, imò beneficum; aliter quando ex ferro enses, & arma fabrefacta, ad mortalis generis excidium comparata fuere. De ferri inventoribus diversimodè sensere Authores. Chalybibus tribuere Virg.1.Georg.

Et Chalybes nudi ferrum.

Ammianus lib.22. *Chalybes, per quos erutum, et domitum est primum ferrum.* Appollon.2. Argon. qui de illis τοὶ δ' ἀμφὶ σιδήρεα ἔργα μέλονται: *Incumbunt hi in ferri opus.* Æschyl. qui in Prometh. Chalybas vocat σιδηροτέκτονας, ferri opifices; Diversimodè sentit Plin. lib.7. cap.56. *Ferrum* (inquit) *Hesiodus in Creta eos, qui dicuntur Dactyli Idæi*, & post eum Strabo lib.10., qui pro se Sophoclem adducit, scribit: *Hi ferrum invenere primum, et fabricarunt.* Alii aliter censuere. Placet Strabo, qui Chalybas ferri inventores, ait esse illos, qui posteà dicti Chaldei; nam iidem cum Hæbreis confunduntur, apud quos scribit Moses in Divina Historia Tubalcainum Lamechi e Sella filium ferrariæ artis inventorem fuisse; ex quo lux affertur Diodo: Siculo dicenti lib.1. secundùm Sacerdotes Ægyptios primum in Ægypto regnasse Vulcanum, eique post mortem divinos honores attributos ob repertum ignis in arte fabrili usum; Undè enim Vulcanus, nisi ex Tubalcaino per mutationem vocalis B., ut fieri solet, in V conversæ, & principe syllabà recisà. Ad rectam redeo, undè sensim diverteram.

123. *Orestes &c.* Pro quolibet rustico, & agrorum cultore:

 Hoc

Ederet ut dulces pragnanti corpore fœtus,

Et

NOTÆ.

Hoc ad agriculturæ laudem pertinet, quæ in magna dignitate fuit apud primos patres, nàm totus populus Hæbraicus agriculturam exercebat, donec peteret Regem, & Samuel jussu Dei ei diceret, quod Rex agros, vineas, & olivera optima tolleret, & daret ea servis suis, & segetes eorum addecimaret. Totum hoc scribitur 1. Reg. 8. Addo Cyrum Persarum Regem, primosque Reges Romanos Agricolas fuisse: Arcades mortalium omnium antiquissimos se jactantes, Pastores fuisse, & agriculturam exercuisse, imò & quod.

Pan (Deus Arcadiæ) curat oves, oviumque magistros.

A pluribus, quæ sese offerunt, & rei conveniunt, abstineo.

123. *Lacerabat &c.* Lacerare hoc loco est, terram fodiendo colere, atque arare: Translatè dictum, nàm est dirumpere, & conscindere, ut fit de terra, cum aratro discinditur, evertitur, ac ex omni parte vomere finditur.

124. *Ederet dulces &c.* Cum respectu ad maturitatem, & ad saporem ejusdem fructus, sive sint poma, sive sint fruges, sive tandem olera, quæ ex terræ assiduà culturà sylvestrem qualitatem amittunt, ac mitia, & dulciora fiunt. Hæc omnia complectitur vox fœtus, translatè inducta ab homine, sive belluà, quæ dicuntur fœtum emittere cum pariunt, à fovendo; quoniam dùm fetus in utero est, imò & postquàm eductus, à matre fovetur, idest calefit. Indè etiam ad inanima tractus significanda, nam arborum fœtus passim legimus, & fœnum terræ fetum vocamus. Juvat illud Cic. 2. de Orat. *Edit fœtus meliores, et grandiores ager*. Item & Virgil. 1. Georg. vers. 55.

Arborei fœtus alibi, et injussa virescunt
Gramina.

Et lib. 2. ejusdem vers. 429.

Nec minus intereà fœtu nemus omne gravescit.

Quo in loco Virgilius sumptà metaphorà à prægnantibus, quæ & gravidæ nuncupantur, videtur omninò præcisè nostrum Secta:

125. *Et circum patulas frondosa palatia quercus*
Pen-

NOTÆ.

ctanum, qui de terra frugibus consitâ ait, *prægnanti corpore*. Faciunt ad rem. Prudent. lib.2. contr. Symmach.

Gravidis se vestiet æquor aristis.

Theophras. 1. Caus. cap.6. de arborib. κυόντων, *foetu gravidis*. Iterùm τῷ ἐγκύειν, *partu*: Ita illud *parturit arbos*; Adde Virgil. lib.2. Georg., qui scripsit *gravidas fruges*. Hoc autem non tantùm convenire arboribus, & frugibus proprio fructu onustis, sed ipsi terræ, à qua herbæ, fruges, arbores in semine excipiuntur, ut foveat, vegetet, nutriat, ac emittat certum est.

124. *Corpore &c.* Generaliter dicitur substantia omnis visu, tactuque perceptibilis; Quia tamen adhùc in metaphorâ Authorem persistere minimè dubium; dicendum etiam corpus pro utero posuisse, in eo enim propriè concipitur fetus; unde uterum ferre dicuntur mulieres, quæ gravidæ sunt.

125. *Et circum patulas &c.* Arbor patula dicitur, quæ grandibus ramis diffunditur in ambitum, patetque in omnem partem, nec cuneata est. Hunc sensum respexisse Poetam nostrum omninò certum, nam subdit frondosa palatia, velut ad inhabitandum proposita, ac Solis ardorem, radiosque prohibentem ad æstum vitandum. Præ oculis habuisse videtur Virgil. qui suum Tityrum facit recubantem ad umbram fagi patulę Eclog. 1. vers. 1.

Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi.

125. *Frondosa palatia &c.* Hyperbolicam dictionem agnosce; & forsan respectum ad auream illam ætatem, quà sub dio, vel sub arboribus homines domum sibi, atque habitaculum constituerant; argenteà siquidem ætate, Saturnoque in Tartara misso, inquit Ovid. 1. Metam.

Ventis glacies adstricta pependit;
Tùm primum subiere domos: domus antra fuerunt,
Et densi frutices, & vincta cortice virgæ.

 126. *Ri-*

Pendula flammiferæ ridebat sulphura dextræ.

Quam

NOTÆ.

126. *Ridebat &c.* Ideſt deridebat: Translatè ab homine, cujus proprium eſt ridere, ac conſequenter irridere; Itaut ſit ſenſus; Ruſticus ille Oreſtes defenſus umbrâ frondoſæ quercus, Solis radios irridebat. In ſimili dixit Stat. 3. Sylvar.

Patulâ defendimus arbore ſoles.

126. *Sulphura &c.* Pro radiis, à quibus calor in Orbem diffunditur, vel pro ipſo maximo calore ex ipſis radiis proveniente, quo defendimur arborum ſpiſſitudine, & domorum receptaculis; Violentam hanc metaphoram nimis eſſe minimè dubium, ſed quæ Sectani artem mirè patefaciat, & extollat, nam propoſito ſubiecto optimè convenit; Sulphuris enim materia ignea omninò eſt, ut omnibus notum experientiâ etiam duce.

126. *Flammiferæ dextræ &c.* Videlicet Solis, quia vi proprii caloris, cum ſuprà nos elevatur, quamdam quaſi flammam infert ſuper terram. Id experimento comprobatur præcipuè in torrida zona, quæ etſi habitabilis ſit contra ſententiam veterum, qui teſte Macrob. in ſomn. Scip. lib. 2. cap. 7. cenſuerunt flammis ſemper obnoxiam; *Quia Sol totius æthere flammæ, & fons, & adminiſtrator nunquam relinquat*, tamen ejus habitatores maximè calore cruciari narrant, qui novum Orbem illuſtri, difficilique navigatione appulerunt.

126. *Dextræ &c.* Ad ejus vim explicandam: Dextræ enim virtus, aptitudoque efficacior quam in ſiniſtra; Indè, ut puto, viri pugnaces, & fortes dextri dicti ſunt apud Interpret. Ariſtoph. in Ran. dicentem; δεξιοὺς νομίζουσι τοὺς ἐστρατευμένους; *putant dextros eſſe viros pugnaces*; Ab hac aptitudine, & vi ait Ovid. de Jove.

Qui fera terribili jaculatur fulmina dextrâ:

Et Virgil. 11. Æneid.

Haſtaſque reductis
Protendunt longè dextris, et ſpicula vibrant.

127. *Quam*

Quam sapit hoc! scalpitque animos, intratque medullas!
Est quaedam veluti formosa puella Poesis,
Col-

NOTÆ.

127. *Quam sapit &c.* Sibi gratulatur Philodemus de re tam bellè proposita; Sapere propriè spectat ad sensum gustus, diciturque res ipsa sapere, quæ habet in se aliquem saporem. Transfertur ad animum, ac etiam, ut hic, ad rectam sententiam, seu opinionem. Omitto exempla in re notissima.

127. *Scalpitque &c.* Fricat, & levi attritu prurientem scabit partem. Animi pruritum, & quemdam quasi motum supponit, quando scilicet audiuntur, quæ animum movere possunt ad gustum ex dictis concipiendum, ut fit respectu corporis, quando sanguis calescit, seu ex concepta voluptate, seu ex intemperie aliqua.

127. *Intratque medullas &c.* Ad ima præcordia penetrat; quia medulla in ossibus media est; diciturque intrare medullas sermo, qui altè, & firmiter menti insederit. Ità Philodemus; aliter Persius Satyr. 1., qui vanitatem Poeticam mordet eorum, qui nimiam soni, & concinnitatis verborum, nullam subjectæ sententiæ rationem habeant; & versus temerè effusos, insulsos, turgidos, & affectatos edunt.

Sed numeris decor est, et junctura addita crudis;
Claudere sic versum didicit; Berecynthius Atys,
Et qui cæruleum dirimebat Nerea delphin.

Et alia, quæ sequuntur, carmina à vers. 95. ad 107., quæ mitto.

128. *Est quaedam &c.* Urget ulterius Satyricus ex persona, & ex mente Philodemi: Poesim dicit similem Virgini formosæ quidem, sed ruri natæ, quæ si non Urbis cultu expoliatur, rustica, & neglecta inter patrios fines manet; Matrona autem, nobilisque, ac pulcherrima evadit, si decoro habitu incedat, ornataque palla vestiatur; Nunc ad partes.

128. *Poesis veluti formosa &c.* Poesim duplici prærogativa ornat, Virginitate, & pulchritudine; Quoad primam videtur

tela-

relationem habuisse ad Musas, quas filias Jovis, & Memoriæ dixere Poetæ, easdem Virgines, ac Poetis præesse voluerunt; Tribuerunt porrò cuique suam specialissimam proprietatem in pangendis carminibus; Calliopem dixerunt à bonitate vocis, nam *καλὸν bonum*, ὄψ *vox*: Clion à gloria, & celebritate rerum gestarum, quas canit, *κλείειν celebrare* est: Eraton vel à canendis amoribus, vel quod cantus ab omnibus desideretur, *ἐράω* enim significat *amo*; Thaliam à voluptate, & lascivia cantus; *θάλλειν* etenim *virere* & *florere* est; Melpomenen à canendo, & modulando, *μέλπομαι* siquidem est *canto*. Terpsichorem *ἀπὸ τοῦ τέρπειν χόρες* à delectandis choreis; Euterpen à suavitate concentus *εὖ* enim *benè*, *τέρπειν delectare*, Polymniam à multitudine cantus, quia *πολὺ multum*, *ὑμνέω canto*, *&* *laudo* sonat; Uraniam tandem à cœlestium rerum cantu, *οὐρανὸν* siquidem Græci *Cœlum* vocant. Vide ut in eis tota poesis ratio contineatur. Placet & in medium proferre Virgilii versus.

Clio gesta canens transactis tempora reddit,
Melpomene tragico proclamat mœsta boatu.
Comica lascivo gaudet sermone Thalia.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus urget.
Terpsichore affectus citharis movet, imperat, auget,
Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.
Carmina Calliope libris heroica mandat.
Urania Cœli motus scrutatur, et Astra
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu.
Mentis Apollineæ vis has movet undique Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

Pulchram omnes Authores esse poesim censuere, atque dixerunt, his adde, qui eam in Musis agnovere, quarum formositatem ipsa juventa juvare dicta fuit. Inde puellarum nomine decoratæ versiculis veteris Poetæ apud S. Augustinum lib. 3. Music.

Cunctæ igitur Camœnæ
Fonticulæ puellæ,
Quæ canitis sub antris
Mellifluos sonores.

Collibus Albanis, ventoso aut Tibure nata;
Quam si non Urbis genius, luxusque polivit,
In-

NOTÆ.

129. *Collibus Albanis &c.* Albanus mons veteri Albe superpositus est ad lacum Albanum; totus nemorosus, & incultus. De eo Virgil. Æneid. 12. vers. 134.

At Juno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo campum spectabat.

129. *Ventoso Tibure &c.* Ventorum flatibus exposito; Stephan. Byzan. Civitatem dicit in Sabinis, 16. ab Urbe lapide, crebris fontibus irriguam, & singularis aeris temperie commendatam. De ea Ovid. 4. Fastor.

Mœnia Tiburis udi.

Juvenal. Sat. 3. vers. 192.

Aut proni Tiburis arce.

Quia de Urbe præcipiti, quæ in declivi, longè ex intervallo montis posita, videntibus ruenti simillima erat. Nuncupat autem Virgil. 7. Æneid. Tibur superbum, innuens forsitan, ut scribit Servius, *quod cum aliquando à Senatu auxilia poscerent Tiburtes sub commemoratione beneficiorum, hoc tantum à Senatu responsum acceperunt; Superbi estis.*

130. *Quam si non &c.* Potest accipi Genius hoc loco pro voluptatis, & naturæ Deo, ac etiam pro ipsa voluptate, & natura; vel potius pro gratia, lepore, & venustate. Utcumque explicetur dici potest ad Satyrici nostri explicationem, quod is sensus verbis ejusdem sit; Quod si ex Urbis natura, gratia, leporeque ad exuendum veterem, rusticumque habitum poesis non cogatur, novumque, ac ornatulum vestire, despicietur, & veluti vilis pastor ad solita pascua egredietur.

130. *Urbis &c.* Urbs antonomasticè Roma, teste Quintil. lib. 8. cap. 2., qui respectu ejusdem reliqua Oppida nuncupavit. Lege Livium, aliosque Romanæ historiæ Scriptores, qui habent passim.

130. *Polivit &c.* Id est ornavit, & in Civem elegit; nam

Agri-

Incultis neglecta comis ad pascua cogit
Errantes pecudes, patrioque senescit agello.
Fac eadem longos ferro tortore capillos

Col-

NOTÆ.

Agricolæ aborrent, ait Cic. 4. de fin., *à politiore elegantia*.

131. *Incultis neglecta comis &c.* Ideſt incompta, capilliſque per humeros diffuſis, impexis, & incompoſitis, ut gens ruſtica ferre ſolet; Tranſlatè ad Poeſim, cui incompoſita coma eſt verſus nullo ornatu verborum, ſententiarumque concinnatus.

131. *Ad paſcua cogit &c.* Humilis ſemper permanet, velut quæ paſtoritio munere incumbens ad ovium paſcendarum curam eſt per totius vitæ curſum deſtinata.

132. *Patrioque ſeneſcit &c.* Abſque ulterioris, majoriſque gradus conſequendi ſpe, atque meritis jacet obſcura, & ignobilis uſque ad ſenium & obitum.

133. *Fac eadem &c.* Si vero comas alere, in cincinnos vertere, & ordine in faſtigium diſponere cœperit & ſtuduerit, ſi matronali veſte incedet, ſtatim nomen & famam egregiæ viraginis aſſequitur, & nobilium amoribus honeſtatur.

133. *Ferro tortore &c.* Quod antiquitus ſtylo ferreo, ſeu vitreo in uſu eſſet ad decorem, & ornatum criſpare capillos aliquid alibi dixi. Addo iſtrumentum hoc nuncupatum fuiſſe calamiſtrum, ignique eo calefacto capillos intorqueri, quia vis criſpationis tota à calore; Inde Plin. cap.78. lib. 2. de Æthiopibus ait; *vicini ſyderis vapore torreri, aduſtiſque ſimiles gigni barba, et capillo vibrato.* Quamobrem dicuntur Horatio Satyr. 1. lib. 1. *Ciniſiones*, qui capillos vibrant, quia hoc faciunt calefacto ferro in cinere. Ab eadem te Catullus in Epithal., Plaut. in Aulul., Senec. de Conſtant. Sapient. cap.14., & Tertul. lib. 2. ad uxorem. Martialis quoque lib.14. epig.26.

Cauſtica Teutonicos accendit ſpuma capillos.

Ubi voces *Cauſtica*, & *accendit* pertinent ad hanc rem. Hunc uſum in fœminis agnoſcit Arnob. lib.2., quia reprehendit in hominibus; *Nec fœminis erubeſcerent maſculorum calamiſtris vibrare*

Colligat in nodum, spatiosam serica frontem

Ædi-

NOTÆ.

brare cæsariem. In quo Scriptore *formis calamistris* est, *calidis*, *& ferventibus calamistris*; nam antiqui *forma* dicebant *calida*; inde formucapes; quod posteà forcipes, qui forma caperent, ideſt calida. Eſſe verò in maſculis hanc notam vitæ corruptiſſimæ, & ideò obiici à Virgilio Æneæ lib.12. certiſſimum eſt: Ità in ſimili Cic. pro Sexto; *Conſul unguentis delibutus, calamiſtrata coma*; & Tertull. de fœmin. cultu, ità damnans hanc molliciem ſcribit; *Quid crinibus veſtris quieſcere non licet; modò ſubſtrictis, modò elaxatis, modò ſuſcitatis, modò eliſis?* In quo Scriptore ſuſcitationem poſſum interpretari de vibratione. Nam idem lib.2. ad uxorem *Cinerariis peregrinæ proceritatis*; Cum ergo proceritas à Ciniflone, & Cinerario; videtur quòque ſuſcitatio eo referenda. Hæc mutuavi à Ludov. de la Cerda in comm. ad loc. Virgil. Æneid. 12.

Vibratos calido ferro.

Sciant omnes cui debeam.

134. *Colligat in nodum &c.* Quis nam veteribus Virginibus, matroniſque capillorum ornatus ex erudito Bonarroto hauſi ad Nummiſma I. Maſſimini, quo tres monetæ repreſentantur, ut videre eſt in proximo ejuſdem icone.

Quan-

Vix tua clamosi laudabunt carmina lippi,
Et raucus solis cantabis manè columnis.

Hu-

NOTÆ.

142. *Vix tua &c.* Difficulter, & quasi cum vi, & labore, non tamen voluntariè, & absolutè.

142. *Laudabunt &c.* Non tamen ipsi canere dignabuntur, quamvis ad aliquod lucellum captandum soliti sint cantare aliquas cantiunculas inconditas, & ridiculas.

142. *Lippi &c.* Lippos esse, qui oculos lachrymantes habent, cum putredo ab his defluat, qualem describit Philodemum ibi:

Taboque oculis stillantibus acri.

omnes Grammatici ex Medicis referunt. Lippos autem nostro Satyrico sumptos pro penitus oculorum visu carentibus experientia suadet: Hi siquidem, non illi cantiunculas hasce clamosè, strepentique voce concinunt, non minus incondite, quam cantio ipsa incompta sit.

143. *Et raucus &c.* Idest obtusa, compressa, & impedita voce cantabis: Raucedinem esse vocis vitium ex arteriæ, gutturisque catharro, vel aliqua alia imperfectione occupato omnibus in confesso est: Non tamen hujuscemodi sensus loco huic convenire potest; nam ex nimio cantu potius raucedine inducta ob arteriam ipsam, gutturque exasperatum fit homo raucus.

143. *Solis cantabis &c.* Respondet Italico adagio: *Predicare alle panche* de insulsis, & ineptis Oratoribus, ad quos audiendos populus minimè accurrit: quia ergò tù ò Philodeme strophas tuas in triviis cantare debebis, idcircò diceris cantaturus solis columnis, nam nullus ad eas audiendas accedere dignabitur: Affine huic sententiæ est illud Juvenal. Sat. 1.

Assiduo ruptæ lectore columnæ.

De obolari, striduloque Poeta dictum; quod quamvis ad alios sensus trahatur, involuit, quantum coniicio, etiam illum, columnas assidua, ineptaque recitatione ruptas, postquam homines eum audire refugerunt.

144. *Huma-*

Humanos animos quanto facundia nisu
Pelliciat, mentesque trahat quocumque jubetur,

Nos

NOTÆ.

144. *Humanos animos &c.* Adhuc loquitur Lupus ex persona, mente, & sententia Philodemi; Et ut ostendat consequenter ad jam dicta, quantum præstet eloquentia, ad exempla procedit. Hæc omnia autem à Sectano enunciata esse falsè, jocosè, & prout Satyrico convenit, quisque noscere facillimè potest: nam quæ usque huc prosequutus est, minimè ad eloquentiam spectant, quæ non solum *est ars dicendi, non absque veritate*, ut inquit Plat. de Republic., sed orationis tumori, qui nequaquam civilis est, repugnat, atque tenuem respuit dicendi modum, quia non movet: sed orationem, non modo non ægram, sed etiam robustam requirit, & amat juxta monitum Plutarc. opusc. de liber. educan. Unde bene Cassiodor. super Psalm. 73. *Eloquens est ille, qui scit parva submissè, media temperate, magna granditer dicere, qui scit invenire præclarè, enunciare magnificè, disponere apertè, et figurare variè*: Videat lector, an Philodemicis institutionibus hæc conveniant; quid enim aliud in iis est, quam illusiones, phantasmata, umbræ, spectra, & quiquid ad fallendum credulos, ad fucum parandum simplicibus, & ad usurpandam indebitam famam, ac gloriam inveniri potest malitiosius, simul & efficacius. Cœterum verissimum est eloquentiam alienos animos, atque mentes mirè trahere, atque pellicere: Novere in Cicerone Latini, in Demostheue Græci, qui sibi eos in principes artis benè dicendi adoptavere. Quin, & ut vim hujus artis dignè exprimerent, Herculem aurea catena ab ejus ore effluente, qua homines devinciret, insignitum finxere Poetæ, denotantes eloquentiæ, qua plurimum pollebat, efficaciam in devinciendo sibi animos: Sic & propositus Orphæus lyræ, cytharæque sonitus dulcedine, ad se montes, sylvas, ferasque trahens, fluminum, aquarumque cursum sistens, quadrupedes, & volatilia ad mansuetudinem cogens; quod ad ejus facundiam denotandam inductū fuisse testantur Mythologi.

Quandoquidem earum media, ut optimè, doctèque observat, simplici capitis ornatu, capillisque tantum in nodum collectis, virginalique purissima veste decorata conspicitur; in reliquis autem hinc indè positis est caput matronali fastigio decoratum, ac ædificatum, ut ait Juven. Sat. 6. vers. 501.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput: Andromachen à fronte videbis;
Post minor est: credas aliam.

Diversitatem hanc firmat idem meus Bonarrotus authoritate Pausaniæ lib. 8. pag 486. scribentis Leucippum induisse virginalem vestem, sibique comam obstrinxisse eo modo, quo moris erat Virginibus: qui quidem modus erat capillos in nodum colligendo, ut habet idem Pausanias lib. 10. pag. 659, ubi Trojanum Bellum à Polignoto pictum describens, ait: Πολυξένη δὲ κατὰ τὰ ἐθισμένα παρθένοις ἀναπέπλεκται τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ τρίχας: *Polyxena virginum more collecto in nodum crine*. Et ne putes id tantum ad morem Grecorum spectasse, quamvis id commune Latinis perspicuè demonstret suprà relatum Nummisma, confirmetque Nummus alter laudatissimi Cardinalis Carpinei Aurelii Cœsaris jussu cusum, in quo Dea Juventutis capillis eodem modo collectis in nodum repræsentatur, affert Bonarrotus Tertulliani testimonium lib. de Veland. Virgin. cap. 12., ubi Christianas virgines reprehendens, quæ extrinsecus ornamenta nuptarum affectarent, ostendit minimè solitas fuisse virgines in annulos torquere capillos, & simul contexere, ac concludit: *Quid quod etiam hæ nostræ, etiam habitu mutationem ætatis confitentur, simulque se mulieres intellexerunt, de virginibus educantur, à capite quidem ipso deponentes, quod fuerunt. Vertunt capillum in acu lasciviore, comam sibi inserunt, crinibus à fronte divisis, apertam professæ mulieritatem*. En igitur diversitatem cultus virginalis, ac matronalis; Matronis enim, inquit ille, datur comam in annulos vertere, ficto, emptitioque capillo caput vestire, ipsum à fronte dividere, ac discriminare: Nil horum convenit Virginibus, quibus consequenter solum licuit uti simplici ornatu sine annulis, sine divisione, aut aliquo alio cultu, sed tantum in nodos in summitate capitis colligato; ut benè ex eodem Tertull. cap. 7., clarèque deducitur: *Coma* (en ejus verba) *pro operimento est; utique hoc maximè Virginis insigne est, quarum & ornatus ipse proprie sic est, ut circumlata in vertice ipsam*

capi-

[redacted]

135. *Ædificent, longoque solum sub syrmate verrat;*
Pro-

Notæ.

capitis arcem ambitu crinium contegat. Sanè habuere Matronæ, ut & reliquum ornatum, crines peculiari quadam ratione formatos. Sicque Plautus in Milit. cum instrui ancillam vult Matronæ cultu, ait:

Utique eam ornatam adducas Matronarum modo,
Capite compto, crines, vittasque habeat.

Facitque illud Festi. *Senis crinibus nubentes ornantur, quod is ornatus vetustissimus fuit.* Qui plura cupiat, adeat Ferrarium de re vestiaria, Pignorium de Servis, aliosque.

134. *Spatiosam serica &c.* Debet referri ad hodiernum usum ornamenti capitis muliebris, quod maximam tollitur in proceritatem ad similitudinem cristæ, diciturque Italico idiomate, *Cresta*, *Scuffia*, *Cornetta*, aut aliquid aliud similis nomenclaturæ. Hæc porrò è velis certo ordine compositis, dispositisque conficitur, frontemque quasi exedificat, posteriorem capitis partem rotundo tantum pileolo ex eisdem velis confecto muniens; Ad majus ejusdem decus vittæ, aut fericeæ, aut argenteæ, aut aureæ adduntur, necnon tenuissima reticula insigni arte elucubrata, enormi pretio empta. Simile quid fuit veteribus, saltem quo ad ejus proceritatem; Locum Juvenal. Satyr. 6. vers. 51., ubi res hæc evidenter demonstratur, retuli nota præcedenti, nec repeto. Spatiosam ideò frontem dicit, quandoquidem ex hoc ornamento tota panditur cincinnis, capillamentoque quasi penitus ablegatis, atque remotis. Imò si quæ Matrona angustam frontem sortita sit, adhibita novacula, aut vitro capillos radit, spatium amplificat, miscetque fronti cervicem, ut, correcta per artem natura, usui, & temporum conditioni se accomodet.

135. *Longoque solum &c.* Luxum hunc ne ad nostra solummodo tempora referas; Habuere etiam veteres Matronæ vestes caudatas, & cum longo tractu; Rem latè tractat Ferrarius de re vestiar. Aliqua addo. Cauda hæc à Græcis σύρμα dicta fuit, vocem hanc Latini postmodum patria civitate donarunt, & fe-
cere

Protinus augetur nomen, titulumque maritæ

Vin-

NOTÆ.

cere Romanam; Ita ex Seneca, ubi de Baccho; *Qui habitû muliebri aliquando se ornabat, auro decorum syrma barbaricum*, & ex Martial.

Aptasti longum tù quoque syrma tibi.

135. *Verrat &c.* A solum verrendo syrma hoc dictum puto, nam σύρμα Græcis est quoque purgamentum, & id quod scopis verritur; quemadmodum rei rusticæ scriptores in fimi, & stercoris generibus συρματικὸν κόπρον vocant, id quod undique scopis in unum collectum fuerit, quale in purgandis tricliniis, totaque domo, quotidiè in locum quemdam convertitur.

136. *Protinus augetur &c.* Hæc si rustica puella servaverit, statim ejusdem pulchritudinis & decoris fama, gloriaque accrescit; virum conspicuum, à qua in uxorem ducatur, invenit, & quoslibet in sui amorem rapit.

136. *Nomen &c.* Pro gloria dixit Horat. Ode 9. lib. 3.

Multi Lydia nominis.

Pro fama Ovid. 2. Amor. eleg. 17.

Et multæ per me nomen habere volunt.

Pro nobilitate Ovid. 10. Metam.

Magnum, et memorabile nomen.

Pro dignitate Virgil. 2. Æneid.

Avulsumque humeris caput, et sine nomine corpus.

Et tandem pro genere idem Virgil.

Illustres animas, et nostrum in nomine ituras.

Item pro familia Catullus.

Non decet
Tam vetus sine liberis
Nomen esse.

In iisdem pene omnibus significationibus acceptum nomen apud Græcos, quibus ὄνομα dicitur; Mitto Authorum testimonia, quia in re minimè necessaria, nec magni momenti superflua duxi.

136. *Titu-*

Vindicat, & gestu, risuque propinat amores.

Non

NOTÆ.

136. *Titulumque maritæ &c.* Maritæ titulus nuptis mulieribus tribuitur, ut ex Ovid. lib. 1. Fastor.

Dura cum sorte maritæ
Reddebant uteri pignora cara sui.

Voluisse crederem hoc loco Sectanum, quod non tantum titulum, sed rem assecuta fuerit hæc puella, sic mirificè decora, & ornata.

137. *Et gestu, risuque &c.* Idest moribus, leporeque ad urbanarum mulierum, Matronarumque normam compositis.

137. *Propinat &c.* Metaph. à prægustando poculo, deinde alteri tradendo, quod propriè propinare est; Ponitur autem aliquando pro simpliciter dare, atque porrigere, ut apud Terent. in Eunuch. *Hunc comedendum, et deridendum vobis propino.* Inde propinare amores, & aliis amores insinuare, & leporis, pulchritudinisque quasi in poculo sorbendos tradere, nam bibere attrahere etiam est, unde & conceptibus mentis, mentique ipsi tribuitur, prout legitur apud Cic. in Ver. *De bonis opinionem imbibisset*, & Lactant. lib. 2. *Eorum mentes succum stultitiæ perbiberunt*; Inde benè, propinare est aliis tradere, quod facilè attrahatur, & insinuetur, ut est amor in virginem formosam, & decoram.

137. *Amores &c.* Quam autem aptè amores propinare dicatur virgo hæc risu, & gestu, constat ex iis, qui dijudicant oculos in amando duces esse, & quasi animi fenestras, per quas intret amor, ac feratur in rem visam. Expressit hoc Musæus in Leandro, nam postquam præmisit corda hominum figi amore, tanquam sagittis, subdit; ὀφθαλμὸς δ' ὁδός ἐστιν, *oculus via est*; sic Plato citatus a Clem. Alexandr. lib. 6. Stromat. cap. 1. ἀρχὴ μὲν ἔρωτος ὅρασις, *Visus amoris principium*; Propert.

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Et Plaut. in Mercat.

Ego illic aspicio forma eximia mulierem,
Quam ego postquam aspexi, non ità amo, ut sani solent
Homines, sed eo pacto, ut insani solent.

Z Si

Non secus exultas comitatur mille procorum
Examen Musas; quod si de gurgite primo
Casta-

NOTÆ.

Si Latinos, Græcosque omnes Authores adducam, qui eamdem sententiam dixerunt, arenas numerem, sed censui satis esse aliquas conchas elegisse. Non omittendum tamen, non omninò eos errare, qui ducti hac sententia dicunt Græcum *ἔρωτα amorem*, duci *ἀπὸ τῆς ὁράσεως à visione*: Nam quæ videmus, ea amamus: Ad quod etymon alludit pulchra illa Græcorum paronomasia *ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν, visus amorem efficit.*

138. *Non secus &c.* Ità quotiescumque contingit musas ornatas, & cultas incedere, plurimorum amatorum comitatu honestantur; Ideſt, ut mittam figuras, si quando carmina luculenter, & ornatè, nec pedester, viliterque elaborata fuerint, statim plausum, approbationemque omnium assequuntur.

138. *Mille &c.* Certum numerum pro indefinito posuit: Exempla alibi attuli.

138. *Procorum &c.* Qui Virginis, mulierisque nuptias ambiunt, à procando, ideſt poscendo dicti. Imitationem sumpsisse videtur Sectanus ex Ovid. epist. 1.

Turba ruunt in me luxuriosa proci.

Hic *turbam* habet, noster *examen*, quod ad eamdem significationem tendit; nam examen propriè Apum turba est; translate autem dixere Plin. lib. 31. cap. 1. *Examina infantium*, & Plin. alter in Paneg. *Examina servorum*. Propert. lib. 2. *Examen sapirorum*, ideſt copiam, & numerum maximum.

139. *Quod si de gurgite &c.* Ideſt ex prima fontis Castalii scaturigine, quæ minima. Opinor Sectanum præ oculis habuisse fontium, fluminumque origines; cum certò certius sit, ut plurimum amnes, etiamsi maximos, sui initio modicos, tenuesque rivos esse, sed paulatim aquarum ab aliis fluentis tributarum incremento, quasi regali quodam comitatu tumidos incedere. Id perspicuum est in Tyberi, Danubio, Rheno, Pado, aliisque. Itàut sensus sit, si contentus eris vulgari, tenuique stylo in carminibus pangendis &c.

140. *Hu-*

140. *Castalias potabis aquas, humilique corollæ*
De Myrto, tenuique arbor de fronde placebit,
Vix

NOTÆ.

140. *Humilique corollæ &c.* Is videtur esse sensus; quod si non exurgent carmina, sed tanquam in arvis Myrtus, humiles se perhibent &c., tantum à Lippis in precio habebuntur. Non displicebit fortasse Sectanum nostrum eos redarguere voluisse, qui tantum futilibus amatoriis cantiunculis incumbunt, nam Myrtus sacra Veneri, ex testimonio Plinii lib.12. cap.1., Plutarch. in Problem. cap.19., Varron. lib.4. Ling. Latinæ, Pausan. in Eliac., Virgil. Eclog.7., 2. Georg., & 5. Æneid., nec ex Myrto Poetis coronæ texebantur, sed solùm in usu respectu amatoria scribentium fuit. Favet Ovid. lib.4. Fastorum, qui de festis ad mensem Aprilis, Veneri sacrum, acturus, hanc Deam invocat, narratque eam sibi tempora Myrto tetigisse, ut melius canere, quæ ad se spectarent, valeret. En versus.

Venimus ad quartum, quo tù celeberrima mensem,
Et vatem, et mensem scis Venus esse tuos;
Mota Cytherea est, leviter mea tempora Myrto
Contigit, et cœptum perfice dixit opus.

Opponit fortasse Lauro, quæ sacra Apollini Poetarum Deo, ac ex sui natura non serpit, sed in altum vegetat; ea coronari Poetas astruit Horat. lib.4. Ode 2., Pindaroque dignum recenset, inquiens.

Laurea donandus Apollinari.

Talem coronam maxime Epicis Poetis convenisse inde resultat, quod apud Ovid. lib.1. Metamorph. tribuat præclaris ducibus, & sibi uti Poetarum patri consecret. Cœterum & hederacea corona Poetas redimitos legi apud Ovid. eleg.6. de Tristibus, cui consonant Propertius, & Catullus. Mos hic etiam nostra sæcula tetigit narrante Senuccio Florentino Franciscum Petrarcam celeberrimum Poetam Romæ triplici corona honestatum, videlicet Laurea, Hederacea, & Myrtea.

141. *Tenuique arbor &c.* Forte arborem pro frutice dixit, ac hederam in frutice proposuit.

Vix tua clamosi laudabunt carmina lippi,
Et raucus solis cantabis manè columnis.

Hu-

NOTÆ.

142. *Vix tua &c.* Difficulter, & quasi cum vi, & labore, non tamen voluntariè, & absolutè.

142. *Laudabunt &c.* Non tamen ipsi canere dignabuntur, quamvis ad aliquod lucellum captandum soliti sint cantare aliquas cantiunculas inconditas, & ridiculas.

142. *Lippi &c.* Lippos esse, qui oculos lachrymantes habent, cum putredo ab his defluat, qualem describit Philodemum ibi:

Taboque oculis stillantibus acri.

omnes Grammatici ex Medicis referunt. Lippos autem nostro Satyrico sumptos pro penitus oculorum visu carentibus experientia suadet: Hi siquidem, non illi cantiunculas hasce clamosè, strepentique voce concinunt, non minus inconditè, quam cantio ipsa incompta sit.

143. *Et raucus &c.* Idest obtusa, compressa, & impedita voce cantabis: Raucedinem esse vocis vitium ex arteriæ, gutturisque catharro, vel aliqua alia imperfectione occupato omnibus in confesso est: Non tamen hujuscemodi sensus loco huic convenire potest; nam ex nimio cantu potius raucedine inducta ob arteriam ipsam, gutturque exasperatum fit homo raucus.

143. *Solis cantabis &c.* Respondet Italico adagio: *Predicare alle panche* de insulsis, & ineptis Oratoribus, ad quos audiendos populus minimè accurrit: quia ergò tù ò Philodeme strophas tuas in triviis cantare debebis, idcircò diceris cantaturus solis columnis, nam nullus ad eas audiendas accedere dignabitur: Affine huic sententiæ est illud Juvenal. Sat. 1.

Assiduo ruptæ lectore columnæ.

De obolari, striduloque Poeta dictum; quod quamvis ad alios sensus trahatur, involuit, quantum coniicio, etiam illum, columnas assidua, ineptaque recitatione ruptas, postquam homines eum audire refugerunt.

144. *Huma-*

Humanos animos quanto facundia nisu
Pelliciat, mentesque trahat quocumque jubetur,

Nos

Notæ.

144. *Humanos animos &c.* Adhuc loquitur Lupus ex persona, mente, & sententia Philodemi; Et ut ostendat consequenter ad jam dicta, quantum præstet eloquentia, ad exempla procedit. Hæc omnia autem à Sectano enunciata esse falsè, jocosè, & prout Satyrico convenit, quisque noscere facillimè potest: nam quæ usque huc prosequutus est, minimè ad eloquentiam spectant, quæ non solum *est ars dicendi, non absque veritate*, ut inquit Plat. de Republic., sed orationis tumori, qui nequaquam civilis est, repugnat, atque tenuem respuit dicendi modum, quia non movet: sed orationem, non modo non ægram, sed etiam robustam requirit, & amat juxta monitum Plutarc. opusc. de liber. educan. Unde bene Cassiodor. super Psalm. 73. *Eloquens est ille, qui scit parva submissè, media temperate, magna granditer dicere, qui scit invenire præclarè, enunciare magnificè, disponere apertè, et figurare variè:* Videat lector, an Philodemicis institutionibus hæc conveniant; quid enim aliud in iis est, quam illusiones, phantasmata, umbræ, spectra, & quiquid ad fallendum credulos, ad fucum parandum simplicibus, & ad usurpandam indebitam famam, ac gloriam inveniri potest malitiosius, simul & efficacius. Cæterum verissimum est eloquentiam alienos animos, atque mentes mirè trahere, atque pellicere: Novere in Cicerone Latini, in Demosthene Græci, qui sibi eos in principes artis benè dicendi adoptavere. Quin, & ut vim hujus artis dignè exprimerent, Herculem aurea catena ab ejus ore effluente, qua homines devinciret, insignitum finxere Poetæ, denotantes eloquentiæ, qua plurimum pollebat, efficaciam in devinciendo sibi animos: Sic & propositus Orphæus lyræ, cytharæque sonitus dulcedine, ad se montes, sylvas, ferasque trahens, fluminum, aquarumque cursum sistens, quadrupedes, & volatilia ad mansuetudinem cogens; quod ad ejus facundiam denotandam inductũ fuisse testantur Mythologi.

Nos docuit Barrus, calamo qui vindice magnos
Eripuit fato Reges, famamque sacravit

Ven-

NOTÆ.

146. *Nos docuit Barrus &c.* Primum exemplum in Barro: Ejus in his Satyris frequens mentio, nec tamen cum laude, unde respectu Sectani quæcumque hic dicuntur, ironicè & satyricè; veraciter autem, & ex animo à Philodemo prolata dicendum est; Certam personam designari minimè puto ex his, quæ in Prologomenis enunciata fuere, & protestatur noster Author Sat. 9. seq.. Agnosco igitur tantum designatum characterem hominis, qui se eloquentissimum esse dijudicet, & præsumat, quique jam plures Rhetoricas elucubrationes ediderit, & inter cœteras ad Regum laudes aliquam pertinentem; qua edita superbè jactaverit à se hosce Principes æternitati sacratos, cœterum eorum memoriam perituram. Id ex sequentibus notis magis elucescet.

146. *Calamo qui vindice &c.* Ideſt defensore, seu assertore contrà annorum, ac temporis voracitatem.

147. *Eripuit fato &c.* Ideſt Regum nomen, memoriam, & gesta fecit, ne unquam perirent; & quasi per raptum è mortis manibus abstulit, si non corpus, certè quicquid insignius, gloriosiusque ab eis actum fuit. Verbum autem eripio maximè loco convenit, nam supposita mortis potentia, quicquid è faucibus ejus aufertur, vi rapitur: In cœteris etiam, cum de simili agitur re, ut plurimum, adhibitum; Inde apud Virgil. Æneid. lib. 12. Juno ad Juturnam sororem de fratre Turno:

Accelera et fratrem, si quis modus, eripe morti.

Et Cic. de divin. *eripere aliquem à morte.*

147. *Famamque sacravit &c.* Invidiam, sive propriè accipias pro mœrore ex aliena prosperitate, sive pro odio, quo ex felicitate in aliquem conciliatur, convenit apprimè huic loco; itàut sensus sit, Barrum sacrasse famam eorum etiam invidiæ, odioque ætatis venturæ, ideſt eam intactam, inviolabilemque ab injuriis temporis reddidisse: Sacer siquidem, non solum est, sonatque, venerabile, & consecratum, sed quod violari minimè potest, atque debet.

148. *Nec*

Venturi invidiæ (nec vanè credidit) ævi.
Ut bellè assurgit! Stravit tibi maximè Regum
Gloria pulvinar, fumant ubi littora fœdis
Strata cadaveribus. Tandem fortuna pudorem
Induit, & prostant pretio virtutis honores;
Jam

Notæ.

148. *Nec vanè credidit &c.* Verba Philodemi, aut adulantis, aut ità opinantis; aliter Sectanus censere videtur, ut ex toto harum Satyrarum contextu patet, ubi Barri nomen inducit.

149. *Ut bellè assurgit &c.* Plaudit, & in Barri laudes immodicè fertur Philodemus; itàut non solum ejus verba, dictionesque admirari, sed alios in ejusdem admirationem deducere velle videatur: Utrumque complectitur his verbis: *Ut bellè assurgit*; ac si dixisset; Audite quantum facundè, eleganter, magnificeque in dicendo, scribendoque se extollat, & excrescat.

149. *Stravit tibi &c.* Plurimum hæsitavi, ac in varias sententias diù abii, incertus, an tam præcisos, peculiaresque sermonis conceptus alicui deberem tribuere, an in Barro hominem, an vero tantum hominis characterem conciperem. Vicit tandem ea, quæ pro charactere stetit, opinio ex iis rationibus, quæ paulò ante ad idem opinandum mentem meam voluere convictam, ac persuasam. Ità de Sectani mente, quantum satis, certus, notas prosequor, quas rei convenire dijudico. Jocumque ejusdem Satyrici nostri sub Philodemi persona adhuc perseverare animadverto. Verba igitur Barro attributa sic perpendo, ut sint hominis, qui plurimum de sua eloquentia præsumat, ac per eam ridicule, & minus appositè in altum tollatur, & quasi sydera prætervolare videatur, licet alis Icariis tantum præditus; jactabundi denique, cui in animo, menteque sit, ac etiam clare profiteatur Regum famam, ac immortale nomen ex se pendere, utpotè qui possit suis elucubrationibus æternitati consecrare. Phrases hasce forsan agnovit Sectanus

Jam tergit lacrymas, & Numine læta propinquo
Libera vectigal provincia solvit amoris.
155. *Sed quid Pumilio? Fortis, nullique secundus*
Hac

Notæ.

in panegyricis nostrorum Oratorum, imò in ejus manus quidam ex his devenire potuit, qui talibus expressionibus vanè abundaret.

153. *Jam tergit &c.* Innuit orationem quandam, quæ circumfertur, ut mihi videtur, nomine parvæ alicujus Reipublicæ dictam Summo Pontifici, cum ejus nomine noviter electo, ac in Petri Sede legitimè collocato præstita fuit debita obedientia.

154. *Libera &c.* Quæ videlicet libertate gaudeat, & suis legibus vivat, ac dominetur.

154. *Provincia &c.* Idest dominatio, seu melius Oppidum, sed Provinciam nuncupat, ut Barri verbis utatur, qui sic illam dixisse potuit.

154. *Vectigal amoris &c.* Non igitur immediatæ subjectionis, quæ contraria libero, & absoluto Reipublicæ (ut diximus) liberæ statui.

155. *Sed quid Pumilio? &c.* Secundò Pumilionis exemplum affert: Pumilionem novo vocabulo nunquam anteà in his Satyris audito, vocat; Pumilionem hominem esse parvæ, & humilis staturæ omninò scimus, quem νᾶνον Græci nuncupat. Non vereor tamen asserere ità potius dictum esse, non quia verè staturę modicæ sit, sed cum respectu ad ejus elucubrationes poeticas, quæ ut videre est ex sequentibus, semper intrà, & suprà sidera caput inferunt; unde dubitare etiam contingit, an hic sit ille idem, de quo in Satyra 3. not. 216., ubi ejus nimiam in dicendo emphasim, & tumiditatem reprehendit, agnoscit tamen, ut celebrem, nobilemque Poetam, dignumque quacumque laude, & encomio.

155. *Fortis, nullique &c.* Fortitudinem, & robur in ejus lucubrationibus, cantionibusque laudat, & ut primum, aut saltem

Hâc iter ingressus. Phœbi nam sæpè quadrigas
Ignivomis discinxit equis, calcarque superbis
Addi-

NOTÆ.

tem parem cuicumque moderno Poetæ esse insinuat, ac per eloquentiæ tramites ad metam honoris, & gloriæ gradi tradit.

156. *Phœbi nam sæpe &c.* Qui equos suos, centum illos forsitan, de quib. Satyr. 3., inter sidera reponens, Solis currum, dignos effecit, qui ducerent.

157. *Ignivomis &c.* Sic Solis equos effinxit Ovid. 2. Metamorph., ubi Phœbus Phætonti.

Nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis
Quos in pectore habent, quos ore, et naribus efflant
In promptu regere est.

Et inferius.

Ignemque vomentes
Ambrosiæ succo saturos præsepibus altis
Quadrupedes ducunt.

Quin & Ovidium sibi imitandum proposuisse non improbabiliter assero Lactant. nostrum in Cant. de Resurr. Domini, ubi vocem hanc ad Solem refert, ajens;

Altius ignivomum Solem Cœli orbita ducit.

Indè equorum ipsorum solarium nomina apud Ovid. loc. citat. Πυρόεις *ignitus*, Εῷος *Lucifer*, Αἴθων *ardens*, Φλέγων *comburens*.

157. *Discinxit &c.* Eodem apud Phębum munere fungens, quo Horę apud Ovid., de quib.

Jungere equos Titan velocibus imperat Horis;
Jussa Deæ celeres peragunt.

157. *Calcarque superbis &c.* Quin, & aliquando Phœbi vices in curru diem mundo ferente ducendo gessit; Brevibus verbis hominis virtutem, & prudentiam ad summum evehit; Quantum enim difficile illud iter ingredi, quam arduum indomitos equos regere, quam præceps via, quantoque moderamine decurrenda, habent monita ipsa Solis Phœtonti tradita, dùm à desistendo à petitis suadet, nec non quæcumque alia, quibus

cum

Addidit, & cœli spatium dimensus utrumque
Fatali diros spoliavit luce Cometas,
160. *Et nuda ad cytharam jussit consistere fata.*

Sci-

NOTÆ.

eum hortatur, ut mediam viam teneat, & ab aliis servatam; nàm inquit ille

Manifesta rotæ vestigia cernes
Utque ferant æquos, et cœlum, et terra calores,
Nec preme, nec summum molire per æthera currum;
Altius egressus cælestia tecta cremabis,
Inferiùs terras; medio tutissimus ibis.

Hæc si ad scribendi institutum referamus, coniiciemus quid vitandum, quid non. Poeta iste ausu felici omnia superavit, nàm non solùm currus solaris, & equorum ipsorum Rector sublimiores Cœli partes evasit, sed calcaria, & stimulos equis ipsis addidit, contra Solis ipsius monita illa;

Parce puer stimulis, et fortius utere loris;
Sponte suà properant; labor est inhibere volentes.

158. *Et Cæli spatium &c.* Qua tendit ab ortu ad occasum.

159. *Fatali diros &c.* Vel tanquam beneficus Planeta, qui Cometarum malignitatem retunderet, vel quia ipse primus cælum metiendo agnoverit, ac nuntiaverit minimè aliqua mala ab earum exortu portendi, quippè aliorum cælestium ignium naturam non egrediantur, fallique astrologos, qui ad earum visum horrescunt, & calamitates aliis portendunt.

159. *Fatali luce &c.* Quasi ab ea aliquid lethale, luctuosumque denotaretur; nàm fatale pro mortali dictum.

159. *Diros cometas &c.* Ex imit. Virg. 1. Georg. vers. 488.

Nec diri toties arsere cometæ.

& Silii lib. 4.

Regnorum eversor rubuit læthale cometes.

160. *Et nuda &c.* Idest vi, virtute, dulcedine carminum suorum irrevocabilia fatorum decreta potuit immutare, vel eorum executionem imperiosè retardare. Possunt hæc dicta esse

te-

Scilicet humano nunquam præfigere metas
Ingenio valeas, geminas dum concutis alas,
Quas

NOTÆ.

relativè ad aliquam similem expressionem nimis sanè violentam, ac animosam, quæ in cantionibus hujus hominis legatur, vel ad illud Ovidii lib.10. Metam., ubi de Orpheo repetente ab inferis Euridicem; nam ad ejus cantum refert, quod

Exangues flebant animæ; nec Tantalus undam
Captavit refugam; stupuitque Ixionis Orbis:
Nec carpsere jecur volucres; urnisque vacarunt
Belides: inque tuo sedisti Sysiphe saxo
Tunc primum lacrymis victarum carmine fama est
Eumenidum maduisse genas; nec regia coniux
Sustinet oranti, nec qui regit ima, negare.

Hanc tantum agnosco differentiam, quod Ovidius hæc gesta apud inferos referat; noster Poeta, qui Pumilio vocatur, ea egerit apud Superos, dum Cœlum spatiatus est.

160. *Jussit consistere &c.* Immobilia à se pendere non oravit, sed absolutis jussionibus voluit ab inceptis desistere, ac suo imperio obsecundare.

161. *Scilicet humano &c.* Ea est vis hujus sententiæ Philodemicæ, ut pro coronide monitorum hujuscemodi, illud insinuet nunquam limites certos ingenio hominum præscribendos, liberamque ei pandendam evolandi, vagandique, quocumque voluerit, libueritque, viam, quia scilicet, ut ait Homer. Odiss. 12. *ingenium servitute opprimitur.*

162. *Geminas dum &c.* Benè alas tribuere antiqui ingenio, si quando pingere, & describere placuit, ad signandam ejusdem velocitatem, qua pollet sermone, & varietate rerum inventarum, inveniendarumque eminet. Hinc benè Pindarus sublimis ingenii homines aquilæ comparavit, quia acutissimè videat, & reliqua volatilia longè volatus præstantia superet, & antecellat: Indè Thales apud Diog. *Velocissimam omnium mentem dixit.*

163. Quas

Quas menti natura dedit. Delirat ineptè
Gargilius veterum laudator, & usque sequendos

165. *Au-*

NOTÆ.

163. *Quas menti &c.* Consonè ad illud Plutarch. de fort. Alex. *Mens cernit, mens audit, reliqua sunt surda, cæcaque sunt, et rationis indiga*, & *Maximum*, inquit Senec. epist. 121., *est argumentum animi, ab altiore venientis sede, si hac, in quibus versatur, humilia judicat, et angusta, si exire non metuit; scit enim, qui exiturus sit, qui, undè venerit, meminit.* Nescio tamen, an hic volatus mentis, & ingenii approbandus venerit à Philodemo, qui majorem laxitatem videtur in eo desiderare, etiam seclusa ratione, quæ, uti necessaria, requiritur ab aliis, specialiter à Cicer. 2. de offic. At oblitus eram totum in homines fallendo incubuisse Bionem, & ex ejus sententia locutum esse Sectanum nostrum. Abstineo ab ulteriori indagine.

163. *Natura dedit &c.* Intellige Deum, qui *natura naturans* à nostris Theologis dicitur; ab hac in nobis mens, & ingenium, ut benè Isidor. de Summ. bono, sicut & anima insita sunt; nàm mens, & ingenium sunt ingenita rei alicui potentia, & virtus ad inveniendum, quod ratione judicari possit, quæ à natura tantùm præstantur.

163. *Delirat ineptè &c.* Consequens præcedentium Garcilii delirium, qui moderandos, temperandosque ingenii conatus ad regulam, normamque veterum Authorum obstrepit, certamque metam, non tam in opinando, quàm in dicendo, & etiam in ipsa verborum methodo, usuque præscribere contendit.

164. *Veterum laudator &c.* Contradicit sibi ipsi Philodemus, qui alibi tantùm veteres Authores, recentioribus pro nihilo habitis, laudabat: At hic nubem oculis, & hominum menti opponere studet, alibi sententiam suam ex animo proponebat. Hinc hoc loco mentiri eum cogita, veritatem sui dogmatis suprà propositam disce.

165. *Au-*

Authores clamat, quos æneus umbilicus
Claudit, & antiquus commendat pulvere codex.
Utque ebur, & trito laudamus Mentore guttum
Jam

NOTÆ.

165. *Quos æneus umbilicus &c.* Umbiliculorum denominationem sortiti sunt quidam, veluti claviculi, quibus libri ornantur: Huc respexit Mart. lib.2. inquiens:

Quid prodest mihi tam macer libellus,
Nullo crassior, ut sit umbilico?

Hos osseos, ligneos, corneos, atque umbilici nostri formam imitantes, additosque voluminibus iam absolutis refert Porphyrio in Horat. Epod. Hinc procul dubio vulgare proverbium derivatum est, *ad umbilicum perducere*, pro eo, quod est, *absolvere, ad finem perducere*, & extremam manum imponere: In quem sensum dixere Horat. in Epod. *Deus, Deus, nam me vetat incœptos, olim promissum carmen Jambos ad umbilicum ducere*, & Mart. in fin.4.lib.

Obe jam satis est, obe libelle
Jàm pervenimus usque ad umbilicum;
Tu procedere adhùc, et ire quæris?

Ex his, quis æneus umbilicus in libris, liquet; qui videlicet ex ære fabrefactus fuerit. Adhùc libri supersunt cum his umbilicis, sed ii tantùm, quos vetustas commendat; ceterùm ex moderno usu in desuetudinem hic ornatus penitùs abiit.

166. *Et antiquus &c.* Antiquitatem etiam ex superposito pulvere arguit, quo codicum tegumenta veteri pulchritudine, & colore fraudantur.

167. *Utque ebur &c.* Similitudine veterum vasculorum id probandum suscipit, quæ etsi fracta, trita, & in iis partibus, ubi prius celata fuerat insigni Sculptoris arte aliqua imago, penè deleta, attamen ex ipsa antiquitate laus, ex cinere gloria exurgit.

167. *Ebur &c.* Idest vasa, seu tabulæ, statuæ, aliaque monumenta ex ebore confecta.

167. *Trito Mentore &c.* Nempe absumpto nobili opere, quo Men-

Mentor mirus in celandis vasis, conficiendo laboravit. De Mentore jam dictum præcedentibus Satyris. Refero tantùm testimonium Plin. lib. 12. *Mentori quotidie testimonium perhibet Capitolinus Juppiter, et Diana Ephesia, quibus fuere consecrata ejus artis vasa*, Et Proper. lib. 1.

Lesbia Mentoreo vina bibas opere.

Satyrici nostri locus de quocumque veteri vasculorum cælatore sumendus, non de Mentore tantùm, sub quo reliquos hac arte nobiles, & præcipuos repræhesentat; & tritum Mentorem dic confractum, ac penè deletum quicquid eorum opera admirabiliter cælatum fuit; nec enim Poetis insuetum artificem pro ipso opere ponere, ut præcisè Juven. Sat. 8.

Raræ sine Mentore mensæ.

Plurimus in vasculis luxus pridem fuit, nam imaginibus decoris honestabant, itaùt sæpè contingeret materiam ab opere superari. De qua re legendus Plin. lib. 33. cap. 11., & 12., ubi plurima hujusmodi opera refert. *Aspera* vocavit Juven. Sat. 14. vers. 62.

Vasa aspera tergeat alter.

Idest anaglypha, & figuris celata, in asperitatem sculpta; quemadmodùm à Persio dictus *asper nummus*, qui recens excusus, signis, & litteris asper, & inæqualis. Eadem dictione usus Virg. Æneid. 9. vers. 263.

Bina dabo argento perfecta, atque aspera signis
Pocula.

Illi similia, quem idem Author lib. 5, appellavit *cratera impressum signis*. Illud Athenæi lib. 11. ἔκπωμα ἀργυροῦν, καὶ τορευτὸν possis explicare de vase asperato. Sunt hæc, quæ Plinius lib. 14. cap. 22. vocat *vasa adulteriis cœlata*, undè lux Persio, ubi ait

Vitreo bibit ille Priapo.

Licet alii aliter explicent, quia videlicet poculorum emblemata sæpe obscœna. Fuit sanè in more veteri, ut vasa haberentur in pretio, quæ aspera essent, & simulacris Deorum ornata. Athen. lib. 6. vasis meminit habentis toreumata efformata in modum draconum; Idem lib. 5. crateris cujusdam ex argento metretarum sexcentarum capacis, qui sub labris, & auribus animalia haberet elaborata. Id prætitum & in vasis marmoreis; Plurima Roma publicè exhibet, ab eis recensendis abstineo, quia notissima sunt, & majori ex parte Typis vulgata. Pulcherrimum

vas

vas marmoreum, dùm adhùc Romæ morarer, vidi in ædibus nobilis, ingenuique viri Vincentii Cicciaporcii, illustre antiquitatis monumentum; emicat in eo non tantùm magnitudo, ac partium omnium proportio, sed pampini, vuæque circum quaque anaglyptica arte sculptæ forsitan Baccho pridem sacrum fuisse demonstrant, & quantum coniicere licet, ostendunt. Hujus tantùm meminisse non piguit, etiamsi tot alia, & quidem celeberrima, uti Mediceum, Odescalchum, & similia ad manus essent, quia non omnibus obvium, atque notum, nec ferre debui ulterius tantum opus in obscuro latere, & nobilissimi operis notione exteros fraudari. Sed admirabile iam aliud profero inter Aventini montis rudera nuper effossum, in quo mulierum chorus ad sacrificandum Priapo lætanter properat. Nobilissimum hoc vas temporis, & ruinarum Romanarum ab injuriis vindicavit Nicolaus à Judice Cameræ Apostolicæ Clericus meritissimus, qui antiquitatis eruditæ amans, tantum opus perire non ulteriùs tulit, sed singulari studio instaurandum curavit, & in ædes suas planè regales ad augendum avitæ domus splendorem, Neapolim iussit transferri. Ceterùm insignis hujus Romanæ Curiæ Prælati, ac Cameræ Apostolicæ Clerici virtutes, & merita enumerare longum foret; sat erit dixisse natum è clarissimo Viro Dominico Juvenazii Duce, educatumque sub Patruo Francisco S.R.E. Cardinale Amplissimo, quorum in rebus gerendis consilium, & (quod difficillimum est) mixtam alacritati prudentiam utraque Aula, Romana, & Hispana iam diù suspiciunt, & admirantur. En igitur vasis imaginem fideliter quantum fieri potuit expressam.

Jam fractum, & signi miramur crura; sic illi

Sa-

NOTÆ.

167. *Guttum &c.* Pro quolibet vase positum liquet: nam guttus vas est ad plures usus accommodatus, colli quidem angusti, quo utebantur in sacrificiis, ut ex Plinio lib.6. habetur: *Curius juravit se ex preda nihil attigisse, nisi guttum faginum, quo sacrificaret.* Item ad oleum servandum teste Agellio; *Guttum Samium oretenùs imprudens inanem, tanquam inesset oleum, affert.* Sic & ad balnea pro unguentis asservandis apud Varronem, qui notat ità dictum à gutta, quod propter colli angustiam humor indè guttatim efflueret.

168. *Et signi miramur &c.* Idest aliquas statuarum fractarum

par-

partes superstites: Signum siquidem ad fusilia, & sculptilia refertur, indè statuæ signi nomine appellatæ. Sallust. *Signa, et tabulas pictas, vasa cælata mirari, ea privatim, et publicè rapere, delubra spoliare*; & Cic. in Verr. *Delum venit, ex fano Apollinis religiosissimo noctu clàm sustulit signa pulcherrima, atque antiquissima*. Imò statuas, simulacraque Deorum, ut plurimum, sub sola signorum nuncupatione recensita habent veteres inscriptiones apud Gruterum, nam pag. 42 4. SIGNM. ARGENTEVM. HERCVLI. POSITVM. pag. 84. 1. SIGNA. DEORVM. ARGENTEA. CASTRENSIA. pag. 174. 8. SIGNVM. AVREVM. MARTIS. IN. FORO. POSITVM pag. 77. 3. PANTHEI. CVM. PARERGIS. pag. 9. 5. 18. 5. 28. 1. 2. SIGNVM. ET. BASIS. POSITA. & alia passim præcipuè Diis dicata, quorum tanta religio erat, ut tangi tantùm à liberis hominibus, minimè à Servis possent, quemadmodùm antiquum marmor apud eumdem Authorem pag. 57. 2., quod formam basis servat Lannuvii in Latio.

MAVORTIO

SACR.

HOC SIGNVM

A. SERVO. TANGI

NEFAS. EST

Ceterum Romæ supersunt plurima hujuscemodi signorum fragmenta, quæ omnes admirantur; & ut ea taceam, quæ servant Capitolinæ ædes, ac alibi visuntur, illud inter celeberrima, ac præ ceteris omnibus laudatur, quod extat in Hortis Vaticanis, nuncupaturque *il Torso di Belvedere*; quoniam etsi cruribus, capite, & brachiis mancum sit, attamen uti artis miraculum nostræ ætatis statuarii sculpturæ studiosis proponunt observandum, imitandumque.

168 *Sic illi &c.* Ideſt antiquitas sola in extimatione apud Garcilium est; quasi dicat non Author famam, non operis excellentiam, non materiæ raritatem, non tandem aliquid eruditionis reconditioris, illustrium gestorum, ac politioris litteraturæ monumentum, sed tantùm ipsam libri vetustatem; quod si verum sit, quid ineptius?

190. *Fingere majores didicit, rerumque capaces,*
Quas lux nostra videt. Quod si præsentia Rulli
Di-

NOTÆ.

digitis magistris de opifice in sua arte iàm excellenter versato.

190. *Fingere &c.* Idest *componere, et formare*, quod Græcis πλάττειν dicitur, translatum ab opere figuli; unde formare, est agere more figuli, usurpatumque etiam pro creare, indeque sublimiori significatione ipsi Deo tributum, qui πλάστης dictus per antomasiam, quasi orbis, & omnium rerum conditor. Rectè igitur de natura *fingere* scripsit, cum admirabilium operum suorum efformatrix inducitur.

191. *Quas lux &c.* Idest, quæ ad hæc usque nostra tempora agnita sunt.

191. *Quod si præsentia &c.* Hactenus inepta, falsaque cum aliqua veri mixtura desierant Philodemi sophismata, nullisque circumscripta veri ratiocinii regulis eloquentia modum servaverat: Dixerat quippe, ità referente Lupo, majora nobis, ac nostræ ætati ingenia superesse, ac præ antiquis habenda. Id modo exemplis probandum suscipit, ac velut maximum heroa Rullum proponit: Quis Rullus fuerit jam pluribus Satyrarum locis dedimus. Talem apud Philodemum, asserente Lupo, censeri minimè dubitandum; sed tenendum pariter Sectanum hic, si unquàm alibi, jocari, & mordere ejus vesaniam, ac verè Satyrum agere. An ne dignus, qui inter maximos viros computetur Rullus, an ne ejus ingenium inter naturæ prodigia reponendum? Ridet Sectanus, & pluries risit, risumque movent ea, quæcumque scripsit. Sed jam ad Lupum audiendum propero. Rullum inter Principes de Sodalitio adoptavit Philodemus, ac jam vi Lucis universalis omni scientiarum genere, ut fingebat, mentiebaturque, imbutum inter sibi charos habuit Bion, tantaque inter eos doctrinæ, ac morum conformitas, quanta necessitudo, qua, ex compacto sese invicem laudando, reliquis illuderent. Alter igitur alterius lateri assiduè adhærebat; sed Rulli in magistrum reverentia, magistri in discipulum æstimatio gradibus suis procedebant, ut decebat. Laudaturus igi-

Pacuviumque liget pretioso fibula morsu,
Desipere incipiant subitâ novitate decora
Pelliculæ; solum caries, & pulvis amatur.
At vos, ò juvenes, queis pectora liber inundat
Sanguis, & angustæ nescitis vincula mentis,
Di-

NOTÆ.

ciliatur. Similitudinem hic claudit, qua Garcilii sententiam impugnat, & oratoriam induens dignitatem ad modum declamantis, hortatoriam ad discipulos habet, qua à simili opinione deterreantur.

175. *At vos &c.* Declamantis igitur in morem viam ingreditur Philodemus, sententiam sententiæ opponit, inque suadendo nititur, ut juventutem à lectione, studioque veterum Authorum avertat, ac ad recentiorum amorem pelliciat. Timendum ne hoc extremum aliquo, & quidem maximo vitio laboret; Sequentibus notis delibabimus; interim non possumus non ipsi iram suorum Pindari, & Lucretii denunciare; clamant etenim violatas amicitiæ leges, lęsam fidem; At patienter ferant, ità tempus, & occasio exigunt, nec de gratia Philodemi desperent, si tamen res id postulabit. Imitationem hujus loci ductam puto ex Pers. Sat. 1. licet in re diversa:

Vos ò Patricius sanguis, quos vivere fas est
Occipiti cęco, posticæ occurrite sannæ.

175. *Queis pectora &c.* Favorem auditorum sibi primo conciliat; quod ad Rethorem spectat, cui præcepta artis observare placeat: Liber sanguis in eorum pectoribus redundans, est spiritu plenus, & fervens, cujus calore fervescit animus, ad magna concipienda, exequendaque promptus. Potest & hæc libertas ad ingenuitatem eorum referri, melius ad ingenii, mentisque libertatem, dum nullo præjudicio detenta, volatum, quo quo vult, tendere, & in eas opiniones pergere, quæ magis arriserint, valet.

176. *Et angustæ nescitis &c.* Nempe certis sententiarum vinculis constrictæ, quibus adherere cogatur absque facultate vagandi, & ad majora aspirandi.

aa 2 177. Di-

Discite non ævo tantùm, senioque referre
Scriptoris famam. Forsan fuligo libellos
Illu-

NOTÆ.

177. *Discite &c.* Me praeceptore.

177. *Non ævo tantùm &c.* Idest, mente, qua polletis, apprendite, minimè pendere Scriptorum famam à vetustate, quam adeò efficaciter commendat Garcilius. Ævum à senio videtur distinguere; forsan ut opponeret modernis, posuit pro vetustatis Authoribus, nam ævum longævum, & à nobis remotissimum tempus significat, senium autem ad ætatem minus remotam referri optimè potest, quippe etsi decursum annorum denotet, non tamen tantam antiquitatem supponit. Verissima est hæc propositio, nam laus Authoris ab excellentia operis derivatur.

178. *Forsan fuligo libellos &c.* Acrius excandescit, & interrogat, an libri à fumo, & fuligine, veluti petasones, propriæ excellentiæ indicia proferant, nigricantes, furvi, spurcique? an illustrentur ex nigredinis, & fuliginis tenebris? an sapientia corrosis, & jam laceris, temporisque injurià affectis chartis insideat, hæreatque? an tandem blaptis, & tineis ea vis, & virtus sit carminibus insulsis, ineptis, nulliusq; valoris decorem, pretiumque addere? Hoc loco, si unquam alibi, velim Lector amice, artem Sectani admireris; opto iterum, ut Philodemus ipse, quantum satyrico debeat, agnoscat, & gratias agat tam maximas, quod in ejus ore, tot pulchra, elegantia, totque Rhetoricis fucis ornata posuerit, queis forsan ipse, licet magister in arte, non tam bellè suas sententias pinxisset. Quid etenim efficacius, elegantiusque his, quæ, ut ait Pers. Satyr. 1. *librat in antithetis*: Quam benè, aptè, affabrèque contraposita hæc conciliet, & ad concinnitatem perducat, res ipsa aperit, & legenti attentè obvia: Quid enim satius, ut se opponeret Garcilio tanta fuliginosis, veteribusque libris tribuenti, quam antithetis fuliginis, & lucis, sessionis in re, quæ iàm evanuit, & bonitatis in subiecto, quod non existit, aut saltem corruptum sit, alterius propositionis inefficaciam, & absurditatem demonstrare, poeti-
co-

Illustrat, rosisque sedet sapientia chartis?
Aut bona, furtivæ fecerunt carmina blapta?
Non ità. Quin veteres me judice deserat omnes,
Qui

NOTÆ.

eoque quodam œstro percitum eà vi insinuare, quæ eloquentiæ efficaciam mirificè augeant, ac omninò, plenèque suadeant? & quod magis est, veritati congruat, inter hæc lenocinia minimè adulteratæ, atque inter hos fucos nequaquam quicquam ex sua puritate, simplicitateque dimittenti? At iam ad alia.

181. *Non ità &c.* Per negationem concludit, & benè: Absolutè ponit, ut magistrum decet; stat enim ratio in hominis authoritate; Ac si dictum esset: Minimè ità censendum, judicandum est, nec vobis hoc persuasum volo.

181. *Quin veteres &c.* In eadem sententia videtur fuisse Persius Satyr. 1., ubi poeticæ vanitatis argumentum dixit, quod sui temporis Poetæ affectarent obsoleta, & antiqua verba, & Poetas vetustissimos, & antiquitate squallentes Accium, Pacuviū, & alios imitarentur, & legerent spretis recētibus, & κακοζήλως eorum vitia pro virtutibus æmularentur. Addo versiculos, queis illos irridet.

Est nunc Brisæi quem venosus liber Acci,
Sunt quos Pacuviusque, et verrucosa moretur
Antiopa, ærumnis cor luctificabile fulta;
Hos pueris monitus patres infundere lippos
Cum videas, quærisque undè hæc sartago loquendi
Venerit in linguas? Undè istud dedecus, in quo
Trossulus exultat tibi per subsellia lævis?

At si verbà benè perpendantur, Persium diversè à Philodemo sensisse in comperto erit. Persius siquidèm non damnat antiquorum Scriptorum lectionem, atque imitationem, sed superstitiosam illam, vanamque religionem in eorum verba omninò jurandi, despectis recentioribus: Non enim Accii, Pacuviiquè, & aliorum vetustissimorum Poetarum pretium poterat ignorare: Accii inquam insignis Satyrarum Scriptoris, quas gravitate sen-

Qui vult esse aliquid. Nostri proh dedecus ævi!
Mirari antiqua, & verbis hærere minutis,
Ac

NOTÆ.

tentiarum, verborum pondere, & authoritate personarum clarissimas dixit Quint. lib. 10 cap. 1. Ità & Pacuvii, item Tragici Poetæ, de quo idem, quod de Accio ait, testatus est Quintil. loc. cit., ac ante ipsum Cicer. in Orat. *Omnes apud hunc ornati sunt versus*, & lib. 1. de finib. initio: *Quis Ennii Medeam, & Pacuvii Antiopam contemnat, & reiiciat?* Duritiam igitur solam parùm probavit, ceterùm non rejecit. Aliter Philodemus, qui veteres omninò respuendos consulit, & jubet. Falsitatem hujus opinionis redarguit Macrobius in Satur., ubi latè probat plurimis in locis Homerum à Virgilio imitatum fuisse; imò ipse Virgilius, quem dixisse fertur in legendo Ennio, se aurum ex ejus stercore colligere. Pluribus dicendis abstineo, ne in superfluis laborem, neque jure recentes Scriptores, reprehendant, quod in re notissima, quam omnes, quotquot literis incumbunt, abundè probant, excepto Philodemo, plus nimio insistam.

182. *Qui vult &c.* Idest, qui velit proficere, & inter doctos annumerari.

182. *Proh dedecus &c.* Proh, interjectio admirantis, dolentis, seu indignantis. Usus in primo sensu Terent. in Adelph. *Proh Dii immortales, facinus indignum, quod narrat*, & Plaut. *Proh sancte Juppiter, quid video?* In secundo idem Terent. in Heaut. *Proh Deum, atque hominum fidem*; & Virgil. 5. Æneid. vers. 793. *Proh scelus*, & lib. 4. ejusdem vers. 590.

Proh Juppiter ibit
Hic, ait, et nostris illuserit advena regnis

Indignationem autem sapit istud *Proh* apud Philodemum; dedecus eorum hominum nostræ ætatis putans, ac infamiam, qui aliter sentiant, & operentur, quam ipse doceat. Hoc ardentius exagerat.

183. *Mirari antiqua &c.* Idest, antiquis Scriptoribus aliquid deferre, habereque in admiratione eorum elucubrationes

Ac veluti mentes, & non majora tulisset

In-

NOTÆ.

nec tantùm libros, sed & quaslibet nugas pro recta dicendi norma excipere.

183. *Verbisque hærere minutis &c.* Videlicet, barbaras voces eas putare, quæ apud antiquos non fuerint in usu: Horum autem vesaniam, qui antiquos Scriptores despiciunt, nemo melius unquam arguit, quam multi nominis, ac plurimæ eloquentiæ, vir Janus Gravina, qui brevi, quem edidit tractatu *de Conversione doctrinarum*, magistraliter docuit, doluitque Italiam, *in qua splendor, et elegantia* (verba ejus sunt) *florentibus Romanorum opibus nata est, et multis post sæculis, quamvis convulso iam imperio restitutam, nunc non modo videri hujus laudis præsidio spoliatam; sed in summam bonarum artium ignorationem penè demersam*. Forsitan hæc non probasset Sectanus noster, utpotè tot eruditis, maximisque, qui Italiam illustrant, ingeniis injuriosa: Sed ulterius pergamus; Post pauca; *Nàm etsi post imperium in Graciam adsportatum, Italiam Barbarorum armis divexatam, Itali ab omni cultiori scientiâ, et sermonis, ac morum elegantiâ relicti fuerint; emerserat tamen quatuor ferè ab hinc sæculis prisca dignitas, authore potissimum, ac vindice Francisco Petrarcha, homine, supra quam tempora ferebant, erudito, atque diserto, qui bonarum artium institutionem Italiâ iam abactam, atque depulsam, à veteribus fontibus arcessivit,* (nota) *bonaque studia longo iàm tempore intermissa revocavit. Is enim* (iterum adverte) *veteres Oratores, atque Poetas, undè fuerant barbariè dejecti, restituit, et eloquentiam reduxit iamdiù exulantem. Ejus exemplo (ut hominum ingenia statim, atque favilla inciderit, exardescunt) affectum iam opus, egregiè fuit à nostris pro re nata continuatum, atque adeò confectum, eoque melius omnia processerunt, quod ad cultum Latinitatis studium Græcarum literarum, quod caput est omnis eruditionis, accessit*. Habes igitur à viro insigni laudatam, probatamque Latinorum, Græcorumque veterum Scriptorum imitationem; Habes quem dignè non tantùm Philodemicis nugis, sed cuicumque, qui eadem opinetur, opponas.

184. *Ac veluti &c.* Rationem addit, quia hodiernis tempo-

185. *Ingenia hæc ætas, quam sæcula prisca tulerunt.*
Invidià careat sermo; nam tempore ab illo
Mille artes crevere novæ, quin crevit & Orbis
Gran-

NOTÆ.

ribus majora ingenia surrexere, quam anteactis sæculis orta sint. Ita Philodemus, an id verum sit, præcedens nota consulatur. Ego tamen eadem semper ingenia fuisse arbitror, cultum tamen imparem; imò id veteribus concesserim supra nos, quod viam straverint, veluti magistri, & duces nostri ad scientias, & si quid novi induxerimus, vel si quid in eis corrigere fas fuit, totum id evenisse, vel quia inventis addere facillimum, vel quoniam experimentum rerum, quod tempore acquiritur, ità suasit; cum ceteroquin inconcussus, immobilisque stet, & stare debeat omnium eruditorum consensu illorum in Republica literaria Principatus.

186. *Invidia careat &c.* Probandum sumit intentum; at prius veniam exorat, ne ejus sermo in invidiam vertatur, ac odium audientium incurrat.

186. *Nam tempore ab illo &c.* Totum cavillosum, ac fallax argumentum hoc, nàm qui divertere ab initio studuit iuventam ab antiquorum librorum studiis, id unum proposuerat de locutione, & de iis, quæ ad theoricam pertinet: illa autem omnia minimè aptari posse aliis scientiis, aut artibus liquidè apparet, quippè novis notionibus, atque experimentis perfici possunt: Vera igitur sunt, sed ad assumptum propositum minimè quadrant; mundus novis regionibus detectis auctus ab insignibus, qui præcedenti sæculo claruere, viris, item & nova sidera perspicillorum beneficio visa, quæ iàm latuerant; sunt & alia plurima, quæ minimè recenseo, quia notas scribo, non quæstionem, & tractatum.

187. *Mille artes &c.* Videantur Polydor. Virgil. de rer. inventor., & alii, & certè plurima pulcherrima habemus, quæ priscis illis sæculis ignorata fuere, uti in promptu sunt, perspicilla insignem distantiam penetrantia, orologia vi rotarum æqui-
men-

Grandior & toto creverunt sidera cœlo.
Sic animos sensim digitis natura magistris
Fin-

NOTÆ.

mensuris, nedùm horas, sed minuta, Solis, Lunæ, dierum, mensiumque cursus moderantia, & similia, quibus ad miraculum fabrefactis, ac insigni arte præparatis, non tam ad commodum, quam ad luxum, utimur.

187. *Quin crevit &c.* Primus omnium novum Orbem patefecit nobis Christophorus Columbus, qui difficillimam, nullique hactenus tentatam navigationem sub auspiciis Serenissimorum Hispaniarum Regum Ferdinandi, atque Isabellæ assumpsit anno 1492. Perfecerunt alii, de quibus in propriis historiis rerum Hispanarum, ac Americarum, ex quibus propono Ferdinandum Columbum de vita genitoris sui Italicè editâ 1570., Americum Vespuccium libris suarum navigationum, Franciscum Lopez in historia generali de Indiis Hispanicis, Chronica Pervensia tripartita Venetiis editâ 1650., Augustinum de Zarate de Inventione Perù, sive Pervensis tractus Hispanicè editum Antuerpiæ 1555., Joannem Petrum Maffeum è Societate Jesu in Historia Indiarum, & Joannem Acosta de natura novi Orbis; alios autem mitto, ne in immensum crescam.

188. *Et toto creverunt &c.* Noviter ab Astronomis agnita, ut sunt Medicæa in Jovis Satellitio, quorum primus Galilæus Author, & detector.

189. *Sic animos sensim &c.* Sensus est, non solùm ingenia majora hàc nostrà ætate producta, sed naturam ipsam ità hominum animos efformare didicisse, ut sint rerum capaciores, & ad perdiscendum, inveniendumque habiliores. Errorem hunc suprà satis rejeci, nisi velis ad exagerationem omnia hæc pertinere; sed satius puto Sectanum nostrum velle falsè, acutèque Philodemum talia sentientem, atque loquentem redarguere.

189. *Digitis magistris &c.* Naturæ operationes spirituales sensibili actione explicat, dum illis ea tribuit, quæ corpori conveniunt; nàm aliter homo non operatur, atque agit, nisi per manus, & digitos, quando rebus materialibus incumbit; Benè di-

Excitor, & doctâ manant mihi labra salivâ.

Nul-

NOTÆ.

petenti, atque interroganti. Cur autem Oracula hæc tribuerit divinis lanis, non alia de causa id evenisse puto, nisi quod etiam hisce sermonibus capellas suas immiscuerit; Nisi potius allusum dixeris à Sectano nostro, hæc per Lupum referente, ad veterum religionem; apud quos nullum penè templum, ara, Deorum statua, & sepulchrum (ex his Oracula siquidem manabant) sine vittis laneis, quæ propterea in usu sacrorum esse dicebantur, quia ornarent illa omnia. De Templis Virgil. 4. Æneid. vers. 457.

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis, et festa fronde revinctum.

De Sepulchris Plutarch. in Philopœmene, Varro de Ling. Latin. lib. 6. *Itaque nunc, cum ad sepulchrum frondes, et flores ferunt, lanas addunt.* De aris, & ipsis Deorum statuis Livius lib. 40. *Lanaque cum integumentis, quæ Jovi apposita fuit, decidit.* Morem hunc scias volo ortum ex ea forsan consuetudine, qua veteres illigabant vinculis Deorum simulacra, ne hostili carmine avocarentur. Id Tyrii præstitere, uti docet Curt. lib. 4. de Gest. Alex. Magni, ad alias gentes postmodum etiam transit idem mos. Nonnulli tamen referunt ad Matrem Pessinuntiam, quæ velleribus contexuit pinum illam, sub qua Atys sibi virilia desecuit, annotante Arnob. lib. 5.; utque ferax est superstitio, potuit ex his propagari ritus ad templa, sepulchra &c. Quicquid tamen sit, nil moror, consuetudinem tantum contemplor, quâ supposita, translatè pro ipsis aris, templis, imaginibus à Sectano lanas has sumptas non absurda divinatio est: præcipue cum respectu ad epitheton *divinas*, quod religionis est; unde sensus fit hoc Rulli oraculum easdem veritates pandere, quam Numina, quæ in templis colebantur, super aras adorabantur, quorumque simulacra proponebantur populis, vincta, ornataque tæniis laneis &c.

197. *Excitor &c.* Quando scilicet hæc mente revolvo, mire

Nullus enim veterum tam miscuit utile dulci,

Ut

Notæ.

mirè commoveor, & quasi à classico excitatus, in maximam admirationem ducor.

197. *Et docta &c.* Præ insigni gustu, quem ex iis concipit. Ità de Gustu *salivam* interpretatus est Turnebus lib.30. cap.7., & post eum Salmasius in Persium Sat.6. ibi:

Nec tenuem solers turdarum nosse salivam.

Unde in hac significatione dixere Latini *salivam movere*: iterumque Pers. Sat.1.

Summa delumbe saliva
Hoc natat in labris.

de his qui molli, tenera, & liquata voce pronunciant. Hinc latinè, eleganterque redditum dixerim proverbium illud Italicum, quod de his intelligitur, qui maxima alicujus rei voluptate, gustuque capiuntur, & quasi ad libidinem provocantur: *Gli viene la saliva alla bocca*, eo tamen moderamine, ut gustus hic, & delectatio innocua, & laudabilis in Philodemo fuerit, quippe ex doctrina, eruditisque Rulli sententiis emanans.

198. *Nullus enim veterum &c.* Causam dat tantæ voluptatis, videlicet, quod Rulli scripta, Poeticæque elucubrationes mirificè utilitatem dulcedini consociatam habeant, in tantum, ut nemo veterum Poetarum id tam plenè, completisque omninò numeris assequutus sit. Miror quod Philodemus non dixerit de Rullo, quæ scripsit de Homero Horatius:

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non
Plenius, ac melius Chrysippo, et Crantore dicit.

Imò & Platone, & Aristotele; nam quæ præceptis, & theorematibus Philosophi docent, satis innuit hunc Poetam in suis capellis, vindemia, & oraculo repræsentare; ac etiam Virgilio, ei tribuens præ illo candidam locutionem, admirabilem carminum structuram, suavem rythmorum modulationem & similia. At inquies, eas omnes in dulce & utile resolvi, & consociari: Vereor tamen ne Sectanus ex persona Lupi jocetur, & in æquivoco ludat, & satyricè mordeat; id in sequenti nota pandere satagam.

199. Ut

Ut risu prodesse queat, pariterque monere;
200. *Dj Rullo tantum, facilesque dedere Camœnæ.*
Sunt alii genio molles, quos vernula captat
Ethru-

Notæ.

199. *Ut risu &c.* Quæ sub obscurè indicavit apertè pandit; dulcedinem igitur, & utilitatem ex ejus carminibus eliciendam tradit, ex eo tantum, quod risum moveant, simulque moneant: Scurrilem musam igitur agnovit, ac mimum agere indicavit. Vilem itàque delectationem supposuit, non quæ deceret Virgini castæ, pudicæ, & gravi, qualis esse debet poesis inter cordatos, ac doctos viros; tota igitur utilitas, & dulcedo in risu consistit: Apage musam hanc, magis dignam, quæ habitet in ganeis, & triviis, quam inter honestas gentes in aulis.

200. *Di Rullo &c.* Ac si dixisset tantum munus peculiari privilegio Rullo solummodo tributum à *Diis* & à Musis, deberique ab ipsis auditoribus ità credi, quia ipse Philodemus affirmet. Forsan & hic respicit Lucem universalem, quam alibi afflatu Numinis hominum mentibus illabi dixit; Hujus arcani mostra Philodemo patent, ipse horum oraculorum solummodo interpres, penes ipsum fides sit: Ego nil nisi scepticè, & satyricè, & quidem eleganter, & argutè à Sectano dictum agnovi.

201. *Sunt alii &c.* Alios quos reprehendat habuit Philodemus, illos videlicet, qui Etrusco sermone loqui, sed nimis scrupulosæ, superstitiosæque observationi quorumcumque verborum & vocum student.

201. *Genio molles &c.* Idest delicatuli, & in verborum delectu, & loquendi formulis nimia superstitione pressi.

201. *Quos vernula &c.* Qui nativi Tusci sermonis amore capti, toti in ejus gratiis, leporibus, & in ipsius pronunciationis gutturali opacitate conquirendis animum intendunt: Hos damnari minimè censuerim à Philodemo, quandoquidem inter Italica idiomata purius, & elegantius præ omnibus est, quod

viget

Ethruſcus ſermo, charites, tenerique lepores,
Et voces, patrium quas guttur fecit opacas.
Hi ſcelus eſſe putant, verbum ſi labitur ullum,
Quod

NOTÆ.

viget penes Ethruſcos, nemine, qui ſanæ mentis ſit, diſſentiente; Quis enim ignorat probatiſſimos inde Authores manaſſe, à quibus ratio rectè loquendi in communi, vulgarique lingua ad nos manavit.

202. *Charites &c.* Hanc vocem, licet Græcam, ſæpe Latini in ſuos uſus tranſtulerunt; eas pulchras, teneraſque effinxere puellas, & Veneris Amorum matris comites, de quibus Heſiod. in Theogon., & Orphæus in hymn., cui tit. in Charites: Hinc nomen ad quodcumque lepidum, & ſuave tranſlatum, ac ſermonis elegantiæ, ac decori maximè accomodatum, diciturque nobis loquendi, dicendique gratia, nam χάρις Latinè *gratiam* ſonat.

202. *Tenerique lepores &c.* Ideſt urbanitas, & venuſtas ſermonis ex Cic. 6. Ver. *Lepore, ac venuſtate affluens*; unde & propriè dicendi lepos aliis appellatur ornatus, concinnitas, & elegantia; In quo ſenſu idem Cic. 4. Acad. quæſt. *Cujus primo non admodum probata ratio, quamquam floruit acumine ingenii, tum admirabili quodam lepore dicendi &c.*

203. *Et voces &c.* Imò & vocem, atque pronunciationem imitari conantur, quam ideo opacam dixiſſe Sectanum cenſeo, quia intrà guttur efformatur cum quadam obtuſitate, quæ Etruſcis penè omnibus communis & à reliquis Italiæ gentibus illius Provinciæ accolas diſtinguit. Inde eos dicunt reliqui Itali *parlar con gorgia*, quod puto derivatum à Latino verbo *Gurges*, qui qui ad aquæ profunditatem pertinet, ex qua ſonus quidam, ac ſi ebulliat, & obmurmuret, dum per varios flexus circumvolvitur, & in altum emergit.

204. *Hi ſcelus eſſe &c.* Ideſt, apud hos crimen eſt, ſi vel è calamo, vel ex ore labatur ullum verbum, quod prius ad exactam, diligentemque trutinam, non revocent, & ab antiquis hujus linguæ magiſtris uſitatum non comperiant.

205. Quod

205. *Quod non lympha prius medio purgaverit Arno.*

Ut-

NOTÆ.

205. *Quod non lympha &c.* Idest, quod prius ab omni sorde verborum, & locutionis ad artis regulas minus apparatæ expurgatum non sit secundum Ethruscos scriptores, qui magis in bene, eleganterque loquendo, scribendoque excelluerunt. Metaphora desumpta est ab ipsa aquæ natura, ea siquidem, quicquid sordidum est, abluimus, & expurgamus; forsan etiam relationem habuit Author ad lustrationes veterum, qui sacra facturi abluebant manus, & se purgabant aqua viva, putantes illa sordes animi penitus tergi. Ità Æneas apud Virgil. lib.2. Æneid.5.

Tù Genitor cape sacra manu, patriosque Penates
Me bello è tanto digressum, et cede recenti
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Ovid. *vivo rore* dixit 4. Fastor.

His Dea placanda est, hæc tù conversus ad aras
Dic quater et vivo perlue rore manus.

Silius lib.8.

Ac vivo purgor in amne.

Ad quam superstitiosam praxim respiciens Lactant. lib.5. c.20. *Se piè sacrificasse opinantur, si cutem laverint, tanquam libidines intrà pectus inclusas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.*

205. *Medio Arno &c.* Regium hoc flumen Ethrnriam alluit; ac si dixisset, purgationem hanc in medio ejusdem, ubi aquæ profundiores, & velocius fluunt, faciendam; Sic semper servata elegantia metaphoræ innuit ex vividis, perennibusque Authorum Ethruscorum fontibus, librisque hos ità scrupolosè censere haurienda etiam ipsa minuta verba, ut quicquid aliter dictum, scriptumve fuerit, barbarum penitus sit, nil morando, an usitata, an obsoleta sint ipsa verba, quandiù sunt in ea firmissimè sententia, qua dijudicant, satis esse, imò plus quam satis, ad propriæ caulæ victoriam, quod sic, vel sic aliquis ex receptis Scriptoribus dixerit &c.

206. *Ut-*

Utque queant dulci condire poemata metro,
Ad Sorgæ latices properant, Laurumque pudicam,
Infer-

Notæ.

206. *Utquè queant &c.* Hucusque non improbandam censeo Philodemi sententiam; sed in sequentibus maximè errare autumo, quippè videtur damnare eos, qui ad optimorum Authorum, quos Linguæ, & rectè loquendi Magistros agnoscit Ethruria, opera confugiunt, ac talium imitationem respuere.

206. *Dulci &c.* Condire dulci metro, est translatum ab epulis, quas condire dicimus, cum eas sapidas, ac commendabiles facimus addito sapore salis, pinguedinis, seu aromatum; Condire autem poemata est omni elegantia, ornatu, & verborum proprietate componere.

207. *Ad Sorgæ &c.* Idest, toti incumbunt in sequendis, studendisque operibus Petrarchæ & Dantis Aligherii. Quoad primum habet Author ejus vitæ, quod *Avenionem regressus, & tædio curiæ affectus, cum solitudinem, et locum quietis exquireret, et operam tandem rebus scribendis daret, et liberius ocio frueretur, Incidit in Vallem, quam Incolæ clausam appellant &c. In ea Cœli serenitas quædam, et jucundus aspectus, Sorgiæ fonti pulcherrimo, qui ibi visitur, nomen est;* Igitur Sorgæ latices petere idem est, ac Petrarcham, qui ibi plurima elucubravit, adire. Sorgam pro Sorgia, dixit ea, qua pollent Poetæ, libertate, & ad metri commodum.

207. *Laurumque pudicam &c.* Lauræ nomine nuncupata fuit nobilis Virgo, quam pudicè Franciscus Petrarcha adamavit, ac coluit; cujus frequentissima mentio, lausque in ejus cantionibus: Sic de hac re cit. Author: *Captus etiam dum sic staret* (ad Vallem clausam propè Sorgiæ fontem) *amore Lauretæ, quam ipse ampliato nomine Lauram vocabat, et ardenter illam amavit, et multa carmina, et rithmos in ejus laudem composuit, et undique quantum ingenii valuere vires in omni genere virtutis illustrem reddidit.*

205. *Quod non lympha prius medio purgaverit Arno.*

Ut-

NOTÆ.

205. *Quod non lympha &c.* Ideſt, quod prius ab omni ſorde verborum, & locutionis ad artis regulas minus apparatæ expurgatum non ſit ſecundum Ethruſcos ſcriptores, qui magis in bene, elegan‑terque loquendo, ſcribendoque excelluerunt. Metaphora deſumpta eſt ab ipſa aquæ natura, ea ſiquidem, quicquid ſordidum eſt, abluimus, & expurgamus; forſan etiam relationem habuit Author ad luſtrationes veterum, qui ſacra facturi abluebant manus, & ſe purgabant aqua viva, putantes illa ſordes animi penitus tergi. Ità Æneas apud Virgil. lib.2. Æneid.5.

Tù Genitor cape ſacra manu, patrioſque Penates
Me bello è tanto digreſſum, et cęde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Ovid. *vivo rore* dixit 4. Faſtor.

His Dea placanda eſt, hæc tù converſus ad aras
Dic quater et vivo perlue rore manus.

Silius lib.8.

Ac vivo purgor in amne.

Ad quam ſuperſtitioſam praxim reſpiciens Lactant. lib.5. c.20. *Se piè ſacrificaſſe opinantur, ſi cutem laverint, tanquam libidines intrà pectus incluſas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.*

205. *Medio Arno &c.* Regium hoc flumen Ethruriam alluit; ac ſi dixiſſet, purgationem hanc in medio ejuſdem, ubi aquæ profundiores, & velocius fluunt, faciendam; Sic ſemper ſervata elegantia metaphoræ innuit ex vividis, perennibuſque Authorum Ethruſcorum fontibus, libriſque hos ità ſcrupoloſè cenſere haurienda etiam ipſa minuta verba, ut quicquid aliter dictum, ſcriptumve fuerit, barbarum penitus ſit, nil morando, an uſitata, an obſoleta ſint ipſa verba, quandiù ſunt in ea firmiſſimè ſententia, qua dijudicant, ſatis eſſe, imò plus quam ſatis, ad propriæ cauſæ victoriam, quod ſic, vel ſic aliquis ex receptis Scriptoribus dixerit &c.

206. *Ut-*

Utque queant dulci condire poemata metro,
Ad Sorgæ latices properant, Laurumque pudicam,
Infer-

Notæ.

206. *Utque queant &c.* Hucusque non improbandam censeo Philodemi sententiam; sed in sequentibus maximè errare autumo, quippè videtur damnare eos, qui ad optimorum Authorum, quos Linguæ, & rectè loquendi Magistros agnoscit Ethruria, opera confugiunt, ac talium imitationem respuere.

206. *Dulci &c.* Condire dulci metro, est translatum ab epulis, quas condire dicimus, cum eas sapidas, ac commendabiles facimus addito sapore salis, pinguedinis, seu aromatum; Condire autem poemata est omni elegantia, ornatu, & verborum proprietate componere.

207. *Ad Sorgæ &c.* Ideſt, toti incumbunt in sequendis, studendisque operibus Petrarchæ & Dantis Aligherii. Quoad primum habet Author ejus vitæ, quod *Avenionem regressus, & tædio curiæ affectus, cum solitudinem, et locum quietis exquireret, et operam tandem rebus scribendis daret, et liberius ocio frueretur, Incidit in Vallem, quam Incolæ clausam appellant &c. In ea Cœli serenitas quædam, et jucundus aspectus, Sorgiæ fonti pulcherrimo, qui ibi visitur, nomen est;* Igitur Sorgæ latices petere idem est, ac Petrarcham, qui ibi plurima elucubravit, adire. Sorgam pro Sorgia, dixit ea, qua pollent Poetæ, libertate, & ad metri commodum.

207. *Laurumque pudicam &c.* Lauræ nomine nuncupata fuit nobilis Virgo, quam pudicè Franciscus Petrarcha adamavit, ac coluit; cujus frequentissima mentio, lausque in ejus cantionibus: Sic de hac re ait. Author: *Captus etiam dum sic staret* (ad Vallem clausam propè Sorgiæ fontem) *amore Lauretæ, quam ipse ampliato nomine Lauram vocabat, et ardenter illam amavit, et multa carmina, et rithmos in ejus laudem composuit, et undique quantum ingenii valuere vires in omni genere virtutis illustrem reddidit.*

Infernisque petunt cariosà vocabula Bulgis.
Omne tulit punctum, Tusco qui carmine Domnam
Pro Dominà dixit; qui sævo spicula plumbo
Scit

NOTÆ.

208. *Infernisque &c.* Dantem intelligit, qui canticum inferni elucubravit, ubi varias, plurimasque bulgas, queis trusi criminum rei pœnis debitis affliċtantur, effingit; Bulga porrò sacculus ex corio, aut alia materia confectus, quo circumferunt peregrinantes pecuniam, aut alia vitæ necessaria; Ità Festus: ex earum autem similitudine bulgarum nomen Dantes tribuit cavitatibus illis, quibus vult scatere infernum ad recipiendos sontes pœnis cruciandos.

208. *Cariosa vocabula &c.* De verbis intelligit, quibus usus est ipse Poeta, quorum plurima nunc obsoleta à communi, ac etiam quorumcumq; Scriptorum usu abierunt, & ut antiquata nunc respuuntur; hinc benè cariosa nuncupantur translatè à tignis, aliisque rebus, quibus præ vetustate caries inducitur: Unde Ovid. 2. Amor. *Cariosa senectus.*

209. *Omne tulit &c.* Ex imit. Horat. in Art.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Ideſt totum opus, atque rem assecutus est.

209. *Tusco qui &c. Domna* apud Authores Ethruscos eadem, quæ *Domina* apud Latinos, à quibus derivata in nostrum idioma. Ludit Sectanus, seu potius per Sectanum Philodemus, qui in re tam modica perfectionem rectè loquendi locat; ni potius intelligas de futilibus poetastris, qui quoties aliquid simile ineptè inserunt suis cantiunculis, magnum opus perfecisse existimant.

210. *Qui sævo &c.* Poetæ finxere Cupidinem duplici telo armatum, quorum alterum aureo mucrone munitum amorem induceret in homine, qui ab eo vulneraretur; plumbeum secundum, quo quis sauciatus alteri in amando respondere, ac amare prohibitus censebatur. Hoc passim apud Poetas scribitur: Unde jocus de eo, qui meditatur se magnum quid scribere,
quo-

Scit puerum Veneris torquere, atque altera fata
Ap-

NOTÆ.

quoties hujus rei meminit, vel alterius hujuscemodi fabulæ notissimæ, tritissimaque etiam apud puerulos, qui primis grammaticæ rudimentis vacant. Proculdubiò alludit ad fabulam Apollinis & Daphnidis, quam refert Ovid. lib.1.Metam., ubi ad rem nostram de aureo, & plumbeo telo: Ibi etenim Cupido dicitur:

Eque sagittifera prompsit duo tela pharetra
Diversorum operum; fugat hoc, facit illud amorem:
Quod facit, auratum est, et cuspide fulget acuta,
Quod fugat obtusum est, et habet sub arundine plumbum:
Hoc Deus in Nympha Peneide fixit; at illo
Læsit Apollineas trajecta per ossa medullas.
Protinus alter amat; fugit altera nomen amantis.

211. *Scit puerum &c.* Idest filium; Variæ de matre Cupidinis sententiæ, quas legere est apud Lilium, & Natalem Comitem in Mythol., ubi fabularum discrimina; Addo Ludov. de la Cerda in comm. ad Virgil. 1. Æneid., ubi elucidans locum illum, quo inducitur Venus Cupidinem alloquens his verbis:

Nate, mea vires, mea magna potentia, solus.

refert Poetas, & alios fabulatores, cum repræsentant unum tantum Amorem, tribuere illi matres diversas; cum duos semper Venerem: cum multos, uni Cupidini Venerem, reliquis Nymphas; Firmat primum ex Hesiodo, qui eum filium facit ex Chao, & Terra; ex Simonide, qui Venerem & Martem ei parentes tribuit; ex Alcæo, qui ex Lite, & Zephyro ortum dicit; ex Sappho, quæ genitores assignat Venerem, & Cœlum; tandemque ex Alcmœone, cui natus scribitur ex Zephyro, & Flora: Alterum notat ex Ovid.1. Fastor.

Alma fave, dixit, geminorum mater Amorum.

Et ex Horatio.

Quam vocat mater geminus Cupido.

Appellat famam, mortem, funusque secundum.
Ast ego jejunos reputo, cerebrique minores,
Quos

NOTÆ.

Hi enim (ut qui duos tantum exhibent) utrique dant matrem Venerem. Tertium ex Claudian. qui multos producens, unum tantum dat Veneri, reliquos Nymphis. Canit enim;

Mille pharetrati ludunt in margine fratres:
Ore pares, ævo similes, gens mollis Amorum.
Hos Nymphæ pariunt, illum Venus aurea contrà
Edidit.

Venus tamen communiori calculo tanquam mater Amori assignatur, quæ enim Venus apud veteres, nisi pulchritudinis, deliciarum, & voluptatum omnium Dea? Unde apud Virg. loc. cit. Amor ejus vires, & ejus potentia nuncupatur, quia ut ait Plutarch. ἐν Ἐρωτ. διαλόγῳ ἀψίκορος ἡ τῆς Ἀφροδίτης χάρις ἔρωτος μὴ ἐπιπνέοντος: *Languida est, et fastidiosa Veneris gratia Cupidine non spirante*. Ibidem rem firmat comparatione, ait enim tenebrosam esse terram absque Sole, & Venerem μὴ παρόντος ἔρωτος, *absente Amore*. Sed de his satis.

211. *Atque altera fata &c.* In Triumpho Famæ Divinus Franciscus Petrarcha famam sic appellavit;

Chiamasi Fama, et è morir secondo.

ea videlicet ratione, quia sicuti fama est nova vita, qua Viri illustres post mortem vivunt; cum sæpè contingat post longum temporis effluxum ipsam famam intercidere, merito ab Ethrusco Poeta secundum funus nuncupatur. Quo verò ad sensum Authoris, videtur ineptos quosdam nostræ ætatis Poetas mordere, qui statim ac suis cantilenis inseruerint dictum aliquod præclarum veteris Scriptoris illius famam se putant assequutos.

213. *Ast ego &c.* Verba Philodemi de his ridiculis scrupulis hominum in re minima. Primò igitur vocat jejunos, secundò cerebri minores. De utroque singillatim.

213. *Jejunos &c.* Idest, sterili ingenio præditos, & omni virtute, atque doctrina vacuos, prout jejunus dicitur, qui cibum non gustavit, ac si pari ratione itidem jejunus sit ille, qui

nequi-

Quos vanus captat titulus, nomenque Poetæ,
Traditus & fastis error. Pia thura Camœnis
Per-

Notæ.

nequidem primis labris aliquam scientiam attigerit, unde de terra sicca & sterili bene Virgil. *jejunam glaream* dixit; Jejunum animum pro languido, & imbecilli posuit Cic. 4. Philip.. Itidem & *jejuna oratio* sæpe nuncupata, quæ copiosæ, & plenæ apponitur.

213. *Cerebrique minores &c.* Pro stultis accipe, seu ad minimum pro ineptis; nam cerebri minores, qui cerebri vitio laborant, quique apud Italos dicuntur *haver poco cervello*; Nam cum cerebrum sit sensus arx, & mentis regimen, inde pro stulto accipitur, qui eo vel infirmatur, vel prævia aliquali exsiccatione minuitur, & flaccescit.

214. *Quos vanus &c.* Qui sibi usurpant nomen, & titulum Poetæ, vel qui hujus nominis, tituli que amore rapiuntur, proximè ad sensum Cic. in Pison. *Inania sunt ista, captare plausus, vehi per urbem, conspici velle.*

214. *Titulus, nomenque &c.* Titulum intellige pro dignitate, nomen pro gloria, atque fama: Itàut sensus sit; ego Philodemus stultos reputo, qui sibi tribuunt dignitatem, & gloriam Poetæ, cum vix, ac nedum vix prima poeseos elementa noscant.

215. *Traditus &c.* Idest, quædam inveterata opinio, & præjudicata sententia minimè fidelis & prudens, sed falsa, & erronea, quæ malum maximum hominibus est, ut inquit Demosthenes.

215. *Pia thura &c.* Postquam Philodemus in alios, qui sibi nomen Poetæ usurpant indebitè, acriter insurrexit, de se gloriabundus agit; seque plurimum Musis debere jactat, ideòque se sacra eis persolvere paratum pro gratiarum actione, quod se immortalitati sacraverint, & suprà omnes Ethruscos Poetas tam veteres, quam modernos evexerint.

215. *Camœnis &c.* Finguntur Poetæ esse Sacerdotes Musarum. Testes profero, Horat. lib.3. Ode 1. de se.

Carmina non prius
Audita Musarum Sacerdos
Virginibus, puerisque canto.

Virg.2. Georg. vers.475.

Me verò primum dulces antè omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti perculsus amore
Accipiant.

Propert. lib.3.

Primus ego ingredior puro de fonte Sacerdos
Itala per Grajos Orgia ferre choros.

Et Ovid. 3. Amor. Eleg.7.

Ille ego Musarum purus, Phœbique Sacerdos.

Quod autem dicat thura, & cinnama adolere, id pertinet ad ritus veterum sacros; Adolere est verbum sacrorum, nam eo utuntur Lucretius lib.4., Virgil. Eclog.8., & passim alibi, aliique, ubi de re hac. Thus vero, & alia suffimenta in sacris adhibita testantur Virgil.5. Æneid. vers.744.

Pergameumque Larem, et canæ penetralia Vestæ
Farre pio, et plena supplex veneratur acerra.

Et Eclog.8.

Verbenasque adole pingues, et mascula thura.

Arnob. noster lib.7. *Non si tu mille pondera masculi thuris incendas, cœlumque hoc totum redundantium vaporum nebulositate claudatur &c.* Unde quia nullum sine eo sacrificium fiebat, censuere aliqui, nec incongruè quidem, thus nomen accepisse ἀπὸ τοῦ θύειν, quod est *sacrificare*. Ritus hujuscemodi antiquitatem vetustissimus Herodotus pandit, qui lib.1. scripsit, Babylone in Jovis templo mille quot annis talenta thuris adoleri solita; Item Athen. lib. 12., apud quem Empedocles de Venere Paphia ait:

Nullum ex Diis prorsus illi venerabuntur,
Non Jovem Regem, non Saturnum, non Neptunum:
Sed Reginam Venerem, quam Sacris statuis placabant
Animalium picturis, unguentis varia spirantibus
Sinceræ myrrhæ suffitu, et thuris suaviter olentis,
Effuso in pavimentum melle flavo libantes.

Con-

Persolvam, sanctisque adolebo cinnama flammis,

Quod

NOTÆ.

Consonè Virgil. lib. 1. Æneid. de eadem Venere.

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Læta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ.

Et antè eum Homerus 8. Odyss.

Illa verò ad Cyprum pervenit ridens Venus
In Paphum, ubi lucus vaporansque ara.

Illud & refert Pindar. Od. 7. Olymp., quod Oraculum Apollinis reddatur εὐώδεος ἐξ ἀδύτου: ex quibus fortasse eluditur sententia Plinii lib. 13. cap. 1., & Arnob. sentientium thus novellum fuisse in sacris: Ille etenim *Iliacis temporibus thure minimè supplicatum* asserit: Ille nullam *thuris mentionem temporibus heroicis* factam, nec Numæ ævo convenire: quandoquidem de ipsissimis Heroum temporibus loquuntur Herodotus, & Homerus, quibus addo Macrobium, apud quem annotatur, Ægyptios, à quibus derivata sacra ad Græcos, & Trojanos thure Deos suos placasse, atque hos ex Mosaicis ceremonis sumpsisse, & in prophanam religionem induxisse probabile est; In lege enim Mosaica cautum, thus in Sacrificiis super altare adoleri, passim in sacris libris habetur.

216. *Cinnama &c.* Plinius lib. 12. cap. 19. refert Cinnamum esse fruticem nascentem apud Gebanitas in finibus Troglodytarum, præstantissimum exundantem odorem, quod & ipsum Cinnamomum dicitur. Inde argumento est de quolibet odoramentorum genere ad suffumigationes apto dicere voluisse Philodemum, qui in thure lacrymas arborum, in Cinnamo ligneam eorum materiem, odoramentum autem utrorumque supposuit in Musarum sacrificiis.

216. *Sacris flammis &c.* Plures habentur rationes, ex quibus flammæ sanctæ dicendæ sint; primò quia in igne divinitas excogitata fuit, de quà re alibi dictum; secundò ex eo quod ad sacra adhibito multa religio: Illud enim in more fuit, nefas esse ignem ad sacrificia accendi ex igne prophano, sed ex eo,

 qui

Quod mihi ſorte datum craſſas domuiſſe tenebras
Lam-

NOTÆ.

qui ex præcedenti ſacrificio aſſervatus fuerit, ſacerque idcircò factus. Ità Phœdrus in fabul.

Itàque hodiè nec lucernam de flamma Deum,
Nec de lucerna fas eſt accendi Sacram.

Ubi habes minime flammam prophanam excitare licuiſſe ex ſacra, ſicuti nec ex prophana ſacram. Favent Virgil. 8. Æneid. verſ. 542. ex Latinis.

Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat, externumque Larem, parvoſque Penates
Lætus adit.

Et ex Græcis Callimachus in Hymn. Apollinis.

ἀεὶ δέ τοι ἀέναον πῦρ
Οὐδέ ποτε χθιζὸν περιβόσκεται ἄνθρακα τέφρη.

Abditus aris
Lætior eluxit ſtructos ſuper ignis acervos.

Hic obiter ſubdam, in toto hoc Satyrarum contextu miram Sectani artem, loquendi proprietatem, & elegantiam, ſententiarum gravitatem, jocos, lepores ſervatos apprimè eſſe: nec tamen omninò, ut forſan decebat, diutiùs in laudibus ejuſdem permanſi; At hunc locum perpendens, non potui non eum magis mirari, quantum ſemper rei, de qua agit, ſe mirificè accomodet. Acturus de re ſacra ne minimum quidem verbum, quod ad eam non pertineat, ſcripſit, eaque elucidavit proprietate, ac elegantia, qualem forſitan nullam majorem apud veteres Scriptores legere eſt: Hinc *Pia thura, & cinnama* in ſacrificio Muſarum, *adolere, ſanctis flammis*; quis unquam duorum verſuum complexu tanta, ac tam bellè expreſſit? ut nulla linea deſit, quin ad perfectam ſacrorum veterum normam, & regulam explicandam feliciter progreſſum fuiſſe meritò fateamur.

217. *Quod mihi ſorte &c.* Quod mihi fortunæ munere conceſſum: Ità Philodemus.

217. *Craſ-*

Lampade Palladiâ. Non jactet Ethruria Vates;
Nam si fortè meos vellem prompsisse libellos
Bucolicos, poterit passas Aligherius uvas
Cin-

NOTÆ.

217. *Crassas domuisse &c.* Translatum ab equis, aliisque animalibus, quæ domare dicimus, cum ad mansuetudinem cogimus; Hinc domare crassas tenebras, est earum obscuritatem pellere lucis successione; in nostro casu intellige de tenebris ingenii ex ignorantiæ nebulis, quas depulsas à se narrat Philodemus, non studio, non labore, sed vi, virtuteq; Lucis universalis, qua ad omnium virtutum, scientiarumque culmen se evectum profitetur, ac si Numinis cujusdam illapsu communicatæ fuerint.

218. *Lampade Palladia &c.* Lampada pro ipsa luce, de qua statim supra, dictum agnosce; Dixit Palladiam ad explicandum clarè de qua luce intelligat; Nàm [Pallas sapientiæ Dea, quæ ideò ex Jovis cerebro sine matre nata à Poetis fingitur, quia liberalibus artibus, & disciplinis credatur præsidere, quæ non ex invento humani ingenii, sed ex inhexausto divinæ sapientiæ fonte creduntur dimanasse. Ita lampas, seu lux Palladia, quæ à Luminosis Universalis nuncupatur, ex eo quia prædicent superiori lumine potiùs infusam, quàm arte acquisitam.

218. *Non jactet &c.* Prosequitur Philodemus laudes suas, seque omnibus Ethruscis Poetis excellentiorem, sed tamen modestiorem dicit,

219. *Nam si fortè &c.* Excellentiam probat ex suis Bucolicis, modestiam verò, quia latere sinit, nec in lucem prodire patitur. Minas tamen simul miscet; itaùt sensus sit: Nolim Ethruriam de suis Poetis superbire, quia si aliquandò promam meos Bucolicos versus, quos servo, sanè videbit gloriam hanc, quam sibi usurpat, illi indebitam, mihi verò tantùm convenire.

220. *Poterit &c.* At quid faciendum de Poetis, qui Ethrusco scripserunt idiomate, famamque maximam ex suis operibus acquisivere? Audi Philodemum: Dantis Aligherii opera

vi-

Cingere, & accensâ volitare Petrarcha papyro,
Romuleæ festis cum lucent ignibus arces,
Aligerique micant mediâ de nocte Colossi.
O Lupe, me Castor, sileas; ne pigra Tonantis
Ful-

NOTÆ.

vilissimo ministerio prostituentur; videlicet involvendis vuis passis, aliisque similibus rebus destinabuntur.

221. *Et accensâ &c.* Iterum ausculta: Francisci Petrarchæ elucubrationes, celeberrimique rythmi insumentur in conficiendis tubulis illis, qui pulvere pyrio certâ arte parato repleti, in pervigilio Principis Apostolorum, ac ejus festo accenduntur, vique accensi ignis ad volatum coguntur; quod & fieri solet in majoribus festivitatibus ad ostendandam lætitiam ob diei celebritatem.

222. *Romuleæ &c.* Romuleas arces, idest Romanas, pro Mole Hadriana in arcem conversa Summorum Pontificum curâ: In ejus enim vertice hi ignes accenduntur non solùm vespere pervigilii, & festivitatis SS. Petri, & Pauli, sed præcedenti, ac ipsàmet anniversaria nocte Coronationis Pontificiæ.

223. *Aligerique &c.* Pons in prospectu Hadrianæ Molis ornatur ab utroque latere colosseis statuis Angelos repræsentantibus, studio, ac impensâ Clementis Noni Pont. Max., cujus pietatem, doctrinam, ac liberalitatem, præcipuamque in ornanda Urbe curam adhuc hominum ora deprædicant, & semper admirabitur posteritas. Cum itaq; in hujusmodi festis noctu lampades in gyrum accendantur, ipsoque in ponte magna vis ignium erumpat, meritò dixit Author, Aligeros colossos micare.

224. *O Lupe &c.* Hic finis Lupo narranti, quid in conventu Philodemico gestum, atque dictum fuerit; forsan alia supererant dicenda, sed iræ impatiens Sectanus, ulteriùs tot inepitias referre, silentio imperato, ei prohibuit.

224. *Me castor &c.* In imponendo silentio jusjurandum addit, ut majorem vim sententiæ addat. Formula hæc jurandi usitatissima apud veteres, & compendiosè idem erat, docente Fe-
sto,

225. *Fulmina sollicites, alienaque crimina sentem*

Effi-

NOTÆ.

sto, ac si dictum fuisset: Ita me Castor adjuvet. Exemplum propono ex Terent. in Hec: *Salve me Castor Parmeno*; ubi Donatus; *Olim salutantes addebant jusjurandum*.

224. *Ne pigra Tonantis &c.* Nè has proferendo blasphemias cœlestem ultionem experiaris, quæ quò tardior, eò gravior; Hinc Valer. Max. lib. 1. *Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira, et tarditatem supplicii gravitate compensat.*

225. *Fulmina &c.* Fulmen ignis è nubibus est, quod Jovis telum dixere Poetæ, *rubrum* sanè, *&* *sanguineum*, ut scribit Acron in illud Horat. *Jam satis terris &c.*, undè Calaber lib. 14. vocat eum ὀλοὸν κεραυνὸν, βροντὴν στονόεσσαν, *perniciosum fulmen tonitrum mœstificum*. Hoc autem ferire solitum nocentes omnium mens est, qui apud Ethnicos scripsere; Indè ad puniendos Græcos prompta Pallas apud Euripid. in Troad. gloriatur, quod sibi promissum fuerit à Jove fulmen, inquiens:

Ἐμοὶ δ' δώσειν φησὶ πῦρ κεραύνιον

Βάλλειν Ἀχαιοὺς

Mihi verò daturum se dixit ignem fulmineum

Ad feriendos Græcos.

Quo referendus Senec. in Agamen.

Fulmine irati Jovis

Armata Pallas.

Mitto cuicumque Numini suum fulmen tributum fuisse, uti de Pallade Flacc. 4. Argon., de Junone Servius, & Statius, de Vulcano idem Servius, de Marte Plutarch. ἐν ἐρωτ., & sic de aliis; nam non est hujus loci hæc differere. Unum addo quadruplex fulminum genus agnitum fuisse, teste Servio, videlicet *Disjiciens, Transfigens, Corripiens, Infigens*; Quod totum repræsentatur à Virgilio lib. 1. Æneid., ubi de Pallade:

Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem

Disjecitque rates, evertitque æquora ventis.

Illum expirantem transfixo pectore flammas

Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.

Uti

Efficiant. Tantum ne superba cucurbita frontem
Erigit è limo, fœdasque è stercore vires
Colligit, ut ramos tendat, Cœlumque lacessat?
Na-

Notæ.

Ubi habes exercitium totius hujusce carnificinæ: *Dissecit vatem, transfixo pectore, corripuit turbine, infixit scopulo.*

225. *Alienaque crimina &c.* Et tanquam reus, & particeps alieni delicti ad pœnam voceris.

226. *Tantum ne &c.* Irà majore abripitur Sectanus, quàm continendi impotens evomit, exageratque contra homuncionis intolerabilem petulantiam, atque superbiam, qua Cœlum ingredi, & sidera penetrare præsumat, qui vix se è terra, atque è luto queat attollere, & serpat, quasi cucurbita.

226. *Superba cucurbita &c.* Idest; Exclamat: Tantum ne vanus, & superbus homo, quique veluti cucurbita à limo, & à stercore vires quascumque suas agnoscit, & habet, audet, ut frontem astris inserere, ramos in altum tendere, & Cœlum vertice tangere velit? Cucurbitam superbam dixisse Sectanus puto, non tantum quia longè serpit, foliorum, fructuumque magnitudine, multitudineque luxurietur, ac omnes quantumvis maximas arbores superet; sed quia cucurbita pro homine insano, stulto, vanissimoque accipitur, ut iàm dictum fuit Satyr. 1. not. 81.

226. *Fronte &c.* Naturam cucurbitæ respicit, cui serpere, non se in altum erigere est; & in limosis, stercoratisque agris nascitur.

228. *Ut ramos tendat &c.* Quasi annosa quercus ramos in sublime tendat, & sui cacumine, velut Celum lacessere videatur. Similitudinem, & metaphoram aptissimè servat, nam nemo melius de superbo, & ambitioso, sed tamen vulgari homine, qui de se nimis altè, sed tamen vanè præsumat.

228. *Cœlumque lacessat &c.* Ultra præcedentem hujus loci explicationem illud dici potest, quod lacessere Celum sit eum irritare, tantos, totque Poetas insignes lędendo, & tantæ ambitio-

Naviget Antyciram, tenui si nascitur herbà
Elleborum; celsas fas est superare cupressus,
Roboraque, & Cajo prognatas Consule quercus,
Quæ

NOTÆ.

bitionis conatibus ultra modestiæ limites egrediendo; nam, ut dixi, Poetæ Musarum Sacerdotes, sacri, ac Diis chari habiti fuere; ambitio autem, & superbia, quam *parentem superstitionis* vocat Phavorin. apud Stob. *et principium hæresis* dicit Sanctus Greg. 3. Moral. *nos à Deo separat*, ut rectè admonet S. Augustin. de Morib. Eccles. Cathol. cap. 1., *et fidei maxime resistit*, teste eod. in lib. exposit. ad Galat. Nulla autem ratione Philodemo superbiendum docuit Sectanus Sat. 2. penè per tot., eam si lubet consule.

229. *Naviget Antyciram &c.* Elleborum in Antycira nasci jam dictum, nec repeto; Quam benè, eleganterque, emphaticè tamen, & prout Satyrum iratum, & furore percitum Apollineo decet, sententiam suam augeat noster Author, cuicumque legenti in comperto est. Quid igitur? Vesaniæ Philodemi tantam ambitionem tribuit; stultitiam hanc non vulgarem exageraturus, & ejus repręsentaturus magnitudinem, majora, efficacioraque antidota necessaria contendit, quam ipsum elleborum, qui etsi malo huic medendo aptum sit, attamen non satis Philodemico. Exclamat igitur, & quidem mirà elegantià, ac vi in dicendo, exclamat inquam; Naviget, & redeat Antyciram suam, natale solum elleborum, si è tenui herba nascitur; tantus enim est Philodemi furor, ut nil prodesse ei valeat humilis frutex, mollis herba, tenue virgultum; Quicquid enim pro medicamento Calabri vesanię curandę parandum est, quercuum, roborum, & cupressuum altitudinem, & crassitiem æquare opus est; Maximis, non minimis antidotis utendum.

231. *Cajo prognatas &c.* Idest annosas, & in maximam proceritatem elatas. Imitationem duxisse crederem ex Juvenal. Satyr. 5., ubi notat vinum vetustate commendari, amphorasque ipsas

Quæ Calabra prodesse tuti medicina laborat.
Quid tibi cum puro vecors sermone? Quid audes
Immundo Ethruscas labro fellare Camœnas,
Et sacros Vates, sanctissima nomina, nugis
Im-

NOTÆ.

ipsas, queis servabatur, nomine Consulis ad indigitandum annum solitas consignari. Undè ait;

Ipse capillato diffusum Consule potat.

Ac si dixisset antiquo Consule, quia veteres intonsi erant, & promissos crines, & comam prolixiorem nutriebant, prout observat Brodæus 1. Miscell. cap. 3. Ita quercus prognatæ Cajo Consule antiquissimæ sunt, ac si dicantur anno ejus Consulatus consignatæ.

232. *Quæ Calabra &c.* Censeo intelligendum de malagmate, quod stultorum capiti applicant Medici, vulgò *Cerote:* [illegible].

133. *Quid tibi cum puro &c.* Ad eumdem Philodemum sermonem dirigit, & eum tanquam vecordem iterum taxans, de ignorantia purioris Linguæ Ethruscæ arguit; Sensus, & vis hujus sententiæ est; Quid tibi, Philodeme, rei est cum puritate, leporibus, ac elegantiis idiomatis Ethrusci, qui natus, & educatus inter Calabros, non nisi barbaros, rudesque illius sermonis idiotismos benè, rectèque noscere potuisti?

233. *Quid audes &c.* Undè nam tanta tibi audacia, ut non verearis Ethruscas Musas tuis improbis verbis corrumpere, Virginalem earum puritatem, candoremque obscœnis labro, & ore contaminare, ac quasi inhonestissimas Meretrices prodere?

235. *Et sacros vates &c.* Quin & Poetas, quorum non solùm personas, sed etiam nomina, ceu sanctissima, & nulla non laude digna singulari veneratione prosequimur; qua nam fronte inter tua scurrilia carmina recenses, & improbà censurà eos damnas, communibus omnium eruditorum vocis repugnans, & ju-

Immiscere tuis? Ubi nam liber? Ede beatos
Bucolicos, Philodeme, modos, membranaque vi-
ctrix

Ex-

Notæ.

justissima Doctorum suffragia improbo calculo redarguens, aut injustitiæ, aut falsi, aut tandem ignorantiæ?

135. *Nugis &c.* Quid nugæ sint, jam explicavimus: Hic autem nugas hasce pro ipsis Philodemicis carminibus ponit, ac si agnoscat in iis tantùm nugatoria, inepta, & ludicra.

235. *Ubi nam liber &c.* Liber videlicet Bucolicorum, de quo statim infra; Instat, ut edat, & publici juris faciat, quo possit de eo judicium ferri solemne, & publicum.

236. *Ede beatos &c.* Animum addit, suadetque, ut tandem producat. Advertendum tamen illud *ede* hoc loco non dictum imperativo modo, sed esse verbum, velut enixè deprecantis, ac efficacius hortantis.

236 *Beatos &c.* Quibus videlicet est omne bonum nullo adjuncto malo, ut explicat Cic. lib. 5. Tuscul. inquiens; *Hos existimo beatos, qui sint in bonis nullo adjuncto malo.* Hoc tamen scopticè à Sectano dictum puta, ac respondere Italico joco, quo falsè in eumdem sensum accipiuntur dictiones illæ; *Di pure questa beata canzone*, & simile in communi praxi frequentissimum, quæ supponunt petulantiam recitare cupientis aliquid ineptum, ac impatientiam alterius, qui quasi per vim ad id audiendum, eo pertinaciter instante cogatur, & invitus, & nauseans assentiatur.

237. *Bucolicos &c.* De Bucolicis Philodemi plura passim in his Satyris; ea adeat Lector.

237. *Modos &c.* Modus, qui propriè mensura, ad poeticam regulam trahitur pro mensura illa, quam Poetæ in suis carminibus servare præcipiuntur, & solent, ut ea voci canentium concinnè respondere queant; Faciunt Cic. in lib. de Consil., quod fragmentum est apud Boer. lib. 1. Musar. *Tarditate mo-*

do-

Quæ Calabra prodesse tuti medicina laborat.
Quid tibi cum puro vecors sermone? Quid audes
Immundo Ethruscas labro fellare Camœnas,
Et sacros Vates, sanctissima nomina, nugis
Im-

NOTÆ.

ipsas, queis servabatur, nomine Consulis ad indigitandum annum solitas consignari. Undè ait;

Ipse capillato diffusum Consule potat.

Ac si dixisset antiquo Consule, quia veteres intonsi erant, & promissos crines, & comam prolixiorem nutriebant, prout observat Brodæus 1. Miscell. cap. 3. Ita quercus prognatæ Cajo Consule antiquissimæ sunt, ac si dicantur anno ejus Consulatus consignatæ.

232. *Quæ Calabra &c.* Censeo intelligendum de malagmate, quod stultorum capiti applicant Medici, vulgò *Cerote: ἀλοιφὴ ἐν ταῖς ξύραις*.

133. *Quid tibi cum puro &c.* Ad eumdem Philodemum sermonem dirigit, & eum tanquam vecordem iterum taxans, de ignorantia purioris Linguæ Ethruscæ arguit; Sensus, & vis hujus sententiæ est; Quid tibi, Philodeme, rei est cum puritate, leporibus, ac elegantiis idiomatis Ethrusci, qui natus, & educatus inter Calabros, non nisi barbaros, rudesque illius sermonis idiotismos benè, rectèque noscere potuisti?

133. *Quid audes &c.* Undè nam tanta tibi audacia, ut non verearis Ethruscas Musas tuis improbis verbis corrumpere, Virginalem earum puritatem, candoremque obscœnis labro, & ore contaminare, ac quasi inhonestissimas Meretrices prodere?

135. *Et sacros vates &c.* Quin & Poetas, quorum non solùm personas, sed etiam nomina, ceu sanctissima, & nulla non laude digna singulari veneratione prosequimur; qua nam fronte inter tua scurrilia carmina recenses, & improbà censurà eos damnas, communibus omnium eruditorum votis repugnans, & ju-

Sed latitat, timidusque sinu prodire recusat
Authoris codex, & sparso palpitat auro
Pallidulus. Jàm non tibi proderit umbra lacernæ;
Inspexisse juvat, populoque ostendere chartas
Stul-

Notæ.

labe tabescunt; Utinam etiam nostris temporibus;

Omnis non vicus abundet
Tristibus obscœnis.

239. *Sed latitat &c.* Idest, sed adhùc in occulto permanet, & prodire in publicum expavescit codex Philodemicus.

240. *Et sparso &c.* Et aurum, quo consperſus est, non decorem ejus pandit, & gloriam auget, sed pallorem ex timore indicat; nàm pallidus, ut plurimum, qui metu tenetur immani, sanguine ad interiores partes recurrente, ex quo pallor amantibus tributus, quibus assiduus timor rem amatam amittendi, continuàque anxietate, & zelotypià cruciantur, quod advertit Ovid. 2. de Arte:

Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti.

240. *Palpitat &c.* Palpitatio propriè cordis est, quando frequenter ex timore movetur, & concutitur. Translatè ad librum hunc dictum est, non enim inanimatis convenit, nisi metaphoricè sumptum.

241. *Jàm non tibi &c.* Dixerat supra Satyricus noster librum hunc in Philodemi sinu latitare timidum, & prodire nolle: Nunc quasi vim illaturus, atque coacturus ad prodeundum e latebris, quibus abscondebatur, subdit nil ei profuturam umbram togæ Philodemicæ, quin ulterius in tenebris manere debeat.

242. *Inspexisse juvat &c.* Conveniens, & necessarium eum pervidere, & diligenter considerare, ac etiam populo ostendere, qui de eo sententiam ferat.

Stultitiæ pingues, vacuæque insomnia mentis.
Principio famam Baccone lucratus inemptam
Se nova divina jactat præcepta poesis

Tra-

NOTÆ.

243. *Stultitiæ pingues &c.* At hoc judicium iàm perfectum est; nil nisi stultum, nil nisi inane, & somnio simile in illis chartis invenire, & admirari est. Chartas porrò stultitiæ pingues est idem, ac dicere exuberanter refertas infinitis ineptiis; Dicitur enim pingue pro fecundo testante Virg. lib. 4. Georg.

Et pingues hortos.

243. *Vacuæque &c.* Mens vacua idem est, ac inanis, ac nihil continens solidæ eruditionis, & doctrinæ.

243. *Insomnia &c.* Idest phantasmata, quæ noctu dormienti obiiciuntur: Insomnia crederem forsan idcircò dixisse, quia cum insomnium sit, quod figuris tegitur, & velatur ambagibus, nonnisi interpretatione intelligendis, maximè Bucolicis hisce convenire certum est, quibus nil nisi obscurum, mysteriis abundans, & penè oraculis simillimum, prout de Pane ex antro prodeunte, de Virgine catenata, & similibus jactat Philodemus, qui utinam reconditos tantarum rerum sensus aliquandò pandat, & huc usque aliis impenetrabiles ambages reseret.

244. *Principio famam &c.* Undè autem hæc omnia hauserit, jàm patefacit Sectanus; electione videlicet Bacconis, è cujus sententiis famam ab initio sibi conciliavit, ac nomen Calaber.

244. *Lucratus inemptam &c.* Idest, nullo studio, nulloque labore, nec pretio acquisitam, quippe superni luminis influxu, ac per universalem lucem donata.

245. *Se nova &c.* Præsumit se tradere posse nova, & nunquam antea agnita præcepta de arte poetica, quæ quid divinum sint, & ultrà ipsas naturæ, artisque vires operentur, influantque sapientiam in humanum intellectum.

245. *Divina &c.* Iterum ad Lucem universalem, quâ è Cœlo in mentes humanas illabente fiunt (ità Philodemus) statim Poetæ, Philosophi, cæteraque otiosorum turba momento

tem-

Tradere. Gaudete, ò pueri, nàm torva Magistri
Hinc facies aberit, ferulæ, coriumque sonorum.
Vos

NOTÆ.

temporis quarumcumq; sibi libuerit scientiarum perfectionem, nedum cognitionem adipiscitur.

246. *Gaudete &c.* Jocum prosequitur, & jure gaudium annunciat illis, qui si præcepta Philodemi servaverint, absque Preceptoris alicujus ope, absque ferula, absque tedio, laboreque versiculos scribendi, & quidem perfectissimè, artem addiscent.

246. *Nam torva Magistri &c.* Ideſt severa, tristis, atq; gravis facies Præceptoris.

247. *Ferulæ &c.* Ferulæ usum apud Magistros, & Pedagogos semper fuisse probat illud Juven. Sat. 7.

Metuens virgæ jàm grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus.

Velim accipias ferulam pro virga, qua manus puerorum feriuntur, undè & nomen habet, ut placet Grammaticis; Adde Juvenal. eumdem Sat. 1.

Et nos ergo manum ferulæ subduximus.

Et Col. *Nec manibus mites ferulas*, & iterum; *Ferulæque minaces plantantur*; Has meritò, & eleganter nuncupavit Martial. lib. 10. sceptra Pedagogorum.

Ferulæque tristes, sceptra Pedagogorum
Cessent.

247. *Coriumque sonorum &c.* Aliud ferularum genus, quo secundùm hodiernam praxim utuntur Patres Soc. Jesu in Scholis ad emendandos, corrigendosque pueros. Hæ ferulæ sunt membranaceæ, confectæ videlicet ex membranis in longas lineolas sectis, simulque contortis, veluti funiculis pluribus unà junctis; Apud alios mos hic diversus est, nàm non desunt, qui eas è corio bubulo conficiant; Hæc sunt, quæ tantùm antiquitùs ad servos vilissimos verberandos, si fortè in aliquem errorem, seu scelus incidissent, adhibebantur; Cujus rei plurimus testis est Plautus i. Pœnul.

In tergo meo tres facilè corios contrivisti bubulos.

 In

Vos nimium Philodemus amat, minimoque labore

Scri-

Notæ.

In Mostell. act.4. scen.1.

Castigabis eos bubulis exuviis.

In Sticho act.1. scen.2.

Vos monumentis commonefaciam bubulis.

In Aulula. act.4. scen.1.

Abstinebit censione bubulâ.

Ideſt verberibus lori bubuli, cujus censurâ in servos animadvertebatur, ut notat Casaubonus ex Turneb. lib. 24. cap. 23., addens, quod censio, quæ propriè est extimatio τίμησις, hic sit animadversio, ζημία.

247. *Sonorum &c.* Ideſt obstrepens, & crepans, ut de eo Plaut. in Trinum. act.4. scen.3.

Bubali in te cottabi crepent.

Ubi te admonitum volo, amice Lector, quod Græci in conviviis solebant è poculo reliquias vini arte quadam in terram elidere, ut sonum redderent, vel (ut Cic. de eodem 1. Tuscul.) *resonarent*; idque κοτταβίζειν, *facere cottabum* vocabant. Quo respiciens Plautus *cottabos bubulos* facetè vocat, vel plagarum crepitus, qui eduntur, cum servi corio bubulo cęduntur; vel lora ipsa, quibus verberantur. De hoc ludicro convivali multi multą tradiderunt. Atheneus lib. 10., & maximè 15. rem ex professo tractat pag.666. & seqq. edit. Casaubon., accuratè autem, totum expendunt Lipf. Antiq. Lect. lib.3., & J.Parrhasius de reb. per Epist. quæsitis: Illud postremò addo ex præcedentibus resultare, quod ferulæ ictus à Magistris discipulorum manibus infligebantur, ut apertè Juven. loc. cit.; impingebantur autem verbera servorum tergoribus bubulo corio ex Plaut. in Penul. jàm adducto.

248. *Vos nimium &c.* Amori erga pueros id tribuit, & rectè; quandoquidem viam invenit eos tam facilè erudiendi sine labore, & sine morą.

249. *Scri-*

Scribere versiculos Calabro Doctore licebit.
Jàm valeant numeri, valeat pede regula certo,
Et cum Spondæo currat confusus Jambus.
Ipse docet faciles Helicone ciere Sorores,
Quo-

NOTÆ.

249. *Scribere versiculos &c.*. Ideft, ità minimè cunctanter, nec vestris curà, & tædio evenietis excellentissimi Poetæ, si præceptis Doctoris Calabri obsequentes eritis; nec tantùm temporis, sub exitus incerti timore, insumetis in addiscenda ratione faciendi versiculos, ut sub vulgarium Præceptorum disciplina, & praxi solet accidere.

250. *Jàm valeant &c.* Hunc Magistrum igitur si vobis sequi placet, non amplius numeri in carminibus côquirendi sunt, idest, quæ syllaba brevis, quæ longa, quæ communis, quæve metri regula, & harmoniæ ratio.

250. *Valeat pede &c.* Latini versus per pedes, Italici per syllabas metiuntur: Quamvis autem expresse de primis sermo sit, tamen etiam ad hos refer, quandoquidem pedes sunt legitimæ carminum dimensiones, secundùm quas Latini dicunt carmen heroicum sex habere pedes; Pentametrum, Phaleucium, & Sapphicum quinque &c. Metaphora autem videtur sumpta ab animalium pedibus; nàm ut illa suis pedibus moventur, ità etiam carmina suis quibusdam incedunt pedibus; aut certè à mensuræ genere, quæ pes vocatur, quod carmina suis pedibus, veluti mensuris quibusdam dimetiantur. Inde apud nostrum Satyricum *regula pede certo*, quia cuique carminum generi sua mensura certa, & determinata tribuitur.

251. *Et cum Spondæo &c.* Dic, nec quidem ullus ordo in ipsis pedibus disponendis servetur, itàut Spondæus, qui convenit heroicis carminibus confundatur cum Jambo, qui eis minimè debetur, sed potiùs Comędie proprius est; Spondæum agnosce ex duobus syllabis longis constantem; Jambum verò ex priore brevi, & secundà longà. In re cuicumque Poesis studioso notissimà non moror.

152. *Ipse &c.* Ipse videlicet Philodemus est, cui tantum mu-

Vos nimium Philodemus amat, minimoque labore

Scri-

Notæ.

In Mostell. act.4. scen.1.

Castigabis eos bubulis exuviis.

In Sticho act.1. scen.2.

Vos monumentis commonefaciam bubulis.

In Aulula. act.4. scen.1.

Abstinebit censione bubulà.

Ideſt verberibus lori bubuli, cujus censurà in servos animadvertebatur, ut notat Casaubonus ex Turneb. lib. 24. cap. 23., addens, quod censio, quæ propriè est extimatio τίμησις, hic sit animadversio, τιμωρία.

247. *Sonorum &c.* Ideſt obstrepens, & crepans, vt de eo Plaut. in Trinum. act.4. scen.3.

Bubuli in te cottabi crepent.

Ubi te admonitum volo, amice Lector, quod Græci in conviviis solebant è poculo reliquias vini arte quadam in terram elidere, ut sonum redderent, vel (ut Cic. de eodem 1. Tuscul.) *resonarent*; idque κοτταβίζειν, *facere cottabum* vocabant. Quo respiciens Plautus *cottabos bubulos* facetè vocat, vel plagarum crepitus, qui eduntur, cum servi corio bubulo cęduntur; vel lora ipsa, quibus verberantur. De hoc ludiero convivali multi multą tradiderunt. Atheneus lib. 10., & maximè 15. rem ex professo tractat pag.666. & seqq. edit. Casaubon., accuratè autem, totum expendunt Lipſ. Antiq. Lect. lib.3., & J.Parrhasius de reb. per Epist. quæsitis: Illud postremò addo ex præcedentibus resultare, quod ferulæ ictus à Magistris discipulorum manibus infligebantur, ut apertè Juven. loc. cit.; impingebantur autem verbera servorum tergoribus bubulo corio ex Plaut. in Penul. jàm adducto.

248. *Vos nimium &c.* Amori erga pueros id tribuit, & rectè; quandoquidem viam invenit eos tam facilè erudiendi sine labore, & sine mora.

249. *Scri-*

Scribere versiculos Calabro Doctore licebit.
Jàm valeant numeri, valeat pede regula certo,
Et cum Spondæo currat confusus Jambus.
Ipse docet faciles Helicone ciere Sorores,
Quo-

Notæ.

249. *Scribere versiculos &c.*. Ideſt, ità minimè cunctanter, nec veſtris curà, & tædio evenietis excellentiſſimi Poetæ, ſi præceptis Doctoris Calabri obſequentes eritis;nec tantùm temporis, ſub exitus incerti timore, inſumetis in addiſcenda ratione faciendi verſiculos, ut ſub vulgarium Præceptorum diſciplina, & praxi ſolet accidere.

250. *Jàm valeant &c.* Hunc Magiſtrum igitur ſi vobis ſequi placet, non amplius numeri in carminibus cõquirendi ſunt, ideſt, quæ ſyllaba brevis, quæ longa, quæ communis, quæve metri regula, & harmoniæ ratio.

250. *Valeat pede &c.* Latini verſus per pedes, Italici per ſyllabas metiuntur: Quamvis autem expreſse de primis ſermo ſit, tamen etiam ad hos refer, quandoquidem pedes ſunt legitima carminum dimenſiones, ſecundùm quas Latini dicunt carmen heroicum ſex habere pedes; Pentametrum, Phaleucium, & Sapphicum quinque &c. Metaphora autem videtur ſumpta ab animalium pedibus; nàm ut illa ſuis pedibus moventur, ità etiam carmina ſuis quibuſdam incedunt pedibus; aut certè à menſuræ genere, quæ pes vocatur, quod carmina ſuis pedibus, veluti menſuris quibuſdam dimetiantur. Inde apud noſtrum Satyricum *regula pede certo*, quia cuique carminum generi ſua menſura certa, & determinata tribuitur.

251. *Et cum Spondæo &c.* Dic, nec quidem ullus ordo in ipſis pedibus diſponendis ſervetur, itàut Spondæus, qui convenit heroicis carminibus confundatur cum Jambo, qui eis minimè debetur, ſed potiùs Comœdiæ proprius eſt; Spondæum agnoſce ex duobus ſyllabis longis conſtantem; Jambum verò ex priore brevi, & ſecundà longà. In re cuicumque Poeſis ſtudioſo notiſſimà non moror.

152. *Ipse &c.* Ipſe videlicet Philodemus eſt, cui tantum mu-

Quoque modo humanas intret sapientia fibras,
Se-

NOTÆ.

muntis debemus; quod etsi nullus ordo, nulla metri ratio in pangendis carminibus servetur, peculiari tamen privilegio Philodemi discipulis evenit, ut quod aliis imputaretur ad errorem, & gravi censura plectendum esset, his in gloriam cedat, & lepos sit.

252. *Docet faciles &c.* Idest, hac nova via reperta docet, qualiter arduis studiorum senticetis contemptis, facili tramite iter Poeseos ingrediendum sit, quo per plana ad Musarum ultrò occurrentium Regiam perveniamus, & Poetica lauro redimiti immortalitati sacremur.

252. *Faciles &c.* Evocare Musas à propria sede, ut nobis præsto sint nullà impositâ morâ, & ad earum sacerdotium evehamur imperante, docenteque Philodemo.

252. *Helicone &c.* A Beotiæ monte, Phocidi vicino, nec procul à Parnasso, ut scribit Strab. lib. 9. Appollini, Musisque sacro.

253. *Quoquo modo &c.* Sensus est: Ipse Philodemus facillime quemcumque Poetam fieri docet, non tamen vulgari, quæ huc usque fuit in praxi, via, sed quadam inusitata, & noviter inventa; at qualiscumque ea sit, nil curandum, quoquo modo metam assequamur, & ad sapientiæ apicem extolli nos contingat.

253. *Humanas intret &c.* Sapientia nobis infundatur; intrare fibras, est proprie præcordia penetrare, faciente Pers. Satyr. 1.

Nec enim mihi cornea fibra est.

Quem locum ità explicat Scholiastes ejusdem: *Non sunt mihi ità dura præcordia, ut laudis amore non capiar*; Hinc translate in satyrico nostro accipe sapientiam intrare fibras, denotare doctrinam non superficie tenus hominis intellectui inhærentem, sed quæ radices egerit, & in intima mentis se insinuaverint.

254. Se-

Sedibus æthereis, & Cœlo lapsa sereno.
255. *Gratulor ò Calaber; cui sic vesica cerebri*
Intumuit, scelus est medicam protendere dextram;
Gaude sorte tuâ. Nunquam tibi deerit amœna
La-

NOTÆ.

254. *Sedibus æthereis &c.* Utpote quæ è Cœlo, aereque quidem serenâ lapsa sit: Habes hic pulcherrimum jocum, nàm id insinuare videtur, quod minimè aliter casus hic evenerit, aut eventurus sit, quàm ad instar roris, qui ex tenui vaporatione concretus nonnisi sereno tempore de Cœlo fluit serena nocte.

255. *Gratulor &c.* Scopticè hoc etiam dictum, ut & præcedentia. Cùm sit *gratulor* testari verbis se gaudere de fortuna, & fœlicitate alterius, quodnam verum, & perfectum gaudium esse potest de Philodemi stultitia, fatuitateque, nec non de tot ineptiis, quas ex somniata Luce Universali deducit? Unde procul dubio, cum hæc gratulatio ad scomma pertineat, jocosè accipienda est, & qualis condecet irridenti, subsannantique Satyro.

255. *Quod sic vesica &c.* Vesica urinæ receptaculum, quæ est excrementum sanguinis, quod in renibus colatum, per ureteres transmittitur ad vesicam. Transtulit Sectanus ad cerebrum, dixitque cerebri vesicam intumescere, quæ tantis ineptiarum suarum excrementis farcita sit, itàut maximo tumore penè rumpatur.

256. *Scelus est &c.* Monet inde, ne malum hoc curare satagat, quippe sanitas infelicem, & miserrimum facere potest; quandoquidem ea hujus ęgritudinis vis est, ut turbatâ mentis, & intellectus virtute imaginativam cogat ad sibi tribuendas fictas fœlicitates, fortunas, & gaudia, quæ minimè sussisterent, quando mens ipsa talibus turbationibus libera foret. *Pol me occidistis amici, non servastis*, Plautus ait.

257. *Gaude &c.* Idest, tuâ fortunâ, quod tibi contigerit in maxima infœlicitate fœlicem esse, vel saltem putare te fortuna-

Lætitiæ fons, & menti cognata voluptas.
At quoniam largo fervet tibi munere Divum
In-

NOTÆ.

natum, tanto quippe Divum munere honestatum, ut te, non solùm sapientissimum dicas, sed sapientiam aliis impartiri te posse credas.

257. *Nunquam tibi &c.* Si sic tibi permanere placuerit, semper lætus eris, nec ullo unquam mœrore afficieris, quia ex turbata phantasia nil, nisi quod te delectari possit, derivabit.

258. *Et menti cognata &c.* Nempe ex mente inordinatè affecta voluptas etiam inordinata, nec rationis veræ, ac benè compositæ limitibus constricta, qualem haberes, si tibi sanus esset intellectus. Cognatam dicit, ex eo quia ex intrinseca mentis affectione motus externi regulentur, sensusque ceteri moveantur; vel quia cum voluptas animi propriè sit, ægro animo fit ipsa voluptas ægritudinis hujuscemodi particeps.

259. *At quoniam &c.* Ulterius jocum producit: Tam fertile pulchrarum, novarumque rerum ingenium minimè esse vult, & permanere ociosum. Quid igitur: Audies in sequentibus notis.

259. *Largo &c.* In Philodemi laudes effunditur: Sensum colligo; At quoniam, ò Philodeme, divino munere tanto polles ingenio, & non aliter, ac torrens multitudine aquarum tumefactus fluis, imò præcipiti cursu veheris ad pangenda feliciter carmina, & ad omne eruditum opus. Nunc ad partes. Largum munus, vel intellige de abundanti, ex Horat. lib. 1. Carm.

Ligna super foco largè reponens.

Vel ad liberalitatem, aut prodigalitatem refer, quod advertit Cic. 2. Offic. inquiens: *Omninò sunt duo genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales.*

259. *Fervet &c.* Idest ebullit, & quasi æstu agitatur ex imit. Horat. 1. Serm. Sat. 10.

Qualefuit Crassi rapido ferventius amne
Ingenium.

260. Plu-

260. *Ingenium, plenoque fluis torrentior amne,*
I, precor, ad madidas Paulo comitante tabernas;
Hic

NOTÆ.

260. *Plenoque fluis &c.* Præcedentem, & hanc sententiam simul junxit Horatius versu statim proposito, ubi Crassi ingenium *ferventius* dixit *rapido amne*: Disjunxit noster Author, & absolutè fervere dixit ingenium Philodemi, ubi calorem, quo ebullit, denotavit: Subdit autem, quod etiam fluat torrentior quolibet amne, cum relatione ad impetum aquarum, qui fit, cum ex earum multitudine flumen aliquod excrescit, & quasi regurgitat; ut connotet quale ingenium Bionis, quod non propriis, sed alienis, atque aliundè mutuatis aquis, ideft superficiali diversarum scientiarum tinctura, ac concursu tumidum procellosè, præcipitanter excurrit, seu potiùs ruit; vel dic, ea facilitate ad poesim, & ad poeticos versiculos pangendos rapi, ut quicquid dicat, versus, & carmen sit.

260. *Torrentior &c.* Ideft rapidior, & vehementior, exemplo Virgil. Eclog.7., ubi:

Torrentia flumina.

Senec. in Med.

Properátque torrens
Ister, et junctos vetat esse pontes,
Ac vagus errat.

Et Plin. lib.6. cap.3. de Pado: *Agris, quam navigis torrentior.* Dic etiam intelligi posse de torrente propriè dicto, qui rivus, & fluvius temporarius est, non è fonte, sed è pluviâ nascens, æstate siccus, hyeme magno fluens impetu, & quod voluerit Philodemi ingenium torrenti æquiparare, qui si alienis, adventitiisque aquis spolietur, fit aridus, qualis æstate torrens. At utcumque sit, jàm qualis torrens fluit.

261. *I, precor, &c.* Eat igitur oportet cum Paulo ad madidas tabernas. Explico. Morem Pistorum, Olitorum, Salsamentariorum, & similium Romæ degentium, & viles hujusce-modi artium profitentium tangit, qui in societates divisi, &

præ-

Hic ubi cum crotalis, & crusmate, & utre sonora
Fœda

NOTÆ.

præeunte aliqua religiosa Imagine variis, pluribusque musicis instrumentis associati, Urbem circumeunt, & quarumcumque tabernarum Dominos, qui illi Societati adscripti sint, adeunt, ut quoddam emolumentum, quo se obstrinxerunt favore Societatis iidem Domini, percipiant, ac in utilitatem Ecclesiæ, ubi ipsa Societas congregatur, cedat. Quotiescumque autem aliquam ex præscriptis tabernis tangunt, circum cursantes homines, antè eam imaginem sistunt, ac ad crusmatum & crotalorum sonitum obolaris quidam Poeta aliquid canit inconditum, ineptum, insulsumque, quod ut plurimum ad laudem Domini ipsius tabernæ pertinet, & debito emolumento accepto digrediuntur.

261. *Ad madidas tabernas &c.* Nomine madidarum tabernarum notantur eæ, de quibus statim suprà dictum est, nam omnes humentes, aliquæ ex aqua, aliæ etiam ex putri salsamentorum liquore, omnes autem spurcissimæ, atque lutulentæ. Placet etiam, imò propius, ut ex sequentibus, intelligere de cauponis, ubi vulgus ad ebrietatem omninò convenit; nam madidum pro ebrio positum sæpe apud Scriptores legimus: At duplici teste contentus, Plautum profero, qui in Amph.

Faciam, ut sit madidus sobrius.

idest, ut videatur ebrius, qui nihil biberit; & Apulejus lib.7. *Sauciis illis, et crapula, vinolentiaque madidis.*

261. *Paulo comitante &c.* Qui cognomento Planella: Hic ad cantum ab his conducebatur certo dietim tributo pretio, atque stipendio; Nescisses an temeritati, an impudentię hominis magis tribuendum, quod sic caneret; nam nullus ordo, nulla ratio, nullus decor veræ, & puræ poesis, sed omne quodcumque ineptum, vile, & pedestre.

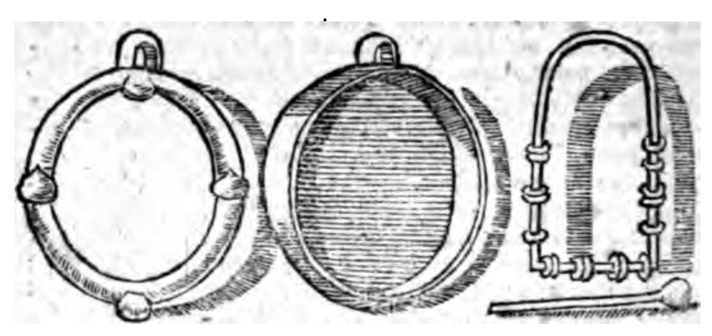
262. *Hic ubi cum crotalis &c.* Plura enumerat instrumentorum genera, ad quorum concentum festum celebrari solitum. Crotala primum proponit, veterum instrumenta percrepa, asserente Pisandro Camirensi apud Pausan. in Arcadic., Stymphalides

Iidem aves, quæ humana carne victitabant, non transfixas fuisse ab Herculis sagittis, sed crotalorum sonitu è loco pulsas; quod aliquid in eis terrificum esse procul dubiò connotat; non enim tantum opus fieri potuisset, si sonitus suavitas eis inesset. Favet & Euripid. in Helen., qui ait κρόταλα Βρόμια, *Crotala Bacchica*; cum nemo sit, qui ignoret in Bacchi sacris adhibita tintinnabula valdè perstrepentia festàque hujuscemodi maximè clamosa fuisse, unde Virgil. ea describens lib. 7. Æneid., Bacchas ululatibus æthera implere dixit, cujus clamoris partes esse retulit Maxim. Tyrius diss. 33. κώμους, θιάσους, χόρον, αὐλους, ἄσματα; *Nocturnos discursus, thyasos, choreas, tibias, cantus*, sed inordinatos, necnon furentes. De Crotalorum materia conveniunt eruditæ antiquitatis scrutatores, freti Eusthat. testimonio, qui Iliad. A, Crotalon dixit vas è testa, ligno, aut ære, quod manibus tenebatur. Discrepant autem circà formam; quandoquidem Sponius scribit eum propriè fuisse arundinem scissam, & constructam studio, ut sonet, si quis ipsam quatiat manibus; qui Anthor firmiter hanc sententiam propugnavit, quippè adhæsit interpreti Aristoph. in Nebulis, à quo & Suidas accepit, affirmanti de calamo scisso hujuscemodi; unde etiam ex schedis Bagarrianis imaginem ejusdem crotali retulit in suis Miscellaneis &c. sect. 1. art 6. tab. 43., à quo eam nos mutuavimus, ut in supposito graphio ostenditur. Putavit Antonius Augustinus lib. 3. Iconum crotalum respondere illis, quos ab sonando Hispani *Sonassas*, Itali *Naccare* dicunt. Nec desunt, qui annulum ferreum interpretati sint, qui ferro quateretur, cujus sententiæ principes sunt Celi. lib. 10. cap. 4., & Budæus Com.; Aliter la Cerda in illud Virgil. lib. 8. Æneid. vers. 696.

Regina in mediis patrio vocat agmina sistro.

Excogitavit quippe referendum ad instrumentum illud percrepum, Hispanis *cascavelum* denominatum, quod est genus tintinnabuli. Autumat autem Joann. Sarisber. Policrat. lib. 8. cap. 12. *crotala dici sonoras sphærulas, quæ quibusdam granis, seu anulis interpositis pro quantitate sui, et specie metalli, varios sonos edunt*, fortè ejus formæ, quam mutuavit ex antiquis marmoribus Pignor. de Servis, nos verò ex eodem Pignorio hausimus, & reddimus inferius. Prodit, tandem Pignorius ipse, qui ex vetusto monumento exponit crotalum, qualem etiam nos damus, aliisque coniicimus præferendum, quippe duplex ad simul reper-

repercutiendum aptissimum, annulosque habeat, quibus digiti infigantur ad motum, & repercussionem faciendam, ac tandem ejus formæ, ac structuræ sit, qua maximus clangor elici possit.

Laudamus tamen, & reliquos Scriptores; fieri enim potuit, ut diversa crotalorum genera essent, prout varius exposcebat eorum usus. Quis enim omnibus tam asperam, atque obstrepentem collisionem dixerit? cum puellis ad choreas ducendas tribuerentur, uti docet Virgil. in Copa, inquiens: *Crispum sub crotalo docta movere latus*; cum conviviis ad delectandas accumbentium aures inducerentur, astipulante Clemen. Alexandrino, qui convivas ab eorum usu arcere studuit, admonens reiicienda *tympana, et cymbala, et crepitacula, quæ dicuntur crotala, inventa à Siculis*; Ex quibus verbis in ea videtur fuisse sententia, ut putaret, crotali nomen genericum fuisse, omnibusque convenire musicis instrumentibus, qui ex pulsatione, vel ex collisione strepentem aliquem sonum redderent: quę plurimum favet huic ultimæ coniecturæ, ubi non incongruè diversa crotala proposuimus fuisse, forma, sonitu, & fragore varia, sed semper cum collisione, aut pulsatione juncta, quandoquidem vox ipsa à Græco *κροτεῖν pulso* derivatur, ut tradit Voss. in Etymol.; unde factum, ut ciconia, ob similem Crotalis rostri collisionem, crepitationemque nuncupata fuerit *pietati cultrix, gracilipes, crotalistria* à Petron. Arbit. in Satyr.. Crotalistriarum puellarum, quæ maximo apud Ægyptios in precio fuere, meminerunt Scaliger ad Propert. lib.4., Bernart. in Stat. Sylvar. lib.5.

5. in fin., Savaro in Sidon. lib. 1. epist. 2. Has publicis festis
itas illud sua let, quod crotala in Deorum celebritatibus
rparentur, prout innuit Virgil. in Priap.

Cymbala cum crotalis, prurientiaque arma Priapo
Ponit, & adducta tympana pulsa manu.

sacris Bacchi Euripid. jam citatus, plurimique alii, quos
nter omitto; nam proposito jam longior. Nec apud Ægyp-
tantum in honore, nam idem Romanis dedit Propert. lib. 4.
;.9., ubi agens de convivio, ait:

Nile tuus tibicen erat, crotalistria Phyllis.

mnum ultimò addo, Aristophani garrulum, & loquacem ho-
em *crotalon* nominari; ac à simili cum crotalis collisione
:alia dicta fuisse à Plinio lib. 9. cap. 35. inaures quasdam ex
garitis confectas, de quibus scripsit: *Subeunt luxuriæ ejus*
ina, et tædia exquisita perditiore portatu, siquidem cum id fe-
, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, et collisu ipso
garitarum.

62. *Crumate &c.* Crumata esse speciem Crotalorum no-
Spon. loc. cit. tab. 44.; hæc etenim digitis pulsabantur, ut de
talis suprà dictum fuit. Præstat eumdem Sponium audire;
ex Scalig. ad Copam, dicit fuisse *testulas, et officula usum*
ali præstantia. Maximo in usu apud Hispanos invaluisse,
cipuè iis, qui Beticam Provinciam, Gadesque incolebant,
bat idem Author præeunte Martial., cujus verba sunt.

Ità de Gadibus improbis puellæ
Vibrabunt sine fine prurientes
Lascivos docili tremere lumbos.

libi:

Edere lascivos ad Bætica crumata gestus,
Et Gaditanis ludere docta modis.

tè ad saltationes, his instrumentis concomitatas, alludit Ju-
s.

Forsitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plausuque probata
Ad terram tremulo descendat clune puella.

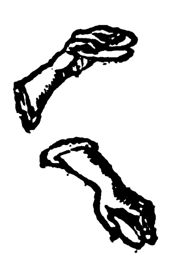
c omnia suadent, ut in crumatibus hisce usum eorum apud
panos frequentissimum agnoscamus; Hæc illi *castagnetas*,
naccare appellamus: Certè ab illis ad nos pervenit earum-
dem

Fœda coronatus celebrat Quinquatria Pistor

Dum-

NOTÆ.

dem pulsandarum mos, Suadet etiam vetus marmor, quem proponit idem Sponius, ex quo earum forma nostris simillima eruitur,

etiam testarum nomine agnitæ fuere, sic etenim apud Martialem scribitur,

Audiat ille
Testarum crepitus, cum verbis nudum olido stans
Fornice mancipium, quibus abstinet.

Habuere & Græci, nam Aristoph. in Ranis: ποῦ 'στιν ἡ τοῖς ὀστράκοις αὕτη κροτοῦσα: *ubi nam est illa, quæ ostreis*, ideſt crumatis, *pulsabat*. Hæc amice lector Sponio debes, quem ut præcipuo, dum in vivis fuit, amore cultus sum, ità redivivum in suis operibus nunquam meritis laudibus fraudabo, & memoriæ ejus, quantum potero, gratum me exhibebo.

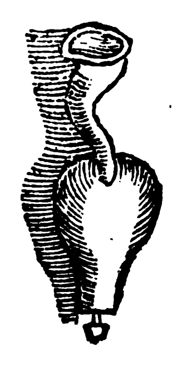
262. *Utre sonoro &c.* Uter sonorus est tibia, seu tibiæ infixe utriculo, quæ & tibiæ utriculares nuncupantur. Hinc qui eis concinit, utricularius. Sueton. in Nero. *Voverat se proditurum hydraulam, choraulam, et utricularium*: Veterem utriculi, cui apponendæ, inserendæque erant tibiæ, formam exhibet Pignorius lib. citat. Ad nostra etiam tempora utriculi hujusce-

modi

Dumque foris Icon, & sancta Sigilla morantur,
Um-

NOTÆ.

modi pervenere, sed tantum bubulcis in usu sunt, & *Cornamuse* Italicè dicuntur. En veteris utriculi ex Pignorio imaginem.

263. *Feda Quinquatria &c.* Respectu hominum, qui hæc Festa celebrant; nam, ut plurimum, malè olent, & pessimo mercium, quibus incumbunt, odore nauseant adstantes; ni potius dicere placeat feditatem hanc tribuendam iis abusibus, quibus plebs scatet, videlicet vinolentiæ, crapulæque, quæ sunt similium celebritatum finis, & terminus.

263. *Quinqurtria &c.* Quinquatria sacra erant Minervæ, quæ Romæ celebrabantur ab Ethnicis: Minimè de nostris festis id sensisse Sectanum dixeris, sed veteri voce usum ad denotandum festum hoc, quod ut verum fatear, minime pietati Religionis convenit, sed potius aliquid Baccanalibus nedum Quinquatriis proximum sapit; plebejamque petulantiam, & impudentiam redolet.

263. *Coronatus pistor &c.* Qui Festi Dominus nuncupatur, In pistore intellige reliquos, videlicet caupones, salsamentarios, olitores, lanios &c., qui fedas artes exercent.

264. *Dumque foris &c.* His igitur sic dispositis, tu Pauli
Pla-

265. *Umbricii ructus inter, crepitusque Marulli,*
Levà suspendens cytharam, cui chorda, nec unus
Deficit articulis modus, unumquemque saluta.
Dj tibi cum bellà faciant dormire puella,

O ju-

NOTÆ.

Planellæ more, dum Imago ante fores alicujus tabernæ fistit, positus in medio obscœnorum hujuscemodi hominum, cytharam pulsans, debita salutatione facta, sic concine.

264. *Icon &c.* Idest picta tabella, quæ, ut diximus, in ipsa via ante tabernas fistitur, dum cantiuncula canitur.

264. *Et sancta sigilla &c.* Nempè imaguncula.

265. *Umbrici ructus &c.* In medio positus inquam ructantis Umbricii, & crepentis Marulli præ ebrietate, vel ex more inconditæ, & malè morigeratæ plebeculæ.

266. *Leva suspendens &c.* Dixisset Italus: *Dato di mano ad una chitarraccia scordata.*

266. *Cui corda, nec unus &c.* Cui non una chorda, nec unus modus deficit, sed discordi sonitu aures audientium fatigat.

267. *Unum quemque saluta &c.* Mos fuerat diobolari Poetę Paulo Planellæ cum caneret in triviis, etiam prætereuntes disticho aliquo salutare honoris, & reverentiæ causa; ut mox patebit in Rullo viam transeunte.

268. *Dì tibi &c.* Carminum, quibus ultra veterem per pedes mensuram, duplex in medio, atque fine rithmus additur, antiquitatem commendat Stiglianus de art. versif. cap. 14., nec improbabili conjectura, quandoquidem ei favent Virgil. lib. 6. vers. 165.

Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.

Ovidius.

Quot Cœlum Stellas, tot habet tua Roma puellas.

Propertius.

Non non humani sunt partus talia dona:
Ista Deum menses non peperere bona.

Horat.

O juvenis, flammâ quem torret turgida mamma,

Nec

NOTÆ.

Horat. de Art. Poet.

Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunto,

Et quocumque volent animum auditoris agunto.

Et tandem Auson. in Idylia.

Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti.

Verum ex his paucis Stigliani judicium minimè probandum censeo, imò potius casui, vel Poetæ joco id tribuendum ex eo deduco, quod nullibi præceptum, memoratumque tale genus carminis legerim; Conjecturam tamen non excludo, qua ex his modicis exemplis rudiora sæcula sibi imitandum proposuerint, quod, quia rarum, fortè elegans judicavere. Quicquid tamen sit, hi versus 12., & 13. sæculis in frequentem praxim deducti, & Leonini appellati; quorum inventor dictus Leo quidam Poeta Ludovico, vel Philippo Francorum Regibus coævus, ut scribit Stephanus Paschasius lib.7. disquis. Francic. cap.2., & ex eo Dù Cange in Glossar. Certè ferreorum sæculorum barbariem sapiunt, plurimique circa veteres icones, quæ in antiquis Romæ Templis venerantur, sic elaborati leguntur; Hos mitto,nam,præterquamquod omnibus obvii,eos reddidere plures Authores, & præcipuè Ciampinus in Veterum Monum. par.1. passim. Ad Sectanum redeo, qui cum Latinè scriberet, & tamen barbariem Poetarum hujusceemodi (parcant Musæ, si Poetarum nomine hos helluones dignatus sum) sibi proposuerit, ea infelicia tempora adiit, quibus Linguæ Latinæ lepos, & elegantia ab hominum consortio exul in abortivum quoddam, & informe monstrum se conversam ostendit. Præstat cantantem Philodemum audire. Ità igitur versiculos suos orditur: Dii te felicitent ò Pistor, Caupo, seu quicumque alius, ac fortunent, tantumque sortis tribuant, ut nuptias contrahas cum pulchra puella, quia *si turpem duxeris, habebis pœnam*, inquit Bion apud Diog. Laert. lib.4., unde rectè Euripides ait: *Res duas potissimum uxorem ducturo considerandas: nempè, ut facies blanda, & boni mores; hæc enim alunt benevolentiam mutuam.*

269. *O Juvenis &c.* Ac eam quidem ducas, quam maximè

 dili-

Lætitiæ fons, & menti cognata voluptas.
At quoniam largo fervet tibi munere Divum
In-

NOTÆ.

natum, tanto quippe Divum munere honestatum, ut te, non solùm sapientissimum dicas, sed sapientiam aliis impartiri te posse credas.

257. *Nunquam tibi &c.* Si sic tibi permanere placuerit, semper lætus eris, nec ullo unquam mœrore afficieris, quia ex turbata phantasia nil, nisi quod te delectari possit, derivabit.

258. *Et menti cognata &c.* Nempe ex mente inordinatè affecta voluptas etiam inordinata, nec rationis veræ, ac benè compositæ limitibus constricta, qualem haberes, si tibi sanus esset intellectus. Cognatam dicit, ex eo quia ex intrinseca mentis affectione motus externi regulentur, sensusque cæteri moveantur; vel quia cum voluptas animi propriè sit, ægro animo fit ipsa voluptas ægritudinis hujuscemodi particeps.

259. *At quoniam &c.* Ulterius jocum producit: Tam fertile pulchrarum, novarumque rerum ingenium minimè esse vult, & permanere ociosum. Quid igitur? Audies in sequentibus notis.

259. *Largo &c.* In Philodemi laudes effunditur: Sensum colligo; At quoniam, ò Philodeme, divino munere tanto polles ingenio, & non aliter, ac torrens multitudine aquarum tumefactus fluis, imò præcipiti cursu veheris ad pangenda feliciter carmina, & ad omne eruditum opus. Nunc ad partes. Largum munus, vel intellige de abundanti, ex Horat. lib. 1. Carm.

Ligna super foco largè reponens.

Vel ad liberalitatem, aut prodigalitatem refer, quod advertit Cic. 2. Offic. inquiens: *Omninò sunt duo genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales.*

259. *Fervet &c.* Idest ebullit, & quasi æstu agitatur ex imit. Horat. 1. Serm. Sat. 10.

Qualis fuit Crassi rapido ferventius amne
Ingenium.

260. Plu-

260. *Ingenium, plenoque fluis torrentior amne,*
I, precor, ad madidas Paulo comitante tabernas;
Hic

NOTÆ.

260. *Plenoque fluis &c.* Præcedentem, & hanc sententiam simul junxit Horatius versu statim proposito, ubi Crassi ingenium *ferventius* dixit *rapido amne*: Disjunxit noster Author, & absolutè fervere dixit ingenium Philodemi, ubi calorem, quo ebullit, denotavit: Subdit autem, quod etiam fluat torrentior quolibet amne, cum relatione ad impetum aquarum, qui fit, cum ex earum multitudine flumen aliquod excrescit, & quasi regurgitat; ut connotet quale ingenium Bionis, quod non propriis, sed alienis, atque aliundè mutuatis aquis, idest superficiali diversarum scientiarum tinctura, ac concursu tumidum procellosè, præcipitanter excurrit, seu potiùs ruit; vel dic, ea facilitate ad poesim, & ad poeticos versiculos pangendos rapi, ut quicquid dicat, versus, & carmen sit.

260. *Torrentior &c.* Ideft rapidior, & vehementior, exemplo Virgil. Eclog.7., ubi:

Torrentia flumina.

Senec. in Med.

Properatque torrens
Ister, et junctos vetat esse pontes,
Ac vagus errat.

Et Plin. lib.6. cap.3. de Pado: *Agris, quam navigis torrentior.* Dic etiam intelligi posse de torrente propriè dicto, qui rivus, & fluvius temporarius est, non è fonte, sed è pluviâ nascens, æstate siccus, hyeme magno fluens impetu, & quod voluerit Philodemi ingenium torrenti æquiparare, qui si alienis, adventitiisque aquis spolietur, fit aridus, qualis æstate torrens. Atvtcumque sit, jàm qualis torrens fluit.

261. *I, precor, &c.* Eat igitur oportet cum Paulo ad madidas tabernas. Explico, Morem Pistorum, Olitorum, Salfamentariorum, & similium Romæ degentium, & viles hujusce modi artium profitentium tangit, qui in societates divisi, &

præ-

Hic ubi cum crotalis, & crusmate, & utre sonoro
Fœda

NOTÆ.

præeunte aliqua religiosa Imagine variis, pluribusque musicis instrumentis associati, Urbem circumeunt, & quarumcumque tabernarum Dominos, qui illi Societati adscripti sint, adeunt, ut quoddam emolumentum, quo se obstrinxerunt favore Societatis iidem Domini, percipiant, ac in utilitatem Ecclesiæ, ubi ipsa Societas congregatur, cedat. Quotiescumque autem aliquam ex præscriptis tabernis tangunt, circum cursantes homines, antè eam imaginem sistunt, ac ad crusmatum & crotalorum sonitum obolaris quidam Poeta aliquid canit inconditum, ineptum, insulsumque, quod ut plurimum ad laudem Domini ipsius tabernæ pertinet, & debito emolumento accepto digrediuntur.

261. *Ad madidas tabernas &c.* Nomine madidarum tabernarum notantur eæ, de quibus statim suprà dictum est, nam omnes humentes, aliquæ ex aqua, aliæ etiam ex putri salsamentorum liquore, omnes autem spurcissimæ, atque lutulentæ. Placet etiam, imò propius, ut ex sequentibus, intelligere de cauponis, ubi vulgus ad ebrietatem omninò convenit; nam madidum pro ebrio positum sæpe apud Scriptores legimus: At duplici teste contentus, Plautum profero, qui in Amph.

Faciam, ut sit madidus sobrius.

idest, ut videatur ebrius, qui nihil biberit; & Apulejus lib.7.

Sauciis illis, et crapula, vinolentiaque madidis.

261. *Paulo comitante &c.* Qui cognomento Planella: Hic ad cantum ab his conducebatur certo dietim tributo pretio, atque stipendio; Nescisses an temeritati, an impudentię hominis magis tribuendum, quod sic caneret; nam nullus ordo, nulla ratio, nullus decor veræ, & puræ poesis, sed omne quodcumque ineptum, vile, & pedestre.

262. *Hic ubi cum crotalis &c.* Plura enumerat instrumentorum genera, ad quorum concentum festum celebrari solitum. Crotala primum proponit, veterum instrumenta percrepa, asserente Pisandro Camirensi apud Pausan. in Arcadic., Stymphalides

lides aves, quæ humana carne victitabant, non transfixas fuisse ab Herculis sagittis, sed crotalorum sonitu è loco pulsas; quod aliquid in eis terrificum esse procul dubiò connotat; non enim tantum opus fieri potuisset, si sonitus suavitas eis inesset. Favet & Euripid. in Helen., qui ait κρόταλα Βρόμια, *Crotala Bacchica*; cum nemo sit, qui ignoret in Bacchi sacris adhibita tintinnabula valdè perstrepentia festaque hujuscemodi maximè clamosa fuisse, unde Virgil. ea describens lib. 7. Æneid., Bacchas ululatibus æthera implere dixit, cujus clamoris partes esse retulit Maxim. Tyrius diss. 33. κώμους, θιάσους, χόρον, αὐλούς, ἄσματα; *Nocturnos discursus, thyasos, choreas, tibias, cantus*, sed inordinatos, necnon furentes. De Crotalorum materia conveniunt eruditæ antiquitatis scrutatores, freti Eusthat. testimonio, qui Iliad. Λ, Crotalon dixit vas è testa, ligno, aut ære, quod manibus tenebatur. Discrepant autem circà formam; quandoquidem Sponius scribit eum propriè fuisse arundinem scissam, & constructam studio, ut sonet, si quis ipsam quatiat manibus; qui Anthor firmiter hanc sententiam propugnavit, quippè adhæsit interpreti Aristoph. in Nebulis, à quo & Suidas accepit, affirmanti de calamo scisso hujuscemodi; unde etiam ex schedis Bagarrianis imaginem ejusdem crotali retulit in suis Miscellaneis &c. sect. 1. art 6. tab. 43., à quo eam nos mutuavimus, ut in supposito graphio ostenditur. Putavit Antonius Augustinus lib. 3. Iconum crotalum respondere illis, quos ab sonando Hispani *Sonassas*, Itali *Naccare* dicunt. Nec desunt, qui annulum ferreum interpretati sint, qui ferro quateretur, cujus sententiæ principes sunt Celi. lib. 10. cap. 4., & Budæus Com.; Aliter la Cerda in illud Virgil. lib. 8. Æneid. vers. 696.

Regina in mediis patrio vocat agmina sistro.

Excogitavit quippe referendum ad instrumentum illud percrepum, Hispanis *cascavelum* denominatum, quod est genus tintinnabuli. Autumat autem Joann. Sarisber. Policrat. lib. 8. cap. 12. *crotala dici sonoras sphærulas, quæ quibusdam granis, seu anulis interpositis pro quantitate sui, et specie metalli, varios sonos edunt*, fortè ejus formæ, quam mutuavit ex antiquis marmoribus Pignor. de Servis, nos verò ex eodem Pignorio hausimus, & reddimus inferius. Prodit, tandem Pignorius ipse, qui ex vetusto monumento exponit crotalum, qualem etiam nos damus, aliisque coniicimus præferendum, quippe duplex ad simul

reper-

Cerne, procul graditur Rullus. Salvere jubeto
Rullum; ecquis votiva negabit carmina Rulle?
O Rulle, ò latà qui diceris arte Poeta
Cui

NOTÆ.

277. *Cerne &c.* Verba sunt Sectani, ut puto, ad Philodemum canentem: ex quibus novam occasionem arripere videtur iterum illum audiendi; Sensus, & vis igitur sermonis est: Cerne novum, ac dignum objectum, cui honos hic tribuatur.

277. *Procul graditur &c.* Rullus est, qui non procul ambulando divertitur; Rullus inquam, quo nullus Philodemo charior, ac nemo ex ejus discipulis doctior, ac magistro similior.

277. *Salvere &c.* Faustum, felixque aliquod precare Amico prætereunti.

278. *Ecquis &c.* Dignus enim est, qui votivis carminibus prosequatur.

278. *Votiva &c.* Quæ ex voto ad ejus felicitatem, seu ex summo ejus boni desiderio pronuncientur; quandoquidem vota in maximis periculis, & in adversâ valetudine fieri solent, & adimpleri. Fortè infirmam valetudinem Rulli considerat, qui amentem non uno in loco dixit; unde ejus salutis desiderium potuit ostendisse, ut tantus vir omninò resipisceret.

279. *O Rulle &c.* Ne quidem expectata Domini jussione incipit amico Rullo carmen canere Philodemus. Initium non vocando, sed plaudendo est; idemque sonat, ac O felix Rulle, ò beate Rulle.

279. *O læta &c.* Causa beatitatis, & felicitatis in Rullo est, quia dicatur scurra inter Poetas, & mimica excellat arte in pangendis carminibus cum seriis vatibus, tanquam ebrius inter sobrios. Vivat igitur, æternumque vivat, quandoquidem etiam ex præscripto Legum si reus esset capitalis criminis, illud sancitum legimus, quod excellens in arte non debet mori.

280. *Cui*

Cui tanquam Stellæ rident in rupe capellæ,
Discinctum collo plectrum tibi cedat Apollo,
Ut

NOTÆ.

280. *Cui tanquam &c.* Cui loco, & vice astrorum, in Cœlo, favorabiles arrident in rupibus tuæ capellæ, quas toties carminibus laudavisti, Cœloque donasti; Hæc igitur cornutorum Syderum veneranda facies te fortunet, ò Rulle, suisque influxibus benignis propitiet.

281. *Discinctum &c.* Ipse quoque Apollo tibi faveat; nec faveat tantum; sed primas in arte poetica tibi cedat, & proprii plectri honore decoret, quo dignior sis, quam ipse sit.

281. *Plectrum &c* Plectrum propriè instrumentum citharedi, quo fides pulsantur, ἀπὸ τοῦ πλήττειν *percutere*. Id docent Cicer. 2. de Nat. Deor. *Plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes*, & Martial. lib. 14.

Exornent docilem garrula plectra lyram.

Alio nomine pecten etiam nuncupatum Virgil. Æneid. 6.

Jam pectine pulsat eburno.

Sunt qui discriminant pectinem, quo pulsantur chordæ, à plectro, qui sit arcus ille, quo nunc lyrici feriunt musicum instrumentum. Parum moror inutilem disquisitionem. Cum autem de Apollinis plectro dicatur, primum adverto partem pro toto positam, plectrum scilicet, seu pecten pro ipsa lyra, aut cythara: Addo secundo, plectrum, de quo hic agitur, tantum ad pulsationem referendum esse, nam lyra, & cithara, quæ Apollinis erant, pulsabantur, non arcu feriebantur; Id astruit Virgil. loco suprà cit., agit enim de Orpheo, cui lyra, & cithara tributæ fuere. Favet Philostratus in Iconibus, ubi utramque manum discriminat, loquens de eodem Orpheo, dicitque rectis digitis sinistram chordas percutere, dextram vero plectro: Verba signata sunt: αἱ χεῖρες δὲ, ἡ δεξία ξυνέχουσα τὸ πλῆκτρον, *manus autem, dextra quidem constringens plectrum*, & post pauca; λαιὰ δὲ ὀρθοῖς πλήττει τοῖς δακτύλοις τὰς μίτους, *sinistra vero pulsat rectis digitis chordas*. Ex his docuit Turneb. lib. 28. cap. 46.

 digi-

Ut valeas crebris medicinam ferre cerebris.
Ob benè! non melius (si fas dixisse) Planella
Cantaret, totà quamvis plaudente Suburrâ.
Nectite ventriculis Philodemi tempora Lippi,
Su-

NOTÆ.

digitos referendos ad sinistram manum, quæ dicitur intus canere, nam tum sibi soli artifex canit; pectinem, seu plectrum ad dextram, quæ foris dicitur canere, nam tunc alii audiunt.

282. *Ut valeas &c.* Idest, ut dulci armonia tuorum carminum possis medicinam aliquam, atque lenimen afferre plurimis, multisque cerebris, quæ eodem stultitię morbo, quo tù laboras, tenentur. Possunt hęc referri ad illud Satyrę 6. vers. 130. de Rullo:

> *Rullus erat medicus, mimus, cantator, alipes,*
> *Amens præsertim.*

282. *Crebris &c.* Pro multis: ni malimus intelligere potius densis, spissisque, videlicet obtusis, & quadam caligine dementię obrutis; unde curari à Rullo debeantur.

282. *Medicinam &c.* Ex imitat. Cic. in Catilin., cui, licet metaphoricè, ait: *Singulis medicinam consilii afferam*; idest adhibebo; qua voce frequenter usi veteres Scriptores, ipse in primis Cic. relatus 2. de Orat. *Medico diligenti, prius quam conetur ægro adhibere medicinam, natura corporis cognoscenda est.*

283. *Ob bene &c.* Iterum plaudit, & gratulatur cantanti Philodemo.

283. *Non melius &c.* Paulo Planellæ penè comparat; optimo quidem Poetæ, dignoque, cui Petrarcha primas cedat. Scoptice.

284. *Totà quamvis &c.* Idest, plaudentibus vilissimis homuncionibus, qui hodiernis temporibus Suburram Romæ incolunt.

285. *Nectite &c.* Cum igitur tanto Poetæ debitus honos tribuendus sit, suadere nititur Satyricus noster, ut coronà, quæ tantum virum deceat, redimatur.

285. *Veno*

Sutores, Figuli, Cinifiones, & Parasiti,
Rhedarum Artifices, Fabri, Laniique, Popæque,
Vestraque cum misera redeunt ad festa tabella,
Idibus ære dato; tales conducite vates,

Plu-

Notæ.

285. *Ventriculis &c.* Non tamen myrteâ, nec laureâ; sed è putidis ventriculis textâ juxtà vulgare adagium, quo dicimus obolares poetastros dignos esse, qui coronentur *d'una trippa*.

285. *Lippi &c.* Hi sunt, qui Philodemo cantanti arrident; nam eorum festa suis carminibus condecorat; igitur ad eos etiam tam digna corona circumdare illius caput pertinet: Sic illos hortatur Sectanus, ut dignitati Poetæ mirificè consulant.

286. *Vestraque &c.* Suadet ulteriùs, ne ab ejus electione, conductioneque deficiant, cum festus dies redibit.

288. *Miseræ tabellæ &c.* Idest pessimè pictæ, nimio usu contritæ, & decoloratæ, seu potiùs miseræ, quia contra fas coguntur stare ante Tabernas, ac Umbricii ructus, Marullique crepitus audire.

288. *Redeunt &c.* Iterùm asportantur ab hujuscemodi plebeja gente.

289. *Idibus &c.* Videtur innuere festa hæc celebrari, ac imagunculas has circumferri solitas Idibus cujuscumque mensis, idest circà dimidium ejusdem.

289. *Ære dato &c.* Pretio convento soluto: Æs signatum intelligit, nempe nummum æreum, unde probabilis oritur conjectura idcircò æs posuisse, non argentum, aut aurum, quia de modica mercede ageretur. Æs porrò pro nummo positum non est insolens dictio, quippe Varro derivavit ab asse, monuitque primum maximo in pretio fuisse, adeout pecuniam quoque jacente auro, ex eo signarent; unde pro ære pecunia ipsa accepta fuerit. Confirmat Servius, qui ait, Regem primum post Urbem conditam signare æs cœpisse, cujus in altera parte fuit Janus geminus, in altera Rostrum navis. Ità etiam Plin. lib. 33.

Pau-

290. *Plurimus ut patulo subsultet Julius Orbe,*
Et latum Siculâ resonet Meretrice lupanar.

FINIS.

NOTÆ.

paulò aliter Macrob. Saturnal. lib. 1., qui primum æs à Jano ipso signatum fuisse tradidit, eo tempore, quo Saturnus filium fugiens, primum in Italiam venit. *Cum primus quoque* (inquit) *æra signaret, servavit, & in hoc, Saturni reverentiam, ut quoniam ille navi fuerat advectus, ex unâ quidem parte sui capitis effigies, ex altera verò navis exprimerentur, quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret.* Favet Ovid. in Fastis:

Æra dabant olim; melius nunc omen in auro est.

289. *Tales &c.* Qualis est Philodemus.

289. *Conducite &c.* Pretio utendos accipite. prout de domo dixit Cic. pro Cel. *Domum conduxit in Palatio.* Sic *conductitia opera. mercenaria, quæ conducta sunt* teste Varrone: Conductorque dicitur, qui precio opus aliquod faciendum suscipit, ut discimus ex Cic. ad Q. Frat. lib. 3. *Mihi respondit se ipsum ejus operis H. S. 16. conductorem fuisse*, & à conductore conducititius, qui conduci solet: Unde Plaut. in Epid.

Fidicinam aliquam conductitiam.

290. *Plurimus &c* Quia si Poetas tantâ præditos excellentia conducetis, vobis etiam lucrum accrescet. Respicit consuetudinem, qua hujusmodi viles quæstores præ manibus gerentes argenteum lancem, super eum suscipiunt, dilatant, extenduntque stipem, quam colligunt, ut ab omnibus videatur.

290. *Julius &c* Idest major Juliorum numerus: Julius notissima moneta argentea, quæ æquivalet decem æreis obolis, ac decimæ parti argentei coronati respondet. Sic nuncupatus, quia primum cudi cœptus à Julio Pont. Max.

290. *Subsultet &c* Ab effectu subsultare dicitur Julius, cum enim super orbem jacitur, ut est omnium parvarum monetarum proprium, paululum salit.

291. *Et latum Siculâ &c.* Detur hoc Satyri genio, quis

enim

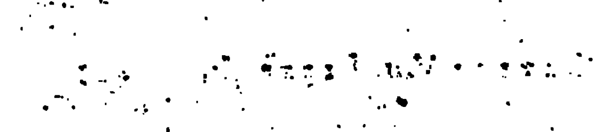
enim credat pecunias ad pium usum traditas tam turpiter dissipari; licet non nesciam plurimum timendum ab hominibus libidini, & ebrietati deditis, & tantùm rudibus, plebeisque moribus instructis.

291. *Siculâ &c.* Idest miserabili, & quæ plebi prostituitur. Pestem hanc è Sicilia Romam profugam, monstra; non tam libidinis, quam turpitudinis quis non potius dixerit?

291. *Lupanar &c.* Quod est postribulum, in quo Lupæ, hoc est Meretrices prostant; ità nuncupatæ, quod ut Lupæ cibi, sic hæ, vel libidinis, vel quæstus appetentes sint. Indè censent Historici ortam fabulam, quod Romulus, & Remus à Lupa lacte nutriti fuerint; quia scilicet Laurentiæ Faustuli Pastoris uxori educandi traditi, quæ, quod vulgato corpore quæstum faceret, Lupa inter Pastores vocabatur. Facit Cic. pro Milon. inquiens: *Ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat.*

FINIS.

Oct: 10th 1783.

